

S. CONGREGAZIONE PER LA CHIESA ORIENTALE
CODIFICAZIONE CANONICA ORIENTALE

Prot. N. 526/40

FONTI
SERIE II - FASCICOLO XV
CALDEI - DIRITTO ANTICO
II
“ORDO IUDICIORUM ECCLESIASTICORUM”

COLLECTUS, DISPOSITUS, ORDINATUS ET COMPOSITUS

A
MAR °ABDISO°
METROPOLITA NISIBIS ET ARMENIAE

LATINE INTERPRETATUS EST
NOTIS ILLUSTRAVIT

IACOBUS - M. VOSTÉ, O. P.
E PONT. COMMISSIONE AD REDIGENDUM C. I. C. O.

TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS
MCMXL

Nihil obstat quominus imprimatur

Romae, die 12 novembris 1940

AEMILIUS HERMAN S. J.
Censor deputatus

IMPRIMATUR:

Romae, die 13 novembris 1940

MAXIMUS Card. MASSIMI
Commissionis Praeses.

INDEX

INTRODUCTIO

	PAG.
I Auctor et tempus	13
II Codices	14
III Contentum	16
IV Bibliographia	17
Abbreviationes et sigla.	19

ORDO IUDICIORUM ECCLESIASTICORUM

PRAEFATIO AUCTORIS	23
INDEX TRACTATUUM ET CAPITUM	26

LIBER PRIOR

TRACTATUS PRIMUS

CIRCA CANONES ET ORDINES ECCLESIASTICOS

Caput I	De fide orthodoxa	33
Caput II	Numerus librorum quorum canones recipit, ad- mittit et servat Ecclesia Orientalis	35
Caput III	Series primorum canonum Apostolorum, qui sunt viginti et septem numero.	37
Caput IV	Series canonum synodi secundae Apostolorum, qui sunt numero octoginta et unus	38
Caput V	Canones ex Didascalia Apostolorum	44
Caput VI	Series canon. Patrum CCCXVIII Synodi Nicaenae	46
Caput VII	De Synodo Mar Isaac Catholici	53
Caput VIII	De Synodo Mar Iahballaha.	57
Caput IX	De Synodo Mar Aba Catholici	58

6	INDEX	PAG.
Caput X	Computatio temporum mundi. Chronologia prophetarum, regum et oeconomiae <seu vitae incarnatae> Domini nostri Christi; tempora synodorum celebrium ac patrum illustrium	60

TRACTATUS SECUNDUS

DE HIS QUAE CANONICE DEFINITA SUNT PRO OMNIBUS
ET SINGULIS CHRISTIANIS IN ORDINE SUO

Caput I	De altitudine et perfectione praeceptorum evangelicorum	66
Caput II	De caritate	68
Caput III	De humilitate	69
Caput IV	De misericordia	69
Caput V	De mansuetudine et benignitate.	69
Caput VI	De puritate corporis et animae	70
Caput VII	De oratione et eius regulis	70
Caput VIII	De ieiunio et eius lege	71
Caput IX	De regula generali comprehendente omnes leges .	71
Caput X	De subiectione regibus, principibus et praepositis	72
Caput XI	De labore et de vitando otio	73
Caput XII	De vestimentis	74
Caput XIII	De artibus	74
Caput XIV	De aedificiis et domibus	75
Caput XV	De alimentis	75
Caput XVI	Monita de bonis moribus.	76
Caput XVII	De iudiciis generalibus et particularibus quae omnes servare debent, et quae traditione fluunt in omnem populum Deum timentem	78

TRACTATUS TERTIUS

DE EXPOSITIONE OFFICIORUM ECCLESIASTICORUM

Caput I	De oratione eiusque partibus; de campana; de adoratione versus Orientem et de adoratione Crucis; de zona.	82
Caput II	Expositio servitii vespertini.	85
Caput III	Expositio servitii vigiliae et noctis	88

	INDEX	7
Caput IV	Expositio servitii matutini	PAG. 91
Caput V	Expositio servitii Mysteriorum	93

TRACTATUS QUARTUS

EXPLICATIO NOMINUM, QUORUM SCIENTIA UTILIS
ET NECESSARIA EST CUIVIS CHRISTIANO, MAXIME PRAELATIS ECCLESIAE;
ET DE ORDINIBUS ECCLESIASTICIS;
ET DISTINCTIO GRADUUM ECCLESIASTICORUM

Caput I	Explicatio nominum, quorum scientia utilis et necessaria est omnibus christianis, maxime ordinibus sacerdotii	104
Caput II	Explicatio et distinctio graduum ecclesiasticorum	109
Caput III	Traditio ordinum sacerdotii ab Antiquo <Testamento>	110
Caput IV	De ecclesia eiusque ordinibus	113

TRACTATUS QUINTUS

LEGES ET PRAECEPTA QUORUM SCIENTIA SERVIT PRAELATIS,
RECTORIBUS ET IUDICIBUS ECCLESIAE,
ET QUORUM OBSERVATIO CONVENIENS AC NECESSARIA EST
QUIA PRAESCRIBUNTUR IN UTROQUE TESTAMENTO

Caput I	De necessitate capitis <seu praelati> et de eius ordine <seu officio>	116
Caput II	Quod post examen et interrogationem sit sententia iudiciaria	117
Caput III	De iustitia et rectitudine quae decet iudices; et de illis qui accipiunt personas et amant dona . . .	119
Caput IV	De legibus quae sunt statutae quoad pastores et gubernatores ecclesiae	121
Caput V	De correptione iudicum qui accipiunt dona et pervertunt iudicium.	123

LIBER POSTERIOR

TRACTATUS PRIMUS

DE TERMINO ET RADICE IUDICIORUM LEGALIUM.
UNDE ET QUOMODO ORDINENTUR IUDICIA QUAE <FIUNT>
IN ECCLESIA

	PAG.
Caput I De iudicio, de lege et de rectitudine	129
Caput II Quare Dominus Noster non definierit legem de iudiciariis sententiis humanis, neque eius discipuli	131
Caput III Quare, Domino Nostro eiusque Apostolis nihil de iudiciis humanis dicentibus, nos talibus iudiciis utamur	133
Caput IV Unde fluxerint et fluant iudicia, quae hodie in Ecclesia usurpantur	134
Caput V Quare eorum quae scripta sunt in lege Moysi quaedam servemus alia vero non	140
Caput VI Obiecta iudiciorum singulatim nequeunt definiri neque singula distincte.	144
Caput VII De subsidiis quae emanarunt ex legibus latis per varias generationes in Vetere et Novo <Testamento>	145

TRACTATUS SECUNDUS

DE IUDICE ET DE CONSILIARIIS ET TESTIBUS EIUS;
DE MODO IUDICATUS ET DE TRIBUNALI;
DE REGULIS CIRCA HAEC; DE LITIGANTE PRIORE ET POSTERIORE;
DE IURAMENTIS

Caput I De iudice et de eius munere; de regulis eius electionis, et de ritibus institutionis eius.	148
Caput II De officiis auctoritatis iudicis	152
Caput III De regulis eius gubernationis et de condicionibus iudicii eius	153
Caput IV Praecepta et monita generalia pro iudice, desumpta ex canonibus legalibus, de litigante priore et posteriore	155
Caput V De temporibus iudicii et de eius qualitate; de tribunali et de iis quos oportet in eo esse consiliarios et ministros	158

Caput VI De testibus et regulis testimonii; quinam sint testes veraces, quinam vero testes dubii	161
Caput VII De regulis respicientibus testes veraces et dubios atque testimonium eorum	166
Caput VIII De iuramentis.	168

TRACTATUS TERTIUS

DE DESPONSATIONE CHRISTIANORUM ET DE CONIUGIO LEGALI;
FINES, CAUSAE ET IUDICIA DE ILLO ET PROPTER ILLUD

Caput I De quidditate coniugii legitimi et de utilitate ex eo <manante>	170
Caput II De fine coniugii legitimi	171
Caput III De personis non coniungendis.	174
Caput IV De damno et macula <fluente> ex unione cum mulieribus illis propinquis; et de beneficio <manante> ex unione cum extraneis	177
Caput V Unde noverimus christianum debere ducere unam tantum uxorem	181
Caput VI De uxore fratris qui non reliquit semen; quomodo in lege priore permissum sit <eam ducere>, apud nos vero prohibitum	182
Caput VII De quidditate desponsationis, et de beneficio ex eo <manante>	182
Caput VIII De ritibus et canonibus quos servant christiani in negotio desponsationis et matrimonii	183
Caput IX De investigationibus et examinibus ante desponsationem	184
Caput X De <i>φερνή</i> , <i>mahra</i> , <i>δωρεά</i> , <i>zebda</i> et <i>šadkē</i>	185
Caput XI De iis qui mulieres vi rapiunt	186
Caput XII De viro eunte in regionem longinquam, quantum oporteat sponsam vel uxorem eius manere in expectatione	187
Caput XIII De viro et uxore, quorum alter captivus abducitur	188
Caput XIV De iis qui post sponsalia aut matrimonium separantur, vel quia non sunt virgines, vel ob naturales defectus.	189
Caput XV De solutione <vel divortio>; cur prohibeatur, et ob quales causas fiat	190

10	INDEX	PAG.
Caput XVI	Quot modis probetur adulterii negotium	193
Caput XVII	De iis qui ligati <seu impediti> sunt a matrimonio <consummando>	195
Caput XVIII	De desponsatis quae negleguntur a suis sponsis non sumentibus eas <in matrimonium>	196
Caput XIX	De illo cui parentes desponsarunt uxorem quam non vult	197
Caput XX	De illis qui elegunt vitam sanctitatis et ab uxoribus suis separantur	198
Caput XXI	De temporibus quibus concubitus illicitus est coniu- gibus legitimis.	199
Caput XXII	Circa matrimonium servorum et ancillarum chri- stianorum.	200

TRACTATUS QUARTUS

DE SENTENTIIS SAECULARIBUS ET DE QUAESTIONIBUS HUMANIS, QUAS INTER CHRISTIANOS IUDEX TENETUR IUDICARE

Caput I	De possessione bonorum certa et dubia	202
Caput II	De chirographo certo et dubio; de corruptione facta in chirographo, et de chirographo falso	205
Caput III	De testibus veris et dubiis	207
Caput IV	De defensione et procuratione.	207
Caput V	De condicione et pacto.	209
Caput VI	De emptione et venditione	209
Caput VII	De deposito.	211
Caput VIII	De commodatis	212
Caput IX	De mutuo periculoso et tuto	212
Caput X	De pignore	213
Caput XI	De sponsione	214
Caput XII	De societate mercaturae	215
Caput XIII	De dono et donatione	216
Caput XIV	De iudiciis ob culpas quas committunt praevarica- tores in malitia voluntatis suae.	216
Caput XV	De usura et foenore	218
Caput XVI	De invento	220
Caput XVII	De tempore determinato pro iudicio et exactione circa negotia antiqua.	221
Caput XVIII	De manumissione servorum et ancillarum	222

	INDEX	11
Caput XIX	De aedificatione domorum	224
Caput XX	De viis, plateis, foris et de fenestris domorum; de fluviis et de parasangis viarum	224
Caput XXI	De legatis et muneribus, et de eo quod datur tem- plis et in eleemosynas	226
Caput XXII	De visitatore carceris	227
Caput XXIII	De xenodochio	228

TRACTATUS QUINTUS

DE DIVISIONE HEREDITATUM SECUNDUM SENTENTIAM <DOCTORUM> VERACIUM

Caput I	De causa et radice divisionis hereditatum	229
Caput II	De eo quod fieri debet ante divisionem hereditatum	230
Caput III	De iis qui heredes non fiunt et heredes non consti- tuunt	231
Caput IV	De ordine heredum et divisionis hereditatis, secun- dum sententiam communem omnium Patrum syno- dicorum; quod cum multa brevitate dicitur	234
Caput V	De dispositione ordinum in dividendis hereditatibus	237
Caput VI	De testamento.	239
Caput VII	De procuratore hereditatis orphanorum	240
Caput VIII	De filiis illegitimis	242
Caput IX	De monacho, quomodo heres fiat et heredem con- stituat	243
Caput X	De hereditate servorum	243

INDICES

I.	INDEX BIBLICUS	247
II.	INDEX FONTIUM	253
III.	INDEX ANALYTICUS	255

INTRODUCTIO

I - AUCTOR ET TEMPUS¹

'Abdišo' <alias: Ebediesus> bar Berika, metropolita Sobensis vel Nisibenus, mortuus mense Novembri 1318, est ultimus eruditus atque egregius scriptor ecclesiae nestoriana; sicut Gregorius Abulpharagius Barhebraeus, mortuus an. 1286, est ultima gloria litteraria Syrorum monophysitarum: uterque, maxime posterior, scientiam universam temporis sui sibi assimilavit et exposuit; uterque ius et disciplinam ecclesiae suae in unum redegit, hic vero magis nituit prior nestorianus.

'Abdišo' monachus, postquam per quinque annos eparchiam Šigar et Beth 'Arbaïē rexerat, a Iahballaha III Catholico circa annum 1290 ad sedem metropolitanam Nisibis et Armeniae evectus est. Ipse in « Catalogo librorum ecclesiasticorum » metrice et concise descripsit opera sua, ne verbo ullo addito de persona vel vita sua. Post alia ergo dicit sese scripsisse « librum ordinis iudiciorum et legum ecclesiasticarum ». ²

ܡܠܚܬܐ ܕܡܢ ܕܡܢ ܕܡܢ

ܡܠܚܬܐ ܕܡܢ ܕܡܢ ܕܡܢ

In praefatione huius operis 'Abdišo' recolit sese adhuc monachum redegissee « Collectionem canonum synodicorum »; ³ dum hoc alterum opus canonicum composuit sedem regens nisibenam, et quidem, prout legitur in conclusione (omissa in cod. Vat.), anno Graecorum 1627, seu an. 1315/6 post Christum. Hoc alterum opus hucusque ineditum, nunc primum latine utcumque redditum, olim habebatur ceu deperditum. ⁴

¹ Cf. B. O. III, 1, p. 325 sqq.; W. WRIGHT, *A short history of syriac literature* (1894), p. 285-289; R. DUVAL, *La littérature syriaque* ³ (1907) p. 404 sq.; A. BAUMSTARK, *Geschichte der syrischen Literatur* (1922), p. 323-325; J.-B. CHABOT, *Littérature syriaque* (1934), p. 139-141.

² Cf. B. O. III, 1, p. 360.

³ Cf. MAI, X, 1.

⁴ Tam a WRIGHT, *op. cit.*, p. 286 (n. 6) quam a DUVAL, *op. cit.*, p. 405 recensetur inter opera deperdita.

II - CODICES

Supererat vero in Mesopotamia (nunc vocata Iraq) tam in Chaldaeorum conventu B. Virginis custodis segetum (ܡܝܬܐ ܕܡܪܝܡ) prope Algoš, quam Mausili in bibliotheca patriarchali Chaldaeorum. Primum vero eruditis enotuit superstes anno 1902 edito « Synodico Orientali » a clmō I.-B. Chabot.⁵

Antiquior codex, archetypus omnium sequentium, olim erat conventus B. Virginis custodis segetum, cod. 91 secundum catalogum Addaī Scher.⁶ Scriptus erat ex apographo auctoris die 14 Tammuz <Iulii> 1846 Graecorum, seu an. 1535 post Christum.

Ex illo — hodie deperdito, quoad noverimus — fluunt codices: 1) conventus eiusdem cod. 174 secundum catalogum novum,⁷ terminatus die 12 Decembris 1885; 2) patriarchatus Chaldaeorum Mausili cod. 66, scriptus anno 1887;⁸ 3) codex privatus desiderati B. Vandenhoff († 29 Dec. 1929), hodie pertinens clmō Doct. et Prof. Ad. Rücker, terminatus die 23 Tammuz <=Iulii> 1898.⁹ Praeterea codicem personalem possidet cl. I.-B. Chabot, prout diximus, quem olim liberalis commodavit Ed. Sachau Berolinensi.¹⁰

Recentius demum, in usum s. Congregationis « pro Ecclesia Orientali », ex codice 174 conventus B. Virginis custodis segetum de-

⁵ *Synodicon Orientale ou Recueil de synodes nestoriens* (Paris 1902), p. 609 sqq.

⁶ *Notice sur les mss. syriaques conservés dans la bibliothèque du couvent des Chaldéens de N.-D.-des-Semences* (Extrait du *Journal Asiatique*, série X, t. 7, 1906, p. 479-512; et t. 8, p. 55-82), p. 41-42. — Consulto scribo « olim erat »; nam, dum ibi commorabar ab Octobri 1926 ad Martium 1927, iam non inventus est.

⁷ *Catalogue de la Bibliothèque syro-chaldéenne du couvent de N.-D.-des-Semences près d'Algoš* (Iraq) par le P. J. Vosté (1929), p. 67.

⁸ A. SCHER, *Notice sur les mss. syriaques conservés dans la Bibl. du Patriarcat chaldéen de Mossoul* (Extrait de la *Revue des Bibliothèques*, 1907, p. 227-260), p. 22.

⁹ B. VANDENHOFF, qui iam anno 1899 edidit studium utilissimum de *Exegesi Psalmorum, imprimis messianicorum apud Syros Nestorianos*, accurate verterat totum codicem, cuius appendices tantum ante praematuram mortem edidit, prout mox dicemus. Codicem hunc habebat a Revmō P. Samuele GIAMIL, monacho conventus Algošhei, quondam procuratore Chaldaeorum apud S. Sedem; cf. *Oriens christianus* I (1901), p. 109.

¹⁰ Cf. E. SACHAU, *Syrische Rechtsbücher* III (1914), p. XXVIII. Dolendum est quod neque SACHAU neque CHABOT dederint huius codicis descriptionem, tempus nempe, amanuensis nomen et locum originis; quae quaesivimus quidem, at in vanum.

scriptus est codex Vaticanus syr. 520, terminatus die 5 Elul <=Septembris> 1929. Hunc denuo accurate collatum praecedenti a Rmō Patre Ioseph Dadišo' Naggiar, vertimus, eiusque folia decursu versionis in margine referimus.

Sequitur vero post translatum opus 'Abdišo' Nisibeni, Vat. syr. 520 f. 214^a-251^a, epistula Mar Eliae bar Šinaia, metropolitanae Nisibeni († post 1049), ad episcopos eparchiae magnae de electione Išo'iahb IV Catholici (1023-1028), quam vertit ediditque B. Vandenhoff.¹¹

Deinde refertur *memrā* Mar Narsetis adversus illos qui illegitime dignitates ecclesiasticas usurpant, extractum eiusdem *memrā* de sacerdotio, f. 251^a-253^a. Cui subiciuntur varii canones, aliunde iam noti, de eadem materia, f. 253^a-258^a.

Demum legitur *memrā* Mar Aprem de afflictis et oppressis, f. 258^a-262^a, quem vertit ediditque idem B. Vandenhoff.¹²

Colophon f. 262^a. Codex completus est die 5 Elul <=Septembris> 1929 in pago Algoš, scriptus a šamaš Ioseph filio Thomae, f. defuncti Sipa... de familia <quondam patriarchali> Abbuna, rogatu Patris Vosté, expensis Apostolicae Bibliothecae Vaticanae, de mandato Revmī, hodie Eūi Domini Eugenii Cardinalis Tisserant.

* * *

In fasciculo IV seriei prioris: *Discipline Chaldéenne* I. *Droit ancien* (1931) compendiata sunt: *Synodicon Orientale* editum a I. B. Chabot, et *Collectio canonum synodicorum*, compilata ab Ebediesu <seu 'Abdišo'> Nisibeno. Illis adiecimus praecipuos canones quos, post primum examen, notatu dignos invenimus in eiusdem altero opere: *Ordo Iudiciorum Ecclesiasticorum*. Haec autem non nisi pauca erant quoad completum momentosum opus, quod inde frequenter plures rogaverunt, ut quantocius totum ederetur. Huic desiderio demum satis fit; quamvis interpres, expertus difficultates textus, aequè conscius sit defectuum versionis, ob quos sese excusatum rogat, confidens laborem suum aliis profuturum esse.

¹¹ *Oriens christianus*, ser. II, t. 3 (1913), p. 59-81; 236-262.

¹² Cf. *Theologie und Glaube*, IV (1912), p. 239-241.

III - CONTENTUM

Opus, cuius index legitur initio, dividitur in 10 *memrē* seu tractatus. Hi verò, decursu operis, distribuuntur in libros duos, comprehendentes singulos *memrē* quinque.

Unde liber prior comprehendit:

- Tract. I: De fontibus disciplinae ecclesiasticae;
- Tract. II: De iis quae omnes christianos respiciunt; ubi et de variis virtutibus christianis agitur;
- Tract. III: De expositione officiorum ecclesiasticorum;
- Tract. IV: Explicatio nominum et graduum ecclesiasticorum;
- Tract. V: Leges et praecepta ecclesiae rectores respicientia.

Liber vero posterior comprehendit:

- Tract. VI: De termino et radice iudiciorum ecclesiasticorum;
- Tract. VII: De iudice, consiliariis et testibus;
- Tract. VIII: De desponsatione et matrimonio christianorum;
- Tract. IX: De rebus et proprietate;
- Tract. X: De hereditate.

* * *

Superest ut gratias agamus benedictae memoriae Monachi-Sacerdotis Pauli David, amici tamquam fratris, qui valide nobis adstitit in vertendo hoc opere. In pace quievit in conventu suo Alqosheo die 7 Nov. 1936. Item gratias referimus clmō Prof. Ad. Rücker, de litteris ac liturgiis Syrorum meritissimo, qui nobis ultro tradidit versionem germanicam, notis illustratam, defuncti Bernardi Vandenhoff († 29 Dec. 1929).

IV - BIBLIOGRAPHIA

- ASSEMANI I. S., *Bibliotheca Orientalis*, III, 1. *De scriptoribus nestorianis* (Romae, 1725); 2. *De Syris nestorianis* (Romae, 1728).
- BARHEBRAEUS, *Ecclesiae antiochenae Syrorum Nomocanon*; cf. infra ad nomen MAI.
- BAUMSTARK A., *Geschichte der syrischen Literatur* (Bonn, 1922).
- BRAUN O., *De sancta nicaena synodo. Syrische Texte des Maruta von Maipharkat übersetzt* (*Kirchengeschichtliche Studien*, t. IV, f. 3; Münster in W., 1898).
- BRAUN O., *Das Buch der Synhados* (Stuttgart u. Wien, 1900).
- Breviarium iuxta ritum Syrorum Orientalium, id est Chaldaeorum* (ed. 1, 1886; nova editio, Romae, 1938).
- BRIGHTMAN F. E., *Liturgies eastern and western*, vol. I. *Eastern Liturgies* (Oxford, 1896).
- BUDGE E. A. Wallis, *The Book of the cave of treasures* (London, 1927).
- CHABOT J.-B., *Synodicon Orientale ou Recueil de synodes nestoriens* (Paris, 1902).
- CHABOT J.-B., *Littérature syriaque* (*Bibl. cath. des sciences religieuses*) (Paris, 1934).
- CHEIKHO P., *Les peines ecclésiastiques dans l'ancien droit de l'Église chaldéenne* (Rome, 1935).
- CONNOLLY R. H., *Expositio officiorum Ecclesiae GEORGIO ARBELENSI vulgo adscripta*. Textus syriacus (CSCO., *Scriptores syri*, t. XCI-II [n° d'ordre 64, 72] 1911, 1913). Versio latina (Ibidem, [n° d'ordre 71, 76] 1913, 1915).
- CONNOLLY R. H., *Didascalia Apostolorum. The syriac version translated and accompanied by the Verona latin fragments* (Oxford, 1929).
- DAHANE Dom., *Liturgie de la Sainte Messe selon le rite chaldéen* (Paris, 1937).
- DAUVILLIER J., *Le Droit chaldéen* (*Dict. de Droit canonique*, fasc. XIII-XIV [1938] col. 292-388).
- DUVAL Rubens, *La littérature syriaque*³ (Paris, 1907).
- EBEDIESUS, metropolita Sobae et Armeniae, *Collectio canonum synodiorum*; cf. infra ad nomen MAI.
- FUNK F. X., *Didascalia et constitutiones apostolorum* (Paderbornae, 1905).

GEORGIUS ARBELENSIS (cf. supra ad nomen CONNOLLY).

JUGIE M., *Theologia Dogmatica Christianorum Orientalium ab Ecclesia Catholica dissidentium*; t. V, *De Theol. Dogm. Nestorianorum et Monophysitarum* (Paris, 1935).

LABOURT H., *De Timotheo I, Nestorianorum Patriarcha* (728-823). *Accedunt XCIX eiusdem Timothei definitiones canonicae e textu syriaco inedito nunc primum latine redditae* (Parisiis, 1904).

LABOURT JÉR., *Le Christianisme dans l'empire perse sous la dynastie sassanide*² (Paris, 1904).

LAUCHERT F., *Die Kanones der wichtigsten altkirchlichen Concilien nebst den apostolischen Kanones herausgegeben (Sammlung ausgewählter kirchen- und dogmengeschichtlicher Quellenschriften; Heft XII; Freiburg in B. und Leipzig, 1896).*

MACLEAN A. J., *East Syrian daily offices* (London, 1894).

MAI A., *Scriptorum veterum nova collectio e vaticanis codicibus edita*, t. X, 1: *EBEDIESU Collectio canonum synodiorum*; 2: *Ecclesiae Antiochenae Syrorum Nomocanon a GREGORIO ABULPHARAGIO BAR-HEBRAEO syriace compositus et a I. AL. ASSEMANO in latinam linguam conversus* (Romae, 1838).

Missale iuxta ritum Ecclesiae Syrorum Orientalium, idest Chaldaeorum (Mausili, 1901).

MÜLLER FR., *Die Chronologie des Simeon Sanqlâwâjâ* (Inaugural-Dissertation; Leipzig, 1889).

NAU F., *Ancienne littérature canonique syriaque*, I. *La didascalie des douze Apôtres, traduite du syriaque pour la première fois* (ed. 2, Paris, 1912); II. *Les canons et résolutions canoniques de Rabboula, Jean de Tella, Cyriaque d'Amid, Jacques d'Edesse, Georges des Arabes, Cyriaque d'Antioche, Jean III, Théodose d'Antioche et des Perses* (Paris, 1906); III. *Concile d'Antioche. Lettre d'Italie. Canons « des Saints Pères », de Philoxène, de Théodose, d'Anthime, d'Athanasie, etc.* (Paris, 1909); IV. *La version syriaque de l'Octateuque de Clément* (Paris, 1913).

PAYNE SMITH R., *Thesaurus syriacus* (Oxonii, 1879-1901).

RABBAN R., *La Messa Caldea detta « Degli Apostoli »* (Roma, 1935).

RIEDEL W., *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien, zusammengestellt und zum Teile übersetzt* (Leipzig, 1900).

RÜCKER Ad., *Die Canones des Simeon von Rêvârdešîr* (Breslauer Inaugural-Dissertation; Leipzig, 1908).

SACHAU E., *Syrische Rechtsbücher*, I. *Leges Constantini, Theodosii, Leonis* (Berlin, 1907); II. *Richterliche Urteile des Patriarchen Chenânî-*

schô. Gesetzbuch des Patriarchen Timotheos. Gesetzbuch des Patriarchen Jesubarnun (1908); III. *Corpus iuris des persischen Erzbischofs Jesubocht. Erbrecht oder Canones des persischen Erzbischofs Simeon. Eherecht des Patriarchen Mâr Abhâ* (1914).

SCHEIL V., *La loi de Hammourabi*³ (Paris, 1906).

TISSERANT E., *L'Église nestorienne* (*Dict. Th. cath.* XI, 1 [1931] col. 157-288).

WRIGHT W., *A short history of syriac literature* (London, 1894).

ABBREVIATIONES ET SIGLA

B. O. = *Bibliotheca Orientalis*, ASSEMANI.

S. O. = *Synodicon Orientale*, CHABOT.

B. Syn. = *Das Buch der Synhados*, BRAUN.

S. R. = *Syrische Rechtsbücher*, SACHAU.

Coll. can. syn. = *Alterum opus canonicum 'Abdišo'*.

PG. = *Patrologia Graeca*, MIGNE.

CSCO. = *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*.

() completur textus

< > explicatur textus

[] lacuna.

{ } expungendum.

Psalmi citantur secundum editionem *Pešittâ* Mausiliensem.

ORDO IUDICIORUM ECCLESIASTICORUM

LIBER PRIOR

PRAEFATIO.

INDEX TRACTATUUM ET CAPITUM.

TRACT. I - DE FONTIBUS DISCIPLINAE ECCLESIASTICAE.

TRACT. II - DE IIS QUAE OMNES CHRISTIANOS RESPICIUNT; UBI ET
DE VARIIS VIRTUTIBUS CHRISTIANIS AGITUR.

TRACT. III - DE EXPOSITIONE OFFICIORUM ECCLESIASTICORUM.

TRACT. IV - EXPLICATIO NOMINUM ET GRADUUM ECCLESIASTICORUM.

TRACT. V - LEGES ET PRAECEPTA ECCLESIAE RECTORES RESPICIENTIA.

f. 1^a Virtute Domini Nostri Iesu Christi incipimus scribere volumen <cui
titulus> « Ordo Iudiciorum Ecclesiasticorum », collectum, dispositum,
ordinatum et compositum a MAR 'ABDIŠO', sanctae memoriae et piaae re-
cordationis, Metropoli Nisibis et Armeniae. — Domine noster, adiuva
me per misericordiam tuam. Amen.

Monitum. — Noverit egregius lector hoc volumen esse transcri-
ptum iuxta exemplar bibliothecae conventus B. M. Virginis custo-
dis segetum prope Alqoš, pagum Nahum prophetae; tempus autem
memorati exemplaris est an. 1885 D. N. die 12 Decembris, atque
scriptum est a diacono 'Isa filio Eša'ia, filii diaconi Cyriaci ex
Eqrar in regione Sendaïê, domicilium habente in Alqoš.

PRAEFATIO AUCTORIS

f. 1^b Deus, caput et firmamentum, causa et largitor | omnium bono-
rum, abyse et fons scaturiens omnium scientiarum, gratiarum et
donorum, quolibet halitu, effato et oculorum ictu offerimus gratia-
rum actionem incessantem et gloriam infinitam beatae tuae Essen-
tiae, superanti omnem comprehensionem cuiuscumque intelligen-
tiae. Ex ima potentia spiritus tui, qui solet operari in debilibus.
respirantes haurimus halitum vitae; et offerimus sacrificia devota
digna acceptu amoris tuo erga homines; e laudibus magnalium tuo-
rum sumimus materiam halitus <seu vitae spiritualis>, et secundum
parvitatem nostram laudamus te; et oceanum immensum miseri-
cordiae tuae aeternae rogamus supplices, corde contrito, conscien-
tia pura, menteque humili insistentes, ut secundum placitum ma-
gnitudinis tuae et utilitatem parvitatē nostrae, moveantur et inve-
niantur omnia quae agimus, cogitamus, operamur et loquimur;
f. 2^a atque misericordia tua dirigat motus nostros in omnia | quae intel-
legimus et docemus; atque dona Spiritus tui, qui omnia perficit in
commune commodum, recipiamus et erimus accepti, ita ut conver-
semur modo grato divinitati tuae in hoc mundo tribulationum, et
in perfecta beatitudine in deliciis aeternis tecum coniuncti vivamus
in mundo non transitorio. Amen.

Invocatio.

Occasio operis.

Quia iudicia ecclesiastica in tomis multis et in libris magnis tractata fuerunt a patribus antiquis, quorum nomina sunt scripta in libro vitae, sed neque ordinatim neque de quovis necessario rhetorice docuerunt, at generales quasdam quaestiones tractaverunt in operibus diffusis; praecipue vero quia doctores exterorum vituperant religionem nostram et veritati nostrae blasphemant <dicentes>: « Vos non possidetis libros eruditos, in quibus sunt determinata et definita iudicia ordine iuridico et iuxta debitam normam »; propterea mihi proposui scribere librum scientificum valde concisum circa ordinem iudiciorum ecclesiasticorum, | atque ponere signum amatoribus scientiae in ecclesia Christi iuxta vires tenuitatis meae. f. 2^b

. Indoles operis.

Quia vero in libro brevis *Collectionis Canonum Synodicorum*, quem feci dum adhuc monachus eram, non licuit mihi introducere aliquid ex mente mea, at disposui tantum <illa> iuxta exigentias ordinis debiti; nunc autem gratia Christi dignus habitus servitio sedis metropolitanae eparchiae Nisibis in Mesopotamia, nitens auxilio huius qui dixit: « Ubicumque recordaberis nominis mei, veniam ad te, et benedicam tibi » (*Ex.* XX, 24), incepti compositionem huius libri, atque rhetorice et canonice ordinavi illum brevi sermone pleno utilitate, quin declinem a semita regia canonum patrum sanctorum, nullo introducto peregrino menti eorum divinae; quamvis auxerim collectiones variis modis ad correctionem et confirmationem, ad <meliores> intellegentiam et explicationem, prout conveniunt huic commercio | utili, ex eorum tamen rectis canonibus et scriptis divinis extraxi <tamquam> de potentia ad actum. f. 3^a

Divisio operis.

Et quia omnis liber per Spiritum scriptus docet vel dogma fidei orthodoxae, vel praxim bonorum operum; dogmaticus quidem docet aut quaenam ut vera tenenda et amplectenda sint, aut quaenam e mente eradicanda sint et refellenda utpote fallacia; practicus vero aut iubet facienda et adimplenda legalia quibus obtinetur excellentia virtutum, aut iubet praecavere et abstinere ab illegalibus quibus impellimur ad animales mores malos, aut statuta et iudicia recta continet canonice et disponit ac discernit in particulari et in generali; propterea in duas partes divisi hunc librum miro modo contextum, et continet omnes partes praedictas in generali et in particulari. | Quinque tractatibus prioris libri comprehendo omnia f. 3^b

quae sunt tamquam radix et fundamentum christianae religionis, et quae rector ecclesiae cognoscere debet et nota facere, addiscere et docere totam communitatem cum magna diligentia: « Qui enim fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno caelorum » (*Matth.* V, 19); « Scienti bonum et non facienti, peccatum est illi » (*Iac.* IV, 17). Deinde in quinque tractatibus libri alterius colloco omnia quae sunt tamquam perfectio et coronatio ordinis iudiciorum ecclesiasticorum, cuius notitia indiget rector ecclesiae, ita ut decem tractatibus contineatur hic liber ordinis iudiciorum ecclesiasticorum, decem ordinum instar rationalium, spiritualium <nempe> et corporalium: quinque enim priores tractatus illustrant quinque sensus secretos animae; posteriores vero quinque sensus visibiles corporis monent. Non latet vero lectores | eruditos, verba et opera in statera iustitiae ponderantes, dum legunt hoc volumen atque intellegunt eius ordinem et utilitatem, ad quales altitudines librorum cum magno labore descenderim, et in quales regiones doctrinales penetraverim. Sensem <enim>, medullam et cremorem multorum librorum <scriptorum> veterum collegi et mundavi.

Egregios vero et eruditos <lectores> in hanc collectionem venientes rogo per caritatem Christi et coniuro, ut considerent attente quae scribo et dispono et compono in decem tractatibus. Quod si post examen et inquisitionem iustam et investigationem rectam et scrutationem accuratam, invenerint me post aedificationem et utilitatem, quietem nempe et utilitatem omnium amatorum Christi et scientiae, cucurrisse et currere, meque laborasse et laborare, offerant gratias Illuminatori, et pro tenuitate mea precentur mente pura. Si vero aliter opinentur, Deus sit eis bonus dux, et ad collegendos fructus pacis | et felicitatis ex hoc labore eos dignos faciat; atque super nos omnes misericordia eius et clementia effundantur et maneant. Amen.

Verbum
ad lectores.

INDEX TRACTATUUM ET CAPITUM HUIUS LIBRI

TRACTATUS PRIMUS

CIRCA CANONES COMMUNES ET ORDINES ECCLESIASTICOS

Capita huius tractatus

Caput primum : De fide orthodoxa.

Caput secundum : Numerus librorum quorum canones recipit et tradit et servat Ecclesia Orientalis.

Caput tertium : Series primorum canonum Apostolorum, qui sunt numero viginti septem.

Caput quartum : Series canonum synodi secundae Apostolorum, qui sunt octoginta unus numero.

Caput quintum : Canones ex Didascalia Apostolorum.

Caput sextum : Canones Patrum CCCXVIII synodi nicaenae. | f. 5^a

Caput septimum : De synodo Mar Isaac.

Caput octavum : De synodo Mar Iahballaha.

Caput nonum : De synodo Mar Aba.

Caput decimum : Computatio temporum mundi; et successio chronologica prophetarum et regum, et oeconomiae <seu vitae humanae> D. N. I. C.; et tempora synodorum celebrium et Patrum illustrium.

TRACTATUS SECUNDUS

DE IIS QUAE CANONICE DEFINITA SUNT PRO OMNIBUS ET SINGULIS CHRISTIANIS IN ORDINE SUO.

Capita huius tractatus

Caput primum : De altitudine sensuum praeceptorum evangelicorum.

Caput secundum : De caritate.

Caput tertium : De humilitate.

Caput quartum : De misericordia.

Caput quintum : De mansuetudine et benignitate.

Caput sextum : De puritate corporis et animae.

Caput septimum : De oratione eiusque regulis.

Caput octavum : De ieiunio eiusque lege.

f. 5^b Caput nonum : De regula communi quae comprehendit | omnes leges.

Caput decimum : De subiectione regibus, principibus et praepositis.

Caput undecimum : De labore et de vitando otio.

Caput duodecimum : De vestimentis.

Caput decimum tertium : De artibus.

Caput decimum quartum : De aedificiis et domibus.

Caput decimum quintum : De alimentis.

Caput decimum sextum : Monita de bonis moribus.

Caput decimum septimum : De iudiciis generalibus et particularibus quae omnes servare debent, et quae traditione fluunt in omnem populum Deum timentem.

TRACTATUS TERTIUS

DE EXPOSITIONE OFFICIORUM ECCLESIASTICORUM

Capita huius tractatus

Caput primum : De oratione eiusque partibus; de campana; de adoratione versus orientem et de adoratione crucis; de zona.

f. 6^a Caput secundum : Expositio servitii vespertini. |

Caput tertium : Expositio servitii vigiliae et noctis.

Caput quartum : Expositio servitii matutini.

Caput quintum : Expositio servitii Ss^{mi} Sacramenti in omnibus suis regulis et ritibus.

TRACTATUS QUARTUS

EXPLICATIO NOMINUM, QUORUM SCIENTIA UTILIS ET NECESSARIA EST CUIVIS CHRISTIANO, MAXIME PRAELATIS ECCLESIAE; ET DE ORDINIBUS SACERDOTII; ET DISTINCTIO GRADUUM ECCLESIASTICORUM.

Capita huius tractatus

Caput primum : Explicatio nominum, quorum scientia utilis et necessaria est omnibus christianis, maxime ordinibus sacerdotum.

Caput secundum : Explicatio et distinctio graduum et ordinum ecclesiasticorum.

Caput tertium : Traditio ordinum sacerdotii ab Antiquo <Testamento>.

Caput quartum : De ecclesia eiusque ordinibus.

TRACTATUS QUINTUS

LEGES ET PRAECEPTA QUORUM SCIENTIA ET OBSERVATIO SERVIT ET ADIUVAT PRAELATIS, RECTORIBUS ET IUDICIBUS ECCLESIAE, | QUIA PRAE- f. 6^b
SCRIBUNTUR IN UTROQUE TESTAMENTO.

Capita huius tractatus

Caput primum : De necessitate capitis <seu prelati> et de eius ordine <seu officio>.

Caput secundum : Quod post examen et interrogationem sit sententia iudiciaria.

Caput tertium : De iustitia et rectitudine quae decet iudices; et de illis qui accipiunt personas et amant dona.

Caput quartum : De legibus quae sunt statutae quoad pastores et capita <seu praelatos> ecclesiae.

Caput quintum : De correptione iudicum qui accipiunt dona et pervertunt iudicium.

TRACTATUS SEXTUS¹

DE TERMINO ET RADICE IUDICIORUM LEGALIUM. UNDE ET QUOMODO ORDINENTUR IUDICIA QUAE <FIUNT> IN ECCLESIA.

Capita huius tractatus

Caput primum : De iudicio, de lege et de rectitudine.

Caput secundum : Quare Dominus Noster non definierit legem de iudiciariis sententiis humanis, neque eius discipuli.

Caput tertium : Quare, Domino Nostro | eiusque Apostolis nihil f. 7^a
de iudiciis humanis dicentibus, nos talibus iudiciis utamur.

¹ Hinc, a tractatu sexto, incipit *liber secundus*; confer praecedentem introductionem p. 16 et infra p. 129.

Caput quartum : Unde fluxerint et fluant iudicia, quae hodie in Ecclesia usurpantur.

Caput quintum : Quare eorum quae scripta sunt in lege, quaedam servemus, alia vero non.

Caput sextum : Obiecta² iudiciorum nequeunt definiri, neque singula distincte.

Caput septimum : De subsidiis quae emanarunt ex legibus latis per varias generationes in Vetere et Novo <Testamento>.

TRACTATUS SEPTIMUS

DE IUDICE ET DE CONSILIARIIS ET TESTIBUS EIUS; DE MODO IUDICATUS ET DE TRIBUNALI; DE REGULIS CIRCA HAEC; DE LITIGANTE PRIORE ET POSTERIORE; DE IURAMENTIS.

Capita huius tractatus

Caput primum : De iudice et de eius munere; de regulis eius electionis, et de ritibus institutionis eius.

Caput secundum : De ritibus <vel statutis> <exercendae> potestatis iudicis.

f. 7^b Caput tertium : De regulis eius administrationis | et de conditione iudicis muneris <vel actus>.

Caput quartum : Praecepta et monita generalia pro iudice, desumpta ex canonibus legalibus, de litigante priore et posteriore.

Caput quintum : De temporibus iudicii et de eius qualitate; de tribunali, et de iis quos oportet in eo esse consiliarios et ministros.

Caput sextum : De testibus et de regulis testimonii, quinam sint testes veraces, quinam vero testes dubii.

Caput septimum : De regulis respicientibus testes veraces et dubios atque testimonium eorum.

Caput octavum : De iuramento.

² Mendo legitur hic *معد* loco *معد*, prout infra habetur f. 113^b.

TRACTATUS OCTAVUS

DE DESPONSATIONE CHRISTIANORUM ET DE CONIUGIO LEGITIMO;
FINES, CAUSAE ET IUDICIA DE ILLO ET PROPTER ILLUD

Capita huius tractatus

Caput primum: De quidditate coniugii et de utilitate ex eo
<manante>.

Caput secundum: De finibus coniugii legitimi. |

f. 8^a

Caput tertium: De personis non coniungendis.

Caput quartum: De damno et macula <fluente> ex unione cum
mulieribus illis propinquis; et de beneficio <manante> ex unione cum
extraneis.

Caput quintum: Unde noverimus christianum debere ducere
unam tantum uxorem.

Caput sextum: De uxore fratris qui non reliquit semen; quo-
modo in lege priore permissum sit <eam ducere>, apud nos vero pro-
hibitum.

Caput septimum: De quidditate desponsationis, et de beneficio
ex eo <manante>.

Caput octavum: De ritibus et canonibus quos servant christiani
in negotio matrimonii.

Caput nonum: De investigationibus et examine ante despon-
sationem.

Caput decimum: De *φερνή*, *mahra*, *δωρεά*, *zebda* et *šadkē*.

Caput undecimum: De iis qui mulieres vi rapiunt.

Caput duodecimum: De viro eunte in regionem longinquam;
quantum oporteat sponsam vel uxorem eius manere in exspecta-
tione.

| Caput decimum tertium: De viro et uxore, quorum alter ca- f. 8^b
ptivus abducitur.

Caput decimum quartum: De eorum separatione post sponsalia
aut matrimonium, vel quia non sunt virgines, vel ob naturales
defectus.

Caput decimum quintum: De solutione <vel divortio>; quare
prohibeatur, et ob quales causas fiat.

Caput decimum sextum: Quot modis probetur adulterii nego-
tium.

Caput decimum septimum: De iis qui ligati <seu impediti> sunt
a matrimonio <consummando>.

Caput decimum octavum: De desponsatis quae negleguntur a
suis sponsis non summentibus eas <in matrimonium>.

Caput decimum nonum: De illo cui nolenti parentes desponsa-
runt uxorem.

Caput vicesimum: De illis qui elegunt vitam sanctitatis et ab
uxoribus suis separantur.

Caput vicesimum primum: De temporibus quibus concubitus
illicitus est coniugibus.

Caput vicesimum secundum: Circa matrimonium servorum et
ancillarum christianorum.

f. 9^a

| TRACTATUS NONUS

DE SENTENTIIS SAECULARIBUS ET DE QUAESTIONIBUS HUMANIS,
QUAS INTER CHRISTIANOS IUDEX TENETUR IUDICARE

Capita huius tractatus

Caput primum: De possessione bonorum certa et dubia.

Caput secundum: De chirographo (*ar.* *سطر*) certo et dubio;
de corruptione facta in chirographo, et de chirographo falso.

Caput tertium: De testibus veris et dubiis.

Caput quartum: De defensione in iudicio et de procuratore.

Caput quintum: De condicione et pacto.

Caput sextum: De emptione et venditione.

Caput septimum: De deposito.

Caput octavum: De commodatis.

Caput nonum: De mutuo periculoso et tuto.

Caput decimum: De pignore.

Caput undecimum: De sponsione.

Caput duodecimum: De societate mercaturae.

Caput decimum tertium: De dono et donatione.

f. 9^b | Caput decimum quartum: De iudiciis ob culpas quas commit-
tunt praevaricatores in malitia voluntatis suae.

Caput decimum quintum: De usura et foenore.

Caput decimum sextum: De invento.

Caput decimum septimum : De tempore determinato pro iudicio et exactione circa negotia antiqua.

Caput decimum octavum : De manumissione servorum et ancillarum.

Caput decimum nonum : De aedificatione domorum.

Caput vicesimum : De viis, plateis, foris et de fenestris domorum ; de fluviis et de parasangis viarum.

Caput vicesimum primum : De legatis et muneribus, et de eo quod datur templis et in eleemosynas.

Caput vicesimum secundum : De visitatore carceris.

Caput vicesimum tertium : De xenodochio <seu hospitio peregrinorum>.

TRACTATUS DECIMUS

DE DIVISIONE HEREDITATUM SECUNDUM SENTENTIAM <DOCTORUM>
VERACIUM

Caput primum : De causa et radice divisionis hereditatum.

Caput secundum : De eo quod fieri debet ante divisionem hereditatum.

Caput tertium : De iis qui heredes non fiunt, et heredes non constituunt.

| Caput quartum : De ordine heredum³ et divisionis hereditatum secundum sententiam omnium Patrum synodicorum ; quod cum multa brevitate dicitur. f. 10^a

Caput quintum : De dispositione ordinum in dividendis hereditatibus.

Caput sextum : De testamento.

Caput septimum : De procuratore hereditatis orphanorum infantium.

Caput octavum : De filiis illegitimis.

Caput nonum : De monacho, quomodo heres fiat et heredem constituat.

Caput decimum : De hereditate servorum.

³ In codice legitur hic mendose: *hereditatum*; lectio bona occurrit infra, in expositione huius capituli, f. 202 b.

TRACTATUS PRIMUS

CIRCA CANONES COMMUNES ET ORDINES ECCLESIASTICOS

CAPUT PRIMUM

De fide orthodoxa

Ex synodo Beth Lapat. In praedicatione quam commisit Dominus Noster Apostolis, post resurrectionem ex mortuis, cum esset in eo ut ascenderet in caelum, praecepit eis docere omnes homines primo quidem quoad fidem et deinde quoad mores. « Ite ergo, inquit, docete omnes gentes, et baptizate eos | in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti »; deinde dixit : « Docete eos servare omnia quaecumque mandavi vobis » (*Matth.* XXVIII, 19-20).¹

Fides orthodoxa.

Auctoris. Initio itaque canonum ordinatur et ponitur fides orthodoxa, quia eius cognitio necessaria est omnibus hominibus, pastori nempe et gregi, subditis et superioribus. Quia vero omnes christiani accipiunt fidem nicaenam eique assentiunt, aliquantulum tamen in eius explicatione dissentientes, propterea omnino necessarium mihi visum est initio horum canonum scribere symbolum fidei, id est explicationem accuratam viri famosi Mar Aba Catholici, benedictae memoriae, ex epistula synodica eius secunda de fide orthodoxa. Dicit nempe post alia sic.

Fides nicaena

*Mar Aba.*² Monuimus vos per multa ex libris divinis et docuimus vos secundum eosdem confessionem orthodoxam, dicentes : Credimus in unum Deum aeternum non habentem neque initium neque finem ; non est momentum quo non erat, sed semper | erat et omni tempore erat ; absque fine et termino erat. Et mors vel passio vel mutatio quaecumque numquam dominatae sunt ei aut dominabuntur ei, aut erunt in eo. Ipse solus non est factus nec creatus, creator omnium rerum et omnium naturarum. Ipse solus nullo indiguit

Iuxta
expositionem
Mar Aba

¹ S. O., p. 623-624.

² S. O., p. 541-2 (syriace) ; 551-2 (gallice). Inter hunc textum et textum nostrum nonnisi accidentales deprehenduntur variantes lectiones et quidem minimi momenti ; unde hic neglegi possunt.

neque indiget, impletor <cum sit> omnis indigentiae. Ipse est qui nutu suo tenet omnia, gubernat omnia, providet omnia. Ipse est dator utriusque Testamenti, antiqui et novi. Et Deus alius non est praeter Eum. Ipse est primus et ultimus; omniscius et largitor scientiarum; ipse sapientissimus et largitor sapientiae. Ipse est qui praedicatus est antiquis per prophetas in unitate naturae variis modis et variis figuris. « Novissimis (his) diebus locutus est nobis in Filio suo, quem constituit heredem universorum » (*Hebr.* I, 2), qui est Christus Dominus noster. Hic natus est in carne de virgine sancta Maria, absque viri commercio, sed virtute Spiritus Sancti, prout dictum est ad eam | a Gabriele angelo: « Spiritus Sanctus veniet et virtus Altissimi obumbrabit tibi » (*Luc.* I, 35). Hic Filius Dei Christus fuit in mundo per triginta annos, solvens debita naturae et Adae, capitis generis nostri, et legis mosaicae, prout dixit Scriptura: « Fuit sub lege » (*Gal.* IV, 4), et « Redemit nos de maledicto legis » (*Gal.* III, 13) iustitiâ <sua> perfecta; ipse qui annos agens triginta accessit et baptizatus est a beato Ioanne, et sanctificavit baptismum nostrum baptismo suo; postquam baptizatus est et pugnavit cum Satana, quem vicit ieiunio quadraginta dierum in deserto, elegit apostolos sanctos, et fecit signa et prodigia. Postquam perfecit in terra opus eius qui misit eum per virtutes varias quas operabatur, et tradidit mysteria corporis et sanguinis sui discipulis suis, tunc signavit oeconomiam suam passione et morte sua in cruce; et die tertia vicit mortem virtute divinitatis suae, et resurrexit post tres dies, prout ipse dixit Iudaeis | reprobatis: « Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud » (*Ioan.* II, 19); templum vocans corpus suum, prout explicat evangelista (*Ioan.* II, 21), quod solverunt Iudaei, et quod aedificavit Ipse in vitam immortalem et immutabilem. Postquam resurrexit de sepulcro, visus est discipulis suis et confirmavit eos de resurrectione sua, dicens: « Palpate et scitote quia spiritus carnem (et ossa) non habet, sicut me videtis habere » (*Lc.* XXIV, 39). Post quadraginta dies ascendit in caelum aspicientibus discipulis eius, quibus dixerunt angeli: « Hic Iesus, quem vidistis ascendentem in caelum, veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum » (*Act.* I, 11), significantes: quemadmodum ascendit in corpore suo vero, i. e. in humanitate perfecta, ita veniet in fine mundi in gloria ange-

f. 11^bf. 12^a

lorum suorum ad suscitandos mortuos et ad iudicandam universam creaturam, prout scriptum est: « Iudicaturus est Deus terram universam in iustitia per virum quem statuit; et convertit omnes ad fidem eius, | suscitans eum a mortuis » (*Act.* XVII, 31). Completis diebus Pentecostes, misit super discipulos suos Spiritum sanctum de caelo in figura linguarum ignis, prout dixerat eis: « A Ierusalem ne recedatis, quoadusque induamini virtute ex alto » (*Luc.* XXIV, 49); et quando descendit gratia Spiritus sancti super apostolos sanctos, hic docuit eos omnem veritatem, prout dixit eis Dominus noster: « Quando venerit super vos Spiritus paraclitus, ipse docebit vos omnem veritatem » (*Ioan.* XVI, 13).

CAPUT SECUNDUM³

Numerus librorum quorum canones recipit,
admittit et servat Ecclesia Orientalis

Synodi tam Occidentales quam Orientales, et Canones Apostolorum ac Patrum, quos sequitur et recipit sancta et catholica ecclesia orientalis, hi sunt:

Fontes iuris.

Occidentis

1. Canones Sanctorum Apostolorum; canones 27.
2. Iterum eorundem Apostolorum; canones 81.
3. Eorundem duodecim Apostolorum; decreta 10.
4. | Synodus Ancyrae; canones 24.
5. Synodus Neocaesareae; canones 14.
6. Synodus Nicaeae; canones 20.
7. Synodus oecumenica; canones 73.
8. Synodus Gangrae; canones 20.
9. Synodus Antiochiae; canones 25.
10. Synodus Laodiceae; canones 59.
11. Synodus Constantinopolis; canones 4.
12. Synodus Chalcedonis; canones 27.

Canones et decreta
Apostolorum.

Synodi Occidentis.

f. 13^a³ S. O., p. 609-611.

Orientis

Synodi Orientis.

13. Synodus Isaac Catholici et Maruta metropolitae Maiparqat.
14. Synodus Mar Iahballaha Catholici.
15. Synodus Mar Dadišo' Catholici.
16. Prima synodus Bar Šauma metropolitae Nisibis.
17. Secunda synodus Bar Šauma metropolitae Nisibis.
18. Tertia synodus Bar Šauma metropolitae Nisibis.
19. Synodus Mar Acacii Catholici.
20. Synodus Mar Babai Catholici.
21. Synodus Mar Ioseph Catholici.
22. Synodus Pauli metropolitae Nisibis.
23. | Synodus Mar Aba Catholici.
24. Synodus Mar Ezechielis Catholici.
25. Synodus Mar Išo'iahb Catholici.
26. Synodus Mar Gregorii Catholici.
27. Synodus Mar Sabrišo' Catholici.
28. Canones Mar Henanišo' Catholici.
29. Canones Mar Timothei Catholici.
30. Synodus Mar Timothei Catholici.
31. Canones Mar Išo'barnun Catholici.
32. Canones Mar Ghiwarghis Catholici.
33. Canones Mar Ioħannan Catholici.
34. Canones Mar Eliae I Catholici.
35. Canones regum graecorum christianorum.
36. Canones Simeonis metropolitae Rewardašir.
37. Canones Išo'bokt metropolitae Persidis.
38. Canones 'Abdišo' bar Bahri(z) metropolitae Assyriae.
39. Canones Mar Ghiwarghis metropolitae Assyriae.
40. Canones 'Abdišo' Catholici.

f. 13^bCAPUT TERTIUM ⁴

Series primorum canonum Apostolorum,
qui | sunt viginti et septem numero

f. 14^a

1. Quod christiani ad orientem adorent.
2. Quod in die dominica sit servitium et lectio librorum divi-
norum et sacrificium <missae>.
3. De servanda feria quarta.
4. De ieiunio feriae sextae.
5. De ordine presbyterorum qui sunt sacerdotum legis instar,
et diaconi tamquam levitae, et rectores tamquam Aaron, caput et
princeps totius exercitus.
6. Quod christiani celebrent Nativitatem D. N. die 25 Decembris,
et Epiphaniam die 6 Ianuarii.
7. Quod per quadraginta dies ante passionem Domini ieiunent,
sicut Dominus Noster et Moyses et Elias.
8. Quod in fine quadraginta dierum post resurrectionem cele-
brent Ascensionem.
9. Quod testamentum antiquum et novum et triumphus apostolo-
rum legantur supra pulpitum.
10. Quod in fine omnium librorum legatur evangelium, stante
populo super pedes suos.
11. Quod ille qui nescit fidem et ordines et leges ecclesiae non
sit rector | neque antistes; et ille qui scit eas et transgreditur eas,
non amplius ministret.
12. Quod ille qui iurat, et mentitur, et testimonium falsum dicit,
aut abit ad magos et divinos et chaldaeos et incantatores, deiciatur
a ministerio.
13. Quod ille qui dubitat de ministerio nec illud firmum habet,
non amplius ministret.
14. Quod ille qui mutuum dat et sumit usuram, non amplius
ministret.

Canones
Apostolorum (1°).

⁴ Cf. eiusdem 'Abdišo', *Collectio can. syn.*, initio; ed. MAI, *Scriptorum veterum nova collectio*, X, 1, p. 3-5; hic amplior textus legitur. Attamen non pertinet ad primum originale opus 'Abdišo', prout ostendit A. BAUMSTARK, *Oriens christianus*, I (1901), p. 110.

15. Quod ille qui amat Iudaeos et Ethnicos, tamquam Iscariotes reputetur.

16. Si quis ex Iudaeis aut Ethnicis discipulus factus est et revertitur ad religionem suam, non amplius recipiatur.

17. Quod sine consilio rector non valeat facere et gubernare res ecclesiae.

18. Quod illorum qui exeunt de mundo cum bono testimonio, fiat memoria in die occisionis eorum.

19. Quod in servitio ecclesiae dicantur psalmi David cotidie.

20. Quod <viri> non currentes post mammonam elegantur | pro f. 15^a servitio altaris.

21. Quod sacerdos qui ligat iniuste, iudicetur.

22. Quod illi qui solent audire iudicia, si accipiant personas, deponantur.

23. Quod illi qui mentibus suis sublimes sunt et elati, non promoveantur ad ministerium.

24. Quod sint antistites super sacerdotes pagorum, qui ut omnium caput agnoscatur.

25. Quod reges credentes possint ascendere et stare coram altari cum rectore ecclesiae.

26. Quod nullus audeat aliquid operari potestate sacerdotii quod iniustum est et indebitum, sed in iustitia et sine reprehensione.

27. Quod panis oblationis in die, qua coquitur, ascendat super altare, et non quando pernoctavit.

CAPUT QUARTUM ⁵

Series canonum synodi secundae Apostolorum, qui sunt numero octoginta et unus

Canones
Apostolorum (2°).

1. Episcopus a duobus episcopis accipiat manuum impositionem aut a tribus.

2. Presbyter vero et diaconus ab uno.

⁵ Cf. *ibidem*, MAI, X, 1, p. 8-17, textus magis evolutus. Hic venit etiam tamquam octavus liber *Octateuchi* CLEMENTIS, quem e syriaco gallice vertit F. NAU, *La version syriaque de l'Octateuque de Clément* (*Ancienne littérature canonique syriaque*, IV, 1913), p. 117-128.

f. 15^b 3. Quod episcopus et sacerdos | non offerant super altare nisi panem et vinum pro sacrificio.

4. De fructibus qui <ceu> primitiae mittantur ad domum episcopi et sacerdotum, sed non ut <offerantur> super altare.

5. Archidiaconus et sacerdos et diaconus ne eiciant mulieres suas causa castitatis.

6. Episcopus et sacerdos et diaconus curas saeculares in se ne suscipiant.

7. Quod sanctum Pascha non est celebrandum ante aequinoctium.

8. Episcopus et presbyter et diaconus non sumens Eucharistiam dum sacrificium offertur, aut manifestet causam aut deponatur.

9. Fideles qui intrant <in ecclesiam> et audiunt Scripturas, sed non remanent in oratione et perceptione eucharistiae, segregandi sunt.

10. Cum illo qui non recipit eucharistiam, nullus debet domi orare.

11. Cum clerico deposito nullus debet orare.

12. Clericus cum iverit in aliam civitatem, non recipiendus est absque litteris commendaticiiis. ⁶

13. Episcopus non debet locum suum derelinquere et ad alium transilire.

f. 16^a 14. Sacerdos | aut diaconus sine praecepto episcopi sui ne derelinquat locum suum.

15. Episcopus recipiens excommunicatos venientes ad se, segregetur.

16. Ille qui secundis nuptiis implicitus fuerit aut concubinam habuerit, nullum ordinem sacerdotii suscipiat.

17. Ille qui viduam accepit, aut derelictam aut meretricem aut servam, nullum sacerdotii gradum suscipiat.

18. Ille qui duas sorores nuptui accepit, (aut filiam fratris), ⁷ aut filiam sororis suae, non fiat clericus.

19. Clericus, qui dat fideiussionem, deponatur.

20. Eunuchus si ex coactione aut in persecutione ablata ei fuerint virilia, et dignus sit gradu, fiat <seu ordinetur>.

⁶ Corrigendus codex noster f. 15 b, l. 3 ab imo: *هوذا*.

⁷ Additur apud MAI, *l. cit.*, p. 10, XVIII.

21. Ille autem, qui seipsum castravit, non fiat clericus.
22. Clericus, qui seipsum castravit, deponendus est.
23. Saecularis qui seipsum castravit, segregetur <seu excommunicetur> per tres annos.
24. Episcopus et presbyter et diaconus qui in fornicatione aut periurio aut furto deprehensus fuerit, deponatur.
25. Qui ad clerum venerunt | sint coniugati.⁸ f. 16^b
26. Episcopus aut sacerdos aut diaconus qui percusserint delinquentes, deponantur.
27. Episcopus et sacerdos et diaconus depositus, non potest iterum contrectare servitium.
28. Episcopus et sacerdos et diaconus qui per pecuniam obtinuerit hunc gradum, deponatur.
29. Episcopus usus potestatibus saecularibus et obtinens gradum, deponatur.
30. Qui contemnens episcopum suum, seorsum convenit et altare figit, deponatur.
31. Si quis sacerdos aut diaconus ab episcopo suo segregatus fuerit, ab aliis ne suscipiatur.
32. Nullus exterorum episcoporum aut sacerdotum aut diaconorum sine litteris recipiendus est.
33. Episcopi totius nationis scire <seu agnoscere> debent primum suum, scil. metropolitam, et eum aestimare veluti caput, et nihil sine iussione eius agere.
34. | Non licet Episcopo extra terminos suos facere ordinationem. f. 17^a
35. Episcopus et sacerdos et diaconus, qui receperunt ordinationem et non suscipiunt servitium sibi commissum, segregentur donec suscipiant.
36. Bis in anno fiat synodus episcoporum cum metropolita, et examinent inter se doctrinam religiosam; prima vice, in hebdomada quarta Pentecostes; et secundo, die decima tertia Octobris.
37. Omnium rerum ecclesiasticarum Episcopus curam habeat et administret eas, tamquam Deo intuite; non potest autem ex eis aliquid sibi proprium facere aut consanguineis suis dare.

⁸ Notanda varia lectio quam exhibet MAI, l. cit.: «xxv. Illi, qui ad clerum venerunt ex non coniugatis, praecipimus, quod si velint coniugari, lectores et cantores tantum <sint, ac ministrent>».

38. Presbyteri et diaconi absque iussione episcopi nihil faciant.
39. Notae sint res <personales> episcopi <et> distinctae a rebus ecclesiae, ut sit in potestate eius relinquere eas in haereditatem cui vult sive in vita sua sive in morte sua.
- f. 17^b 40. | Episcopo sit potestas super omnes res ecclesiae. Si enim animae pretiosae hominum conceduntur ei, quanto magis bona quae transeunt.
41. Episcopus aut sacerdos aut diaconus, qui in alea assiduus est aut ebrietati vacat, aut cesset aut deponatur.
42. Subdiaconus et lector aut cantor aut saecularis, qui similia facit, aut cesset aut deponatur.
43. Episcopus aut sacerdos aut diaconus, qui cum haereticis orant, segregentur.
44. Episcopus aut sacerdos aut diaconus, qui exigit usuram, aut cesset aut deponatur.
45. Episcopus aut sacerdos aut diaconus qui ab haereticis accipiunt baptismum aut sacrificium <i. e. sacram synaxim>, deponantur.
46. Vir saecularis qui, eiecta sua uxore, aliam duxerit, aut ab alio dimissam duxerit, segregetur.
- f. 18^a 47. Si quis archidiaconus aut sacerdos aut diaconus, non propter continentiam sed propter immunditiam recesserit | a matrimonio et a carne et a vino, aut corrigatur aut deponatur.
48. Si quis episcopus aut sacerdos reicit eum qui convertitur a peccato, deponatur.
49. Si quis archidiaconus aut sacerdos aut diaconus in diebus festis non manducat carnem et non bibit vinum, deponatur.
50. Si quis clericus deprehendatur manducare in caupona, deponatur, praeter quam in publico deversorio et in itinere propter necessitatem.
51. Si quis clericus inique contumeliam affecerit episcopum, deponatur.
52. Si quis clericus contempserit sacerdotem aut diaconum, separetur.
53. Si quis clericus irriserit surdum, aut claudum, aut caecum, aut paralyticum, separetur.

54. Si quis episcopus aut sacerdos spreverit clerum aut populum, et non docuerit eos timorem Domini *<seu religionem>*, deponatur.

55. Si quis episcopus aut sacerdos non dederit clerico necessaria, deponatur.

56. | Si quis libros impiorum apocryphos tamquam sanctos in f. 18^b ecclesia publicet ad corruptionem populi, deponatur.

57. Si quis laicus accusatus fuerit de fornicatione aut alio opere abominabili, vituperetur et ad clerum ne veniat *<seu provehatur>*.

58. Si quis clericus aut laicus propter metum humanum *<fidem>* abnegaverit, reiciatur.

59. Si quis archidiaconus aut sacerdos aut clericus carnem comedat laceram aut morticinum, deponatur.

60. Si quis clericus inveniatur ieiunare die dominica aut in sabbato usque ad vesperam, deponatur.

61. Si quis clericus aut laicus introierit in synagogam Iudaeorum aut haereticorum ad orandum, deponatur.

62. Si quis clericus in rixa percusserit aliquem et hic moriatur, deponatur; si autem saecularis fuerit, segregetur.

63. Si quis virginem non desponsatam vi illata duxerit, segregetur; et si non habeat uxorem, ipsa sit ei in uxorem.

64. Si quis episcopus aut presbyter aut diaconus | chirotoniam f. 19^a secunda vice suscepit, deponatur ipse et qui eam fecerit.

65. Si quis episcopus, aut sacerdos, aut diaconus, aut clericus ieiunium quadragesimale non ieiunaverit, nec feriis sextis aut quartis, deponatur, nisi propter infirmitatem corporalem impeditus fuerit; si autem saecularis fuerit, segregetur.

66. Si quis episcopus aut alius clericus ieiunaverit et festa celebraverit cum Iudaeis, deponatur; saecularis autem segregetur.

67. Si quis christianus oleum aut lucernam deferat ad templa paganorum vel Iudaeorum, segregetur.

68. Si quis clericus aut saecularis ab ecclesia cereum aut oleum abstulerit, segregetur; et quintuplum *<simile>* addat una cum re ablata.

69. Vasa argentea aut aurea quae sanctificata fuerint, nemo iterum in usum proprium convertat.

70. Episcopus, qui accusatur de aliqua re ab hominibus fide dignis, debet vocari ab episcopis, et si quidem venerit et confessus

f. 19^b fuerit, dum | convictus sit, statuatur ei poena. Si autem vocatus non audierit semel et bis, duo episcopi ad eum mittantur; si autem et ita ex contemptu non veniat, synodus decernat de illo quae mereatur.

71. In testimonium adversus episcopum haereticus ne recipiatur, sed neque fidelis unus.

72. Non debet episcopus fratrem suum, aut filium suum, aut consanguineum heredem constituere episcopatus sui; non enim decet ut ecclesia Christi sub hereditate ponatur.

73. Si quis laesus oculo aut pede dignus tamen episcopatu sit, fiat. Non enim damnum corporis eum coinquinat, sed *<error>* animae.

74. Surdus autem, aut caecus episcopus non fiat, non ut pollutus, sed ne ecclesiastica munera impediatur.

75. Si quis habeat daemonem, non fiat clericus, sed neque cum fidelibus precetur.

f. 20^a 76. Qui ex gentilitate conversus baptizetur aut ex improba vendi ratione *<convertatur>*, non debet statim | recipere ordinationem episcopalem.

77. Diximus episcopum haud decere ut seipsum ad saeculares administrationes dimittat (can. 6), sed vacet *<operibus>* ecclesiasticis.

78. Servos in clerum promoveri absque consilio dominorum suorum non permittimus.

79. Episcopus, aut sacerdos, aut diaconus qui romanismo *<seu militiae>* servit et utrumque *<officium>* vult tenere, deponatur.

80. Omnis qui spernit regem aut principem praeter ius, deponatur; et si est laicus, segregetur.

81. Sint autem omnibus clericis et laicis libri venerandi et sancti isti. *Veteris* quidem *Testamenti*: Moysi libri quinque; Iosue bar Nun liber unus; Iudicum liber unus; Ruth liber unus; Iudith liber unus; Regnorum libri quattuor; libri Debariamin *<Paralipomenon>* libri duo; Esdrae libri duo; Esther liber unus; Tobiae liber unus; Machabaeorum libri tres; Iob liber unus; Centum Quinquaginta Psalmorum liber unus; Salomonis libri quinque; Prophetarum sexdecim. Praeterea autem scripta est vobis pro educatione puero-
f. 20^b rum | Sapientia eruditissimi Bar-Sira. — Nostra autem, id est *Novi*

Canon:
Veteris Testamenti,

Novi Testamenti. *Testamenti*, sunt evangelia quattuor, sicut praediximus, Matthaei, Marci, Lucae, Ioannis; Pauli epistulae quattuordecim; Petri epistulae duae; Ioannis epistulae tres; Iacobi epistula una; Iudae epistulae duae;⁹ et illa quae precepta sunt vobis manu mea Clementis, quae dicta sunt in libris octo, quae tamen non debent manifestari omnibus propter mystica, quae in eis sunt, et Acta Apostolorum. — Haec et de canonibus a nobis constituta sunt vobis, o episcopi; vos autem perseverantes in eis salvabimini, et pax erit vobis; at si non parueritis eis, cruciatibus afficiemini et pugna perpetua erit vobiscum invicem, et exigitur a vobis iudicium congruum propter inoboedientiam vestram.

CAPUT QUINTUM¹⁰Canones ex Didascalia Apostolorum¹¹

Orationis tempora. *Praeceptum Pauli Apostoli*. — | 1. Omnis fidelis, vir aut femina, f. 21^a mane statim ac surgit de somno, priusquam operetur, dum se lavat oret; si vero habeatur sapiens sermo exhortationis, honoret sermonem Dei magis quam laborem.¹²

Apostoli Pauli de temporibus orationum. — 2. Orationem facite mane, et hora tertia, et sexta, et nona, et vespere, et in gallicantu. Mane quidem gratias agentes quod Dominus illuminaverit nos expellens noctem et adducens diem. Hora tertia, quia in ea recepit Dominus Noster sententiam damnationis a Pilato. Hora sexta, quia in ea crucifixus est Christus; et quando apertum est latus eius, exierunt sanguis et aqua. Nona autem, quia dum Dominus crucifixus erat, omnia mota sunt, horrentia audaciam impiorum Iudaeorum, neque tolerantia contumeliam Christi. Vespere autem, quod vobis dederit requiem a laboribus diei. In gallicantu vero, quia est

⁹ Mendum evidens. Apud Mai loco parallelo legitur melius: «Iudae epistula una, Petri epistulae duae» (p. 16, LXXXIII).

¹⁰ In hoc capite quinto claritatis causa addimus *numeros*, qui syriace hic non habentur.

¹¹ Cf. F. NAU, *Didascalie des Apôtres*, Dict. Théol. cath., IV, 1, col. 734-748; et *Canons des Apôtres*, ibidem, II, 2, col. 1605-1625.

¹² Cf. FR. X. FUNK, *Didascalia et Constitutiones Apost.*, vol. I, p. 538-9: *Constit. Ap.*, l. VIII, cap. 32, n. 18; item Mai, *op. cit.*, p. 18, XII.

hora quae annuntiat adventum diei et laborem operum lucis. Quod si non possimus in ecclesia convenire propter infideles, domi congregemini cum | episcopo, neque ingrediatur fidelis ecclesiam impiorum. Non enim locus sanctificat hominem, sed homo sanctificat locum. Si igitur impii occupaverint locum, fuge ab eo, ne polluaris ab illis. Quemadmodum enim sancti sacerdotes sanctificant, ita et immundi polluant. Sin autem neque in domo neque in ecclesia potestis convenire, unusquisque solus cantet, legat, oret, aut duo simul vel tres. «Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, dicit <Dominus>, ibi sum in medio eorum» (*Matth.* XVIII, 20).¹³

De diebus defunctorum; quinam peragendi sint. — 3. Peragatur die tertia eorum qui dormierunt commemoratio in psalmis et orationibus, propter illum qui resurrexit post dies tres. Die nona fiat memoria tam vivorum quam mortuorum. Die trigesima secundum exemplum antiquum, pro Moyse enim ita planxit populus.¹⁴ In anniversario, propter eius memoriam; et suppeditet ex eiusdem bonis pauperibus ad recordationem eius.¹⁵

Ex praecepto Pauli. — 4. Si quis habeat daemonium, addiscat f. 22^a timorem Domini <seu religionem>, sed non recipiatur | ad communionem, antequam mundus sit; si autem mors immineat, recipiatur.

5. Si quis indulserit fornicationi, aut abstineat ab immunditia, aut reiciatur.

6. Prostituta quae accedit <ad communionem>, aut desistat <a peccato>, aut reiciatur.

7. Qui idolis servit si accedat <ad communionem>, aut abstineat <ab idololatria>, aut reiciatur.

8. Si ex iis qui in scenam¹⁶ <prodeunt> vir aut mulier accedat, sive auriga, sive athleta, sive qui currit in stadio, sive qui devorat vetra, vel olympicus, vel cantor, vel citharista, vel lyristes, vel qui docet choream, aut caupo, <hi omnes> aut cessent <ab illis negotiis>, aut reiciantur.

¹³ FUNK, *ibidem*, p. 540-1 sq.: cap. 34, n. 1-10; item Mai, *op. cit.*, p. 19, XV.

¹⁴ Cf. *Deut.*, XXXIV, 8.

¹⁵ FUNK, *ibidem*, p. 552-3 sq.: cap. 42, n. 1-5; item Mai, *op. cit.*, p. 19, XVI.

¹⁶ Syriace: *ܡܫܬܪܬܐ*, *ܡܫܬܪܬܐ*, verbotenus: «ex iis qui in tentorio»; hic vero *maškena* significat scenam, et designantur scenici vel histriones. Cf. PAYNE SMITH, *Thesaurus Syriacus*, col. 4156 (in fine).

Orationis locus.

Defunctorum commemoratio.

Præcepta Pauli.

9. Miles qui accedit, discat non facere iniustitiam vel iniquitatem.

10. Qui committit turpia, vir effeminatus, impudens, magus, incantator, populum congregans <? praestigiator>, astrologus, hariolus, auspex, (?) *lewasta*,¹⁷ mundator, augur, docens signa <i. e. sortilegus>, explicans nictus oculi, observans occursus, vitia facierum aut pedum aut volucrum aut mustelarum aut verborum vel sonorum, <hi omnes> ad tempus examinentur; arduum enim lavatu est malum <istud>. Abstinentes vero ab illis | recipiantur; si autem no- f. 22^b
lint, reiciantur.¹⁸

11. Si quis mores paganorum sequitur aut exempla Iudaeorum, aut convertatur aut reiciatur.

12. Si quis stultitia theatri tenetur, vel ludo circensi, vel cursu equorum, aut cesset, aut reiciatur.¹⁹

13. Qui docet quamvis laicus sit, modo peritus in sermone et purus moribus, doceat. «Erunt enim, dicit <Dominus>, edocti a Deo» (Ioan. VI, 45).²⁰

CAPUT SEXTUM

Series canonum Patrum CCCXVIII Synodi Nicaenae²¹

Canones syn. nic.,
dicti arabici.

Canon primus. Nomina christianorum ne misceantur cum <illis> paganismi. Omnes scilicet qui habent libros <sacros>, et baptismum, et adorationem et confessionem Trinitatis, festaque faciunt nobiscum et sicut nos, illi omnes adhuc christiani sunt; et propter temeram separationem suam haeretici vocentur. Sed omnes qui libros corruperunt festaque mutaverunt, et confessionem <fidei> turbaverunt, et adorationem dereliquerunt, illi nequidem haeretici vocentur, sed <membra> sectarum futilium | erroris. f. 23^a

¹⁷ *lewasta* (لواستا) forsitan a *λουστης*, quod sequenti voce syriaca explicatur *لواستا*, i. e. *lustrator* seu *mundator* (?) in publicis balneis. Graece, apud FUNK, habetur *λωταξ* (*mendicus agyrta*); et mox infra legitur ibidem *παρικαθαίρων* (*lustrans*).

¹⁸ FUNK, *ibidem*, p. 534-5 sq. : cap. 32, n. 6-11.

¹⁹ *Ibid.*, p. 536-7 : n. 14-15.

²⁰ *Ibid.*, p. 538-9 : n. 17.

²¹ Hi sunt canones dicti arabici; cf. MANSI, t. II, col. 947 sqq. Syriacam versionem germanice reddidit ediditque O. BRAUN, *De sancta nicaena synodo* (1898), p. 61 sqq.

2. Quattuor patriarchae sint tantum in universo mundo: primus ille qui <sedet> Romae, deinde ille qui Alexandriae, deinde qui Ephesi, et demum ille qui <sedet> Antiochia. Omnium maiorum civitatum, quae sunt metropoles, episcopi sint metropolitae, habeantque auctoritatem super episcopos civitatum quae sunt sub ipsis, et episcopi creentur per metropolitae ordinationem.

3. Sedes Ephesi, quae est patriarchalis, transeat in civitatem regiam Constantinopolim. Atque etiam sedes Seleucia, quae est in Oriente, habeat licentiam faciendi metropolitas sicut patriarcha <i. e. sicut sedes patriarchalis>; et quando congregatur synodus in regione Romanorum, super ceteros metropolitas sedet titularis Seleucia in sede septima.

4. Non liceat fieri synodus magna in Oriente, sed in omnibus erunt subiecti communitati et ecclesiae catholicae.

f. 23^b 5. | Aethiopes non possunt sibi creare patriarcham unum ex populo et confessione ipsorum.

6. Si metropolita Cypri moriatur in hieme, de consensu tredecim eius episcoporum elegatur aliquis, atque informet patriarcham; et cum hic dederit suum consensum, ordinent eum.

7. Non possunt episcopi facere ordinationem in alius dictione.

8. Negotia quaecumque inconvenientia, quae fiunt in dictione metropolitaram et episcoporum, examinari possunt a patriarcha.

9. Synodus episcoporum bis in anno apud eorum metropolitam fiat.

10. De synodo annua apud patriarcham. Singulis annis fiat pro correctione in iustitia.

11. Quicumque de ordine sacerdotali, accusatus in synodo, semel ac bis vocatus fuerit, si non veniat, tamquam rebellis deponatur.

f. 24^a 12. | Si sacerdotis aut episcopi omnibus manifesta sint delicta, et propter donum aut personarum acceptionem <impuniti> relinquuntur, oportet patriarcha deponat eos eorumque auxiliares.

13. Non potest metropolita per seipsum deponere episcopum, neque accipienda est depositio episcopi sine subscriptione patriarchae.

14. Non valet depositio patriarchae, nisi subscripta a patriarchis eius sociis.

15. Quaevis suspensio et interdictio iusta sive episcopi sive sacerdotis, a nemine solvi potest nisi a patriarcha.

16. Non liceat episcopo durante vita sua alium iubere, ut sibi succedat.

17. Episcopis vel presbyteris vel diaconis non licet propter donum fieri sacerdotes *<seu ordinari>*; si hoc autem aliquis attentaverit, ille qui dat et qui fit *<seu ordinatur>*, atque ille qui accipit et qui facit *<seu ordinat>*, ambae partes deponantur.

18. Ne sint duo episcopi | in civitate una, neque duo sacerdotes f. 24^b in pago uno.

19. Nulli universi ordinis sacerdotalis licet dare cum usura et foenore; neque ulli illorum sit amicitia cum Iudaeis.

20. Non licet christianis sumere uxores ex gentibus cum spe conversionis.

21. Sint stabiles ordinationes et regulae, neque ulli liceat transgredi limites socii sui.

22. Non habeant clerici lumbos solutos *<seu haud praecinctos>*, quando faciunt officium ecclesiae.

23. Ne rariores sint clerici in ecclesia, ne minuatur servitium et contemnatur sedes.

24. Sint in ecclesia oeconomi et procuratores.

25. De chorepiscopo, de eius electione et de modo eius servitii *<seu muneris>*.

26. Oportet chorepiscopus perlustret totam regionem, et inspiat ecclesias, et compleat ea quae desunt ex eleemosynis fidelium, et elegat ex eorum filiis quis studeat et aggregetur clero.

27. Chorepiscopus congreget totum ordinem *<seu clerum>* pagorum ad venerandum episcopum | bis in anno. f. 25^a

28. Qui electi sunt ad sacerdotium addiscant omnes canones et regulas sacerdotii; eosque examinet chorepiscopus et periodeutes; et tunc accedant ad episcopum, ut eos ordinet.

29. Nullus potest sedere supra chorepiscopum et archidiaconum nisi episcopus.

30. In omnibus horis servitii proclametur *<nomen>* episcopi, atque in dominicis et festis *<nomen>* patriarchae et metropolitae.

31. Mortuo episcopo, archidiaconus et chorepiscopus procedant coram eius feretro; mortuo autem uno ex eis, episcopus procedat coram eius feretro.

32. Sacerdos aut diaconus qui derelinquit uxorem suam excepta

causa adulterii ²² et aliam sumit, deponatur; saecularis vero *<idem faciens>* segregetur a communione fidelium. Inquisitio magna fiat circa illum qui fingit praetextus vanos adversus uxorem suam; et si *<sacerdos aut diaconus>* mentiatur, deponatur; saecularis vero segregetur *<a communione fidelium>*.

f. 25^b 33. Quicumque accipit duas | uxores simul, reiciatur ex communitate; et femina fidelis, quae adhaeret infideli, etiam ipsa expellatur: eorumque paenitentia sit perinde atque apostatae.

34. Qui dat filiam aut sororem suam infideli, reiciatur.

35. Fidelis vir qui insectatur feminam infidelem, et fidelis femina quae insectatur virum infidelem, et renegant *<fidem>*, si *<postea>* revertantur, per tres annos paenitentiam faciant in sacco et in cinere ad portam ecclesiae.

36. Ex ordine conventualium elegatur vir virtuosus et *<a mundanis rebus>* liber, ut sit receptor hospitum.

37. Quando metropolita facit episcopum, mittat cum eo notarium suum, qui eum sedere faciat super sedem suam; et post tres menses *<episcopus ille>* revertatur ad obsequium praestandum metropolitae, qui exigat ut recitet omnes canones episcopatus, et si eos recitet perfecte potest fungi *<officio>* gradus sui. Simili modo agant etiam metropolitae erga patriarcham.

38. Non potest episcopus derelinquere sedem suam et transire ad aliam.

f. 26^a 39. Sed neque presbyteri possunt ab | altaribus suis migrare, nisi eis permittat episcopus.

40. Non possunt saeculares sine mandato episcopi elegere sibi sacerdotem; itidem neque fratres elegant sine licentia superiorem conventus.

41. Ne sint ecclesiae civitatis sine ordine sororum mentis elevatae et diligentis.

42. Qui a communitate elegitur ut sit episcopus vel archidiaconus vel chorepiscopus vel hospitum receptor et non oboedit, interdicitur a communione fidelium.

43. Clerici distinguantur a saecularibus per habitum, vestimentum, et tonsuram; ne adhibeant annulos aureos aut argenteos, neque sibi appendant marsupium et cultros.

²² Cf. *Matth.*, V, 32.

44. Si deprehendatur episcopus adulterium committens aut simile crimen faciens, deponatur; et ne paenitens quidem recipiatur <seu restituatur>; attamen a communione <fidelium> ne interdicatur.

45. Sacerdos qui labitur in adulterium, si non sit coniugatus neque hoc sit ei consuetum, per unum annum faciat paenitentiam | f. 26^b et det eleemosynas. Quod si iterum peccet, non recipiatur. Si vero sit coniugatus, statim deponatur. Diaconus etiam eodem modo <habeatur>.

46. Non oportet ut familiaris ecclesiae <seu ecclesiasticus> cadat in negotia extranea; quod si non recipiat doctrinam, separetur.

47. Ex ordine conventualium elegendus est vir virtuosus qui habeat verbum et fiduciam, ut sit apocrisiarius <seu advocatus> carceris; et, data ei cella in ecclesia, visitet vinctos, collegat expensas et intercedat pro eis.²³

48. Si quis monachus aut ecclesiasticus accusetur, et vadens se refugiat apud fideles rebellis contra ordinationem superiorum, consilio habito cum eius auxiliariis hisque notificato eius crimine, si non separentur ab eo interdicantur cum eo.

49. Quando aedificantur templa aut martyria, consecret ea episcopus; si vero <nimis> distent, iubeat chorepiscopum <ea> consecrare.

50. Non possunt superiores conventus et presbyteri | pagorum f. 27^a transferre altare ecclesiae aut conventus ab uno in alium locum sine licentia chorepiscopi.

51. Oportet chorepiscopus bis in anno legat coram clericis canones: canones religiosorum coram religiosis, et <canones> ecclesiasticorum coram ecclesiasticis.

52. Oportet chorepiscopus cum zelo examinet presbyteros pagorum, quomodo <nempe> serviant altari, et quomodo fungantur mysteriis sacris, et quomodo consecrent oleum, et quomodo signent baptizatos, et quomodo benedicant aquam, et quomodo baptismum conferant, et quomodo ministrent in ecclesia.

53. Presbyteris pagorum ne committantur redditus ecclesiarum.

54. Si habeantur viduae et afflicti qui non possunt laborare nec <proprio labore> vivere, iubeat chorepiscopus ut ex decimis et <reditibus> ecclesiae sustententur.

²³ Cf. MAT. *op. cit.*, p. 89.

55. Ossa martyrum in ecclesiis et monasteriis deponantur, minime vero in domibus saecularium.

f. 27^b 56. Non oportet sint auguria, | nec divinationes, nec nodi magici, neque amuleta, neque incantationes inter christianos quoslibet.

57. Non possunt illi qui sunt in conventibus aut in martyriis, quae sunt prope civitates, semper offerre sacrificium.

58. Si habeatur monasterium prope civitatem, cuius superior meretur fieri chorepiscopus, quando <chorepiscopus> factus est, <iam> non interdicatur <hoc monasterium> a <perpetuo> sacrificio.

59. Non quilibet indiscriminatim creetur superior monasterii, sed ille qui educatus fuerit in monasterio et sciat regulas vitae monasticae, habeatque bonos mores, ac sciat scribere et legere, atque <valeat> audire iudicium inter virum eiusque socium.²⁴

60. Elegat superior monasterii fratres diligentes ac zelantes atque religiosos, quos praeponat administrationi monasterii.

61. Ne sit oeconomus monasterii avarus, sed dulcis et suavis qui cognoscat fratres laborantes in monasterio et viatores et amicos et peregrinos.

f. 28^a 62. Ianitor sit dulcis et pacificus, non contentiosus neque alte clamitans; non | recipiat depositum, neque introducat extraneum in monasterium, nisi de licentia superioris.

63. Oportet ut frater, qui est visitator monasterii, sit voluntarius et refrenans indolem suam, subiciens concupiscentiam et motus suos; ne manducet neve bibat cum mulieribus; ne pernoctet ubi habetur locus scandaloso; neque det e rebus monasterii aliquid parentibus vel amicis suis.

64. Frater, qui est discipulus <seu famulus> superioris, solvat debita subiectionis magistro suo et omnibus apud eundem convenientibus.

65. Tota communitas fratrum sit assidua in oratione et in ieiunio; servent regulas religiosorum, quas eis praescribit superior.

66. Non possunt religiosi contrahere nuptias, neque manducent carnem in monasteriis suis, neque induant vestes albas neve <por-

²⁴ Cf. MAT. *op. cit.*, p. 125, can. 1.

tent) calceos, sed sandalia et loras et cincturam corii qua cingant lumbos suos, et pulchro modo se gerant in tota conversatione sua.

67. Sacerdotes et ii qui infra eos sunt, non valent sedere inter episcopos in synodo, quae fit apud | metropolitam aut apud patriarcham, neque <licet eis> auscultare ad fenestram et portam; sed episcopi illi inter se, praesente cruce et evangelio, et de omni re secreto loquantur.

68. Non possunt episcopi videre patriarcham sine licentia metropolitae sui; neque metropolitae sine consensu patriarchae videant faciem regis.

69. Quando iter instituunt episcopi, per sex menses tantum remaneant extra sedes suas; atque festum resurrectionis in sede sua faciant.

70. Non possunt presbyteri uti anathemate <vel excommunicatione>. Distinguitur enim anathema ab interdictione et vinculo et depositione: quia anathema est separatio a vita futura; ligamen vero et interdictio est mandatum, quo statuitur ne aliquis transgrediatur quod sibi est praeceptum; depositio <est> mors sine vita; qui enim depositus est, ne tempore quidem paenitentiae induitur <iterum> gloria qua privatus fuit.

71. Quod ponant | genu omnibus horis servitii, exceptis dominicis et festis et hebdomade resurrectionis usque ad pentecosten.

72. Ubicumque conventus cleri congregatur, ne offeratur sacrificium temere sine lectione librorum sacrorum; neque licet sacerdoti litare sine ministro.

73. Si in commemorationibus et diebus festis remaneat hostia, eam rite sumant sacerdotes, quia non licet aliquem communicare bis.

Hi LXXIII canones ex lingua graeca in syriacam opere Mar Maruta Episcopi Maiparqat <† ante 420> transierunt, et scripti sunt in synodo Mar Isaac Catholici. Et in fine singulorum canonum illorum scripserunt patres ita: Haec transgredientem synodus oecumenica anathemate plectit.

CAPUT SEPTIMUM

De synodo Mar Isaac Catholici ²⁵

<A. D. 410>

f. 29^b Anno undecimo regni Yezdegerd, regis regum, victoriosi, mense Ianuario, in festo | sancto Epiphaniae, venerunt in magnam civitatem, et metropolim omnium civitatum Orientis, ²⁶ pater noster honoratus Mar Isaac episcopus Seleucia et Ctesiphontis, Catholicos et caput episcoporum totius Orientis, et frater eius ²⁷ Mar Maruta episcopus; et iusserunt patres nostri electi, praesides synodi, ut epistula missa ex Occidente legeretur coram tota hac nova synodo quae fuit in Oriente; ²⁸ et nos omnes quadraginta episcopi e diversis locis congregati, cum gaudio et desiderio audivimus hanc epistolam, et omne quod in ea scriptum est accepimus, <nempe>:

Primo, quoad episcopos; non iam confuse duo aut tres in una civitate sint, sed unus episcopus in unaquaque civitate et eius iurisdictione.

Unus episcopus in una civitate.

Secundo, simul uniformiter faciemus festum sanctum, primum festorum benedictorum, diem gloriosum Nativitatis et Epiphaniae Salvatoris nostri Christi; et simul etiam eodem tempore ieiunabimus et omnia festa celebrabimus Domini.

Servanda festa et ieiunia eodem tempore.

f. 30^a Tertio, optimum et pulchrum ... ²⁹ Regulas | et dispositiones, quae fuerunt statutae in synodo magna Nicaeae in diebus illius iusti ³⁰ et religiosi Constantini regis victoriosi (quando congregati sunt 318 episcopi, et secundum sapientiam suam divinam definierunt et statuerunt praecepta vera, leges sanctas, opera recta, canones gloriosos, regulas claras) servabimus, faciemus et adimplebimus.

Canones synodi nicaenae servandi.

²⁵ S. O., p. 17 sqq. (syriace), p. 254 sqq. (gallice); B. Syn., p. 8 sqq. 'ABDIŠO' multis omissis compendiat originalem textum.

²⁶ Seleuciam-Ctesiphontem.

²⁷ Ita S. O., p. 19, l. 21: ܡܪ ܡܪܘܬܐ, contra codicem nostrum: ܡܪ ܡܪܘܬܐ (?).

²⁸ S. O., p. 257.

²⁹ Haec sunt prima verba *terti*i canonis in originali; S. O., p. 20, l. 21; p. 259, l. 4.

³⁰ In codice nostro legitur hic (f. 30^a, l. 3): ܡܪ ܡܪܘܬܐ: *victoriosus*, mox repetendum in titulo officiali « Constantini, regis victoriosi » (l. 3-4). Melius ergo legeretur hic cum S. O., p. 20, l. 25: ܡܪ ܡܪܘܬܐ: *iustus* (cf. *ibid.*, p. 259, l. 9).

Omnis qui illas leges gloriosas et canones rectos non servat vel non recipit, excommunicetur ab universo populo Dei, neque auctoritatem habeat in ecclesiis Christi. Et nos omnes episcopi unanimiter post patrem nostrum Mar Isaac consentientes subscripsimus, et sicut ipse locuti sumus omnes. Deinde dixit Mar Maruta ad nos omnes: « Omnes illae admonitiones et leges et canones scripto mandanda sunt, et omnes nos subscribere debemus in fine sententiae, eamque confirmare pacto immutabili ». Et Mar Isaac Catholicos dixit primus: « Ego primus omnium vestrum subscribo | propria manu ». Et nos omnes episcopi diversorum locorum declaravimus post eum: « Etiam nos omnes cum gaudio accipimus et subscribentes confirmamus in fine omne quod supra scriptum est. Quicumque non acceperit, et qui post hanc definitionem cum spiritu rebeli se gesserit, totaliter ab universa ecclesia Christi unanimiter reiciatur, et iam non sit remedium vulnere eius. In nobis omnes accepimus plene, pacto immutabili et iuramentis sinceris, foedere insolubili et decreto immutabili ».

Oratio pro regibus
et principibus.

Et iussimus notarium scribere: « In omnibus ecclesiis, ante omnia, oratio, petitio, supplicatio et instantia coram Deo, Christo eius eiusque Spiritu Sancto ascendant pro regibus et principibus, ut in pace et tranquillitate habitent, neque concipiant consilium superbum et durum contra populum et ecclesiam Dei ».

Electio Episcopi.

Canon primus synodi Mar Isaac Catholici. — De electione et ordine et chirotonia Episcoporum. — Omnis | episcopus qui ab uno vel duobus episcopis fit, deponatur factus et factor.³¹ Sed quotiescumque faciendus est episcopus, convenient episcopi in civitatem, et communi consilio interrogent et quaerant de viro, qui curam habeat pauperum, recipiat peregrinos, consoletur afflictos, nutriet orphanos et viduas, qui pecuniam suam non det in usuram, neque munera accipiat et in iudicio non respiciat personam, superbiam et gulam fugiens, disertus, sapiens atque doctrinam Scripturarum die nocteque meditans, qui habeat intellegentiam et iudicium ad dirigenda omnia negotia Ecclesiae requisita pro ministerio. Et congregati episcopi cum populo eius et in Ecclesia eius coram altari Christi, durante sacrificio ponent evangelium super caput eius, et

Dotes elegendi
Episcopi.

Chirotonia
Episcopi.

³¹ Id est: « tam ille qui ordinatus est quam eius ordinator deponantur ».

extendent dexteram super eum simul, et primus eorum recitabit chirotoniam. Postea veniet episcopus <nove> ordinatus, ut perficiatur a Metropolita magno, Catholico Seleucia-Ctesiphontis, | afferens litteras ab episcopis qui ordinaverunt eum.

Episcopus
perficiendus
a Catholico.

Canon decimis eiusdem synodi. — Propter magnum momentum horum canonum, statuimus, ut omnis episcopus metropolita, auctoritatem habens super tres, quattuor aut quinque episcopos, scribat hos canones eosque semper coram se habeat, et iuxta eos debite statuatur in praecepto suo et in gubernatione sua. Attestamur super animam nostram³² coram Patre et Filio et Spiritu Sancto, nos nullatenus transgressuros esse has gloriosas leges et illustres regulas, neque nos neque successores nostros; et cum una sit fides nostra et ecclesia nostra, unusque baptismus noster, cum unam essentiam Trinitatis sanctae adoremus, etiam illi qui post nos successive venient in omnibus congregationibus nostris et dioecesibus nostris, in timore Domini Christi nascentur et crescent nunc et in perpetuum.

Canones
scribendi
et servandi.

Eiusdem synodi Mar Isaac <canon XVIII, in medio>. — Episcopus Metropolita qui praepositus est episcopis diversorum locorum, quem-
f. 32^a admodum honorandus est | ab illis secundum gradum suum, ita et ex parte sua scribere debet ad Metropolitam magnum eumque monere quoad omnia negotia occurrentia inter episcopos vicinos suos, positos sub sua potestate. Si accidat altercatio quaedam inter episcopum eiusque collegam, aut inter sacerdotem vel diaconum et episcopum eiusque collegam, aut inter sacerdotem vel diaconum et episcopum, aut si iuxta verum debitum episcopus non se gerat, cum caritate suaviter interveniat inter illos Episcopus Metropolita illis praepositus, prout statutum est in canonibus Synodi magnae <Nicaeae>. Si vero negotium aliquod gravius sit pro Metropolita neque illud in pace ipse solvere queat, scribat et referat ad Metropolitam magnum atque liberabitur ab angustiis. Ipsius Catholici igitur erit, ut scribat et secundum sapientiam suam praecipiat atque <litem> solvat.

Episcopi
subduntur
Metropolitae,
et hi Catholico.

³² Ita CHABOT, S. O., p. 266, l. 7. Posset verti istud « super animam nostram » : *per nosmetipsos*, prout vertit BRAUN, *op. cit.*, p. 20; idem foret ac: « singuli nos attestamur ».

Mortuo Episcopo,
quomodo
Metropolita
provideat
de successore.

Episcoporum
praeceps
sedium
ac civitatum
dignitatem.

Sedium dignitas
et ordo.

Metropolitae
consecratores
Catholici.

Metropolitae exteri.

Eiusdem <synodi> canon XX. — Mortuo episcopo loci alicuius sibi subditi, Metropolita potestatem habet congregandi alios episcopos, et constituendi episcopum | quem vult civitas. Et postquam ordinavit eum, mittet eum cum litteris ad Metropolitam magnum, ut perficiatur ab eo. f. 32^b

Canon XXI eiusdem Synodi. — De ordine, dignitate et antiquitate eparchiarum et sedium metropolitaram et episcoporum illis subiectorum, unius post alium. ³³ — <Cum> sedes honorentur et inter se collocentur secundum civitatis magnitudinem, episcopo etsi iuveni aetate, occupanti sedem illustrem, tribuendus est honor propter sedem et civitatem ipsius.

Prima et principalis est sedes Seleucia et Ctesiphontis; episcopus, qui eam tenet, est Metropolita magnus et caput omnium episcoporum. Post eum <veniunt> metropolitae sedium quae enumerantur:

PRIMUS est 'Elam. SECUNDUS, Sobae, quae est Nisibis, et Syriae Mesopotamiae. Eius <vero> episcopi sunt: 1) Arzon; 2) Qubē; 3) Beth Raḥīmai; 4) Balad; 5) Šigar; 6) Qardu; 7) Tamanōn; 8) Beth Zabdai; 9) Kelat; 10) Ḥarran; 11) Amed; 12) Reš'aina; 13) Adormiah. TERTIUS, Perat Maišan, quae est Baṣrah. QUARTUS, Arbela, Ḥazza, Assyriae et Mausili. Episcopi: ³⁴ Beth Nuḥadran, Marga, Ḥenaita, Beth Bagaš, Taimana, Ḥ'datta, Ḥephton, Dasen, Adorbaidjan. ³⁵ QUINTUS, Karka d'Beth Selok et Daqoq. SEXTUS, Ḥalah, quae est Ḥalwan et Ahmadan. f. 33^a

Hi sex metropolitae potestatem habent in electione et chirotonia Catholici. Si vero alii forte adsint de exteris, non possunt praecipere, loqui vel scribere in negotio electionis Catholici.

Recensentur metropolitae exteri: PRIMUS <est> metropolita Persidis et insularum maritimarum. SECUNDUS, Damasci, Ierusalem et littoris maris. TERTIUS, Merō et Mišabor. QUARTUS, Turcarum. QUINTUS, Raziqaiē, i. e. Raī, Qum et Qašan. SEXTUS, Hariōnē, i. e.

³³ S. O., p. 271 sq., et p. 618-620.

³⁴ Signum numeri pluralis non legitur in codice nostro; apte apparet restitutum a cl. D. CHABOT, S. O., p. 619, l. 5.

³⁵ In codice nostro legitur: *Aorbaidjan*, mendo omissa littera *d* (2°).

f. 33^b Hario. SEPTIMUS, Arān et Alania. | Sedes eius <est> Barda'ah et Šenika, pars Armeniae. OCTAVUS, insularum maritimarum et <regionis> interioris, Dābag, Šīn et Mašin. ³⁶

CAPUT OCTAVUM

De Synodo Mar Iahballaha ³⁷

<A. D. 420>

Anno vicesimo primo regni Iezdegerd victoriosi, regis regum, et anno tertio ³⁸ sacerdotalis muneris patris nostri venerabilis Mar Iahballaha, Episcopi Catholici Orientis, quando missus est Mar Acacius, episcopus Amidae, in legationem ad regem regum Orientis; quando duo patres nostri sacerdotes <ceu> legati in civitate Beh-Ardašir coram rege regum aderant;

Nos ³⁹ omnes convenimus, episcopi regionum omnium Orientis, ad salutandum et venerandum patrem nostrum honorabilem Mar Iahballaha, Catholicum Orientis, et ad visitandum honorabilem eius fratrem Mar Acacium, episcopum et legatum; et uno consensu unaque voluntate petitionem hanc Paternitati eius, et honorabili

f. 34^a Mar | Acacio, episcopo et legato, obtulimus:

ut ordinationes gloriosas, quae traditione a beatis Patribus nostris sanctis et Apostolis pro directione sacerdotii apte positae sunt; similiter ac leges veras et canones posita in synodis episcoporum quae locum habuerunt in Occidente, tempore veri amici Dei, Constantini regis victoriosi, congregatis CCCXVIII episcopis Nicaeae; et canones alios positos a synodo Ancyrae Galatiae et Caesareae Cappadociae; et canones alios positos a synodo Gangrae; et canones alios positos a synodo Antiochiae in Encaeniis; et canones alios positos a synodo Laodiceae Phrygiae quaeramus, scribamus, signemus, confirmemus sigillis nostris et scriptura manuum nostrarum.

³⁶ Circa omnia nomina illa cf. S. O., p. 665 sqq.: *Table des noms de pays et de peuples*.

³⁷ S. O., p. 276 sqq.; B. Syn., p. 37 sqq.

³⁸ S. O. « anno quinto ». 'Abdišo' erronee compendiauit originalem historicam introductionem synodi, quae distinguit inter annum *tertium* pro legatione Iahballaha et *quintum* legationis Acacii; cf. *loc. cit.*, p. 276-277.

³⁹ S. O., p. 277 sq.

Servandi canones
Apostolorum
et Synodorum
Occidentis.

Et iussimus notarium, et accepit de ore nostro et scripsit ita, | de consensu omnium nostrum et unanimi voluntate congregatio- f. 34^b
nis nostrae: « Traditionem ⁴⁰ perfectam patrum nostrorum accep-
tamus, easque accurate servabimus et meditabimur die nocteque,
atque duces et doctores erunt nobis in congregationibus nostris.
Si quis vero ex nobis superba mente, quae ad Deum adorandum non
accedit, ausus fuerit transgredi leges illas quas patres episcopi po-
suerunt, facimus <seu statuimus> eum incurrisse censuram et ana-
thema coram Deo et Christo eius eiusque Spiritu sancto, una cum
illis qui voluntati eius malae consenserint.

Et decreverunt patres nostri sancti, Mar Iahballaha Catholicos
et Mar Acacius episcopus et legatus, <dicentes>: « Canones illos
ordinatores, a patribus episcopis Occidentis positos, singulis vobis
damus, ut a vobis caute observentur. Nemo audeat ullum ex illis
transgredi. Maxime etiam nos tota anima nostra eis assentimur,
atque studebimus eos servare vobiscum et sicut vos. Censuram et
anathema in harum legum verarum | et salutarium transgressores f. 35^a
decernimus ».

Nos autem, ⁴¹ episcopi, ibi coram honorabili patre nostro Mar
Iahballaha episcopo Catholico Orientis et coram fratre nostro ho-
norabili Mar Acacio episcopo legato adstantes, scripsimus et fir-
mavimus scriptura manuum nostrarum et sigillis nostris illa quae
voluntarie consensu unanimi scripsimus. Unusquisque nostrum pos-
sideat librum hunc canonum, ut secundum eos debite se gerat. Si
quis vero ex nobis vel ex illis qui post nos venient de illis dubita-
verit, a ministerio suo absolvatur.

CAPUT NONUM

De synodo Mar Aba Catholici

<A. D. 544>

Canones recipiendi.

Hi vero canones ⁴² alii sunt synodi CCCXVIII Patrum qui con-
venerunt Nicaeae; alii sunt synodi Ancyrae in Galatia et Caesa-
reae Cappadociae; alii Neocaesareae; alii synodi Gangrae; alii

⁴⁰ S. O., p. 281.

⁴¹ S. O., p. 283.

⁴² S. O., p. 545 (syriace), p. 555 (gallice); B. Syn., p. 138.

f. 35^b synodi Antiochiae in Encaeniis; | alii synodi quae locum habuit Lao-
diceae Phrygiae; alii synodi Chalcedonis; alii synodi quae in
Oriente locum habuit tempore Mar Isaac Catholici; et alii ex cano-
nibus ipsius Mar Aba Catholici, qui sunt XL numero.

Canon XXXIX. ⁴³ — Dictum est et etiam decretum est in conventu
omnium nostrum, episcoporum, in aeternum servandum esse hoc
verbum: Quotiescumque diaconus a sacerdote censura est obstrictus,
vel sacerdos a visitatore, vel visitator a chorepiscopo, vel chorepi-
scopus a metropolita, vel metropolita a patriarcha, etiamsi dicatur
iniuste censuratus qui censura est obstrictus, attamen interdictio
caute est observanda, et qui est censuratus in censura remaneat,
petatque qui censura est ligatus iudicium in conventu generali
adversum illum qui eum ligavit.

Et post alia. — Etiam ⁴⁴ vas electum, beatus Paulus, qui portabat
nomen Christi inter populum <Israel> et inter gentes, in vinculis et
f. 36^a virgis, in variis tormentis quae sufferebat | pro veritate, cum solli-
citudine magna vigilabat super pastores Ecclesiae; constituabat me-
tropolitans in metropolibus et episcopos in civitatibus. Etiam patres
sancti qui post apostolos electi sunt, in eorumdem vestigia incesse-
runt. Nullus enim e metropolitans vel episcopis audebat transgredi
limites sibi praescriptos a patriarcha; neque episcopus ullus poterat
sese extollere supra metropolitans; sed episcopus verus sciebat tem-
pus quo se praesentare debebat apud metropolitam, atque metropo-
lita sapiens non obliviscebatur temporis visitationis suae apud pa-
triarcham.

Et post alia. — Si ⁴⁵ convenerint metropolitae et episcopi in se-
dem patriarchalem, aut episcopi in locum metropolitae, et patriar-
cha aut metropolita ob aliquam rationem non fuerint inventi in
sede sua, ne ingredi quidem possunt episcopi vel metropolitae civi-
tatem | in qua est sedes patriarchae; quod si contigerit illos eo esse
f. 36^b ingressos, nullo modo possunt praecipere, agere, vel scripta redigere
sine ipso et sine eius permissu quoad administrationem vel negotia
ecclesiastica, neque ordine suo fungi sine ipso; simili modo neque
episcopi in sede metropolitae, nisi tamen fuerint cum patriarcha.

Appellatio
in devolutivo.

Subordinatio ser-
vanda inter Pasto-
res: Episcopi oboe-
diant Metropolitis,
hi vero Patriarchae.

Episcopi ne ingre-
diantur metropolim,
absente Metropolita;
neque Metropolita
intrent in ur-
bem Patriarchae ab-
sentis. Inferior ne
fungatur ordine suo
in sede Superioris
absque permissu.

⁴³ S. O., p. 550 et p. 561; B. Syn., p. 143 sq.

⁴⁴ S. O., p. 91 et p. 347; B. Syn., p. 121.

⁴⁵ S. O., p. 92 et p. 348; B. Syn., p. 122.

CAPUT DECIMUM

Computatio temporum mundi.⁴⁶ Chronologia prophetarum, regum et oeconomiae <seu vitae incarnatae> Domini nostri Christi; tempora synodorum celebrium ac patrum illustrium.

Oportet caput Ecclesiae in nullo esse deficiens; iamvero cum de istis temporibus a multis interrogetur, et quia utilis est Ecclesiae scientia illorum et de lege sumitur, propterea studui cum magna sollicitudine circa veritatem et accurationem illorum scripta patrum probatorum examinare, et sumpsi ac posui in capite hoc necessario et exacto.

Chronologia
ab Adamo
ad Christum (1°).

*Et initium a | Genesi.*⁴⁷ — Ab Adamo usque ad diluvium 2242 anni. f. 37^a

A diluvio usque ad aedificationem turris et confusionem linguarum 700 anni.

A turris aedificatione usque ad promissionem Abrahae 447 anni.

A promissione usque ad exodum filiorum Israel de Aegypto et initium muneris prophetici Moysi 430 anni.

Ab exodo usque ad templi aedificationem opere Salomonis 480 anni.

A templi aedificatione usque ad eius destructionem tempore captivitatis Nabuchodonosor 495 anni.

A captivitate usque ad liberationem per⁴⁸ Cyrum et reditum opere Zorobabelis, Iesu filii Iozedeq sacerdotis summi, et Esdrae scribae 70 anni.

A liberatione usque ad crucifixionem Domini nostri 489 | anni. f. 37^b

Idem (2°).

Iterum vero. Ab Adamo usque ad promissionem Abrahae 3400 anni.

Ab Adamo usque ad propheticum munus Moysi 3820 anni.

⁴⁶ Opus chronologicum inter Syros Orientales magis diffusum est SIMEONIS ŠANQLAWAYA, quod partim edidit, illustravit FR. MÜLLER, *Die Chronologie des Simeon Šanqlawāyā, nach den drei Berliner Handschriften dargestellt* (Leipzig 1889).

⁴⁷ Duplex refertur hic chronologia ab Adamo usque ad crucifixionem Domini Nostri; at utraque in multis differt a triplici varia, quam referunt tres codices eiusdem operis quos examinavit FR. MÜLLER, *op. cit.*, p. 26.

⁴⁸ In codice nostro (f. 37^a, l. 5 ab imo) loco *بنت* legendum est *بنت*.

Ab <incepto> munere prophetico Moysi usque ad ortum Messiae 1568 anni.

Ab Adamo usque ad initium aerae Alexandri 5180 anni.

Ab incepta aera Alexandri usque ad ortum Christi 310 anni.

Ab Adamo ergo usque ad Christum 5490 anni.

Scriptum est enim in evangelio Lucae: Anno quinto decimo Ti- Chronologia Christi.
berii Caesaris, venit Ioannes Baptista et baptizavit Dominum nostrum in Iordane flumine annos agentem triginta (*Luc.* III, 1, 3, 21, 23). Annus vero quintus decimus Tiberii Caesaris, prout notum f. 38^a facit | Ptolemaeus philosophus in libro accurato *Μεγίστη*,⁴⁹ est annus 340 Alexandri. Hinc noscitur nativitatem Domini nostri anno 310 Alexandri locum habuisse, et <quidem> die 25 Kanun prioris <Decembris>⁵⁰ prout dicitur in canonibus apostolorum,⁵¹ die quarta hebdomadis, quia fundamentum anni,⁵² iuxta computationem Chronici,⁵³ *beth* ex *ב* fuit, et littera nativitatis *beth*:⁵⁴ die quarta igitur hebdomadis natus est Dominus noster Christus. Annuntiatio eius vero, prout dixit sanctus Mar Aprem et iuxta computationem novem mensium, die 24 Adar <Martii> anni praece-
f. 38^b dentis | contigit, qui est annus 309, et fundamentum istius anni *alef*, et littera Adar <Martii> *hē*:⁵⁵ die sexta hebdomadis igitur evenit principium Adar <Martii> anni annuntiationis; et dies vicesima quarta fuit Dominica. Verus igitur est sanctus Mar Aprem dicens: Annuntiationem recepit beata Domina Maria, mater Christi Dei nostri die 24 Adar <Martii>, die dominica matutino tempore,

⁴⁹ Designatur CLAUDII PTOLEMAEI liber astronomicus cui titulus: *Μεγάλη σύνταξις τῆς ἀστρονομίας*. Cf. PAYNE SMITH, *Thes. syr.*, col. 2083.

⁵⁰ Legitur in nota: « Quandoque vero aliqui dicunt, die sexta hebdomadis natum esse Dominum nostrum, eiusque annuntiationem secundum completionem novem mensium nuntiatam esse die 29 mensis Adar <Martii>; et hoc eos convincit quod a die 29 Martii ad 25 Decembris computantur dies 270 (*corrigere* *בב* in *בבב*). Die sexta hebdomadis facta sunt; et hoc decet: quia Adam hac die creatus est, peccavit et cecidit; propterea Dominus noster eadem die natus est, qua crucifixus est et mortuus est; propter Adae peccatum <enim> venit in mundum, ut eum redimeret sanguine suo ».

⁵¹ Cf. supra cap. 3, n. 6.

⁵² Id est « littera dominicalis ».

⁵³ Designatur probabiliter *Chronicon* SIMONIS ŠANQLAWAYA, iam citatum. Pro minuta explicatione sequentium cf. editionem et interpretationem FR. MÜLLER.

⁵⁴ Simul computentur *duo beth* (2+2) et habetur dies quarta.

⁵⁵ Littera *hē*=5 addita litterae primae *alef*=id est sex.

Synodus Isaac Catholici et Maruta Episcopi Maiparqa congregata est in Oriente anno 729 Macedonis <417-8 p. C.>. Confirmavit et renovavit canones Ecclesiae die 3 hebdomadis initio <die 1> Februarii.⁶²

*Mar Nestorius*⁶³ ordinatus est patriarcha civitatis regiae Constantinopolis die 20 Aprilis anno 740 Alexandri <429 p. C., hodie 10 Aprilis 428>.

Synodus Ephesi congregata est propter litem inter Nestorium et Cyrillum anno 742 Graecorum <431 p. C.>. Damnarunt Cyrillus eiusque socii Nestorium; et Nestorius fautoresque eius damnarunt Cyrillum.

Mar Baršauma | ordinatus est metropolita Nisibis anno 746 f. 41^b Graecorum <435 p. C.>.

Septem iuvenes Ephesi, postquam dormierunt in caverna 388 annis, evigilarunt anno 748 Graecorum <436-7 p. C.>.

Synodus Chalcedonis congregata est diebus amici Dei Marciani regis anno 762 Graecorum <451 p. C.>.

*Synodus Acacii et Baršauma*⁶⁴ congregata est anno 797 Macedonis <486 p. C.>, et confirmavit synodum Beth Lapa.

Synodus Babai Catholici congregata est anno 811 Macedonis <500 p. C.>, et confirmavit synodum Beth Lapa.

Sumpsit exordium regnum Arabum anno 733⁶⁵ Alexandri <421-2 p. C.>; ab ascensione vero Christi usque ad initium regni Arabum 587 anni.

Mar Timotheus Catholicos ordinatus est dominica die 7 Maii anno 1901 Graecorum <780 p. C.> et fecit | duas synodos tempore suo, f. 42^a et damnavit <Iosephum> Hazaiā <seu videntem>, et <Ioannem> Apameensem, et <Ioannem> Daliathensem, et omnem legentem li-

⁶² Cf. S. O., p. 257, ubi haec synodus ponitur anno 410 p. C.

⁶³ «Secta Cerdonis et Marcionis Dominum nostrum non induisse carnem aiunt, eumque non esse natum de Maria, neque <haberi> resurrectionem mortuorum. Illi fuerunt ante Manetem et etiam <ante> Arium. Et Marcio discipulus fuit Cerdonis». In nota f. 41^a illa leguntur absque ulla indicatione vel referencia in textu.

⁶⁴ Correctiones in margine appositae sunt a Revmo P. Iosepho Dadišo' Naggjar, quondam Superiore conventus alqoshensis, qui nostrum codicem accurate contulit originali e quo fluit.

⁶⁵ Mendum evidens; lege an. 933, deinde 621-2.

bros eorum.⁶⁶ Mortuus est feria sexta die 9 Ianuarii anni 1134 <Graecorum; 823 p. C.>.

Išo'barnun Catholicos ordinatus est dominica die 18 Iunii anni 1134 <Alexandri; 823 p. C.>, fecitque synodum et absolvit illas tres personas, Apameensem scilicet, Daliathensem et Hazaiā <seu Videntem>,⁶⁷ et permisit monachos legere eorum libros, quia nihil est in eis vituperandum.

Explicit tractatus primus.

⁶⁶ Cf. B. O., III, 1, p. 101, col. a.

⁶⁷ Cf. B. O., III, 1, p. 166, col. a.

TRACTATUS SECUNDUS

DE IIS QUAE CANONICE DEFINITA SUNT
PRO OMNIBUS ET SINGULIS CHRISTIANIS IN ORDINE SUO

CAPUT PRIMUM

De altitudine et perfectione praeceptorum evangelicorum

Legis praecepta
perficiuntur
evangelicis
praeceptis.

Omnia praecepta, quae in lege iustitiae et prophetis sanctis data sunt a Deo in vitam | et utilitatem hominum, uno verbo canonico comprehendit Christus Deus noster dicens: «Omnia quaecumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis» (*Mth.* VII, 12).¹ Vultis nempe ut vobis occurrant laete, et vos alloquantur suaviter, et impleant necessitates vestras, seseque vobis subiciant, dimittant vobis peccata, vobiscum contrahant amicitiam et dilectionem, exhibeant vobis benignitatem faciantque vobis bona; ita et vos facite illis. Adhuc vultis et amatis ut non mentiantur vobis, neque vobis furentur, neque moechentur cum vestris, neque concupiscant vestra, neque adversentur vobis, neque aliquem vestrum occidant, neque de vobis reddant falsum testimonium, neque beneficii vestri obliviscantur; ita neque vos haec illis facite; et sicut Deus veritas est, ita et verum est hoc: «Haec est enim lex et prophetae» (*Mth.* VII, 12).

Dominus enim prophetarum legem spiritus venit dare, et aliquid | altius habet dicendum: «Ego, inquit, veni, ut vitam habeant et abundantius habeant» (*Ioan.* X, 10). «Diligite, inquit, inimicos vestros, benedicite ei qui maledicit vobis, benefacite ei qui odit vos, et orate pro eis qui abducunt vos vi et persequuntur vos» (*Mth.* V, 44). «Si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, ait, praebe illi et alteram; et ei, qui vult tecum iudicio contendere

¹ Additur in textu sacro: «Haec est enim lex et prophetae», prout ab 'ABDIŠO antea dictum est, et paulo infra citatur.

et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium tuum» (*Mth.* V, 39-40). Decem praecepta antiqua perfectione virtutis complet. Hoc: «Ego sum Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, non erunt tibi dii alii praeter me» (*Ex.* XX, 2-3) <perficit> per hoc: «Haec est vita aeterna: ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Iesum Christum» (*Ioan.* XVII, 3), et per hoc: «Spiritus est Deus; et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare» (*Ioan.* IV, 24). Hoc: «Non periurabis» <perficit> per hoc: «Non iurabis omnino» (*Mth.* V, 33-34). Hoc: «Memento ut sabbatum sanctifices» (*Ex.* XX, 8) <perficit> per hoc: «Sabbatum propter hominem factum est, | et non factus est homo propter sabbatum» f. 43^b (*Mc.* II, 27), et <docet> ut cotidie et semper orent, sintque puri et faciant voluntatem Dei. Hoc <praeceptum>: «Honora patrem tuum et matrem tuam» (*Ex.* XX, 12) <perficit> per hoc: «Si benefeceritis his qui vobis bene faciunt (*Lc.* VI, 33), et salutaveritis fratres vestros tantum, quid amplius facitis? Nonne et publicani hoc faciunt? (*Mth.* V, 47) Verumtamen diligite inimicos vestros, et mutuum date, et nullius abscindite spem» (*Lc.* VI, 35). Hoc <praeceptum>: «Non occides» (*Ex.* XX, 13) <perficit> per hoc: «Omnis qui irascitur fratri suo frustra, reus erit iudicio; et omnis qui dixerit fratri suo: vilis — id est: contemptibilis, quae est contumelia corporalis — reus erit concilio; et omnis qui dixerit: fatue — quae est contumelia spiritualis — reus erit gehennae ignis» (*Mth.* V, 22). Et hoc: «Non moechaberis» (*Ex.* XX, 14) <perficit> per hoc: «Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo» (*Mth.* V, 28). Et hoc: «Non furtum facies» (*Ex.* XX, 15) <perficit> per hoc: «Quaecumque habes vende et da pauperibus, et habebis thesaurum in caelo» (*Mc.* X, 21), et per hoc: f. 44^a «Omni te roganti da» (*Mth.* V, 42). Et hoc: «Non loqueris | falsum testimonium» (*Ex.* XX, 16) <perficit> per hoc: «Sit sermo vester: est, est; non, non» (*Mth.* V, 37). Hoc: «Non concupisces aliquid proximi tui» (*Ex.* XX, 17) <perficit> per hoc: «Haec omnia gentes inquirunt. Scit autem Pater vester quia his omnibus indigetis. Quaerite ergo primum regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis» (*Mth.* VI, 32-33), et per hoc: «Nolite solliciti esse in crastinum» (*Mth.* VI, 34), [et] per hoc: «Considerate corvos (*Lc.* XII, 24), considerate lilia agri (*Mth.* VI, 28), quia illi non

seminant neque metunt (*Lc.* XII, 24), haec vero non laborant neque nent (*Mth.* VI, 28), et Pater vester, qui in caelis est, pascit eos et vestit. Nonne vos magis pluris estis illis?» (*Mth.* VI, 26). Hoc: «Frangere esurienti panem tuum» (*Is.* LVIII, 7) <perficit> per hoc: «Euntes discite quid est: misericordiam volo et non sacrificium» (*Mth.* IX, 13). «Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere» (*Mth.* XXV, 35). Hoc: «Peregrinum induc in domum tuam» (*Is.* LVIII, 7) <perficit> per hoc: «Infirmus fui, et visitastis me; hospes eram, et collegistis me» (*Mth.* XXV, 35-36). Hoc: «Cum videris nudum, operi eum» (*Is.* LVIII, 7) <perficit> per hoc: «Nudus eram, et cooperuistis me» (*Mth.* XXV, 36). Quia, | f. 44^b inquit, omnia quae erga servos et sodales facitis, ascendunt nempe ad me, qui possum retribuere centies in utroque mundo.

Et docuit multum de caritate, de humilitate, de misericordia, de mansuetudine et benignitate, de ieiunio et oratione, de puritate corporis et animae.

CAPUT SECUNDUM

De caritate

De caritate.

Praecipuum igitur mandatorum Vivificatoris nostri, Domini nostri Iesu Christi, est caritas de corde puro et conscientia munda (*I Tim.* I, 5). «Hoc est praeceptum meum, ait, ut diligatis invicem» (*Ioan.* XV, 12). «In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem» (*Ioan.* XIII, 35). Evidens est ergo, christianis veris caritatem esse <talem> qua comparate ceterae virtutes sint minores, iuxta verbum Theologi secundi, Pauli Apostoli caelestis: «Si linguis hominum loquar et angelorum; et si habuero omnem fidem, ita ut montem | transferam; et si distribuero f. 45^a in cibos pauperum omnem meam substantiam; et si tradidero corpus meum, ita ut ardeat, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Caritas non aemulatur, non est agitata, non inflatur, non agit indecorose, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati» (*I Cor.* XIII, 1-6).

CAPUT TERTIUM

De humilitate

«Qui se exaltaverit, inquit, humiliabitur; et qui se humiliaverit, exaltabitur» (*Mth.* XXIII, 12). Et: «Quod hominibus altum est, coram Deo abominandum est» (*Luc.* XVI, 15). Et argumentum evidens et clarum sumit ex parabola pharisaei et publicani, qui ascenderunt in templum ad orandum, <ut demonstret> quomodo humilitas cum peccatis iustificet, et superbia cum virtutibus reum faciat.²

De humilitate.

CAPUT QUARTUM

De misericordia

f. 45^b «Beati misericordes, | quoniam ipsi misericordiam consequentur» (*Mth.* V, 7). Et adhuc: «Estote ergo misericordes, sicut et Pater vester caelestis misericors est» (*Lc.* VI, 36). Et adhuc: «Euntes discite quid est: misericordiam volo et non sacrificium» (*Mth.* IX, 13). Et adhuc: «Quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquae frigidae tantum, amen dico vobis, non perdet mercedem suam» (*Mth.* X, 42). Et adhuc sibi considerat <factum> quidquid fit erga pauperes: «Esurivi enim, inquit, et dedistis mihi manducare. Sitivi, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et collegistis me; nudus, et cooperuistis me; infirmus, et visitastis me; in carcere eram, et venistis ad me» (*Mth.* XXV, 35-36). Verum est ergo verbum Sapientiae: Qui dat pauperi, foeneratur Deo (cf. *Prov.* XIX, 17).

De misericordia.

CAPUT QUINTUM

De mansuetudine et benignitate

«Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, et discite a me, quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris» (*Mth.*

De mansuetudine.

² Ad calcem paginae legitur: «Calumniator <diabolus> habet innumeras turmas, puras omnes atque ieiunantes, abstinentes, castas; sed propter elationem spiritus <seu> superbiam> habuerunt lapsus, et de hac altitudine virtutis ceciderunt».

XI, 28-29). Et adhuc de seipso: « Ecce servus meus, in quo mihi complacui, | dilectus meus quem desideravit anima mea. Ponam f. 46^a spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius » (*Is.* XLII, 1-2; *Mth.* XII, 18-19). Et adhuc: « Diligite inimicos vestros » etc. (*Mth.* V, 44; *Lc.* VI, 35). Et adhuc: « Estote benigni erga omnes et misericordes, sicut ipse <Altissimus> benignus est erga malos et ingratos » (cf. *Luc.* VI, 35-36 = *Eph.* IV, 32).

CAPUT SEXTUM

De puritate corporis et animae

De puritate corporis
et animae.

« Estote ergo perfecti, sicut et pater vester caelestis perfectus est » (*Mth.* V, 48). Non satis ei fuit quoad nos, ut angelis simus similes in perfectione, puritate et sanctitate, sed Deo ipsi, cui illi ministrant. Et adhuc: « Nunc vos, Pharisei, quod deforis est calicis et paropsidis mundatis; intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisei caeci, mundate prius quod intus est calicis et paropsidis, ut fiat id, quod deforis est, mundum » (*Mth.* XXIII, 25-26). Evidens est ergo in veritate, eum cum puritate exteriori puritatem interioriorem requirere a nobis. « Vos, inquit, omnes mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis » (*Ioan.* XV, 3). | f. 46^b

CAPUT SEPTIMUM

De oratione et eius regulis

De oratione.

Et de oratione hoc <dixit>: « Oportet semper orare et non deficere » (*Lc.* XVIII, 1). Parabolam posuit iudicis iniqui, qui Deum non timebat et ab hominibus non erubescibat, qui <tamen> victus est insistentia petentis viduae (*ibid.* 3-5). « Deus autem non magis faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die et nocte, et patientiam habebit in illis? Dico vobis quia cito faciet vindictam illorum » (*ibid.* 7-8). Et aliam parabolam proposuit dicens: « Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, et dicet illi: Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus venit de via ad me, et non habeo quod ponam ante illum; et ille deintus respondens dicat: noli mihi molestus esse, iam ostium clausum est, et pueri

mei mecum sunt in cubili, non possum surgere et dare tibi. Amen dico vobis, etsi non dabit illi propter amicitiam, propter improbitatem eius surget, et dabit illi quidquid habet necessarium » (*Luc.* f. 47^a XI, 5-8). Et hoc: « Cum oratis, non | eritis sicut hypocritae, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus; amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraveris, intra apud te, i. e. in mentem tuam et in homine tuo interiore ora; et claude ostium tuum, i. e. absconde a te conversationes et cogitationes de iis quae sunt extra te; et ora Patrem tuum absconditum qui vigilat, et in mente tua collecta in Deo » (cf. *Mth.* VI, 5-6).

CAPUT OCTAVUM

De ieiunio et eius lege

De ieiunio.

« Cum ieiunatis, nolite fieri tristes sicut hypocritae; exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum ieiunas, lava faciem tuam » ab intuitu incauto et impudentia, « et unge caput tuum » oleo laetitiae in Deo et in iis quae sunt religionis (cf. *Mth.* VI, 16-17); et ne sit finis tuus in ieiunio tuo gloria humana, quae non prodest neque in hoc mundo neque in futuro; sed <ieiunium tuum sit> | in purificationem mentis et emundationem spiritus, ut per haec dignus efficiaris beatitudinis et unionis cum Domino tuo, qui docuit nos fidem veram; et spem indubiam, et regulam legemque caritatis sine dolo, et orationem de corde, et ieiunium discretionis, et misericordiam effusam, et humilitatem veram, et virtutem actionum sine hypocrisi, et meditationem futurorum, et divinorum contemplationem, et sanctitatem animae et puritatem cordis, atque desiderium vitae et beatitudinis aeternae.

CAPUT NONUM

De regula generali comprehendente omnes leges

Adhuc regulam generalem, comprehendentem omnes religionis leges, alta mente et divina arte spiritali omnibus credentibus et credituris in se tradit <Christus>: « Diliges, inquit, Dominum

Dilectio plenitudo
legis

Deum tuum ex toto corde tuo et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua, et ex tota mente tua; et diliges proximum tuum sicut teipsum. In his enim duobus mandatis | pendet lex et prophetae » f. 48^a (*Mth.* XXII, 37, 39-40). Sicut quando quis diligit dominum suum in veritate ex toto corde suo, mandata eius servat attente, et facit voluntatem eius accurate, et declinat ab omni quod ad iram eum provocat: et hic est finis legis et prophetarum. Adhuc vero, qui diligit proximum suum sicut seipsum, sese humiliat, honorat et adiuvat eum in omni desiderio voluntatis eius, et gaudet in eius gaudio, flet in eius fletu, non furatur quae sunt eius, non moechatur quae sunt eius, non mentitur ei, non occidit eum, non reddit in eum falsum testimonium, non fraudat eum, non opprimit eum, non scandalizat eum, non decipit eum neque nocet ei: et in his pendet lex et prophetae. Non enim aliquid maius istis erat in duabus tabulis. Propterea comprehendit beatus Paulus *συμπέρασμα* <i. e. hanc conclusionem, dicens>: « Dilectio est plenitudo legis » (*Rom.* XIII, 10); atque dominus Pauli: « In his enim pendet lex et prophetae » (*Mth.* XXII, 40).

CAPUT DECIMUM

De subiectione regibus, principibus et praepositis

De subiectione
regibus, principibus
et praepositis.

| « Date ergo quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo » f. 48^b (*Mth.* XXII, 21), quod explicavit Paulus divinus <scribens>: « Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Nemini quidquid debeatis, nisi ut invicem diligatis » (*Rom.* XIII, 7-8). Adhuc adiungit explicationem dicens: « Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo; et potestates quae sunt, a Deo ordinatae sunt. Qui ergo resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, iudicium <damnationis> accipient » (*Rom.* XIII, 1-2). Et de praepositis iubet: « Rogamus autem vos, fratres mei, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et praesunt vobis, et docent vos; ut aestimentur vobis in caritate maiore, et propter opus eorum pacem habete cum eis » (*I Thess.* V, 13). Adhuc addit: « Oboedite praepositis vestris et

subiacete eis. Ipsi enim pervigilant pro animabus vestris, quasi red-
f. 49^a dentes | rationem vestram » (*Hebr.* XIII, 17). Si enim oboedientia et honor erga praepositos non habeatur, inanis fit gubernatio; et cum eius destructione desinunt omnes ordines et leges, ordinantes vitam hominum, et praeparantes retributionem bonam in utroque mundo.

CAPUT UNDECIMUM

De labore et de vitando otio

De labore
et vitando otio.

« Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur » dixit Dominus noster Christus (*Mth.* V, 7); et « Beatior est qui dat quam qui accipit » (*Act.* XX, 35); et « Otiosum servum eicite in tenebras exteriores » (*Mth.* XXV, 30). <Illa verba> inculcant laborem et vitandum otium. Secus qui non laborat, unde misericors erit et dabit pauperibus, prout iubet Apostolus caelestis? « Sed laboret manibus suis, et operetur bonum, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti » (*Eph.* IV, 28); prout a quodam viro theophoro explicatur: « Omne opificium quod in timore Dei <vel religiose> fit, oratio vocatur a patribus ». Adhuc Paulus, vas electum, dicit:
f. 49^b « Rogo autem vos, fratres mei, | ut meliores efficiamini et operam navetis, et sitis quieti, et incumbatis negotiis vestris, et operemini manibus vestris, sicut praecepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, et nullius indigeatis » (*I Thess.* IV, 10-12). « Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non male ambulavimus inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo vestrum, sed in labore, et in fatigatione, nocte et die operabamur, ne quem vestrum gravaremus » (*II Thess.* III, 7-8). Quod si lingua Evangelii et sapiens architectus Ecclesiae ita cavebat ab otio et laborabat, quanto magis ille, qui neque dignus est ut pedes eius lavet, oportet hoc praeceptum servet. Adhuc addit: « Nam et cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet » (*ibid.* 10). Et deinde ne ad facienda superflua inclinentur, praecipit: « Ne sensus vester amet pecuniam <i. e. ne sit cupidus, avarus>, sed sufficiat vobis quod habetis. Radix enim omnium malorum est cupiditas; quam

quidam appetentes et a | fide erraverunt et inseruerunt se doloribus multis » (cf. I *Tim.* VI, 8-10). Et hic est fructus eius : « Qui volunt divites fieri, ait, incidunt in tentationes, et in laqueum, et desideria multa, stulta et nociva, quae mergunt homines in interitum et perditionem » (*ibid.* 9). Et huius certa cognitio habetur experientia apud omnes homines. f. 50^a

CAPUT DUODECIMUM

De vestimentis

De vestimentis.

Evangelium. « Sed quid existis in desertum videre? Virum vestibus mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt » (*Mth.* XI, 8). Et Paulus ait : « Similiter et mulieres in forma modesta vestimenti : in verecundia et modestia sit earum ornatus » (I *Tim.* II, 9). Hinc materiam sumpserunt Patres ad hunc canonem statuendum : habitum <scilicet> cuiusvis ordinis distinctum esse ; unde omnis qui extenderit pedem supra ordinem <suum>, et in habitu illorum qui sunt supra se aut secundum saecularem modum huius mundi sese ornaverit, vituperium et segregationem mereatur.³ Quoad saeculares vero, singuli induant vestem moderatam, convenientem aequalibus suis ; prout etiam mulieres | Paulus f. 50^b monuit <scribens> : Non ornent se « cincinnis <Vg. in tortis crinibus> et auro, aut margaritis, vel vestibus pulchris, sed operibus bonis, prout decet mulieres pietatem in Deum profitentes » (I *Tim.* II, 9-10). In veritate enim vestis gloriosa in utroque mundo sunt opera bona.

CAPUT DECIMUM TERTIUM

De artibus

De artibus,
aliis bonis,
aliis sordidis.

Cum igitur demonstratum sit in veritate laborem praecipi, prohiberi vero et culpandum esse otium ; <cum> labor fiat per artem, artes vero quaedam sint contemptibiles, abominabiles et prohibitae per canones, iuste recolenda est illarum differentia. Artes igitur

³ Cf. Synodi nicaenae can. 43, supra p. 49.

quae christianis serviunt sive ad sustentandam vitam et speciem, sicut medicus, faber ferrarius et lignarius, miles, venator, agricola, architectus, hortulanus, balneator ; vel ad necessarium ornamentum, ut textor, sartor, aurifex, pictor, lorarius ; vel ad servandam religionem, sicut scribe, lectionis magister, doctor, παραμώριος <in margine : aedituus>, scriptor, librorum ligator. Ab artibus autem despectis et sordidis <hominum> vilium, quae prohibentur f. 51^a neque permittuntur christianis per canones, | declinent, illas contemnant et conspuant, neque ullam illarum exercent.

CAPUT DECIMUM QUARTUM

De aedificiis et domibus

Necessariam esse domum habitationis et ut mediocris sit, docet evangelium. « Vulpes, ait, foveas habent et volucres caeli nidos : Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet » (*Luc.* IX, 58). Hinc noscitur aedificia, domus et castella modo quodam mediocri, qui avertat invidiam et impediat vanam gloriam, christianos <debere> habere in locis peregrinationis suae, ne ligentur cogitationes eorum in terrenis quae hic manent. « Si enim terrestris domus nostra dissolvatur, sed aedificium a Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in caelis » (II *Cor.* V, 1). In Dominum gloriae respiciant <christiani>, cuius regnum est regnum aeternum et potestas in generationes ; Ei vero non erat ubi reclinaret caput suum.

De aedificiis
et domibus.

CAPUT DECIMUM QUINTUM

De alimentis

f. 51^b Canones igitur sive Apostolorum sive | Patrum sanctorum non sunt contrarii Domino nostro, dum distinguunt alimenta ieiunii diei sextae et quartae hebdomadis, monachorum et nazaraeorum. Ipse <Dominus> nempe decrevit : « Non quod intrat in os, potest coinquinare hominem » (*Mth.* XV, 11), cui additur longa explicatio (vv. 12-20). Ecce ipse Dominus noster abiciens superflua, quae mentem distrahunt et alligant intellectum terrenis, iure decernit im-

De alimentis puris
et impuris

perative: «Cavete ab omni avaritia» (*Luc.* XII, 15), adeo ut etiam pro cibo panis simplex et <pro potu> aqua necessitatis nostrae in usum sit. «Vae vobis qui saturati estis, inquit, quia saturabimini» (*Luc.* VI, 25), et beatos dicit qui esuriunt (*Mth.* V, 6). Propterea oportet quilibet status in suo statu habeat determinatos cibos, evitando aviditatem et intemperantiam; verum, iuxta morem primitivum christianae religionis, non ad saturitatem et gulam cibi illi manducentur. Cohibuit eos nempe ab intemperantia propter ortum morborum in corpore, et corruptionem in mente, et confusionem in timore Dei <seu religione>. Re quidem vera, omne quod immundum declaravit legislator ex animalibus et bestiis, | propter nocumen- f. 52^a
tum sequens ex esu illorum carniū declaravit immundum, sicut tigridem, hyenam,⁴ camelum,⁵ equum et asinum. Sunt enim illorum quaedam quorum caro est tamquam venenum, ut tigris et hyena [] quae padragram causant [] ala et canes aurei [] et canis. Quaedam causant apoplexiam, ut sus, lepus et choerogrillus.⁶ Quaedam elephantiasim producunt, sicut mus,⁷ vultur,⁸ et upupa.⁹ Quod a fera dilaceratum est, etiam hoc habet venenum sibi immixtum;¹⁰ et sanguis plerumque est mortifer,¹¹ prout ostendunt libri medicinae, ut sanguis tauri; et cum hoc ita sit, etiam suffocatum est noxium.¹² Nihil igitur inconsulto immundum declaratum est ex carnibus.

Impura, quia
causant morbos.

CAPUT DECIMUM SEXTUM

Monita de bonis moribus

Ex epistula Iacobi Apostoli: «Scienti igitur bonum et non facienti peccatum est illi» (IV, 17). Adhuc: «Quae desursum est sapientia, pudica est, pacifica, modesta, suadibilis <seu oboediens>»,

⁴ Syriace synonyma leguntur ܡܚܕܐ ܡܚܕܐ: *hyena* (bis).

⁵ Cf. *Lev.*, XI, 4.

⁶ Cf. *Lev.*, XV, 5-7; *Deut.*, XIV, 7-8.

⁷ Cf. *Lev.*, XI, 29.

⁸ Syriace ܡܚܕܐ, *Lev.*, XI, 13, vg. *gryphem*.

⁹ ܡܚܕܐ cf. PAYNE-SMITH, col. 1554.

¹⁰ Cf. *Ex.*, XXII, 31; *Deut.*, XIV, 21.

¹¹ *Lev.*, VII, 26-27 et alibi.

¹² *Gen.*, IX, 4; *Lev.*, XVII, 10-16; *Act. Ap.*, XV, 20, 29; XXI, 25.

f. 52^b plena misericordia et fructibus bonis, | sine factione, neque respiciens personas» (III, 17). Et adhuc <Petri>: «Subiecti estote omnibus propter Deum: regibus propter eorum potestatem; iudicibus, quia ab eo missi sunt in vindictam malefactorum et in laudem bene facientium» (I *Petri* II, 13-14).

Paulus. «Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem faciatis» (*Rom.* XII, 18). «Sine offensione estote Iudaeis et Gentilibus et Ecclesiae Dei» (I *Cor.* X, 32). «Manifesta sunt autem opera carnis: quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, idolorum servitus, magia, inimicitia, contentio, aemulatio, ira, rixa, dissensiones, sectae, invidia, homicidia, ebrietas, <commessationes cum> musica; haec omnia regnum Dei non consequentur» (*Gal.* V, 19-21). «Vos autem non ita Christum didicistis, sed <didicistis> deponere pristinam conversationem, hominem veterem, qui corrumpitur secundum desideria erroris» (*Eph.* IV, 20, 22). «Fructus autem Spiritus sunt: caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides, humilitas, tolerantia» (*Gal.* V, 22-23).

f. 53^a «Irascimini et nolite peccare (*Ps.* IV, 5). Et sol | non occidat super iracundiam vestram» (*Eph.* IV, 26). «Qui furabatur, iam non furetur; magis autem laboret manibus suis et operetur bonum, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. Omnis sermo malus de ore vestro non procedat, sed qui bonus et utilis ad aedificationem, ut det gratiam audientibus» (*Ibid.* 28-29). «Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Estote autem invicem benigni, misericordes, condonantes invicem sicut et Deus in Christo condonavit nobis» (*Ibid.* 31-32). «Fornicatio autem, et omnis immunditia et avaritia nec nominetur in vobis, neque convicia, aut verba stultitiae, contemptus et ludibrii, quae non desiderantur; sed loco istorum <Dei> confessio» (*Ibid.* V, 3-4). «Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris» (*Ibid.* 22-23). «Viri, diligite uxores vestras ut corpora vestra» (*Ibid.* 25, 28). «Filii, oboedite parentibus vestris in Domino» (*Ibid.* VI, 1). «Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate eos in disciplina et in doctrina Domini. Servi oboedite dominis carnalibus cum timore et tremore et in simplicitate cordis, sicut Christo» (*Ibid.* 4-5). | Et vos domini eadem facite servis vestris, remittentes eis errores» (*Ibid.* 9).

« In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt et redimite tempus vestrum. Sermo vester semper in gratia, tamquam sale sit conditus; et scitote quomodo oporteat vos unicuique respondere » (Col. V, 5-6).

*Iacobi*¹³ <lege Petri>. « Estote parati ad respondendum omni poscenti vos rationem de spe fidei vestrae » (I Petri III, 15).

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM

De iudiciis generalibus et particularibus quae omnes servare debent, et quae traditione fluunt in omnem populum Deum timentem

Quae hic scripsi et in tractatu quinto scribam <desumpta> ex volumine librorum divinatorum, propter duas rationes scripsi. Primo quidem, ut tamquam digito et in speculo capiti et praeposito Ecclesiae ostendantur, ut discat ipse et doceat suos subditos praecepta Dei, quae per prophetas et apostolos dicta sunt in Spiritu; secundo vero, quia magis quam quilibet canones Patrum, illa super tabulas cordis oportet scribi et servari; | non enim ut in fenestris ponantur scripti sunt libri divini, neque ut tamquam cantus et fabula saecularis in ecclesia canantur; sed ut nullum illorum <verborum> in terram cadat, et tamquam pupilla oculi serventur. « Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis » (Ps. CXVIII, 105).

Leviticus. « Custodi praecepta mea et iudicia mea, quae faciens homo, vivet in eis » (XVIII, 5). « Non facies calumniam proximo tuo, nec vi duces eum. Non pernoctabit merces mercennarii apud te usque mane. Non illudes surdo, nec coram caeco pones offendiculum; sed time Deum tuum, quia ego sum Dominus » (XIX, 13-14). « Non eris calumniator populi tui. Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice argue eum, ne propter eum accipias peccatum. Non serves inimicitiam in concives tuos, sed dilige socium tuum sicut teipsum » (XIX, 16-18). « Pecuniam tuam non dabis in usuram, et in foenus non dabis cibum tuum » (XXV, 37). « Non augurabimini ex volucribus, neque hariolabimini » (XIX, 26). « Et incisuras super animam <=super mortuo> non facietis in carne vestra » (XIX, 28).

¹³ Legendum est *Petri*; iam vero et supra sub nomine *Iacobi* citatus est textus eiusdem I Petri, initio huius capituli.

« Nolite facere iniquum in statera et in pondere et in mensura. f. 54^b Statera | iusta, et pondus iustum, et mensura iusta, et *ἡμύνα*¹⁴ iusta erunt vobis » (XIX, 35-36). « Coram sene consurge, et seniore te honora » (XIX, 32).

Ex Exodo. « Advenae non nocebitis neque eum affligetis » (XXII, 21). « Nulli viduae neque orphano nocebitis » (*Ibid.* 22). « Si pecuniam mutuam dederis populi mei egeno qui tecum habitat, non eris ei tamquam exactor, neque sumes ab eo usuram » (*Ibid.* 25). « Iudicibus non detrahes, nec principi populi tui maledices » (*Ibid.* 28). « Si occurreris erranti bovi aut asino inimici tui, reduce eos ad illum. Si videris asinum inimici tui iacentem sub onere, et non vis sublevare eum, subleva eum » (XXIII, 5).

Ex Deuteronomio. « Non obdurabis cor tuum nec retrahes manum tuam a fratre tuo paupere; sed aperi ei manum tuam, et largire ei quod ei deest » (XV, 7-8). « Neque displiceat cordi tuo quando das, ut propter verbum hoc benedicat tibi Dominus Deus tuus in omnibus operibus tuis et in cunctis ad quae manum tuam miseris » f. 55^a (*Ibid.* 10). « Non transferes | terminos antiquos, quos fixerunt priores in hereditate tua » (XIX, 14). « Cum votum feceris Domino Deo tuo, non tardabis reddere illud » (XXIII, 21). « Non pervertes iudicium advenae et pupilli, nec auferes pignoris loco viduae vestimentum » (XXIV, 17). « Maledictus qui transfert terminos proximi sui; et dicet omnis populus: Amen » (XXVII, 17). « Maledictus qui pervertit iudicium pupilli, advenae et viduae; et dicet omnis populus: Amen » (XXVII, 19). « Maledictus qui accipit munus ad occidendam animam sanguinis innocentis; et dicet omnis populus: Amen. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius nec eos opere perficit; et dicet omnis populus: Amen » (XXVII, 25-26).

Ex (I libro) Samuelis. « Non vult Dominus holocausta et victimas sicut eum qui oboedit voci eius. Ecce melior est oboedientia quam victimae, et auscultare magis quam <offerre> adipem arietum » (XV, 22).

(*Ex Parabolis*) *Salomonis*. « Principium sapientiae timor Domini. Scientiam vero et disciplinam iniqui despiciunt » (I, 7).

¹⁴ *Dimidia* pars sextarii, mensura liquidorum. Chald. *ܕܡܝܢܐ*, Hebr. *דִּמְיָא*. Cf. PAYNE SMITH, col. 1019 sq.

«Omni cautione serva cor tuum, quia ex ipso est processio vitae. Remove a te os pravum, et cogitationem fraudis repelle a labiis tuis. Oculi tui rectitudinem respiciant, | et palpebrae tuae rectam f. 55^b faciunt <viam> ante te » (IV, 23-25). « Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, tradidisti extraneo manum tuam, illaqueatus es verbo oris tui et captus sermone labiorum tuorum » (VI, 1-2). « Qui <dolose> annuit oculis dat dolorem, et qui vituperat aperte facit pacem » (X, 10). « Stateram dolosam odit Dominus, et in ponderibus aequis complacet sibi » (XI, 1). « Qui parcit virgae odit filium suum; et qui diligit filium suum, sollicite castigat eum » (XIII, 24). « Qui patiens est, valde sapiens est; qui vero impatiens, valde stultus » (XIV, 29). « Verruca ossium invidia est » (XIV, 34). « Iustitia exaltat populum, miseros autem faciunt populos peccata » (XIV, 34). « Pondus staterae iudicium Domini, et omnia opera eius pondera iusta » (XVI, 11). « Sors litem solvit » (XVIII, 18). « Noli inebriari vino (XXIII, 20,30), quia finis vini tamquam ictus serpentis et tamquam basiliscus » (*Ibid.* 32). « Sapientiā aedificatur domus et prudentiā tota stabilitur; in doctrina replentur omnia cellaria omni possessione et honore et incunditate » (XXIV, 3-4). « Coram principe quod vident oculi tui loquere, et ne exeas ad iudicandum | festinanter » f. 56^a (XXV, 7-8). « Qui derelinquunt legem, gloriantur impietate, et qui servant legem confortant animam suam » (XXVIII, 4). « Vir qui non accipit increpationem et cuius cervix dura est, repentine conteritur neque erit ei sanatio » (XXIX, 1). « Cui vae, cui confusio, cui iudicium <seu condemnatio>, cui mala, cui immerito vulnera et cui rubri oculi? Nonne illis qui commorantur in vino et inquirunt ubi sit convivium » (XXIII, 29-30).

Siracides. « Omnis sapientia a Domino, et cum illo est a saeculis » (I, 1). « Inclina aurem tuam pauperi, et responde ei pacem <—saluta eum> in humilitate » (IV, 8). « Esto pater pupillis et vice mariti erga viduam » (IV, 10). « Non confundaris confiteri peccata tua » (IV, 31). « Ne dixeris: Quis valet <contra> fortitudinem meam? Ecce Dominus vindex est omnium afflictorum » (V, 3). « Esto velox ad audiendum; et lente da responsum » (V, 13). « Innitere prudentiae tuae; et unum sit verbum tuum » (V, 12). « Multi saluent te <amici>; et in secretis tuis unus ex mille » (VI, 6). « Scito te inter laqueos incedere et inter retia ambulare » (IX, 20). « Relicta sunt

f. 56^b coram te ignis et aqua, | ad quod volueris extende manum tuam » (XV, 17). « Donum et munus excaecat oculos, claudit eos et impedit vituperationem » (XX, 31). « Iuramenta non addiscat os tuum (XXIII, 9); quia omnis qui frequenter iurat, a vulnere non est immunis (*ibid.* 11). Vir multum iurans acquirit debita, et non discedet a domo eius plaga » (*ibid.* 12). « In manu Dei potestas terrae, et utilem rectorem suscitabit in tempore super illam » (X, 4).

Qohelet. « Omnia tempus habent, et tempus est omnibus sub caelo » (III, 1).

Iob. « Qui impedit pacem proximi sui, timorem Altissimi derelinquit » (VI, 14). « Memento quia ventus est vita » (VII, 7). « Si longe feceris iniquitatem ab habitatione tua (XXII, 23), erit Deus in adiutorium tuum (*ibid.* 25); orabis coram eo, et exaudiet te » (*ibid.* 27). « In senibus sapientia, et in longitudine dierum intelligentia » (XII, 12). « Timor Domini ipsa est sapientia; et recedere a malo, intelligentia » (XXVIII, 28). « Qui odit iudicium, non vincit » (XXXIV, 17). « Scio quod Redemptor meus vivit, et in fine <dierum> super terram revelabitur » (XIX, 25). Haec est eius prophetia de Christo.

Explicit tractatus secundus.

TRACTATUS TERTIUS

DE EXPOSITIONE OFFICIORUM ECCLESIASTICORUM

CAPUT PRIMUM

De oratione eiusque partibus; de campana;
de adoratione versus Orientem et de adoratione crucis; de zona

Scientia sacra
necessaria pontifici.

Quia necessarium est pontifici, qui est rector et lucerna super candelabrum Ecclesiae, cognoscere finem et veritatem ordinum et canonum ecclesiasticorum, ut alios doceat illaque eis accurate explicet; — quia si ipse nesciat viam, quomodo ducet alios? — propterea censi me omnino debere ponere tractatum hunc admirabilem, paucis complectentem fines accuratos servitiorum et ordinum ecclesiasticorum, iuxta mentem Patrum sanctorum, maxime vero Interpretis (= Theodori Mopsuesteni), Išō'bokt metropolitae Persidis, et Theodori bar Koni auctoris (libri) Scholiorum.

Ante (hanc) explicationem vero oportet ponere caput circa secretum et condicionem | orationis, circa eius quidditatem et divisionem.

Conditio orationis:
fides.

Quando precator habet veram fidem, «et non dubitat in corde suo, sed credit, quia quodcumque dicit fiet, fiet quod dicit», secundum verbum Redemptoris nostri (Mc. XI, 23). «Omne enim quod non est ex fide, peccatum est», secundum testimonium beati Pauli (Rom. XIV, 23). Propterea dicit (Dominus noster) receptor precum: «Si habueritis fidem, et non haesitaveritis, non solum illud de ficulnea facietis, sed et si monti huic dixeritis: tollitor et cade in mare, fiet. Et omnia quaecumque petieritis in oratione credentes, accipietis» (Mth. XXI, 21-22). Et adhuc: «Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti» (Mc. IX, 23). Hoc est secretum, haec est condicio necessaria accedenti ad servitium (liturgicum), quae teneat ac servet in corde suo.

Orationis species.

Oratio (ܐܪܬܐ) est colloquium cum Deo, et petitio bonorum eius cum (exorata) liberatione a pressuris. Deprecatio (ܕܚܝܬܐ) est cum quis petit quae sibi desunt, seu impletionem indigentiae suae. Sup-

f. 57^a

f. 58^a plicatio (ܐܪܬܐ) est clamor cordis afflicti, petentis auxilium | temporibus afflictionis. Imploratio (ܐܪܬܐ) est profunditas multa precum petens misericordiam. Confessio (ܐܪܬܐ) est gratiarum actio pro bonis datis.

Tempora eius (seu orationis) sunt septem, ordinatae ab Apostolis in adimpletionem huius: «Septies in die laudem dixi tibi super iudicia tua, Iuste» (Ps. CXIX, 164).¹ Horum magis necessaria (tempora), quae et laicis praescribuntur, tria sunt: vespera, nox et mane, prout dixit Dominus noster: «Vigilate quia nescitis quando dominus vester veniet, sero, an media nocte, an gallicantu» (Mc. XIII, 35).

Orationis tempora
septem.

Servitium serotinum est gratiarum actio erga eum, qui custodivit nos per diem, et confortavit nos ad laborem, et dedit nobis noctem in quietem. Servitium nocturnum (est) recordatio huius: «Media nocte clamor factus est: ecce sponsus venit, exite obviam ei» (Mth. XXV, 6). (Servitium) matutinum autem (est) gratiarum actio pro custodia nocturna a malis externis et internis; et principium mane ponendum est: «Domine, mane exaudies vocem meam», canit David, «mane me praeparabo et videbor tibi» (Ps. V, 3): et adhuc: «Ad ostendendam mane gratiam tuam et fidem tuam per noctes» (Ps. XCII, 2), | fidem nempe in resurrectionem generalem quae nocte erit.

Tria principalia:
vespera, nox
et mane.

Quartum autem servitium, quod nullus christianus negligere debet, est servitium mysteriorum (seu eucharisticum), propter lectionem librorum divinatorum et auditionem verbi Dei, atque propter summptionem mysteriorum sanctorum (seu Eucharistiae) in remissionem (peccatorum) et pignus vitae aeternae.

Servitium
eucharisticum.

De campana. Campana vel praeco qui clamat: «Gloria in excelsis Deo!» excitator est ut curramus ad locum refugii. Tradunt ab Adamo transmissam esse campanam, quia nuntiabat ascensionem ad servitium divinum in «Spelunca thesaurorum». Noe simili

Campana.

¹ Citantur Psalmi secundum editionem Pešitta mausiliensem.

² Hic est titulus notissimi operis nestoriani sexti saeculi; revera est legendaria historia patriarcharum, inde ab Adamo usque ad Christum crucifixum. «Spelunca thesaurorum», post expulsionem e paradiso, inter montes inventa et custodiens aurum, myrrham et incensum, ab Adamo «consecrata est ut foret in domum orationis ipsi eiusque filiis». Cf. E. A. W. BUDGE, *The Book of the cave of treasures* (London, 1927), p. 69.

modo pulsavit <campanam>, ut congregarentur in refugium areae, ne morentur aquis diluvii». ³ Et in libro Eliae scriptum est: «Et nunc adducite mihi campanam; et cum pulsaretur campana facta est super eum manus Domini» ⁴ (II Reg. III, 15). Lex est igitur antiqua <pulsatio> campanae et ab antiquis transmissa; significat autem vocem cornu et tubae resurrectionis.

Zona.

De zona. Zona vero vigilantiam | et diligentiam servorum in f. 59^a servitium Domini indicat. «Sint lumbi vestri succincti, inquit, et lucernae vestrae ardeant, et estote similes hominibus expectantibus dominum suum» (Lc. XII, 35-36). Transitum ex mundo significat: «et <alius> cinget lumbos tuos, et ducet te quo tu non vis» (Ioan. XXI, 18). Tam cingulum lumborum e corio quam balteus lex est antiqua.

Adoratio versus Orientem.

De adoratione versus Orientem. Adoratio nempe humilitatem cordis et mentis subiectionem Deo vero, soli adorando, significat. Adoratio autem christianorum versus Orientem triplicem ob rationem instituta est. Primo, quia hinc orta est lux in creatione sua: «et adorabunt Creatorem omnes angeli eius» (cf. Ps. XCVII, 7); indeque orta sunt luminaria in apparitione sua. Secundo, quia ibi positus est paradisos habitationis nostrae primae, incolatus plenus deliciis, et locus quo conveniunt animae sanctae omnium iustorum. Tertio, quia inde revelandus est in gloria sua rex suscitator: «Sicut enim, inquit, fulgur fulget ab Oriente | et paret usque in Occidentem; ita erit adventus filii hominis» (Mth. XXIV, 27). ⁵

Adoratio crucis.

De adoratione crucis. Videtur a Constantino incepisse, dicit auctor <libri> Scholiorum <Theodorus bar Koni>. ⁶ *Scriptoris.*

³ Dum in historia Adami non agitur — quoad viderim — de campana (ܢܥܡܐ), in historia Noe e contra apparet et quidem facta ex incorruptibili ligno eškar'a, cf. ibid., p. 100.

⁴ Ita quidem in *Pešitta*; at loco: ܢܥܡܐ: campana, legendum est: psaltes.

⁵ Cf. supra *canones Apostolorum*, can. 1. Fusius apud MAI, *Scriptorum veterum nova coll.*, X, 1, p. 3, can. 1.

⁶ Hoc quidem aliunde notum est, non dicitur autem a THEODORO BAR KONI ubi diserte loquitur «*De adoratione Crucis et Christi*» in citato opere, tractatu decimo (ed. A. SCHER in CSCO, *Scriptores Syri*, textus syriacus Ser. II, t. 66, Parisiis 1912 [n.º d'ordre 69], pp. 268-272).

Quae vero sequitur explicatio est secundum THEODORUM praedictum, compendiatam vero et biblicis textibus illustrata ab 'ABDIŠO'.

«Šliba» enim <seu Crux> est nomen Christi, sicut «Z'qipa» (i. e. crucifixus) et «Q'čila» (i. e. occisus), et propter unionem humanae eius naturae cum Deo Verbo adorandus est. Et hoc signum recolit resurrectionem: «Venit hora, dicit <Dominus>, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei; et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitae; qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii» (Ioan. V, 28-29). Cum Iudaei propter suam incredulitatem de hoc dubitarent, dixit eis: «Solvite, inquit, templum hoc Dei, et ego in tribus diebus excitabo illud» (Ioan. II, 19). Cum in cruce occiderint eum qui peccatum non fecit neque merebatur mori, — quia peccatum fuit causa mortis — excitavit templum corporis sui confirmans resurrectionem et restitutionem nostram. f. 60^a Quando in signum crucis respicimus, illa magnalia | gratiae eius recolimus et ipsam crucem adoramus. Commemoratio est ergo resurrectionis crux, etiam propterea quod apparebit tunc signum filii hominis in caelo ad confortationem adoratorum eius et ad confusionem eorum qui oderunt eam.

CAPUT SECUNDUM

Expositio servitii vespertini ⁷

«Surgamus ad orationem. Oremus. Pax nobiscum». Haec incitant nos ad praeparandas mentes ad conversationem cum Deo.

Sacerdotis oratio ante: «Pater noster qui es in caelis», interpretatio est huius: «Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac et Deus Iacob» (Ex. III, 6), quod ex rubo ad Moysen dictum est.

Oratio: «Pater noster qui es in caelis», quae dicitur initio servitii et in fine propter sublimem perfectionem divinae suae compositionis, <data est> a Praeceptore et Doctore <dicente>: «Sic ergo vos orabitis...» (Mth. VI, 9). <Ipse> est Dominus et Renovator

Servitium
vespertinum:
ramša.

«Pater Noster»

⁷ Circa cotidiana servitia videsis *Breviarium Chaldaicum*, initio, ubi ordinaria evolutio officiorum describitur. — Anglice haec translata sunt ab A. I. MACLEAN, *East Syrian Daily Services* (London, 1894). Hic etiam describitur compendiose evolutio servitii vespertini, nocturni et matutini (pp. XIII-XVI). In appendice vero habetur *Glossary of technical ecclesiastical terms* (pp. 291-301).

creaturarum, Christus Deus noster. Et in decem versibus eius <i. e. Pater noster> continentur omnia mysteria utriusque mundi.

Pax. Pax, quae initio omnium orationum inter christianos datur et in fine | omnium servitiorum, in confirmationem est huius: « Di- f. 60^b
mitte nobis debita nostra et peccata nostra, sicut et nos dimisimus debitoribus nostris » (Mth. VI, 12). Pax enim est cessatio inimititiae antiquae et explicatio huius: « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis » (Ioan. XIV, 27).

Marmita. Marmita sicut « tarmita » explicatur, ⁸ id est principium et fundamentum quod a choris in servitium ponitur.

Verbum hoc: « Duo marmita <plur. marmiyata> in vespera dierum ferialium recitamus ». <Per hoc> figuramus laborem mixtum in his duobus mundis, i. e. corporis et spiritus. <Per> hoc vero quod in dominicis, in festis <Domini> et in commemorationibus <Sanctorum> unum marmita recitamus, figuramus istis diebus mysterium solius mundi futuri et unius laboris spiritualis, haud immixto in illis aliquo mundano.

« Sicut incensum » est hymnus quem a Graecis didicerunt scholares orientales <scholae>, quam habebamus in conventu Galgala. Non dicitur in diebus ferialibus, quia in eis non egreditur episcopus ex sanctuario | ut ascendat bēma <suggestum>. Dicitur vero ter f. 62^a*
in dominicis diebus et in commemorationibus <Sanctorum>, pro sanctificatione trium partium hominis, corporis, inquam, animae et spiritus; at in festis <Domini nostri> quinquies, secundum numerum sensuum corporis.

Laḳu mara. Apertio portae altaris ante <hymnum>: Laḳu mara <i. e. Te, Domine, (confitemur)>, et egressus crucis cum luminaribus et thuribulis <est> mysterium descensus Domini nostri in terram pro redemptione et renovatione naturae nostrae.

« Pax nobiscum », quod dicit diaconus, <est> pax data a Christo iis qui longe et iis qui prope. ⁹

Hymnus « Laḳu mara » <i. e. Te, Domine, (confitemur)> est

⁸ Utraque vox venit a verbo ܡܪܝܬ: iecit; unde ܡܪܝܬܐ: est iactatio, fundatio. Revera autem in liturgia marmita (ad litteram: missile, iaculatoria <oratio>) constat duobus tribusve psalmis, variis pro variis diebus ac festis.

* Omisit amanuensis numerum 61

⁹ Eph., II, 17

laus mortuorum, qui surrexerunt et exierunt ex sepulcris suis in die crucifixionis.

« Amen », quod respondet populus post omnes orationes sacerdotales, est confirmatio et participatio congregationis, et consensio <data> orationi sacerdotis.

Ter dicitur: Laḳu mara <significans> habitationem nostram in tribus habitaculis, in terra, sepulcro et mundo futuro.

Šuraia ¹⁰ praecedens « Domine, invocavi te » ¹¹ <significat> fundamentum Evangelii et electionem duodecim Apostolorum, prout ex antiquo libro testimonium habetur.

f. 62^b « Domine, | invocavi te » ¹¹ pro oblatione vespertina ponitur.

Šuraia sequens, electionem septuaginta <discipulorum> significat.

Onita <=hymnus> praecedens et sequens <psalmos> in festis <Domini nostri> et in commemorationibus <Sanctorum> dicuntur ad celebrandam magnam celsitudinem oeconomiae redemptionis, et ad narranda mirabilia ac signa, quae per manus sanctorum, prophetarum, apostolorum et martyrum, facta sunt.

Karozuta <=proclamatio> prior <est> petitio et supplicatio ad Deum, loco Veteris <Testamenti>, cuius minister <erat> Michael.

Karozuta posterior, petitiones variae in symbolum Novi <Testamenti>, cuius minister <est> Gabriel.

Canon « Sanctus » <ter repetendus> <est> exaltatio naturae ter beatæ; quod angelus Domini docuit sanctum quemdam sacerdotem in Constantinopoli, tempore quo violentis concutiebatur terrae motibus; iussit tunc angelus ut universus populus illud ter diceret, <promittendo fore> ut cessarent tremendi motus; et ita factum est. Propterea dicit praeco Ecclesiae: « Elevate vocem vestram, et laudet universus populus ».

Hoc: « qui crucifixus est pro nobis », quod dicunt Iacobitae,

« Amen » populi.

Šuraia.

Onita.

Karozuta
prior et posterior.

Trisagion.

« Qui crucif. est
pro nobis ».

¹⁰ Ad litteram: inceptio, initium. Constat versibus nonnullis psalmi.

¹¹ Quattuor psalmi qui cotidie in vespers dicuntur, scilicet (Pešitta) CXL, CXLI, CXVIII (v. 105-113) et CXVI. Hi psalmi quattuor invariabiles efformant vesperrarum centrum, relatae ad quod ceterae orationes dicuntur ante vel post; hinc vesperrarum liber solet vocari: kṯaba daqṯdam wadḅatar, seu « liber ante et post ». Cf. Catalogue des mss. syro-chaldéens de Kerkouk (1939), p. 23, n. 2.

additio est | Severi,¹² quae adiuvante Anastasio rege¹³ obtinuit f. 63^a stabilitatem.

Velum
et thuribulum.

Remotio veli et egressus thuribuli ex sanctuario hoc tempore <est> figura senatoris regis, qui egreditur ad exaudiendas petitiones illorum qui ad ianuam regis serviunt, eoque significatur nos esse in Christo bonum odorem Deo : ¹⁴ incensum enim <offertur> pro sacrificio mentis; luminare est lampas spiritus.

Ut demum paucis dicamus : omnium creaturarum primitiae offeruntur Deo tempore orationis tamquam universorum Domino.

« Oremus. Pax nobiscum » <sunt> verba quae petentes incitant ad Deum. Stola super humeros diaconorum <inservit> primo ad distinguendum eorum gradum, et deinde <geritur> in signum libertatis et subiectionis operis.

Marmiyata, post « Sanctus » dicenda in suavis tonis, laudem festorum et locum Completorii implent.

'Onita basaliqē.

'Onita basaliqē <βασιλικαί> propter honorem regum fidelium Christum diligentium ordinata est in memoriam.

Šuraia | sequens hymnum significat mundum futurum per versus f. 63^b propheticos.

Bēma.

Crux, quae educitur e *bēma* in atrium a sabbato magno <=sancto> usque ad ascensionem, significat egressum discipulorum ex Ierusalem ad docendam universam creaturam.

Hymni martyrum.

Hymni martyrum qui in feriis dicuntur, proclamant memoriam multiformis passionis eorum et magnitudinem victoriae eorum. In vesperis autem dominicarum et festorum <Domini> non dicuntur, neque tempore ieiunii Salvatoris <i. e. in quadragesima>, quia mirabilibus oeconomiae Domini non sunt miscendae historiae et laudes servorum.

CAPUT TERTIUM

Expositio servitii vigiliae et noctis

Servitium vigiliae
et noctis :
šahra et *lelya*.

Vigilia est servitium Dei, iuxta exemplum angelorum, in vigilia corporis mentisque et perseverantia laudis Entis aeterni, prout decet maiestatem eius.

¹² Patriarcha Antiochenus ab anno 512 ad 519; coryphaeus monophysitarum.

¹³ Imperator Orientis ab anno 491 ad 518.

¹⁴ II *Cor.*, II, 15.

Ratio vero quare ex omnibus sanctis prophetis solus David soleat recitari et cantari in ecclesia sancta duplex est. Primo, quia f. 64^a ipse est plenitudo ac summa | omnium prophetarum qui post eum <fuerunt>; quod illi nempe separatim dixerunt, ipse congregatim antea narravit. Secundo, quia congregatur et collegitur in eo thesaurus omnium honorum spiritualium, et tamquam in imagine regis ostendit omnes splendores timoris Dei <seu religionis>. In eo enim <seu in davidico psalterio> descripta est scientia utriusque mundi. Docet nos quomodo contra passiones naturales et inter pugnas exteriores resistamus. In eodem habetur confortatio pro afflictis, iniquorum reprehensio, incitatio debiliū; prophetia de futuris, sapientia agendorum in praesentibus; oratio, rogatio et petitio necessariorum; laus, confessio et exaltatio quae naturae divinae, universorum causae, debentur; historia omnium quae in administratione divina contigerunt. Propterea Patres sancti, videntes totum finem virtutis in eo contineri et recondi, hunc tantum <propheticum librum, seu psalterium davidicum> prae ceteris permiserunt recitari et cantari in ecclesia. Dulcia etiam sunt eius cantica et allicientia, quia secundum varios canendi modos composuit eos f. 64^b <psalmista> in versibus. | Non enim latet expertos, recitationem versuum sanctorum eius expellere omnes diabolos rebelles et apud nos convocare angelos sanctos et ipsum Dominum Nostrum Christum, cui gloria!

Quod autem in duobus choris recitandum sit <psalterium>, praeceptum est Ignatii, qui fuit episcopus post Apostolos; et ipse est puer quem accepit Dominus Noster super brachia sua dicens: « Omnis qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit » (*Mth.* XVIII, 5). Hic <ergo> vidit angelos sanctos in duobus choris liturgico officio fungentes, atque ab eis didicit quinam psalmi per pares <versus> et quinam per singulos versus a nobis recitandi sint. Et ratio quare totum <psalterium> David recitemus in noctibus festorum <Domini> est ad demonstrandam magnitudinem et dignitatem sanctorum dierum istorum.

Tria *maut'be* <καθίσματα, sessiones> dicta in noctibus istis venerandis significant tres leges: primo, legem naturalem secundum quam regebantur homines ab Adamo usque ad Moysen, <quae erat> « scripta in cordibus eorum, testimonium reddente illis conscientia

Psalterium
in ecclesia.

In duobus choris
cantandum.

Maut'ba.

ipsorum » (Rom. II, 15); secundo, legem iustitiae | quae per Moysen f. 65^a tradita est hominibus; et tertio, legem gratiae et perfectionis quae per Dominum Nostrum Christum data est universo mundo, « veritas et gratia, inquit, per Iesum Christum facta est » (Ioan. I, 17).

Hymni in *maut^{ba}* primo <sunt> figura prophetiarum prophetarum de manifestatione divina Domini nostri. Hymni in *maut^{ba}* secundo significant recitationem virtutum dispensationis quae in libris antiquis <continetur>.

Tešbohta. Canon indicat mysterium prophetiae Danielis de apparitione Christi in canone annorum determinatorum. *Tešbohta* <laus> numerum septuaginta hebdomadum <significat>. *Karozuta* <proclamatio>, verbum Ioannis <Baptistae>: « Paenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum » (Mth. III, 2). *Madraša* <doctrinalis hymnus> narrat laudes miraculorum Domini nostri, quae omnibus linguis canebantur.

« *Maut^{ba}* domus Catholici » ita vocatum est, quia Catholicos, vel quivis pontifex exhibat illo durante in templum.

Bēma. Ascensus pontificum, sacerdotum et diaconorum in *bēma* inter cantus vigiliae est figura ascensionis Domini nostri et ingressus eius in Ierusalem | terrestrem inter cantus puerorum, turbae et discipulorum. f. 65^b

Cantus vigiliae. Cantus vigiliae in tonis ac vocibus suavis <sunt> typus laudum angelorum, celebrantium adventum eius secundum, laudantium et canentium suaviter. Tres psalmi cantuum vigiliae significant tres ordines angelorum, celebrantium revelationem eius. Ratio apertionis portae sanctuarii in cantibus vigiliae significat aperiri portas caelorum in mira revelatione regis caelestis.¹⁵ Genua curvamus inter cantus vigiliae ad significandam humilitatem veram nostram, nostram mortem et sepulturam.

Genuflexio.

Hoc: « Surgite in Dei virtute! » significat resurrectionem et suscitationem nostram, quae voce Filii Dei erit.

Hymni tres qui in festis <dominici> post cantus vigiliae dicuntur; tria tempora oeconomiae Christi significant: primo, a natiuitate usque ad manifestationem <seu vitam publicam>, cum per triginta annos observavit et implevit legem iustitiae; secundo, a

¹⁵ Cf. Ps. XXIV, 7 sq.

manifestatione <seu incepta vita publica> usque ad passionem, quo f. 66^a tempore elegit discipulos fecitque signa et virtutes; tertio, | tempus ab eius resurrectione usque ad ascensionem eius in caelum, quo <tempore> confirmavit discipulosisque nota fecit mysteria mundi futuri, atque incitavit eos ad praedicationem nomine suo ad omnes gentes.

Ingressus Catholici vel pontificis, sacerdotum et diaconorum in sanctuarium durante tertio hymno figurat mysterium ascensionis Domini nostri eiusque introitum in caelum cum angelis eius sanctis et electis eius. Canon sequens hymnos <est ceu> laus angelorum tempore ascensionis eius. Canon adhuc est <canticum>: Sanctus <seu trisagion> discipulorum; coniunctum laudibus angelorum tempore ascensionis. *Karozuta* <est> petitio et rogatio discipulorum ad Dominum nostrum, ut adimpleat per manus eorum praedicationem <syr. karozuta> et institutionem populorum, et det eis virtutem ad facienda signa in auditum fidei.

Ingressus
in sanctuarium.

CAPUT QUARTUM

Expositio servitii matutini

Mane diluculum est ortus lucis in Oriente, quae in principio angelis fuit causa adorandi et laudandi Creatorem. Servitium matutinum: *šapra*.

f. 66^b « Laudate Dominum » (Ps. C), figura laudis | angelorum canentium: « Largitor lucis, Domine, tibi laudem offerimus ».

Psalmorum sensus.

« Qui habitat in adiutorio Altissimi... » (Ps. XCI) manifestat salutem et victoriam eius qui confugit ad Deum, sicut Noe et filii eius, Abraham, Isaac et Iacob.

« Benedic anima mea... » (Ps. CIII), super ingressum Israel et filiorum eius in Aegyptum, propter « panem qui cor hominis confortat... » (Ps. CIII, 15).

« Laudate pueri... » (Ps. CXIII) proclamat victoriam quam obtinuit Moyses in Pharaonem et exercitum eius, <unde> factus est princeps et dux Israel in deserto.

« Dominus regnavit... » (Ps. XCVII), super ingressum Israel in terram promissam, qui fuit per Iosue filium Nun.

« Laudate Dominum de caelis... » (Ps. CXLVIII), super regimen Iudicum, qui fuerunt salvatores et duces populi.

« Cantate Domino canticum novum... » (Ps. CXLIX), super victoriam et constitutionem regum filiorum Israel et super eorum regimen.

« Laudate Dominum in sanctuario eius... » (Ps. CL), super reditum <ab exsilio> et victoriam Machabaeorum ac pontificum post eos.

« Laudate Dominum omnes gentes... » (Ps. CXVII), super revelationem Christi, in quo gentes factae sunt filii Abraham, heredes promissionis et adoptivae filiationis <divinae>.

| Ratio autem quare in dominicis diebus et festis Domini non dicatur psalmus: « Cantate Domino canticum novum » (Ps. CXLIX) <haec est>, quia non decebat ut reges, qui istis diebus assistebant orationi, audirent <verba>: « ad alligandos reges eorum in compedibus et nobiles eorum in manicis ferreis » (v. 8).

Candelae.

Candelae, quas accendunt in sanctuario durante *'onitā* <hymno> matutino, significant lumen manifestationis Christi in mundo, atque gaudium hominum et angelorum in revelatione eius.

Tria *tešb'hata* <cantica laudis> quae simul dicuntur, quin separantur ad dicendam inter ea orationem, <significant>delicias, laetitiam et bona iustis obvenientia in revelatione ultima Domini nostri, atque gaudium et quietem quae non cessabunt.

« Gloria in excelsis Deo », quod a tota congregatione dicitur, ab iis <nempe> qui sunt in sanctuario et ab iis qui sunt in templo, unica voce, <significat> laudem hominum et angelorum tempore resurrectionis laudantium.

« Sanctus... » <trisagion> hic, sicut in fine servitii vespertini.

« Pater noster ».

« Pater noster, qui es in caelis », conclusio excelsa quae <est> cum regina orationum, continet sensus mirabiles et spiritum corporis decem verborum <seu decalogi>.

f. 67^b

| CAPUT QUINTUM

Expositio servitii Mysteriorum ¹⁶

<i. e. liturgiae eucharisticae>

Nomen igitur « Mysteria » significat mysteriosa <dona>, quae in pane et vino tradidit nobis Salvator noster, <scilicet> corpus incorruptibile et calicem sanguinis pretiosi, in purificationem et propitiationem et unionem cum eo: « Qui manducat meam carnem, inquit, et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo » (Ioan. VI, 56); « et in iudicium non venit, sed transiit a morte in vitam » (Ioan. V, 24).

Mysteria: 'razē.

Quod diebus dominicis faciamus mysteria et feria sexta, canon est Apostolorum. ¹⁷ Feria sexta quidem, quia in ea creatus est homo et in ea passus est Redemptor noster. In dominica vero, in argumentum resurrectionis eius, et quia in ea venit creatio <i. e. mundus> ad existentiam a principio, et in ea erit resurrectio et renovatio.

Dominicis
et feria sexta.

Marmita ¹⁸ unicum, quod initio mysteriorum dicitur <constans> tribus psalmis, ¹⁹ unitatem naturae divinae et trinitatem personarum indicat; atque unionem naturae divinae et humanae in uno *paršopa* <προσώπῳ> Christi Filii Dei vivi significat in nomine mysteriorum <seu mystice>. « Ita, inquit, facietis, quotiescumque | congregabimini, in meam commemorationem » (Luc. XXII, 19; I Cor. XI, 25).

Hulala et *Halleluia* exaltationem naturae divinae significat, minime vero « Glorificate Essentiam <divinam> », prout quidam absque examine exposuerunt. ²⁰ Quia si *hallelu* <הללו> significaret

Hulala
et *Halleluia*.

¹⁶ Videsis *Missale iuxta ritum Ecclesiae Syrorum Orientalium, id est Chaldaeorum* (Mausili typis Fratrum Praedicatorum, 1901); F. E. BRIGHTMAN, *Liturgies eastern and western*, vol. I. *Eastern Liturgies* (Oxford 1896), III, *The Persian Rite, The Liturgy of the Nestorians*, pp. 247-305; D. DAHANE, *Liturgie de la Sainte Messe selon le rite chaldéen* (Librairie G. Enault; 77, rue de Rennes, Paris, 1937).

¹⁷ Cf. supra can. 2-4 (p. 37); item MAI, *Scriptorum veterum nova collectio*, X, 1, p. 3, can. 2-4.

¹⁸ Cf. supra n. 8.

¹⁹ Ps. XV, CL et CXVI.

²⁰ Vix notandum est auctorem nostrum hic errare ob ignoratam linguam hebraicam.

« laudate », absque sensu invenitur quod <legitur> in evangelio : « Et reversi sunt pastores *m^ešabhin* <laudantes> et *m^ehallin* Deum » (*Luc.* II, 20). Ridiculum est enim dicere : « laudantes et laudantes ». Apte vero et eleganter dicitur : « laudantes et exaltantes Deum », cum in versione LXX canon sociorum Ananiae ita scriptus est : « Laudate eum et *hall^ui* in aeternum » (*Dan.* III, 57-90) ; quod translatum est in *Pešitta* : « Laudate eum et *ramr^emu* <=exaltate eum> in aeternum ». Quod si « Laudate <divinam> Essentiam » interpretaretur « *Halleluia* » explicato « *ia* » per « Essentiam <divinam> », scribendum foret : « *Halleluⁱ vⁱah* » et non « *Halleluia* » cum *āalph* <finali>. Quomodo demum *Halleluia* conveniret regibus, sicut hoc quod in <libris> Machabaeorum dicitur et in <libro> Esther : « Et dilataverunt <voces> in *Halleluia* regis » (III *Mach.* VII, 13). ²¹ | *Halleluia* igitur « exaltatio » interpretatur. f. 68^b

Qankē.

Hymnus cancellorum <*qankē*>, <ceu> laudes novae angelorum super mirabilia quae in Christo <fuerunt>.

Crux quae egreditur ad *bēma* in sollemni processione sacerdotum et diaconorum, egressus Domini nostri in desertum die quo ministrarunt ei angeli. ²²

Incensa et luminaria ante crucem et in mysteriis, deliciae quas in luce visionis Domini nostri habebunt iusti in fine. ¹

Laḳu mara.

Laḳu mara <i. e. oratio : *Te, Domine*> quae nunc <dicitur>, fides Apostolorum quae per os Simonis Cephae dicta est Domino nostro. ²³

Trisagion.

« Sanctus » <trisagion> quod hic <dicitur>, cantus trisagii angelorum celebrantium totam oeconomiam <Verbi incarnati>.

Lectioes Moysi et prophetarum.

Lectioes Moysi et prophetarum, tamquam praecones ante regem, et argumenta Domini nostri, confirmantia eiusdem verba. « Scrutamini, inquit, Scripturas, in quibus putatis vos vitam aeternam habere ; et illae testimonium perhibent de me » (*Ioan.* V, 39). Et adhuc : « Moyses enim de me scripsit » (*ibid.* 46). Et adhuc : « Et incipiens a Moyse et ab omnibus prophetis et interpretabatur illis de seipso ex omnibus libris » (*Luc.* XXIV, 27). Congregatio

²¹ « Ἐπιφωνήσαντες τὸ ἀλλήλουιά », cf. H. B. SWETE, *The Old Test. in Greek*, III, p. 727. Simile quid in libro *Esther* non occurrit.

²² Cf. *Mth.*, IV, 11.

²³ Cf. *Mth.*, XVI, 16.

audit has lectiones sedens iuxta morem antiquum, cuius argumentum <est> hoc : « Surrexit | ad legendum » (*Luc.* IV, 16), quo ostenditur omnes sedere ; et cum electus quidam esset ad lectionem, surgebat super pedes suos et legebat.

Šuraia <inceptio ; constans aliquot psalmi versibus> <lectionis> Apostoli, figura illorum qui baptizati erant a Ioanne praedicante <et dicente> : « Paenitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum » (*Matth.* III, 2). Lectio Apostoli, figura verborum quae praedicabat Ioannes de Christo, sicut hoc : « Ecce qui post me venturus est, fortior me est, cuius non sum dignus calceamenta portare » (*Matth.* III, 11), et sicut hoc : « Ego non sum Christus, sed legatus <missus> ante eum » (*Ioan.* I, 20 sqq.).

Šuraia.

Zummara <=cantus>, constans aliquot psalmi versibus, cantus dulcis et suavis exhortans auditores ad recipiendum evangelium, figura turbae et puerorum clamantium ante Dominum nostrum : « Hosanna ! benedictus qui venit in nomine Domini » (*Mc.* XI, 9).

Zummara.

Ascensus evangelii in *bēma* <suggestum> cum processione sollemni sacerdotum et diaconorum, figura ingressus Domini nostri in Ierusalem inter iubilos Hosanna. Thuribulum vero aromatum significat suavitatem verborum Domini nostri. Luminaria significant hoc : « Ego sum lux mundi » (*Ioan.* VIII, 12). Lectio autem evangelii <est> institutio | Domini nostri et verba eius divina, quae oportet nos audire aperto capite et stantes super pedes nostros.

Bēma.

Evangelii lectio.

Turgama <=interpretatio ; hymni exegetici>, explicatio verborum evangelii.

Turgama.

Oratio impositionis manus post <verba> : « Inclinate capita vestra », imago orationis Domini nostri super discipulos ante mortem et resurrectionem suam : « Pater sancte, serva eos in nomine tuo quod dedisti mihi » et cetera quae sequuntur (*Ioan.* XVII, 11).

Evangelium et crux quae ponuntur super sedem *bēma*, sessio Domini nostri in medio discipulorum docentis. Descensio evangelii et crucis de *bēma* sine sollemni processione significat hoc : « Comprehenderunt Iesum (*Ioan.* VIII, 12), et duxerunt eum ut crucifigerent » (*Mth.* XXVII, 31), nullo discipulorum eum sequente praeter Ioannem. Separatio crucis ab evangelio cum introducuntur in sanctuarium, posita cruce ad dexteram et evangelio ad sinistram,

mysterium separationis animae Domini nostri ab eius corpore, anima migrante in paradysum, corpore vero in terra relicto.

Non baptizati.

« Qui baptismum non suscepit » et cetera. Monitum ne ingrediatur cum filiis | mysteriorum < seu initiatis > fidei qui alienus est f. 70^a fidei; et indicat separationem animae Domini Nostri et latronis earumque ingressum in paradysum, ²⁴ atque < animae > latronis eum blasphemantis ²⁵ quae prohibita est ab ingressu < in paradysum >, iuxta expositionem Domini: « Quicumque natus non fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei » (Ioan. III, 5).

Velum.

Velum < quod extenditur > super mysteria < posita > in altari, imago lapidis positi ad portam sepulcri. « Altare, inquit, est figura sepulcri, in quo positum est corpus Salvatoris nostri; panis vinumque disposita, typus Dominus nostri in sepulcro » etc. ²⁶

Calix ad dexteram < altaris collocatus > typus < est > iecoris, sanguinis fontis, in dextera < corporis > positi.

Ev. et crux super altare temp. myst.

Evangelium et crux super altare tempore mysteriorum posita, crux < quidem tenet > locum Christi, evangelium < continet > verba sancta eius, ut praesentia ipsius et verbis eius sanctificentur mysteria: « Ubi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum » (Matth. XVIII, 20).

Hymnus mysteriorum, figura innumerabilium laudum angelorum et animarum rectorum iustorumque, quae intrarunt | cum f. 70^b anima Domini Nostri in paradysum.

Lavatio manuum.

Lavatio manuum sacerdotis hoc momento indicat cordis lavationem < seu mundationem > ab omni sorde dubii circa mysteria, a malitia et ab invidia.

Descensus sacerdotis a bēma ad intrandum in sanctuarium, et egressus diaconorum ei obviantium cum adoratione, humilitas discipulorum erga dominum suum et gaudium < eorum > in cena.

Fidei symbolum.

Fidei < symbolum > hoc momento a tota congregatione recitatur in confirmationem huius: « Qui haesitat in fide sua recedat, quia mysteriis indignus est ».

Karozuta prima.

Karozuta < seu proclamatio > prima liturgiae < i. e. missae > exhortatur ut oremus pro praepositis fidei et fidelium, qui vivunt et obie-

²⁴ Cf. Luc., XXIII, 43.

²⁵ Cf. ibid., 39.

²⁶ Cf. Breviarium Chald., II, Officium Corporis D. N., pag. ٥٥

runt, pro sacerdotibus et diaconis, pro regibus fidelibus, pro prophetis, apostolis, martyribus et confessoribus, ut virtute horum mysteriorum, quorum participes fuerunt, coronet eos Dominus noster nobisque concedat partem in luce; recipiatur oblatio atque sanctificetur verbo Dei et virtute Spiritus, ut nobis sit auxilium in hoc mundo, salus et vita aeterna in < mundo > futuro.

Tres prostrationes facit sacerdos coram altari ac deinde accedit f. 71^a | ad consecrandum, figura huius quod tertia die resurrexit Dominus noster et nuntiavit salutem universo generi nostro. Sacerdos autem cum invocatione gratiae Spiritus suscitatur corpus mystice. Tres prostrationes.

Statio eius coram altari recitando orationes consecrationis mysteriorum, in figura Domini nostri qui gratias egit et benedixit, fregit deditque discipulis suis dicens: « Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur », et « Hic est sanguis meus novi testamenti qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Accipite ergo vos omnes et manducate de pane hoc et bibite ex calice hoc; et ita facite quotiescumque congregamini in mei commemorationem ». ²⁷

Orationem primam orat sacerdos coram altari secreto pro semetipso, ut detur sibi virtus Spiritus Sancti qua valeat perficere mysteria haec vivifica. Hoc: « in saeculum saeculorum » cui respondet diaconus tantum « amen », ostendit nondum recepisse sacerdotem fiduciam plenam ut dicat totum canonem voce audibili.

Hoc: « pax vobiscum » in figura | huius dicti a Domino nostro f. 71^b discipulis suis sanctis post resurrectionem suam, scilicet: « Maneat vobiscum pax », ²⁸ in virtute huius qui dixit: « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis » (Ioan. XIV, 27). Hoc autem quod a populo dicitur: « Tecum et cum spiritu tuo »; spiritus < significat > gratiam Spiritus, qua meruit perficere mysteria illa. « Pax vobiscum ».

Pax quam hic sibi mutuo dant postquam obtulerunt oblationem super altare, completio est huius: « Cum ergo offers oblationem tuam super altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi oblationem tuam super altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veni, offer oblationem tuam » (Matth. V, 23-24). Pax mutuo danda.

²⁷ Cf. Mth., XXVI, 26-28; Mc., XIV, 22-24; Luc., XXII, 19-20; I Cor., XI, 23-26.

²⁸ Cf. Ioan., XX, 19.

Diptycha
leguntur.

Liber vivorum et mortuorum qui legitur, significat pro vivis et defunctis hoc sacrificium offerri in remissionem, utilitatem et requiem. Hoc docet <oratio>: « Et pro omnibus Catholicis et Episcopis etc. ».

Karozuta secunda.

Karozuta <seu proclamatio> secunda docet nos vigilantiam et cautionem hoc tempore, et ne audeamus | loqui, sed ut simus in f. 72^a quiete et timore tamquam initiati mysteriis divinis.

Duo diaconi stantes unus ad dexteram et alter ad sinistram sacerdotis, imago duorum angelorum qui <stabant> apud sepulcrum Domini nostri, unus quidem ad caput, alter vero ad pedes eius.²⁹ Statio autem ceterorum sacerdotum et diaconorum, qui sunt in sanctuario, ostendit etiam angelos sanctos stare in honorem horum mysteriorum divinorum.

Velum.

Remotio veli <quod est> super mysteria, figura remotionis petrae de sepulcro.

G'hanta.

Submisce et non voce audibili recitat sacerdos g'hanta <seu cum inclinatione dicendas orationes> consecrationis mysteriorum, quia sunt orationes et rogationes ad Deum qui « scrutatur corda et renes » (Ps. VII, 9) et mediationem efficiunt inter ipsum eiusque creaturam, scopus vero earum non respicit populum; atque ut cohibeantur ab auditu mulierum, puerorum, et iuvenum saecularium, convenientia iusta est, ne contemnantur pretiosa a puerili mente.

« Gratia Domini nostri ... », quam <orationem> voce alta dicit sacerdos, ostendit eum ingressum esse in mysterium cum Christo, atque petere virtutem gratiae eius sibi | et omnibus audientibus. f. 72^b

« Amen » populi.

« Amen » per totam liturgiam sacram dicit populus, quasi hoc <diceret>: « Utique, fiat nobis secundum verbum tuum ».

« Sursum sint mentes vestrae » addit <sacerdos>, id est: Apud Deum et non in terrenis sint cogitationes vestrae. Et respondent consentientes huic mandato: « Apud te, Deus ». Et addit <sacerdos>: « Oblatio Deo universorum Domino offertur », id est: non imagini, nec stellae, neque angelo, sicut veteres erronee obtulerunt oblationes suas. Et respondent consentientes: « Decens et iustum est ».

Canon: « Clamantes ... », promissionis adimpletio. « Et exerci-

²⁹ Cf. Ioan., XX, 12.

tus, inquit, spiritualium <seu angelorum> ministrantium igni et spiritui etc. ». Dionysius ille divinus dicit tres esse ecclesias angelorum, singulas vero ecclesias habere tres ordines; transmittuntur laudes et revelationes ab excelsis ad imos, et clamant ad invicem dicentes: « Sanctus, sanctus, sanctus <Deus>, natura unice substantiae et triplicis personae »; quod et ecclesia quarta nostra, quae in terra est, confitetur.

Orationem secundam consecrationis mysteriorum orat sacerdos, f. 73^a ut mereatur ipse et qui cum ipso sunt, laudare | una cum exercitibus illis caelestibus propter gratiam quae facta est generi humano per incarnationem Dei Verbi in redemptionem et renovationem omnium. Et per canonem exhortatur populum, ut confiteantur et laudent <Deum> propter gratiam hanc magnam; et ad participationem firmandam respondent: « Amen ».

Quod dicit praeco ecclesiae: « In mentibus vestris orate » propter reverentiam momenti et magnitudinem mysteriorum et praesentiam angelorum vel potius Domini angelorum; et non decet omnino ut ullus eorum <praesentium> rumorem faciat durante oratione, ne mysteria veniant in contemptum; sed silentibus linguis et clausis labiis, in mente orent.

In oratione tertia, quam nunc recitat sacerdos inclinatus, recolit prophetas, apostolos, martyres, confessores omnesque ordines et status Ecclesiae sanctae in bonam memoriam et participationem recipiendi huius sacrificii, et ut compleatur eius consecratio per effusionem Spiritus sancti, ut sit in remissionem et in spem magnam resurrectionis ex mortuis et in gaudium caeleste vitae aeternae mortuis et vivis; et in fide vera eius et populi dicentis: « Amen » perficiuntur mysteria divina. Hoc quod dicit praeco: « In quiete et timore state » <est> in honorem descensus Spiritus et in praeparationem receptionis eius in corde libenti et mente parata.

Canon: « Gratia Domini nostri ... », quem dicit nunc sacerdos, gratiam Domini nostri super nos effusam et amorem Patris in comunione Spiritus sancti annuntiat, et propterea voce alta ceu nuntiantis dicitur.

Hostiam <=bukra> sumit sacerdos super manus suas dicens: « Domine noster Iesu Christe, panis vere etc. », eamque osculatur et admovet oculis suis, <quod> facit in honorem mysteriorum et in

Bukra.

benedictionem hinc <fluentem>. Et *bukra* vocamus eam, nomine Christi « primogeniti (= *bukra*) omnium creaturarum » (Col. I, 15).

Quod benedicit, frangit et signat calicem <fit> in figuram huius quod Dominus noster « benedixit et fregit deditque discipulis suis » (Mth. XXVI, 26).

Incensa.

Incensa quae circum altare suffitiuntur ab initio mysteriorum hucusque, figura <sunt> mixturae myrrhae et aloes quae attulit Nicodemus.³⁰

Karoza tertia.

Karoza tertia proclamat mysteria esse completa, et oportere nos | ea cum timore et honore recipere, et credere panem esse conver-
sum et factum corpus Christi et calicem esse mutatum in sanguinem
Christi, nosque recipere gratiam eius qui hoc divino modo com-
plevit redemptionem et renovationem nostram per mortem et re-
surrectionem dilecti sui atque dedit mysteria haec in unionem
cum ipso, in reconciliationem, purificationem, lucem scientiae et
beatitudinem in vita futura. f. 74^a

Confessio
peccatorum.

Hoc: « Domine, dimitte peccata et delicta servorum tuorum » ostendit nullum esse hominem absque peccato, omnemque servum praevaricatorem indigere remissione; et confessionem peccatorum ante eucharistiae sumptionem, quam variae catervae et sectae christianorum faciunt coram homine,³¹ nos hic facimus coram Deo, atque promittimus nos <iam> non peccaturos esse, ut puri accedamus ad corpus et sanguinem Christi.

Oratio: « Dignos nos fac, Domine Deus noster ... » petitio misericordiae, et <promissio> quod, sicut vult Dominus noster, semper coram eo remanebimus; et orationem, quam nos docuit, cum fiducia filiali oramus et dicimus, populo respondente: « Pater noster, qui es in caelis ... », quae ex | necessitate dicenda est hic, primo propter perfectionem suam, secundo quia rex scriptum a se mandatum ob-
signat sigillo suo. f. 74^b

Oratio quam orat sacerdos submisit coram altari elevans vocem ad « et in saeculum saeculorum », participatio in oratione populi, ut orationes ipsius et illorum sint simul ligatae ita ut dignae inveniantur exauditione; et obfirmant verbum eius cum « Amen ».

« Pax vobiscum » quod dicit hic, similitudo Domini nostri qui

³⁰ Cf. Ioan., XIX, 39.

³¹ Verba notanda pro confessione auriculari.

dixit discipulis suis ante ascensionem suam: « Pax vobiscum » (Lc. XXIV, 36; Ioan. XX, 19, 26).

« Sanctus sanctis convenit perfecte », id est: iis qui sanctificati « Sanctus sanctis ». sunt baptismo convenit haec sancti sumptio <seu communio eucharistica>. Et respondet populus declarando sanctitatem propriam esse uni naturae, triplici in personis, dicens: « Unus Pater sanctus etc. ... ».

« Laudate », quod dicit diaconus, <dicitur> ob gratiam nobis collatam per haec mysteria; atque figurat tubam clangentem coram Domino nostro, quando revelabitur pro resurrectione et renovatione nostra.³²

<Hymnus>: « Tu es terribilis » et versus eius, figura ineffabilium laudum spiritualium <angelorum> circumdantium Dominum
f. 75^a nostrum et laudantium in resurrectione: | « Cum venerit, inquit, Filius hominis in gloria sua et omnes sancti angeli eius cum eo » (Mth. XXV, 31).

Sacerdos celebrans ipse primo sumens eucharistiam, ita ostendit se ceteris magis communione horum sanctorum mysteriorum indigere, quamvis fuerit mediator in eorumdem servitio; sed qui ea sanctificavit, super omnes est <Christus>. Vivit enim semper et offert orationes pro eis; atque verbo eius et virtute Spiritus, quem misit, sanctificati sunt.

Responsorium <Unaia>: « Praeco est ante regem ». Diaconus tenet calicem manu sinistra, quia de latere sinistro Domini nostri exierunt sanguis et aqua, atque propterea miscemus aquam calici; et figuramus per panem sacramentum eius corporis, et per vinum sacramentum eius animae <quae est in sanguine>, non quasi natura sua possent sanctificare, sed virtute Spiritus Sancti qui pani et vino sese miscet; neque enim Salvator noster tamquam natura sua corporali potuit adjuvare, sed virtute induentis se <Verbi>³³ adiuvit mundum.

Hoc quod non potest sanguis augere panem, sicut auget panis
calicem,³⁴ in figura est huius, quod <nempe> sanguis ipsa sua effu-
Panis additur vino,
non e converso.

³² Cf. Mth., XXIV, 31.

³³ Solita expressio nestoriana ad describendam incarnationem, conceptam seu unionem mere accidentalem Verbi cum natura humana.

³⁴ Alludit auctor ad mixtionem speciei panis cum vino consecrato in calice; dum non extra calicem miscetur vinum cum pane, seu sanguis cum carne.

Communio
sacerdotis.

Unaia.

Symbolismus
specierum panis
et vini, cui
miscetur aqua.

sione | destruitur <seu consumitur>, dum caro servatur per multum f. 75^b tempus; insuper caro est causa sanguinis, ubi enim non est caro, neque sanguis est.

«Benedic, Domine mi»: *barek mar.*

«Benedic, Domine mi» quod diaconus dicit, ac benedicit sacerdos <dicens>: «Donum gratiae <Vivificatoris nostri> etc. ...», indicat completionem mysteriorum eorumque magnitudinem, atque petitionem ut haec gratia cum omnibus congregatis adimpleatur; propterea respondet populus: «In saeculum saeculorum, amen».

Communio populi.
Calix praecedit.

Calix egreditur ante corpus,³⁵ non quasi antiquior; sed quia sanguis prius egreditur ex corpore et videtur quamvis absit corpus; figura sanguinis victimae, cuius sanguis fluit, priusquam edatur <ipsa>.

Tešbohta.

Tešbohta (=Laus): «Domine noster Iesu», aut «Robora, Domine noster», quae dicitur hoc tempore, figura laudis angelorum circumdantium Dominum nostrum in resurrectione, et est oratio pro roboratione Ecclesiae eiusque filiorum, et ut inveniant gratiam ac misericordiam, et ut prospere procedant in omnibus quae faciunt per participationem in his sanctis mysteriis, in hoc mundo et in futuro.

Pax mutua.

Pacem dant sacerdotes in sanctuario hoc tempore, <id est> felicitatem et benedictionem sibi invicem dant, quia digni habiti sunt | f. 76^a dono hoc magno; et <hoc> significat unionem nostram in mundo futuro.

«Omnes nos ergo», <oratio>, quam dicit diaconus, exhortatur populum eumque praeparat ad opus gratiarum actionis erga Datorem mysteriorum. Populus vero incipit et terminat <dicendo>: «Gloria ei pro dono ineffabili».

Oratio: «Decet, Domine mi» et altera, sunt preces gratiarum actionis, et petitio a Deo ut <recepta mysteria> sint in propitiationem et non in condemnationem propter peccata; ut misericordia utatur nobiscum Largitor eorum, et non secundum opera nostra coarctet misericordiam suam erga nos.

«Pater noster».

«Pater noster, qui es in caelis» hic iterum dicitur, in confirmationem petitionum et orationum nostrarum, quia, prout diximus, continet et comprehendit omnes orationes.

³⁵ Sacerdote egrediente ad distribuenda sacra mysteria, praecedit quidem diaconus cum calice, sacerdos vero sequitur ferens consecratum panem.

Benedictionem ad portam cancellorum dicit sacerdos et ingreditur in sanctuarium, figura benedictionis qua benedixit Dominus noster apostolis tempore ascensionis suae: «et elevatis manibus suis, inquit <evangelista>, benedixit eis; et factum est, cum benediceret eis, recessit ab eis et ascendit in caelum» (Lc. XXIV, 50-51); cui cum Patre, qui misit eum, et Spiritu sancto laudem et honorem f. 76^b confessionem, adorationem et exaltationem offerimus | nunc et semper et in saeculum saeculorum. Amen.

Benedictio
sacerdotis.

Explicit tractatus explicationis servitiorum, qui est tertius.

TRACTATUS QUARTUS

EXPLICATIO NOMINUM, QUORUM SCIENTIA UTILIS ET NECESSARIA EST CUIVIS CHRISTIANO, MAXIME PRAELATIS ECCLESIAE;
ET DE ORDINIBUS ECCLESIASTICIS;
ET DISTINCTIO GRADUUM ECCLESIASTICORUM

CAPUT PRIMUM

Explicatio nominum, quorum scientia utilis et necessaria est
omnibus christianis, maxime ordinibus sacerdotii *

1. « Fides est persuasio eorum quae sunt in spe quasi fuerint in facto, et revelatio eorum quae non videntur » (*Hebr.* XI, 1), et fundamentum firmum menti impositum ad aedificandam religionem.

2. Deus secundum quorundam opinionem « iudex » interpretatur; secundum alios vero « providens »; at secundum veritatem « omnipotens ». Adhuc Deus est natura simplex, spiritus, ens vivens et sapiens, haud | suscipiens accidens neque mutationem, aeternum ab aevo, causa et factor omnium. f. 77^a

3. *Qadiša* <=sanctus> immutabilis interpretatur.

4. Evangelium, nuntium.

5. *Ahiah* (*Ex.* III, 14) ens quod est.

6. *A(O)theos* <= ó θεός>, Deus.

7. Christiani dicuntur Messiani a Nomine Messiae, qui graece est Christus.

8. Christianismus est veritas doctrinae fidei et praeparatio in candidos mores.

9. Timor Dei <religio> est veritas theoriae <=contemplationis>, quae non errat circa divina, et exercitatio bona operum virtutis, estque filia fidei.

10. Orthodoxi <vocantur> qui sunt rectae opinionis <=trīṣaī ṣubḥa>; ṣubḥa vero hic est opinio et doctrina, prout dixit theologus tertius Gregorius Nazianzenus; et prout dicitur: « haec Plato m^ešabbah », id est: opinatur.

* Numeri singulis paragraphis ab interprete apposti sunt.

11. Regnum Dei est divinorum cognitio, quae attingitur iuxta illuminationem mentis, in quantum possibile est creatis.

12. Baptismus est lotio in sacramento Christi, nativitas, inquam, f. 77^b | iterata <seu regeneratio> et pignus adoptionis filiorum.

13. Bonitas <lege gratia>¹ est beneficii concessio non merentibus.

14. Iustitia est spiritualis statera, quae ponderat verborum et actionum merita secundum dignitatem personarum.

15. Pax est aequalis voluntas, consummata caritate, erga proximum.

16. Dominatus est naturae <alicuius> libertas, quae subditis imponit praecepta iusta, ac potest iudicare transgressores eosque iuxta debitum punire, et bene facere iis qui operantur bona.

17. Principatus est omnium sollicitudo, et institutio veritatis legislatione iusta et rectis iudiciis.

18. Mysterium est mentis speculatio, quam non quilibet attingit.

19. Votum est boni promissio, quae fit bona voluntate et adimplentionem exigit.

20. Paenitentia est conversio a malis, et contritio de iis quae contra iustitiam facta sunt.

21. Schola est impertiens doctrinae virtutem tamquam mens retinens, et excitat de potentia ad actum animam rationalem et humanam.

i. 78^a 22. | Liber est imago perfecta ostendens signis suae inscriptionis affinitatem et differentiam vocum rationalium, quae traditione positae sunt ad eruditionem et memoriam hominum.

23. Appellatio litterarum <=ḥumṣa=épellation> est balbutientis linguae studium, quod ascendit per scalam litterarum ordinate compositarum vocum et nominum in intellegentiam eorum quae signis et figuris scripta sunt.

24. Prophetia est futurorum revelatio, et cognitio divina concessa sine labore, ei qui electus est ut sit ordinator vitae hominum. Qualitates vero prophetae sunt, ut cognoscat vera, annuntiet ab-

¹ Legitur quidem in codice ḥumṣa = bonitas; at suspicor legendum esse, iuxta sequentem definitionem: ḥumṣa = gratia, benignitas. Cf. *Rom.* XI, 6.

scondita et futura, faciat signa supernaturalia neque actibus delinquat.

25. Haereticus est litigiosus, id est, rixans cum Deo. Haeresis est declinatio a recto verbo veritatis.

26. Šeol est carcer obscurus animarum debilium.

27. Gehenna est perdurans supplicium sine destructione.

28. Somnium est similitudo quae in anima rationali et irrationali figuratur, quando | dormit corpus et otiosi sunt sensus eius. f. 78^b

29. Sensus sunt decem; quinque corporis: visus, inquam, auditus, gustus, odoratus et tactus; quinque animae; phantasia, intelligentia, cogitatio, mens et memoria.

30. Vanitas est inanitas et instabilitas rerum.

31. Mundus est caelum et terra et omnia quae in eis sunt.

32. Veritas <veracitas> est dicere ea quae sunt, prout sunt; et ea quae non sunt, prout non sunt.

33. Mendacium autem, veracitati oppositum, est dicere ea quae non sunt quasi sint, et quae sunt quasi non sint.

34. Sophista, deceptor.

35. Impurus <فحش> in anima, sordidus <فجور> in corpore, impudicus <فساد> in utroque.

36. Tartarus, abyssus inferior.

37. Chaldaismus, cultus stellarum.

38. Theopastikos <lege Theopaschita: θεοπασχίτης>, faciens pati Deum.

39. Rhetor, comprehendens sensus multos in verbis paucis.

40. Šadkē,² fundamentum cuiusvis principii.

41. Ἀπόφασις, sententia iudicis.

42. Qatariqē <? κατάκριμα>, sententia mortis.

43. Arkona <ἄρχων>, princeps.

44. Ἀρχέλαος, | princeps populi. f. 79^a

45. Iātā <hebr. יָאֵת; ipseitas> substantia vera. Iat caeli et iat terrae,³ substantia caeli et substantia terrae.

46. Kronanqanon <corr. kroniqon; κρονικόν>, supputatio temporum.

¹ Cf. PAYNE SMITH, col. 4067.

² Gen., I, 1 (pešitta).

47. Μαϋονία <μετάνοια>, prostratio <tam profunda> ut ponatur frons contra terram.

48. Συνστατική <ἐπιστολή>, epistula commendaticia.⁴

49. Σύνταξις, petitio pacis (salutatio).

50. Sunqlēta <σύγκλητος> familiaris⁵ et vicarius regis.

51. Somatē <σώματα>, corporea. Asomatē <ἄσώματα>, incorporea.

52. Našrat <Nazareth>, novus. Našraiuta <christiana religio>, novitas.

53. Basaliqē <βασιλική στοά>, regius, porticus templi.

54. Οὐσία, natura per se subsistens et non in alio; est opposita accidenti.

55. Ošā'na <נִשְׁאֵן: hilf doch>, laus redemptionis.

56. Eskolasfiqē <σχολαστικός>, expertus in iudiciis et investigationibus.⁶

57. Ἀξίωμα, honor (= dignitas).

58. Eskolion <σχόλιον>, comprehendens sensus rhetoricos.

59. Areškaita <Arsacidicus>, <civitas> princeps et regia.⁷

60. Theologus, loquens divina.

61. Theophórus, indutus Deo <portans, possidens Deum>.

62. Chrysostomus, os aureum.

63. Theoreticus, videns divina. Theoria, visio (= contemplatio) intellectualis.

64. Praxis (= πράξεις ἀποστόλων), historia.

f. 79^b 65. Disqolia <διδασκαλία>, doctrina. Disqolos <διδάσκαλος>, doctor. |

66. Padagoga <παιδαγωγός>, docens et ducens <seu doctor et dux>.

67. Berašit (Gen. I, 1), principium primum.

68. Ἀνωαῖα (= asceta), qui asceticam vitam ducit, scilicet qui proficit in vitam virtutis.

69. Alompidoros <Ὀλυμπιόδωρος>, donum caeli.

70. Arkitros <ἀρχίατρος>, princeps medicorum et doctorum.

71. Ἀρετή, virtus.

72. Alompiqos <ὀλυμπικός>, qui ludit nudus et impudice.

⁴ Cf. PAYNE SMITH, col. 2573.

⁵ Inspecto Thesauro syr. (PAYNE SMITH), col. 2571-72, suspicor loco ܐܡܝܠܝܐ: familiaris, legendum esse ܐܡܝܠܝܐ: consiliarius.

⁶ Cf. PAYNE SMITH, col. 306-307 et 2625.

⁷ Ibid., col. 401-402.

funguntur loco chorepiscoporum, archidiaconorum et presbyterorum; inferiores tamquam diaconi, hypodiaconi et lectores ministrant.

Dotes
ad presbyteratum
requisitae.

Praecepta circa electionem et chirotoniam singulorum istorum novem ordinum ecclesiae terrestres ordinavit Spiritus Sanctus per Apostolos. Paulus, apostolus gentium, statuit: «Fidelis est sermo, inquit, si quis presbyteratum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo presbyterum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum, vigilantem | mente sua, pudicum, ornatum, hospitem, f. 81^b doctorem, non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non cupidum, filios habentem subditos in omni castitate. Si quis autem domum suam nequeat bene gubernare, quomodo potest Ecclesiam Dei gubernare? Neque sit neophytus, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt. Etiam diaconos <oportet> sic <esse>, pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, sed servantes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi probentur primum, deinde ministrent nullum crimen habentes » (I *Tim.* III, 1-10).

CAPUT TERTIUM

Traditio ordinum sacerdotii ab Antiquo <Testamento>

Hierarchia sacra
in V. T.

Etiam in Vetere Testamento descriptum est mysterium ordinis istius. Moyses enim patriarcha constitutus est a Deo, et completa est chirotonia eius in monte Sinai, | prout dixit sanctus Mar Aprem in *madraša* <seu hymno doctrinali> de sacerdotio. Descendit Altissimus super montem Sinai, et extendit manum suam super Moysen. Et Moyses posuit eam <i. e. manum suam> super Aaron, et tradita est <chirotonia> usque ad Ioannem. Propterea dixit ei Dominus noster: «Iustitia est ut ego baptizer a te». ¹⁴ Fuit ergo Moyses patriarcha; et Aaron eiusque filii, metropolitae; eorumque filii, episcopi. Alii vero filii Levi <fuerunt> ceu presbyteri et diaconi.

Ritus chirotoniae
in V. T.

Et de ritu chirotoniae docet <Moyses> in Levitico: «Et appro-

¹⁴ Cf. *Mth.*, III, 15.

pinquare fecit Moyses Aaronem eiusque filios, et lavit eos aqua; vestivit eum tunica et cinxit eum balteo; induit eum pallio et firmavit cingulum lumbis eius, et imposuit ei ephod quod cinxit balteo ephod. Et imposuit ei vestem sacerdotalem scientiae et veritatis. Et posuit cidarim super caput eius; et super cidarim, contra frontem, posuit coronam auream, coronam sanctitatis, prout <praecepit> Dominus Moysi. Et tulit Moyses unctionis oleum, et unxit tabernaculum cum omni supellectili eius, et sanctificavit ea. Et fudit de oleo unctionis super caput Aaron et unxit eum et sanctificavit eum » (Lev. VIII, 6-12). Et adhuc: | « Sanctifica eum, quia panem Dei tui offeret » (Lev. XXI, 8). « Meretricem et repudiatam non accipiet <uxorem> » (sec. Lev. XXI, 7). ¹⁵

Et oleum chrismatis <μύρον>, prout refert Dionysius, etiam a Moyse est sumptum. « Myrrha et cinnamomum et calamus thuris et casia misceantur oleo olivae puro » (sec. *Ex.* XXX, 23-24).

Myron in V. T.

Etiam consecratio altaris a Moyse tradita est: « Et fuit, inquit, die qua terminavit Moyses constructionem tabernaculi, unxit et consecravit illud atque omnia utensilia eius » (sec. Lev. VIII, 11).

Consecratio altaris
in V. T.

Et exemplar orationis consecrandi altaris a Salomone rege, propheta et sapientium principe, sumptum est. « Tunc congregavit Salomon omnes tribus Israel et omnes principes tribuum et primores familiarum; convenitque ad regem Salomonem universus Israel in mense segetum in festo » (I *Reg.* VIII, 1-2). « Stetit autem Salomon ante altare Domini in conspectu totius conventus Israel, et expandit manus suas in caelum et oravit et dixit. — *Oratio consecrationis altaris.* — Domine, Deus Israel, non est similis tui in caelo de super et super terram deorsum, qui custodis pactum et misericordiam | servis tuis, qui ambulant coram te in veritate in toto corde suo et in tota anima sua. Nunc igitur, Domine Deus Israel, firmetur verbum tuum quod iurasti David, patri meo, quia vere sedet Deus super terram. Ecce caelum et caeli caelorum te non capiunt; non ita domus haec quam aedificavi. Respice ad orationem servi tui et ad petitionem eius, Domine Deus meus, ad audiendam petitionem et orationem servi tui coram te orantis hodie, ut sint oculi tui aperti super domum hanc die ac nocte, super locum de quo

Oratio cons. alt.
in V. T.

¹⁵ Plura in sequentibus sat libere citantur, compendio referuntur; quod innuimus praefixa particula: *sec(undum)*.

dixisti: Erit nomen meum ibi. Exaudi petitionem servi tui et populi tui Israel orantis coram te in loco hoc. Et tu, Deus noster, exaudies de habitaculo tuo de caelo, et facies; et iudicabis servos tuos ad puniendum reum et ad dandam viam eius <seu retributionem, i. e. vindictam> super caput eius; atque ad iustificandum innocentem et ad reddendum ei secundum innocentiam eius. Et cum erit fames super terram et pestis et calamitas, uredo et locustae; ¹⁶ et cum opprimerint eos inimici in una ex civitatibus eorum, et omnis morbus eorum, et omnis plaga eorum, omnis devotatio et omnis imprecatio quae erit | omni homini de toto populo tuo Israel: cum venerit ergo et oraverit coram te in domo hac, tu exaudies de caelo, de firmamento habitaculi tui, et facies prout clamat ad te. Cum complisset Salomon orans coram Domino Deo orationem et petitionem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini, utrumque enim genu in terram fixerat, et manus expanderat in caelum. Stetit ergo et benedixit omni conventui Israel voce magna » (I Reg. VIII, 22-38 [om. 24-25]; 42-43; 54-55).

Thus in V. T.

Et fumus aromatum etiam de Lege sumptus est: « Sume, inquit, stacten et onycham, galbanum et thus <lucidissimum>, aequalis ponderis <erunt omnia> » (sec. Ex. XXX, 34).

Lux perpetua
in sanctuario
in V. et N. T.

Et circa ignem sanctuarii qui non extinguitur, sicut candela <vel lampas> quae servatur apud nos <in Sancto Sanctorum>: « Locutus est Dominus cum Moyse et dixit ei: Sume tibi oleum purum olivae expressum ad accendendas lucernas iugitur extra velum testimonii in tabernaculo » (Lev. XXIV, 2-3).

Oblatio panis
in V. et N. T.

Et typus oblationis quam nos facimus, oblatio quam offerebant illi, panem scilicet mensae Domini qui non desinit (cf. Ex. XXV, 30; XL, 20-21), et libamen (Ex. XXX, 9), et similam conspersam oleo (Lev. II, 5); et adhuc: « placentam panis fermentati offeret | oblationem suam » (Lev. VII, 13).

Rogatio tuum
dierum.

Et de rogatione trium dierum in libro Esther scriptum est: « Misit Esther ad Mardocheum dicens: Vade, congrega omnes Iudaeos qui sunt in Susan, et ieiunate pro me; non comedatis et non bibatis tribus diebus et tribus noctibus; et ego cum ancillis meis similiter ieiunabimus » (IV, 15-16).

¹⁶ Syriace bis idem duplici synonymo: معجرا هرسار.

Et circa lotionem ante orationem et circa Osanna sic scriptum est in libro Iudith: « Et remansit in tabernaculo Holophernis, ducis exercitus Nabuchodonosor tribus diebus; et egrediebatur in vallem Babul-Olai ¹⁷ singulis noctibus, et baptizabat se in fonte aquae. Et, ut ascendeat, orabat Dominum Deum Israel, ut dirigeret viam eius » (XII, 6-8), et dedit mulieribus quae cum ea erant, et orabant oleo eam illasque quae cum ea erant. ¹⁸

Lotio
ante orationem.

CAPUT QUARTUM

De ecclesia eiusque ordinibus

Nomen ergo « Ecclesiae » duplici modo dicitur: de congregatione fidelium, quae pro festo convenit in fide; et de templis in quae conveniunt <fideles>, in figura Ierusalem | terrestris, prout supra diximus.

Ecclesia:
eius nomen.

Sanctorum Gregorii et Basilii. Ecclesia prima in mundo fuit cenaculum Nicodemi, in quod conveniebat Dominus Noster cum discipulis suis, et in quo pascha manducavit cum eis; in quo benedixit et sanctificavit mysteria corporis et sanguinis sui, quae tradidit dilectis suis; in quo descendit Spiritus Paraclitus super Apostolos; in quo fecerunt apostoli primum sacrificium die quarta post descensum Spiritus sancti super eos, et consecravit Iacob, frater Domini nostri, offerendo sacrificium suum; prima beata Domina Maria accepit mysteria, et tunc ceteri Apostoli, singuli iuxta gradum suum.

Cenaculum,
prima ecclesia.

Altare in oriente, in meridie baptisterium, in septentrione *beth qankē* <=sacristia> ad praeparandum panem sacrificii et calicem pro adimplendis mysteriis sanctis; *bēma* <=suggestus> in medio templo in figura Ierusalem terrestris, ut fiat separatio inter viros ac mulieres, et thronus *bēma* locus Golgotha, in quo est sepulcrum | patris nostri Adae. Tradiderunt enim patres antiqui traditione ab apostolis, prout scriptum est in libro <cui titulus>: *Spelunca thesaurorum*, ¹⁹ praeceptum <datum> esse a Deo ad patrem secundum

Dispositio ecclesiae.

Golgotha,
locus sep. Adae.

¹⁷ Pešitta: *Beth Palo*; LXX: *Βαρυλονά*, Vg. Bethulia.

¹⁸ « Osanna » vero seu triumphus Iudith legitur cap. XV.

¹⁹ Opus apocryphum editum a C. Bezold, *Die Schatzhöhle* (germanice an. 1883; syriace an. 1888; Lipsiae); recentius vero anglie ab E. A. Wallis Budge, *The book*

mundi Noe — benedicta memoria eius ! — ut acciperet capsam Adae in arca, et portaret eam quo postea iuberetur. Accepit eam et posuit eam in media contignatione superiore arcae, ut esset septum inter viros ac mulieres, tamquam limes haud transeundus, quia a die quo ingressi sunt in arcam usque ad egressum, sanctitatem et puritatem servaverunt, neque cognoverunt viri domus Noe mulieres; et ita *bēma* ecclesiarum constituta est. Quando egressi sunt de arca, accepit Sem capsam super vitulam, prout indicavit Deus ad Noe; et Melchisedech, filius Canaan, duxit vitulam usque dum pervenit ad Golgotha, quae est calvaria terrae; et stetit <vitula> immobilis, et aperta est terra in forma crucis, et Sem descendit capsam eamque posuit ibi, et statim clausus est locus iste | nutu Dei. Remansit ibi f. 85^b Melchisedech; quando multiplicati sunt homines eoque pervenerunt, aedificavit Ierusalem et regnabat in ea; tenebat regnum acungebatur sacerdotio; et offerebat oblationem de pane et vino, figuram mysteriorum Christi. Ibi fixum est lignum crucis Domini nostri super sepulcrum Adae ad solvendum eius debitum et ad redimendum genus eius. Clavi vero tres in eo fixi sunt, iuxta traditionem ab Apostolis <fluentem>, unus in dextera eius, alius in sinistra eius, tertius in eius pedibus, positi enim sunt pedes eius unus super alterum et uno clavo confixerunt eos.

De sacrificiis
pro defunctis.

De sacrificiis pro defunctis. De sacrificiis, commemorationibus et refrigeriis, quae fideles faciunt pro defunctis suis secundum canones Apostolorum, dubitant ignorantes. Si vero non prosint sacrificia et commemorationes defunctis, quomodo credimus Dominum nostrum Christum — adoretur honor eius ! — obtulisse semetipsum sacrificium Patri suo, et solvisse debitum patris nostri Adae, et expiasse pro peccato quod causa erat mortis? | Qui enim de hoc f. 86^a dubitat, christianus non est, et negat resurrectionem, iuxta testimonium beati Pauli <scribentis>: « Si mortui non resurgunt, quid faciunt illi qui baptizantur pro mortuis? » (I Cor. XV, 29); et addit: « Si mortui non resurgunt, neque Christus surrexit » (*ibid.* v. 16); totus nempe descendit in *scōl*, ut vivificaret mortuos de sepulcris, et opere confirmaret resurrectionem generalem. « Si Christus non

of the cave of treasures (London, 1927). Cf. supra p. 83; R. DUVAL, *La Littérature syriaque* (ed. 3, 1907; Paris), p. 81-82. — Sequentem legendam circa corpus Adae invenies apud BUDGE, *op. cit.*, p. 104 et sqq.

resurrexit, inanis est praedicatio nostra, vacua est fides nostra » (*ibid.* v. 14). Surrexisse vero Christum ex mortuis, confirmant signa et miracula facta per Apostolos, qui testimonium reddiderunt de resurrectione eius. Deus enim non ostendit virtutes et magnalia per manus falsorum testium; et sapientes Graeciae ac philosophi Athenarum non suscepissent praedicationem <affirmantem> virum crucifixum surrexisse e sepulcro et redemisse mundum, nisi vidissent signa et magnalia supernaturalia <facta> a praedicatoribus resurrectionis. Proficiunt igitur et adjuvantur mortui oblationibus, refrigeriis et eleemosynis quae pro eis fiunt, atque sunt eis in f. 86^b requiem animarum et in propitiationem peccatorum absque | dubio.

Explicit tractatus quartus.

TRACTATUS QUINTUS

LEGES ET PRAECEPTA QUORUM SCIENTIA SERVIT PRAELATIS,
RECTORIBUS ET IUDICIBUS ECCLESIAE,
ET QUORUM OBSERVATIO CONVENIENS AC NECESSARIA EST
QUIA PRAESCRIBUNTUR IN UTROQUE TESTAMENTO

CAPUT PRIMUM

De necessitate capitis <seu praelati> et de eius ordine <seu officio>

Deum amat qui servat mandata eius. « Qui habet mandata mea, inquit <Dominus>, et servat ea, ille est qui diligit me » (*Ioan.* XIV, 21). « Si diligitis me, mandata mea servate » (*ibid.* v. 15). Et dixit Iesus ad Simonem Petrum : « Simon, fili Ionae, diligis me? Dicit Simon : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei Iesus : Pasce agnos meos. Pasce agnos meos. Pasce oves meas » (*Ioan.* XXI, 15-17). « Tibi dabo claves regni caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum in caelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum in caelis » (*Matth.* XVI, 19).

Pentateuchus. *Ex libro Numerorum.* « Et locutus est Moyses coram Domino et dixit : Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis | virum unum super congregationem, ne sit congregatio Do- f. 87^amini tamquam grex absque pastore. Dixit Dominus ad Moysen : Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus, et pone manum tuam super eum, et constitue eum coram Eleazaro sacerdote et coram tota congregatione, et dabis ei praecepta coram omnibus, et da ei partem gloriae tuae, ut audiat eum universa congregatio » (XXVII, 15-20).

De libro Exodi. Et dixit Moyses ad socerum suum : « Venit populus quaerens verbum a Deo. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me ut iudicem inter virum eiusque socium, et ostendam eis praecepta Dei et leges eius. Et dixit ad Moysen socer eius : Nunc audi vocem meam et consilium dabo tibi, et erit Deus tecum. Esto tu doctor populo a Deo, et introduces verba eorum coram Deo. Et monebis eos ut servant mandata et leges, et ostendes eis viam per quam ingredi debeant, et opera quae debeant facere. Provide autem de omni plebe viros potentes, viros firmos,

f. 87^b odientes avaritiam et dolum, et iudicent populum | omni tempore. Quidquid autem maius fuerit referant ad te, et ipsi minora tantummodo iudicent » (XVIII, 15 [om. 17-18] 22).

Ex Deuteronomio. « Iudices et scribas constitues in omnibus pagis, quos Dominus Deus tuus dederit tibi, et iudicabunt populum iusto iudicio » (XVI, 18). *Ex eodem.* « Elegite vobis viros sapientes et gnaros et notos tribubus vestris, et ponite eos vobis principes. Praecepique iudicibus vestris tempore illo, et dixi : Audite <item> inter fratres vestros, et quod iustum est iudicate inter virum eiusque fratrem; non accipietis personam in iudicio, ita parvum audietis ut magnum, quia Dei iudicium est, non timete virum » (I, 13 [om. 14-15] 16).

Salomon. « Ubi non est gubernator, populus corruet; salus autem, ubi multa consilia » (*Prov.* XI, 14).

Evangelium. « Simon, ecce Satanas expetit ut cribret vos tamquam triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua; et tu aliquando conversus confirma fratres tuos » (*Luc.* XXII, 31-32). « Vos estis sal terrae. Quod si sal evanuerit, in quo salietur? Ad f. 88^a nihilum valet ultra nisi ut mittatur foras, et conculcetur ab | hominibus. Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi super montem aedificata. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est » (*Mth.* V, 13-16). « Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus eius super familiam suam, ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem cum venerit dominus eius, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum » (*ibid.* XXIV, 45-47).

Malachias. « Quia labia sacerdotis custodient scientiam » (II, 7).

CAPUT SECUNDUM

Quod post examen et interrogationem sit sententia iudiciaria

Evangelium. « Numquid lex nostra condemnat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid fecerit? » (*Ioan.* VII, 51).

Acta Apostolorum. « Non est Romanis consuetudo tradere ali-

quem morti, priusquam veniat eius adversarius, et redarguant eum | f. 88^b
in facie eius <i. e. publice>, locumque defendendi accipiat ad
<abluenda> crimina » (XXV, 16).

Pentateuchus. « Consurrexit Cain adversus fratrem suum Abel,
et interfecit eum. Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater
tuus? Qui respondit: Nescio. Num custos fratris mei sum ego?
Dixitque Dominus ad Cain: Vox sanguinis fratris tui clamat ad
me de terra. Nunc igitur maledictus es a terra, quae aperuit os
suum et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua » et cetera sen-
tentiae iudicis <Dei> (Gen. IV, 8^b-11).

Ex eodem. « Et dixit Dominus: Clamor Sodomae et Gomorrhae
venit coram me, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descen-
dam et videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleve-
rint, an non; sciam » (ibid. XVIII, 20).

Ex libro Exodi. « Non confirmabis rumorem mendacem. Non
sequeris multitudinem ad faciendum iniquum, neque respondebis
circa iudicium ad errandum, sequens multos errantes; neque pau-
peri <iniuste> favebis in iudicio » (XXIII, 1-3). « Non facies decli-
nare ius pauperis in eius iudicio. A verbo mendaci recedes. Inson-
tem et iustum non occides, neque iustificabis reum » (ibid. v. 6-7).

Samuel. « Et dixit Samuel ad populum: Ecce sto coram vobis.
Testimonium reddite mihi coram Domino | et coram uncto eius: f. 89^a
Cuius taurum rapui, vel cuius asinum rapui? Quemnam calumnia-
tus sum, vel quemnam oppressi? De manu cuiusnam munus accepi,
et defixi oculos meos in eum <contemptim>? Dicite mihi, et ego
restituam vobis. Dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppres-
sisti nos; neque tulisti de manu alicuius nostrum quidpiam »
(I Sam. XII, 1; 3-4).

Salomon. « Vincit homo in iudicio suo; et quando venit eius so-
cius, promulgat ei » (Prov. XVIII, 17). « Testis falsus non erit im-
punitus; et qui mendacia loquitur, non effugiet » (ibid. XIX, 5).
« Testis repentini lingua est iniqua » (ibid. XII, 19). « Testis fidelis
non invenitur mendax; et qui loquitur mendacium, testis est fal-
sus » (ibid. XIV, 5). « Destruit seipsum qui accipit munus; et qui
odio habet accipere munus, vivet » (ibid. XV, 27). « Divinatio in
labiis regis; in iudicio non errabit os eius » (ibid. XVI, 10). « Beatus
vir, quem os leviolem non reddidit <seu: non fecit labi>, et a cuius
oculis non est absconditum iudicium » (Eccles. XIV, 1).

Isaias. « Vae qui promulgant leges fraudulentas et scribunt in-
iustitiam ad pervertendum iudicium pauperum et ad spernendum
iudicium humilium populi mei, ut captivas reddant viduas et spo-
lient orphanos. Quid facietis in die retributionis? Ad quem con-
f. 89^b fugitis, ut adiuvemini » (X, 1-3). « Et ponam iudicium | in mensura
et iustitiam in pondere » (XXVIII, 17). « Quis contendit mecum?
Stemus simul. Aut quis est adversarius meus? Accedat ad me »
(L, 8).

Paulus. « Adversus presbyterum accusationem noli recipere nisi
sub duobus aut tribus testibus » (I Tim. V, 19).

CAPUT TERTIUM

De iustitia et rectitudine quae decet iudices; et de illis qui accipiunt personas et amant dona

Evangelium. « Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; et
occultum, quod non sciatur » (Mth. X, 26). « Ecce servus meus, in
quo complacuit mihi, et quem expetivit anima mea. Non contendet,
neque clamabit, neque audiet aliquis vocem eius in platea. Arundi-
nem quassatam non confringet, et lucernam fumigantem non extin-
guet, donec perduxerit ad victoriam iudicium » (ibid. XII, 18-20;
cf. Is. XLII, 1-4). « Nemo potest duobus dominis servire; aut enim
unum odio habebit, et alterum diliget; aut unum honorabit, et al-
terum contemnet. Non potestis Deo servire et mammonae » (ibid.
VI, 24). « In quo enim iudicio iudicaveritis, iudicabimini; et in qua
mensura mensi fueritis, remetietur vobis » (ibid. VII, 2). « Non
f. 90^a omnis qui dicit | mihi: Domine, Domine, intrabit in regnum cae-
lorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in caelis est » (ibid.
VII, 21). « Nolite condemnare, et non condemnabimini » (Luc, VI,
37). « Omnis enim qui odiosa agit, odit lucem, et non venit ad
lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem,
venit ad lucem, ut manifestentur opera eius quia in Deo facta sunt »
(Ioan. III, 20-21). « Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum
iudicium iudicate » (ibid. VII, 24). « Amen dico vobis, nisi abunda-
verit iustitia vestra plus quam scribarum et pharisaeorum, non in-
trabitis in regnum caelorum » (Mth. V, 20).

Iacobi. « Si autem personas accipitis, peccatum operamini, et
redarguimini a lege quasi legis transgressores » (II, 9).

Pauli. « Qui iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit; et non est personarum acceptio » (*Col.* III, 25). « Rogamus autem vos, fratres mei, corripite reos, confortate pusillanimes, suscipite curam debiliū, patientes estote erga omnes » (*I Thess.* V, 14). « Omnia probate; quod bonum est, tenete. Ab | omni re mala, disce- f. 90^b
dite » (*ibid.* v. 22). « Vivus est enim sermo Dei et efficax, et pertin-
gens usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque
ac medullae et ossium, discretor cogitationum et intentionum cor-
dis. Et non est ulla creatura abscondita a conspectu eius; omnia
enim nuda et aperta sunt oculis eius, cui dabimus verbum <seu
rationem> » (*Hebr.* IV, 12-13).

Pentateuchus. « Non facies declinare iudicium, neque accipies
personam; non accipies munus, quia munus excaecat oculos sa-
pientum in iudicio, et pervertit verba innocentium; sed iuste iudi-
ca socium tuum, ut vivas, atque intres possideasque terram, quam
dederit tibi Dominus Deus tuus » (*Deut.* XVI, 19-20).

Salomon. « Accipere personam in iudicio non est bonum, neque
dicere iniquo: Iustus es » (*Prov.* XXIV, 23-24). « Iustus enim co-
gnoscit iudicium pauperum, et iniquus ignorat scientiam » (*ibid.*
XXIX, 7). « Aperi os tuum in verbo veritatis, et iudica omnes filios
iniquorum. Aperi os tuum in iudicio iusto, et iudica pauperes et
iniquos » (*ibid.* XXXI, 8-9).

Filius Sirach <i. e. *Ecclesiasticus*>. « In sapientia iudicis firma
stabit civitas; et princeps in populo suo sapiens et intellegens »
(IX, 24). « Iudex sapiens docebit populum suum, et princeps | sa- f. 91^a
piens faciet habitare <stabilem> urbem suam » (X, 1).

Isaias. « Desistite a malis, et discite benefacere; quaerite iudi-
cium et benefacite oppressis; iudicate pupillos et iudicate viduas »
(I, 16-17). « Magnus meditatur magnitudinem, et ipse super magni-
tudinem stabit » (XXXII, 8).

Amos. « Odite mala et diligite bona, et constituite in porta iudi-
cium » (V, 15).

Michaeas. « Indicavi tibi, o homo, quid tibi utile sit, quid Do-
minus requirat a te; <scilicet> ut facias iudicium et diligas mise-
ricordiam » (VI, 8).

Zacharias. « Haec dicit Dominus omnipotens: Iudicium verum
iudicate, et misericordiam et miserationes facite unusquisque cum

fratre suo; et viduas, pupillos ac pauperes nolite opprimere nec
decipere » (VII, 9-10). « Haec verba facite: Loquimini veritatem
unusquisque cum proximo suo; veritatem et iudicium et pacem
iudicate in portis vestris » (VIII, 16).

David. « Erudimini, iudices terrae: Servite Domino in timore,
et tenete eum cum tremore » (*Ps.* II, 10-11). « Iudicat orbem <ter-
rae> in aequitate, et populos in iustitia » (IX, 9). « Quia sumam
tempus et ego in iustitia iudicabo » (LXXVII, 2). « Quoniam Deus
iudex est » (L, 6).

CAPUT QUARTUM

f. 91^b| De legibus quae sunt statutae quoad pastores
et gubernatores ecclesiae

Evangelium. « Gratis accepistis, gratis date. Nolite possidere
aurum neque argentum, neque pecuniam in marsupiiis vestris »
(*Matth.* X, 8-9). « Quid autem vides festucam in oculo fratris tui,
trabem autem quae in oculo tuo est, non consideras? » (*Luc.* VI,
41). « Videte ne contemnatis unum ex his pusillis » (*Matth.* XVIII,
10). « Amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ovile ovium,
sed ascendit aliunde, ille fur est et latro. Qui autem intrat per
ostium, pastor est ovium » (*Ioan.* X, 1-2). « Ego sum pastor bonus.
Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis » (*ibid.* v. 11).

Acta Apostolorum. « Attendite ergo vobis et universo gregi in
quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Christi,
quam acquisivit sanguine suo » (XX, 28). « Argentum vel aurum aut
vestes non concupivi; et vos scitis quoniam ad ea quae mihi opus
erant, et his qui mecum sunt, ministraverunt hae manus meae. Et
omnia ostendi vobis, quoniam sic oportet laborare et suscipere
f. 92^a infirmos, ac meminisse | verborum Domini nostri Iesu » (*ibid.* 34-35).

Iacobi. « Omne donum bonum et perfectum desursum descendit
a Patre luminum, apud quem non est transmutatio nec vicissitudi-
nis obumbratio » (I, 17).

Petri. « Pascite qui vobis commissus est gregem Dei, et providete
<ei> spiritualiter, non coacte sed spontanee, neque sicut domini gre-
gis, sed estote eis forma egregia; ut cum apparuerit princeps pas-
torum, percipiat immarcescibilem gloriae coronam » (I *Petri*
V, 2-4).

Pauli. « Debemus ergo nos, firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, et non nobismetipsis placere; sed unusquisque nostrum proximo suo placeat in bonis ad aedificationem » (*Rom.* XV, 1-2). « Sic existimemur a vobis tamquam ministri Christi et dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur » (*I Cor.* IV, 1-2). « Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia aedificant » (*ibid.* X, 23). « Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus? | Quanto magis ea quae sunt huius saeculi! » (*ibid.* VI, 2-3). « Et non ero gravis vobis. Non enim quaero quae vestra sunt, sed vos; nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis » (*II Cor.* XII, 14). « Dum venio, attende lectioni » (*I Tim.* IV, 13). « Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quae te possunt instruere ad vitam per fidem in Christo Iesu. Omnis liber qui in Spiritu est scriptus, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum et perfectum » (*II Tim.* III, 15-17). « Seniore[m] ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; iuvenes, ut tuos fratres; anus, ut matres; iuenculas, ut tuas sorores, in omni castitate. Viduas honora » (*I Tim.* V, 1-3). « Manum cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis » (*ibid.* v. 22). « Et non deserimus congregationem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam » (*Hebr.* X, 25).

De Salomone. « Quando pascis <gregem>, cognosce vultum ovium tuarum, et pone cor tuum super gregem tuum; quia potestas <vel possessio> non est aeterna, neque transmittit <eam> saeculum | ad saeculum » (*Prov.* XXVII, 23-24). « A regibus, Muël, cave, a regibus bibentibus vinum, et a principibus bibentibus siceram; ne delinquas et obliviscaris legislatoris, et obliviscaris iudicii omnium pauperum » (*ibid.* XXXI, 4-5).

Filius Sirach <seu Ecclesiasticus>. « Noli quaerere fieri iudex, nisi valeas destruere iniquitatem, ne forte extimescas faciem divitis et facias crimen in timore tuo » (VII, 6). « Multos enim perdidit aurum, et cor regum infatuat » (VIII, 2). « Iudex sapiens docet populum suum » (X, 1).

Isaias. « Qui ambulat in iustitia et loquitur aequitatem, odit dolum et oppressionem, excutit manum suam ab accipiendo munere,

qui obturat aures suas ne audiat, et claudit oculos suos ne videat malum, iste in excelsis habitabit... Regem in decore suo videbunt oculi tui... et cor tuum addiscet timorem » (XXXIII, 15-18).

David. « Qui incedit sine macula et operatur iustitiam, qui loquitur veritatem in corde suo neque dolus <est> in lingua eius, nec facit proximo suo malum, et munus adversus proximum suum non accipit; abominabilis oculis eius iracundus, timentes autem Dominum honorat; qui iurat proximo suo et non decipit, qui pecuniam suam | non dat in usuram et munus super innocentem non accipit » (*Ps.* XV, 2-5). « Innocens manibus suis et mundus corde suo, neque iurans in seipso in mendacio nec iurans in dolo, ille accipit benedictionem a Domino et iustitiam a Deo Salvatore nostro » (*ibid.* XXIV, 4-5). « Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Quis est homo qui vult vitam et diligit videre dies bonos? Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum. Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam » (*ibid.* XXXIV, 11-14).

CAPUT QUINTUM

De correptione iudicum qui accipiunt dona et pervertunt iudicium

Evangelium. « Omnis qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo eius, et demergatur in profundum maris » (*Mth.* XVIII, 6). « Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato et de iustitia et de iudicio » (*Ioan.* XVI, 8). « In iudicium mundi huius ego veni » (*ibid.* IX, 39).

Paulus. « Tu ergo qui doces | alios, teipsum non doces; qui praedicas non furandum, furaris; qui dicis non moechandum, moecharis; qui abominaris idola, spolias templum » (*Rom.* II, 21-22). « Scimus quoniam iudicium Dei est secundum veritatem contra eos qui in illis ambulant » (*ibid.* v. 2). « Licet nos, aut angelus de caelo evangelizet vobis praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit » (*Gal.* I, 8). « Tamquam inter homines dico: testamentum hominis quod confirmatum est, nemo spernit, aut superordinat » (*Gal.* III, 15). « Lucrum nostrum magnum est: pietas in usu sufficientiae nostrae. Nihil enim intulimus in mundum, neque hinc auferre aliquid possumus. Propterea sufficit nobis cibus ac vestis »

(I *Tim.* VI, 6-8). « Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum qui habitat in nobis » (II *Tim.* I, 14). « Sustine mala tamquam bonus miles Iesu Christi. Nemo militat et sese implicat in negotiis saecularibus, ut ei placeat qui eum elegit. Et qui certat in agone, non coronatur nisi secundum legem suam certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus suis victum percipere. Intellege | quae dico » (II *Tim.* II, 3-7). « Peccantes coram omnibus argue, ut et timorem habeant » (I *Tim.* V, 20). « Praedica verbum; insta opportune, importune, argue, increpa in omni patientia et pietate » (II *Tim.* IV, 2). « Sollicite cura teipsum exhibere perfecte, operarium inconfusibilem, recte praedicantem verbum veritatis » (II *Tim.* II, 15).

Samuel: « Nolite multiplicare loqui sublimia, neque egrediatur calumnia de ore vestro, quia cognoscit <omnia> Dominus, et non subsistunt fraudes coram eo » (I *Sam.* II, 3). « Si peccaverit vir in virum, <veniam> rogabit a Domino; sed si peccaverit in Dominum, a quo <veniam> rogabit? » (*ibid.* v. 25).

Salomon. « Abominabiles sunt reges iniqui, quoniam iustitiā firmatur thronus » (*Prov.* XVI, 12). « Qui iustificat impium, et qui condemnat iustum, abominabilis est <uterque> coram Deo » (*ibid.* XVII, 15). « Et qui munus accipit, impius est; pervertit enim viam iudicii » (*ibid.* XVII, 23). « Non decet stultum luxus, nec servum dominari principibus » (*ibid.* XIX, 10). « Sicut iaculum et gladius et sagitta acuta, ita est vir qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium » (*ibid.* XXV, 18). « Qui commiscetur rixae alterius, sicut qui apprehendit | auribus suis canem » (*ibid.* XXVI, 17). « Princeps indigens sensu, multae perfidiae eius; qui autem odit dolum, longi fient dies eius » (*ibid.* XXVIII, 16). « Qui <libenter> audit verbum mendacii, omnes ministri eius impii » (*ibid.* XXIX, 12).

Filius Sirach <seu Ecclesiasticus>. « Non sedebis cum iudice iniquo in iudicio, ne secundum eius voluntatem iudices cum eo » (VIII, 17). « Secundum iudicem sic et ministri eius; et qualis rector est civitatis, tales et incolae eius. Rex iniquus perdet populum suum; et civitas inhabitabitur per sapientiam principum eius » (X, 2-3).

Isaias. « Principes tui rebelles et socii sunt furum; omnes dili-

gunt munus et properant praemia comparare; pupillo non iudicant, et causa viduarum non ingreditur ad illos. Propter hoc ait Dominus dominationum potens, fortis Israel, ulciscar de hostibus meis et vindicabor de inimicis meis » (I, 23-24). « Et expectavit iudicium et ecce rapina; et iustitiam, et ecce gemitus » (V, 7). « Et ponam perversos principes eorum, et derisores dominabuntur eis, et tu multuabuntur pueri contra senes et ignobiles contra nobiles » (II, 4-5). « Stat ad iudicandum Dominus, et stat ad iudicandum populum suum. Dominus ad iudicium veniet | cum senibus populi sui et cum principibus eius. Vos succendistis vineam, et rapina pauperum in domibus vestris. Quare impugnastis populum meum, et facies pauperum confudistis? » (III, 13-15). « Vae qui sapientes estis in propriis oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes! Vae qui potentes estis ad bibendum vinum et viri strenui ad miscendam siceram, qui iustificatis reum propter munus eius, et iustitiam iusti aufertis ab eo »¹ (V, 21-23). « Non vocabitur ultra is qui insipiens est, princeps; neque inanis appellabitur salvator. Stultus enim fatua loquitur, et cor eius meditatur iniquitatem, ut faciat impietatem et loquatur dolum » (XXXII, 5-6).

Amos. « Quoniam convertistis iudicium in amaritudinem, et fructus iustitiae in absinthium » (VI, 12).

Michaeas. « Audite hoc duces domus Iacob, et principes domus Israel, qui aedificatis Sion in sanguine et Ierusalem in iniquitate. Principes eius in munere, et sacerdotes eius in mercede docent, et prophetae eius in pecunia divinant » (III, 9-11). « Qui abominamini iudicium et omnia recta pervertitis » (*ibid.* 9^a). « Princeps postulat aurum; et iudex dicit: Dona <pecuniam>; et magnus loquitur secundum desideria sua » (VII, 3).

Habacuc. « Quare ostendisti mihi | iniquitatem et fraudem; et vides praedam et malum? Coram me fuit iudicium; et iudex accepit munus; propterea occurrit <ei> lex, et non pervenit iudicium ad victoriam » (I, 3-4).

Zacharias. « Haec dicit Dominus omnipotens: Iudicium verum iudicate, et misericordiam et miserationes facite unusquisque cum fratre suo. Et viduas et pupillos ac pauperes nolite fraudare neque opprimere » (VII, 9-10). « Haec verba facite; loquimini veritatem

¹ Syriace legitur: *ab eis*, etiam in Pešitta.

unusquisque cum proximo suo; veritatem et pacem iudicate in portis vestris» (VIII, 16).

David. « Beatus vir qui non abiit in viam impiorum, et in consilio peccatorum non stetit, et in cathedra irrisorum non sedit » (Ps. I, 1). « Usquequo iudicatis iniquitatem et facies peccatorum sumitis? Iudicate pupillis et egenis; pauperes et humiles iustificate. Eripite pauperes et egenos de manu peccatorum » (LXXXII, 2-4). « Fortitudo regis diligit iudicium. Tu parasti rectitudinem et iudicium, et iustitiam in Iacob tu fecisti » (XCIX, 4).

Scriptoris. Illa erga quae collegi ex libris divinis in institutionem et aedificationem noviciorum, atque in memoriam et incitationem provectorum scientia librorum spiritualium, posui | iuxta f. 96^b virtutem tenuitatis meae; et cum Deo hic termino librum priorem voluminis huius; et a Deo misericordiam atque a lectoribus orationem cum supplici humilitate peto. Ei autem qui omnia operatur secundum nutum voluntatis suae gloria, honor, confessio, adoratio, potestas, exaltatio et gratiarum actio, nunc et semper et in saeculum saeculorum. Amen.

Explicit tractatus quintus et liber prior de ordine iudiciorum ecclesiasticorum.

LIBER POSTERIOR

- TRACT. I - DE TERMINO ET RADICE IUDICIORUM ECCLESIASTICORUM.
 TRACT. II - DE IUDICE, CONSILIARIIS ET TESTIBUS.
 TRACT. III - DE DESPONSATIONE ET MATRIMONIO CHRISTIANORUM.
 TRACT. IV - DE REBUS ET PROPRIETATE.
 TRACT. V - DE HEREDITATE.

Adhuc per <auxilium> Dei scribimus librum posteriorem de ordine iudiciorum et canonum ecclesiasticorum.

TRACTATUS PRIMUS¹

DE TERMINO ET RADICE IUDICIORUM LEGALIU. UNDE ET QUOMODO ORDINENTUR IUDICIA QUAE <FIUNT> IN ECCLESIA

CAPUT PRIMUM

De iudicio, de lege et de rectitudine, quae² firmandae huic rationi agendi conveniunt. Quomodo ergo docuisset de iudiciis et
 f. 97^a *controversiis circa | possessiones et substantias saeculares, ille <Dominus noster> qui iussit nos omnino attollere mentem nostram super omnem curam et sollicitudinem huius vitae visibilis, et ad vitam caelestem tantum respicere, contendere, intendere et figere mentem nostram, prout ipse dixit: « Ubi enim thesaurus vester est, ibi et cor vestrum erit »? (Luc. XII, 34). Aut nonne contrarium est hoc quod dixit: « Sument tunicam tuam relinque et pallium tuum » (Mth. V, 40), et « percutienti te in maxillam tuam dexteram, praebe et alteram; nolite resistere malo » (ibid. 39), « sed date locum irae » (Rom. XII, 19), et hoc: « Vendite quae possidetis et date eleemosynam » (Luc. XII, 33); <nonne illud contrarium est, inquam>, legislationi de iudiciis et controversiis interdiu contingentibus; et possessioni viri habentis uxorem et filios, cui nempe iure pertineat hereditas eius; et quod inter filios filiasque possessio patris eorum aequaliter dividenda est, aut an filiis plus, filiabus minus <dandum sit>? Hoc enim videmus et in lege Moysi, quamvis rationem vivendi terrenam et saecularem traderet recipientibus illam, attamen ut*
 f. 97^b *negotium vile aestimabat | quaestionem de iudiciis.*

Spiritualis indoles
 doctrinae Christi.

¹ Supra p. 28, in liminari indice, figuratur tamquam tractatus sextus.

² Hinc, fere usque ad finem, exscribitur SIMEON REWARDASIR, introductionis canonum eiusdem cap. 1; cf. S. R., III, p. 213, l. 13 usque ad p. 217, l. 13.

Docuit iustitiam;

at maxime
inculcavit
caritatem.Caelestis finis legis
et doctrinae eius,
destinatae rectori-
bus Ecclesiae.

Sed si quis accurate scire velit, quare Dominus Noster non tulerit legem de iudiciis recipiendi et dandi <i. e. commercii>, facile ei est hoc addiscere ex ipsis factis; nam Dominus et Salvator noster non aliud docuit quam iustitiam et integros mores, et ut omnem nequitiam, fraudem, litem ac mendacium et similia destrueret ac disperderet inter homines. Et quia sciebat praescientia sua divina, caritatem solam existentem in homine sufficere ad dissipandum de medio omne odium, fraudem et mendacium, propterea maxime caritatem et pacem commendabat atque inculcabat; quippe qui sciret illam nobis esse salis instar, quo animae nostrae ab omni putredine peccati serventur, atque mundetur et purgetur homo ab omni spurcitia passionum turpisque voluptatis, ita ut fiat aptus servitio Domini sui, et paratus omni operi bono.

Et sciens post adimpletam | dispensationem suam in carne et ascensionem suam in caelum credentes in se per longum tempus relinquendos esse habitantes in hoc mundo, ratus fieri non posse, ut qui sumus mortales et humano modo conversantes, absque scandalis, implicationibus et variis distractionibus vitam nostram agamus in terra, propterea quoad illa quae rectificant et ordinant cursum vitae nostrae praesentis, leges admirabiles, doctrinam convenientem et non avertentem nos a vita caelesti, sed e contra valide proficuum et utilem, nobis determinavit et posuit in evangelio suo. Haec vero non conveniunt communi populo, sed ducibus potius Ecclesiae aptantur, quibus et illorum provisio commissa est. Verbi gratia quod dixit: «Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te et ipsum solum» (*Mth.* XVIII, 15) et cetera similia. Quamvis hoc «corripe eum» de qualibet persona de communi indiscriminatim sit positum, attamen quae sequuntur (v. 17): «sit tibi sicut publicanus et paganus»,³ et haec (v. 18): «Amen dico vobis, quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata | et in caelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in caelo», ad duces Ecclesiae dicta sunt.

³ Hucusque SIMEON REWARDASIR, *op. et l. cit.*, p. 217, l. 13.

f. 98^af. 98^b(CAPUT SECUNDUM)⁴(Quare Dominus Noster non definierit legem de iudiciariis
sententiis humanis, neque eius discipuli)

*Išo'bokt.*⁵ Dominum nostrum, qui venturus est iudicare vivos et mortuos in revelatione regni sui, habetque potestatem iudicandi omnes, nullo modo decebat leges ferre de iudiciis exiguis et humanis. Neque eum qui dixit: «Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris» (*Mth.* X, 9); et: «Vendite quae possidetis et date eleemosynam. Facite vobis sacculos qui non veterascunt, thesaurum non deficientem in caelis» (*Luc.* XII, 33); et: «Qui non dereliquerit domos, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter me, non est me dignus» (*Mth.* XIX, 29 et X, 37); <haec dicentem, inquam, non decebat> docere, utrum petendum nobis sit caput summae cum fenore annon, et dotem et proprietatem mulierum, et quaestionem de servis et ancillis, tributa et cetera bona saecularia. Propterea de istis nihil dixit. Ut paucis dicamus: Non ad ordinanda et componenda negotia saecularia venit in mundum; secus haud necessarius fuisset adventus eius. Venerunt enim multi ante eum, f. 99^a qui multam | exhibuerunt curam circa talia negotia. Ipse autem venit, ut doceret homines spernendum esse hunc mundum et tamquam nihil aestimanda bona eius, ut tota virtute contenderent acquirere bona mundi venturi et fiduciam coram Deo. Propterea et Apostoli eius, ab eo sapienter instituti eumque imitati, nihil dixerunt de iudiciis humanis; atque eorum unica lex consistit in observandis divinis praeceptis et in vitandis peccatis timore iudicii futuri.

*Timothei.*⁶ Si christiani mystice quidem sunt in regno caelorum, in regno caelorum autem non est vel una controversia aut disceptatio; ubi vero non est controversia nec disceptatio, non ma-

Non decebat
D. N. ferre leges
de iudiciis.Christianis caelestibus
superfluae sunt
solutiones iudicio-
rum terrestrium,

⁴ Haec indicatio cum titulo sequenti deest in codice hoc loco; suppletur vero secundum indicem liminarem p. 28.

⁵ Lib. I, cap. 10; S. R., p. 17 sq.

⁶ Cf. H. LABOURET, *De Timotheo I Nestorianorum Patriarcha* (an. 728-823), p. 50. Traditur libere huius latina versio, quotiescumque TIMOTHEUS I citatur. — S. R. II, p. 54.

quae mundanis necessariae sunt.

gis videre est solutionem iudiciorum; inter christianos ergo superfluae et inutiles sunt solutiones iudiciorum terrestrium. Filiis autem huius mundi utiles sunt solutiones iudiciorum et definitiones, ut alicubi docet Apostolus divinus et demonstrat: «Cum enim sit inter vos zelus et contentio et divisio, | nonne carnales estis, et secundum carnem ambulatis?» (I Cor. III, 3), et «Saeculare igitur iudicium si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Ad verecundiam vestram dico» (*ibid.* VI, 4-5). Verum ita <accidit> inter filios huius mundi qui modo laedunt, modo laeduntur inter se et mutuo. Filiis autem lucis, qui dimiserunt omnes <res> terrae et <bona> terrestria, amant vero et diligunt <bona> caelestia et <res> caeli, et exuerunt veterem hominem qui corrumpitur passionibus erroris, et induerunt novum hominem qui renovatur cognitione in similitudinem Creatoris sui, superflua omnino nec requisita est solutio iudiciorum et definitiones. Quomodo enim requirat solutionem iudiciorum et definitiones, qui cum in gena dextera percussus fuerit, conversus etiam sinistram offert? Quomodo petat iudicium, qui laedenti se cum tunica etiam pallium largitur? Et ad quemnam iudicem aut ad quodnam tribunal <δικαστήριον> curret, qui quodcumque sibi est pauperibus distribuit et erogat, crucem suam in humero gestat, | mundo et omnibus quae in eo sunt moritur, secundum decretum Regis caelestis <eius>que definitionem?

*Išo'bokt.*⁷ Quando nondum clara erat quaestio mundi futuri, vitae novae, punitionis iniquorum et praemii iustorum, necessarium erat negotium iudiciorum praesentium, ut propter timorem fugeremus a peccato. Nunc autem revelato coram oculis credentium iudicio venturo, non est multum necessarius timor iudicii huius mundi.

⁷ Lib. I, cap. 15; S. R., III, p. 21 sq.

CAPUT TERTIUM

Quare, Domino Nostro eiusque Apostolis
nihil de iudiciis humanis⁸ dicentibus, nos talibus iudiciis⁸ utamur

*Išo'bokt.*⁹ Nec Dominus Noster neque Apostoli eius locuti sunt de iudiciis humanis, non quod ceu nihil oculis eorum videretur iniquitas aliorum, — frequenter enim docent de malitia iniquitatis —, sed quia constituti duces ecclesiarum, tales qui, spiritu sapientiae clari, possent vituperare iniustitiam | et confirmare rectitudinem et veritatem, censuerunt sufficere prudentiam naturalem et illa quae scripta sunt in libris sacris antiquis, cum insuper aucti essent gratia spiritus sapientiae pro examine et correctione; neque necesse <habebant> iterum solliciti loqui de illis tamquam de re necessaria. Propterea dixit beatus Apostolus: «Saecularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite vobis ad iudicandum» (I Cor. VI, 4), quatenus tamquam nihil hoc foret iudicandum, comparate ad praedicandam doctrinam fidei et ad instruendos mores in virtute.

*Timothei.*¹⁰ Quia vero mystice et typice <tantum>, non autem re, nunc christiani sunt in regno caelorum, et hactenus passionibus mortalitatis et concupiscentiis sunt implicati; et quamvis teneant spem rerum divinarum eisque adhaereant; quandoque tamen ob <innatam> infirmitatem et passiones naturae, quandoque ob pugnam f. 101^a exteriorem principis | mundi huius tentati, nunc invicem impugnant, tunc mutuo impugnantur. <Hinc> pauci, immo rari sunt caelestes; multi vero, immo plerique terrestres et terrae <addicti>. Idcirco quidam non coram¹¹ sanctis, sed coram impiis iudicant et iudicantur, quasi qui non possideant iudicia et decreta quae conveniant huic mundo et mortalium moribus. Ita autem <agentes> transgrediuntur legem apostolicam et divinam, fideles iubentem et etiam prohibentem ne coram impiis, sed potius coram sanctis iudicentur et etiam iudicent illi, per quos et ipsi angeli simul et mundus totus

Iudicia humana
in Ecclesia ceu
viliora habenda.

Attamen pauci
revera caelestes,
plures vero
terrestres.

At iudicentur
a sanctis
non a paganis.

⁸ Hic codex noster *bis* habet singulare, dum in liminari *indice* melius legitur plurale; cf. supra p. 29.

⁹ Lib. I, cap. 11; S. R., III, p. 19.

¹⁰ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 51; S. R., II, p. 55 sq.

¹¹ Pro *مهم* codicis lege *مهم*.

iudicabuntur.¹² Propterea rogatu fratrum nostrorum episcoporum metropolitaram, scilicet, Iacobi episcopi metropolitae Perat-Maišan <i. e. Bašra>, et Ḥabiba episcopi metropolitae Raziqenorum,¹³ proposui accedere ad sermonem solutionis¹⁴ et definitionis iudiciorum.

CAPUT QUARTUM

Unde fluxerint et fluant iudicia, quae hodie in Ecclesia usurpantur f. 101^b

*Simonis, Metropolitae Persidis.*¹⁵ Circa hoc quod mihi scripsisti, petens scilicet unde tradita sint iudicia quae hodie in Ecclesia vigent, ita <respondendum> mihi videtur. Multa sunt quae neque in lege Moysi scripta sunt; sed e paucis quae indicata sunt, et e verbis quae in libris sparsim de veritate et iudicio dicta sunt, etsi quaedam figurate et typice scripta sint, tamen collatis et comparatis illis ad invicem, ex iisdem possumus attingere et invenire multa. Quando pervenimus ad subiectum iudiciorum, tunc loquimur diserte de hoc, quomodo <scilicet> illis negotiis in libris <sacris> haud clare descriptis, attamen in multis negotiis occurrentibus sententias ferimus comparando et omnia aptando verbis <eorumdem> librorum. Hoc etiam dicimus, ipsos paganos, etsi multa perverse et modo indebito faciant, attamen omnia iudicia et decreta sua | a lege Moysi accipiunt; etiam si quaedam sint quorum forma a verbis philosophorum graecorum mutuata sit, et ipsi philosophi principium et materiam sumpserunt a lege Moysi. — *Et post alia.* Attamen iudicia quae hodie in Ecclesia vigent et traduntur, non sunt commentum rationis aut iuxta sortem neglegenter et leviter ea facimus <seu observamus>, neque ceu traditionem hominum simplicium et humilium accipimus ea, sed a viris eximiis et famosis, qui revelatione prophetica attigerunt veritatem <discernendo eam> a mendacio; et principium et causa illorum transmissionis ab eis

¹² Cf. I Cor., VI, 2-4.

¹³ Syriace ܕܪܙܝܩܝܐ: *Raziqaiē*. In canone 21° synodi ISAAC (an. 410) est unus ex metropolitae exterorum: «quintus ille *Raziqenorum*, id est Rai, Qum et Qaşan» (cf. CHABOT, S. O., p. 619). SACHAU vertit *Rhagae* (= *Raghès*).

¹⁴ Loco ܕܡܫܠܝܐ legendum ܕܡܫܠܝܐ.

¹⁵ *Canonum* introductionis cap. 3; S. R., III, p. 220 usque ad p. 235 (omissis p. 223, l. 14-27), ubi in sequenti versione legitur: «*Et post alia*».

Multa in lege Moysi scripta, saltem implicite.

Pagani et ipsi philosophi graeci leges a Moyse habent.

Leges Ecclesiae traditione habentur, et haec fluit ex revel. prophetica.

et per eos fluxit et fluit usque ad nos, cuius veritatem ostendere possumus ex libro divino, quamvis multis videatur aliquid novum.

Beatus Moyses ergo, postquam eduxit populum israeliticum ex Aegypto cum miraculis et portentis magnis, per quadraginta annos in deserto iudicabat eos, qui scilicet iuxta verbum Libri f. 102^b 600.000 peditum¹⁶ erant a vigesimo anno et supra, | praeter mulieres puerosque qui erant secundum numerum illorum. Ac forsitan adhuc melius hinc possumus intellegere, cum inoboedientia nempe, rusticitate, avaritia et perversitate Israelitarum toto illo tempore quadraginta annorum, item in tanta multitudo hominum, haud pauca mota esse iudicia inter illos; et non tantum illa occurrebant quae in lege clare determinata et definita sunt, sed quaestiones ac lites haud rarae accidebant inter illos; quod facile comperire possumus ex historia Libri <sacri> dicentis: Quando venit Iethro socer Moysi apud eum, vidit eum tota die sedentem; et universus populus a mane usque ad vesperam stabat coram eo propter lites et disputationes frequentes, quas inter se habebant (*sec. Ex. XVIII, 13*). Beatus Moyses vero haud secundum mentem suam et prout ipse opinabatur, decernebat iudicium populi; sed prout edocebatur revelatione divina, quemadmodum addiscimus ex eo quod petenti f. 103^a socero suo: «Cur sedes | solus, et omnis populus stat coram te de mane usque ad vesperam?» apte respondit: «Venit ad me populus quaerens sententiam Dei. Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me, ut iudicem inter eos, et ostendam eis viam Dei et iudicia eius» (*Ex. XVIII, 14-16*). Hinc et socer eius sapienter dedit ei consilium dicens: «Esto tu populo doctor a Deo» (*ibid. 19*). Ex iis quae dicta sunt omnino evidens est, beatum Moysen a Deo petiisse sententiam iudiciorum omnium, quae ad eum pervenirent ac superarent vim eius mentis, et, prout edocebatur, ipsum decrevisse et iudicasse. Itaque et quod clare praeceptum erat a Deo in lege, scilicet: «Omnis qui fecerit opus sabbato, morietur» (*Ex. XXXI, 15*), viro invento die sabbati collegente ligna et adducto ad Moysen, hic non decrevit ut statim occideretur iuxta praeceptum f. 103^b legis, nisi prius iterum interrogasset circa eum | Deum (cf. *Num. XV, 32-36*). Simili modo et iudicium istius filii mulieris Israelitidis,

Moyses iudex populi in deserto.

Iudicabat non tantum iuxta legem scriptam,

sed et prout edocebatur a Deo.

¹⁶ *Ex.*, XII, 37; *Num.*, XI, 21.

qui nomen <Dei> impie pronuntiaverat et blasphemaverat, coram Deo adduxit (*Lev.* XXIV, 10-16). Sed et super iudicium filiarum Salphaad petiit a Deo sententiam; et hoc praeceptum super eas factum est: « Iuste loquuntur filiae Salphaad » (*Num.* XXVII, 1-6).

Iudices
cum prophetico
lumine iudicarunt.

Post beatum Moysen vero per longum tempus invenimus iudicia et sententias tradi et fluere per manus eorum qui cum potestate iudiciaria receperant donum prophetiae, non iuxta mentem cogitationum suarum solventes iudicia, sed revelatione divina secreto accepta, prout et de Debbora dicitur: « Erat autem Debbora prophetis, uxor Lapidoth, quae iudicabat populum illo tempore » (*Iud.* IV, 4). Etiam beatus Samuel propheta toto tempore vitae suae, secundum scientiam divinam qua edocebatur, iudicabat et gubernabat populum Israel (cf. *I Sam.* VII, 15). Ideo post beatum Moysen per 450 annos iudicatus hoc modo incedebat in populo.

Item reges:
David, Salomon.

Cum autem postea reges electi sunt et surrexerunt in populo, invenimus beatum David qui scientia prophetica multum excellebat, et post eum videmus adhuc Salomonem filium eius, cui evidenter sapientia magna a Deo data est, quae tam excellens et sublimis erat ut de omnibus naturis creati universi loqueretur, de animalibus et reptilibus, de avibus et piscibus, de omnibus arboribus, a cedris Libani usque ad sempervivum quod egreditur ex muris.¹⁷ Ab huiusmodi viris igitur fluxerunt et transmissa sunt usque ad nos sententiae et iudicia, quae hodie in ecclesia traditione et consuetudine tenentur et observantur; et quamvis scriptis <libris> ad nos non sint transmissa, quia non fuerunt scripta, aut si fuerint scripta ad nos non pervenerunt, attamen omnino consuetudine et traditione ita fluxerunt ad nos, prout hodie a nobis tenentur.

Hinc traditio,
praeter libros.

De libris sacris
deperditis.

Quod autem dixi fieri posse ut scripta ad nos non pervenerint, non sine argumento est <dictum>. Invenimus enim libros multos propter tumultus et captivitates, quas subierunt Iudaei variis temporibus, interiisse et periisse neque in lucem | venisse, sicut scriptum est de Salomone: « Locutus est tria millia parabolae, et fuerunt carmina eius quinque et mille » (*I Reg.* IV, 32), quorum pleraque ad nos non pervenerunt; et liber verborum dierum regum, qui hodie inter nos non habetur, et in libris <sacris> manifeste indicatur;¹⁸ et

¹⁷ Cf. *I (III) Reg.*, IV, 33.

¹⁸ Verbi gratia *I (III) Reg.*, XIV, 19, 29 et alibi.

disputationes regum¹⁹ et tractatus Addo prophetae²⁰ cum ceteris libris, qui manifesto exstiterunt et hodie <iam> non inveniuntur. Non quod ausim affirmare in istis libris deperditis sententias iudiciorum determinatas fuisse; sed illa dixi ad probandum fieri posse ut, quamvis scriptae fuerint ab antiquis, ad nos non pervenerint. Attamen hoc omnino dicimus: quamvis non sint tradita nobis in scriptis, scire tamen possumus ea, quae apud nos hodie tenentur, ab illis antiquis esse transmissa et pervenisse ad nos.

Et non tantum ab illis primis et antiquis, sed etiam <ab illis> qui post adventum Christi sunt, pleraque fluxerunt et tradita sunt. Plantatis enim ecclesiis fidelium per universum orbem et crescente numero fidelium | ubique terrarum, cum non permetteret gratia Spiritus iis qui credebant ut, occurrentibus iudiciis circa commercium, relinquerent praefectos Ecclesiae, et litem cum fratribus suis deferrent coram impiis extraneis, propterea cum variis donis, quae conferebat Dominus noster et largiebatur fidelibus suis, etiam revelationes et scientiam talem dabat multis, qua idonei essent decernendi iudicia recta per examen veritatis. Fideles autem, habentes litem cum sodalibus suis in fide, non posse dicere causam coram iudicibus extraneis Ecclesiae, clare docet nos beatus Paulus dicens: « Audet aliquis vestrum habens iudicium adversum alterum, iudicari apud iniquos et non apud sanctos? » (*I Cor.* VI, 1). Quosdam autem in Ecclesia viros virtuosos talia dona recepisse gratia Spiritus, scire possumus verbo eiusdem beati Pauli. Dicit enim: « Alii <datur> sermo sapientiae in eodem Spiritu » (*I Cor.* XII, 8). Hunc autem versum explicans | beatus Theodorus, interpres librorum divinorum, ita loquitur: « Sermo sapientiae erat donum gratiae conferens excellentiam magnam in cognitione sapientiae eiusmodi humanae; <verbi gratia> si imponeretur eis cogitare de negotiis quibuslibet, atque indigerent aliquo qui possit sapienter consilium dare; vel si necesse esset audire inter se litigantes de aliquo negotio; aut si cogitarent de rebus naturalibus, aut si vellent instruere alios in omnibus istis et in ceteris quae competunt humanae sapientiae, excellentiam magnam conferbat donum istud. Hoc receperat Salomon, et <ideo> excellebat in

Traditio apostolica.

Iudicia inter christ.
solvenda a fidelibus,

auctis dono
sapientiae.

¹⁹ *II Par.*, XXIV, 27.

²⁰ *Ibid.*, XIII, 22.

iudicio et in consilio sapientiae, ita ut etiam scripta sit doctrina eius ».

Non tantum iudicia
traditione apost.
habentur, sed et
varii ritus:

sepulturae v. gr.

et baptismi

Tales igitur erant homines tempore illo in diebus Apostolorum, atque occurrentia iudicia solvebant illi. Multo tempore per manus eorum iudicandi officium in Ecclesia currebat; et quod <ius> hodie apud nos exercetur, transmissione | et traditione ab illis fluxit et processit successive usque ad nos. Si alicui autem nova videantur quae diximus, noverit non iudiciorum decisiones tantum, sed et multos ritus²¹ in servitio ecclesiastico observari, qui non clare praecepto vel scripturis a prophetis et apostolis venerunt ad nos, sed traditione, prout recepimus eos, ecce persolvimus eosdem ut decet, scientes non simplices homines, sed qui per revelationem Spiritus ea comprehenderunt, fuisse eorundem receptores et ordinatores. In cuius argumentum dico hoc: quando fideles migrant ex <hoc> mundo, oratione et servitio <liturgico> honorantur corpora eorum; at hoc in nullo librorum <sacrorum> descriptum est; scimus tamen haud simplices homines vel quemlibet propria marte hoc excogitasse et invenisse, sed (ex) traditione illorum, qui Spiritu didicerunt scopum Incarnationis Domini nostri, hoc fluere et procedere. Et quamvis in doctrina Domini nostri et Apostolorum non <inveniatur> scriptum, attamen evidenter consuetudo | est pulchra quam tenet Ecclesia et hucusque transmissa et currens, neque est novum aliquid vel commentum et fictio mentis humanae. Similiter et ritus baptismi, id est: statio super cilicium, denudatio corporis et pedum discalceatio, manuum extensio et genuflectio ceteraque similia, quae non recepimus scriptis ita facienda.²² Attamen beatus Interpres <i. e. Theodorus> dicit hanc esse traditionem quae ab antiquis fluxit ad nos, ut ita agamus erga illos qui ad <suscipiendum> sanctum bap-

²¹ Ad litteram: *res vel negotia*, رخصه.

²² Hi baptismi ritus recensentur et mystice explicantur a THEODORO MOPSUESTENO; cf. A. MINGANA, *Woodbrooke Studies VI, Commentary of Th. of Mops. on the Lord's prayer and on the sacraments of baptism and the eucharist* (Cambridge, 1933), p. 31-32, 36 (anglice), p. 160-161, 165 (syriace). Quae cl. AD. RÜCKER latine reddidit: *Ritus baptismi et missae (Opuscula et textus historiam Ecclesiae... illustrantia; Series liturgica II; Monasterii 1933)*, p. 11: «Stas enim manibus extensis more orantis... Propterea vestibus exterioribus exutis et discalceatus stas... Stas enim et super vestes pilosas... p. 12. Stas super saccos discalceati, cum ablatae sunt a vobis vestes exteriores, et manus vestrae extenduntur ad Deum tamquam in habitu orationis... Primo genua flectitis reliquo toto corpore erecto et habitu orantis manus vestras ad Deum extendentis».

tismum accedunt.²³ Circa honorem defunctis <exhibendum> et circa ritum illum baptismi erudimur a beato Dionysio, viro famoso et probato, qui fuit in diebus Apostolorum; ipse vero non quia propria marte ea invenit dicit illa, sed ita scribit quia hoc modo transmissa sunt ad eum. Multa alia adhuc invenimus, quae nobis non sunt scriptis tradita ab antiquis, ipsis factis <tamen> | ab illis ad nos venerunt. Illa ergo dixi ne videatur novum quod dixi, scilicet iudicia illa et decreta, quae hodie in Ecclesia observantur, quamvis scriptis non sint transmissa nobis, tamen eadem ipsa esse quae ab antiquis statuta sint et tradita, ac successive pervenerint ad nos.

Et hoc certo discere possumus ex ipsis libris <sacris>. Quemadmodum circa negotium Ananiae et Saphirae revelatione edoctus est Simon Cephas,²⁴ et sicut beatus Stephanus eiusque socii electi et separati sunt in correctionem litis inter Graecos et Hebraeos exortae circa servitium viduarum²⁵ atque auxiliante dono gratiae Spiritus providerunt huic negotio secundum iura veritatis; ita et multae causae iudiciorum veniebant coram illis, qui in sapientia Spiritus Sancti examinabant et definiebant eas. Et hoc modo fluxit eorum traditio usque ad nos, etsi variis locis secundum personas, tempora, opiniones | et mentem nonnullorum e rectoribus aliter et aliter in executionem mandata fuerint et consuetudine sint mutata. Quod hinc et inde²⁶ aliter proferant iudicia, non est valde mirum neque infirmat quod diximus. Nam et in ritibus servitii <liturgici>, qui in Ecclesia habentur et servantur — de quibus ne cogitare quidem nec dicere possumus eos non esse ab Apostolis positos cum gratia Spiritus — magna differentia habetur hinc et inde. Eodem modo contigit et quoad iudicium: si quaedam mutatio introierit, hoc tantum factum est sicut et in ceteris.

Ego vero circa hoc subiectum, prout intellexi, dixi et scripsi. Si quis tamen novum aliquid praeter istud habeat, aut si magis idoneus sit ad disserendum et scribendum, ego non litigabo.

²³ Ita revera THEODORUS, *op. et l. cit.*, p. 35 (anglice), p. 164 (syriace); apud RÜCKER demum latine, p. 12: «Ea, quae ante sacramentum <suscipiendum> secundum antiquam traditionem a baptizandis perficere necesse est, sufficienter ex antea dictis cognovistis».

²⁴ *Act.*, V, 1-10.

²⁵ *Act.*, VI, 1-6.

²⁶ In codice omittitur *ante* *ante*.

Apostolica traditio
varie applicata
iuxta varia
adiuncta.

Ita et varietas
in ritibus liturgicis.

Iudicia correctionis.

Išo'bołt. ²⁷ Iudicia illa quae vocamus correctionis, non sunt aequalia inter christianos, quia nihil habetur <circa hoc> in libris divinis aut scripto traditum ab antiquis ad posteros; sed relictum est scientiae et examini rectorum Ecclesiae | et iuxta differentiam f. 108^a et varietatem scientiae et voluntatis singulorum differt etiam ac variat modus iudicii.

CAPUT QUINTUM

Quare eorum quae scripta sunt in lege Moysi
quaedam servemus alia vero non

Lex naturae
nostrae indita.

Išo'bołt. ²⁸ Si homines vellent agnoscere veritatem atque abstinere ab iniquitate et servitio peccati, haud indigerent lege scripta, quia sufficeret discretiva vis naturae nostrae ad docendum nos scientiam divinam et ad removendum nos ab iniquitate et peccato. « Invisibilitas enim Dei ab initiis mundi creaturis ipsius per intellectionem nota est et virtus eius eiusque divinitas aeterna » (*Rom.* I, 20). Ita etiam circa actiones ostendit <Apostolus> homines posse, si velint, scire quid sit debitum <officium>: « Existimas autem hoc, inquit, o homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis ea, quia tu effugies | iudicium Dei » et cetera (*Rom.* II, 3); ostendens ex eo f. 108^b quod iudicamus reos et ceu iniquos habemus illos qui nobis mala faciunt, nos scire malum esse peccatum et ab eo esse abstinendum. Sed quia homines, propter inclinationem suam in malum et peccatum, contemnunt scientiam Dei et scientiam amoris debiti officii, <ideo> indiguerunt lege scripta; et propterea etiam lex scripta non tantum docet recedendum esse ab iniquitate et peccato, sed et aufert ab eis causam per quam maxime excitabantur ad malum et ad peccatum; verbi gratia quod dixit Liber <divinus>: « Non habebis deum alienum praeter me » (*Deut.* V, 7); et: « Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quae est in caelo desuper et quae est in terra deorsum ... Non adorabis ea, neque coles ea » (*ibid.* 8-9) ²⁹ et cetera, <haec dicens> ab impietate removet eos. Sed quando dicit: « Si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de sectis lapidibus, quia ferro percutiens pollues illud » (*Ex.* XX, 25), ³⁰ | f. 109^a

In V. T. altare non
faciendum de sectis²⁷ Lib. I, cap. 13; S. R., III, p. 20-21.²⁸ Lib. II, cap. 7; S. R., III, p. 44-50.²⁹ Cf. etiam *Ex.*, XX, 3-5.³⁰ Cf. *Deut.*, XXVII, 5-6.

non quasi revera pollutum foret, hoc dicit. Ecce enim omnia vasa tentorii et tabernaculi ferro facta sunt, atque ipsum templum totum lapidibus sectis aedificatum est. Sed quia solebant pagani secare et sculperre super ligna et lapides figuras hominum et alia, ideo praecepit hoc: « Si altare lapideum feceris mihi, non aedificabis illud de lapidibus sectis », quia in lapidibus istis potius facere possent sculpturas et imagines. Iubens ne ferrum admoveatur ad illos <lapis>, <intendit> ne possint <illo> uti ad sculptas <imagines faciendas>. Simili modo etiam praecepit: « Haec animalia manducabitis, et illa non manducabitis. Hoc est mundum, et illud est immundum », ³¹ intendens hoc modo praecavere eos ab adorandis bestiis, animalibus et aliis. Quia homines eo usque sese dimiserunt, ut adorarent animalia et bestias et pisces, <ideo> divisit omnia viventia in munda et immunda; et munda quidem praecepit mactare et f. 109^b manducare, ad immunda vero iussit nullatenus | accedere; ne crederent ea esse deos, illa quidem quia <= quae> mactantur et eduntur, illa vero quia <= quae> immunda reputantur. Ecce enim et in libro Pentateuchi scriptum est: « Quasi holera virentia tradidi vobis omnia viventia » (*Gen.* IX, 3). ³² Multum vero profuisse Legem antiquitus, apparet ex eo quod et nunc multi sunt qui adorent boves et oves et columbas, et alii <adorant> pisces et serpentes et cetia aliaque similia. Quae alii contemnunt tamquam creaturam malam, alii adorant tamquam deos. Propterea per talia voluit Deus eos tamquam pueros terrere a peccato et remove ab impietate. Haec etiam est causa, quare iusserit eos tamquam immundos habere mortuos. Nam quia pagani multos mortuos putarunt esse deos eosque tamquam deos adorarunt sive propter magnam eorum potestatem, sive propter insignes eorum victorias, vel propter miram eorum sapientiam, aut propter egregium eorum aspectum, vel propter seductionem | eorum amoris, immolarunt eis <victimas> et coluerunt eos f. 110^a tamquam deos; propterea posuit super eos nomen immunditiae, ne colerent tamquam deos, quos reputabant immundos. Simili modo et menstruum et semen <effusum> in somno; ac pudet narrare quae faciebant homines, opere daemonum, in sanguine menstruo et semine in somno effuso, et quidem usque in praesentem diem fit apud quos-

Item distinguuntur
animalia munda et
immunda, ob eam-
dem rationem.Eandem ob
causam mortui
habendi sunt
ut immundi.³¹ Cf. v. gr. *Lev.*, XI; *Deut.*, XIV, 3-21.³² Comp. *Gen.*, I, 29.

dam paganos. Propterea vocavit illa immunda, ut ita eis horrorem circa illa incuteret.

Deleta idololatria,
leges illae iam non
cogunt nec valent.

Nunc vero quia per apparitionem Salvatoris et Redemptoris nostri Iesu Christi illuxit mentibus hominum lux cognitionis et religionis, — non tantum enim fideles et cultores Christi, sed et Iudaei, inter quos usque ad adventum Messiae non totaliter deleta fuerat idololatria, et multi pagani abhorrent ab idolis colendis, — <ideo> hodie iam non adest necessitas talium legum, quasi timendum foret ne coleremus illa tamquam | deos, quia scimus atque f. 110^b confitemur unam tantum esse naturam adorabilem et divinam, ipsumque solum <Deum> esse omnium Creatorem; omnia autem quae ab ipso creata sunt, pulchra esse et bona, quamvis non omnia cuilibet usui serviant: quaedam enim manducationi inserviunt, alia labori; quibusdam vehimur, aliis vero vestimur et tegimur; alia ad venationem, alia vero ad custodiam domorum et utriusque pecoris; alia ad timorem <ingerendum> propter peccatum, alia vero in castigationem culpa; atque illa omnia necessario inserviunt in magna domo mundi. Ecce enim et in domo uniuscuiusque nostrum multa sunt quae non inserviunt esui et potui vel indumento, verbi gratia lora et flagella, quae serviunt tantum in timorem et monitionem puerorum servorumque, nec propterea ceu inutilia reputamus ea.

De sabbatica
quiete.

Quod illi quidem observabant sabbata et novilunia, nos autem non observamus ea, <ratio est> quia | sabbatum est memoria crea- f. 111^a tionis Dei, qui creavit hunc mundum in sex diebus, et die septimo quievit; atque iussit eos quiescere sabbato, ut per otium sabbati recolerent quietem qua requievit post creationem universorum. Adhuc propter pravitatem Iudaeorum, qui ne unam quidem horam relinquebant servis, mercennariis et iumentis suis qua requiescerent, praecepit eis ut <etiam> nolentes singulis hebdomadis per unum diem requiem darent servis, mercennariis et iumentis suis. Quod si aliquis, ob nimiam avaritiam nolit quiescere aut sese reficere ne uno quidem momento, propter coactionem legis requiescet sumetque aliquantum auxilii et refectionis una die pro labore sex dierum. Nos autem nullo illorum indigemus, quia Dominus Noster perfecit et consummavit quietem Dei, cum tota die sabbati quievit intra sepulcrum et surrexit ex mortuis die prima hebdomadis, atque

f. 111^b promisit | etiam nobis se excitaturum nos esse hac die. Et quia nos reliquimus hunc mundum eiusque conversationem et mystice facti sumus in typum vitae istius immortalis, <ideo> reliquimus etiam memoriam mundi huius, et symbolice exprimimus figuram vitae immortalis, quae initium sumit a die prima hebdomadis <i. e. dominica>, et hac die quiescimus ab omnibus operibus mundanis, nosmetdantes cultui divino atque memoriae resurrectionis Salvatoris nostri. Eadem die quietem damus etiam servis nostris et pueris nostris, haud coacti quidem sicut Iudaei, sed prudentia utimur in operibus nostris. Simili modo et novilunia et festa relinquimus, quippe quae mysteria sint vitae huius mundi, et symbolice exprimimus <mysteria> quae futura sunt.

Nos quiescimus in
dominica die.

Cetera vero quae in lege scripta sunt, in quantum nos adducunt ad Deum nosque remonent ab operatione peccati, praeter ista praecepta quae diximus, magna cura servamus, eaque honoramus f. 112^a tamquam leges divinas; id est omnia | quae nos cohibent ab iniuria proximi nostri nosque adducunt ad scientiam divinam.

Haec est ratio, quare nos observemus quaedam <praecepta> legis Moysi, alia vero non.

*Simeonis.*³³ Quod ergo petiit pietas tua, quare scilicet iuxta Lex Moysi data est in adventum Messiae,

f. 112^b legem Moysi non iudicemus, facile nobis est addiscere ex his <sequentibus>: totus enim scopus istius legis hic erat, ut dirigeret et doceret homines in expectatum adventum Messiae. Leges et praecepta multa posita et statuta sunt in illa, quae non omnibus hominibus nec semper utilia sunt. Si vero credat aliquis non ita esse prout dixi, noverit et intellegat quomodo hoc secundum iustitiam factum fuerit a Deo ut, omnibus hominibus mundi relictis, unum solum populum elegerit et tamquam suum curaverit eique leges et praecepta dederit quibus familiaris sibi fieret, ceteris vero neque circa possessiones iudiciis datis neve traditis, si omnibus in generali utilia atque necessaria fuissent leges et praecepta, quae illis | statuta et tradita fuerunt. Quia evidenter, si leges iudiciaque per Moysen statuta et definita universo mundo et semper necessaria fuissent, ab ipso exordio universo generi tradidisset et statuisset ea. Attamen si attente consideremus legem Moysi et iudicia in ea definita, poterimus addiscere pleraque talia esse quae Iudaeis solis

et solis Iudaeis
serviebat.

³³ Canonum introductionis cap. II; S. R., III, p. 218-221.

inservirent. Et si velis, considera ipsum initium iudiciorum, ubi scriptum est: «Haec sunt iudicia quae propones eis. Si emeris servum hebraeum, sex annis serviet tibi; in septimo egredietur de domo tua liber» (*Ex.* XXI, 1-2).³⁴ Nonne evidens est hoc propter Hebraeos esse dictum? Sed et de terra dictum: «Vere non vendetur in perpetuum» (*Lev.* XXV, 23), quod non solum in universo mundo non tenetur nec valet, sed quod neque ipsi Iudaei hodie observant; quia scopus <istius> sermonis manifesto terram promissam respicit, quae in hereditatem a Deo filiis Israel data est; ne <scilicet> | migret f. 113^a hereditas a tribu in tribum et de familia in familiam. Multa similia habentur in libro Moysi, quae clare et manifesto non sunt omnibus nec semper utilia factu. Quae in lege prima <habentur>, illi populo statuta sunt et illo tempore utilia erant; quod beatus Paulus de ea docet dicens: «Praecepta sunt carnis pro tempore³⁵ correctionis imposita» (*Hebr.* IX, 10). Propterea, occurrente iudicio, non possumus pro qualibet re sumere argumentum ex lege Moysi et facile decernere, prout ibi praeceptum et definitum est, quia neque de quovis negotio occurrente in iudiciis clare in illa scriptum est, sed circa paucas res tantum. Et relinquendo quae non sunt scripta, sed neque³⁶ quae in lege Moysi scripta sunt possumus, prout ibi scriptum est, facere. Quia si oporteret nos secundum legem iudicare et decernere, ante omnia hoc deberemus facere, <scilicet> ut illi qui vendidit domum suam post quinquaginta annos restituatur, prout | et in lege praeceptum est. f. 113^b

Igitur ex lege Moysi non est nobis consuetudo faciendi iudicium. Atque haec quae circa illud subiectum <disserui> sufficiunt tamquam plenitudo scientiae tuae expertae.

CAPUT SEXTUM

Obiecta iudiciorum singulatim nequeunt definiri neque singula distincte

*Mar Išo'boḫt.*³⁷ Praeterea oportet scire etiam hoc: nullam scilicet artium huius mundi comprehendere posse <et describi> sermone singulari et per singula, sed sermone generali. Nequit enim medicus

³⁴ Comp. *Deut.*, XV, 12.

³⁵ In textu originali: «usque ad tempus».

³⁶ Codex 29 p, legendum 29 p

³⁷ Lib. I, cap. 16; S. R., III, p. 22-23.

scribere de omnibus morbis, qui hominibus accidunt, verbo particulari et singulari; neque geometra <=architectus> dicere <potest> de omnibus formis aedificiorum, quae saepe ne hucusque quidem fuerunt in mundo. Ita et ceterae artes eodem modo sermone generali comprehenduntur. Propterea legislator communitatis, legem f. 114^a suam ferendo, non dixit in particulari de singulis | quae a nobis vitanda sunt, neque de omnibus quae a nobis facienda sunt; sed generali sermone continuit omnia dicens: «Prout vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis similiter» (*Luc.* VI, 31).³⁸ In hoc enim mandato «pendet lex et prophetae» (*Mth.* XXII, 40). Nullus enim vult ut sibi fiat aliquid malum; sed ut sibi fiant omnia bona desiderat multum. Si haec est vera iustitiae natura, ut vitet homo mala re-taque faciat, patet in hoc mandato includi omnes leges singulatim et distincte.

Hoc ergo modo dicetur a nobis seorsum de quibusdam iudiciis in eruditionem et doctrinam eorum qui illis indigent. Propterea nullus nobiscum contendat, si videat aliquid a nobis non esse scriptum in hoc libro, quasi invenerit aliquid a nobis esse omissum; quia, prout opinor ego, ex analogia eorum quae a nobis manifestata f. 114^b sunt, potest quis intellegere | cetera accurate.

Lex est generale
dictamen.

CAPUT SEPTIMUM

De subsidiis quae emanarunt ex legibus latis per varias generationes in Vetere et Novo <Testamento>

*Synodi Išo'iahb.*³⁹ Convertamus ergo nos continuo ad disserendum breviter de subsidiis et beneficiis, quae veritatis discipuli in conditione legum et canonum invenerunt, in oeconomia Veteris <Testamenti> quod ad tempus ministrabat, et in nuntio novo Evangelii Christi; quia ita placuit ei qui solus est bonus et sapiens, ut circumdaret creaturam rationalem vigilantia legum, quae servant eam intra limites et ordines eidem convenientes; <hoc placuit, inquam,> ei qui honoravit hominem supra omnes creaturas non tantum prima eius formatione incomparabili, sed et singulari quam erga eum ostendit providentia.

³⁸ Cf. *Matth.*, VII, 12.

³⁹ Can. 9; S. O., p. 400-401; B. Syn., p. 198-204.

Lex triplex
naturalis, ore
et scripto tradita.

Nam postquam figuravit signavitque eum in imaginem divinitatis suae, et indidit ei intellectum discretivum, scientem utiliter accedere et recedere | caute, adhuc docuit eum condendo leges quibus adiuvetur ratio et servetur familiaritas <divina>. Leges quae continent promissiones bonorum incitamenti ergo, et minas punitionum ad timorem incutiendum, aliae <natura> inditae sunt, aliae <ore> praeceptae, aliae vero scripto expressae; ita ut virtus infinita et divinitas aeterna Creatoris universi proclametur clare et haud velate a <creaturis> mutis silentio proclamantibus, a rationalibus <naturis> proclamantibus verbo, et libris figurate docentibus, secundum istam dominicam providentiam quam ostendit <Creator> initio erga capita generis nostri, homines primos, Adam et Evam, imponendo eis legem novam et praeceptam <ore>, qua tria eos docuit, scilicet probationem, subiectionem et dignitatem. Per illam enim probata est prudentia eorum; per eandem nota est subiectio eorum dominationi eius; et per eam revelata est dignitas eorum qua superant omnes creaturas. Transactis dein pluribus saeculis mundi, posuit leges multas Israeli secundum carnem, quarum praecipuae scriptae sunt digito | Dei in tabulis petrae, missis ad illos mediante f. 115^a liberatore eorum Moyse, liberatore et liberato. <Leges illae> conveniebant oeconomiae temporali, quae servivit quasi per mille et quingentos annos, usque dum typi invenerint archetypum, Filium Dei <scilicet> qui apparuit in liberationem et renovationem omnium. Hic, utpote bonus, perfectus et potens, praecepto et auctoritate statuit leges in cacumine montis post baptismum suum, electis discipulis suis, initio dispensationis evangelii sui; quae <leges> sunt perfectae et dignae oeconomia regni caelestis per eum revelati. Attamen tempore intermedio non dereliquit generationes mundi sine doctrina eas instruente, « quia non sine testimonio reliquit semetipsum », prout scriptum est (*Acta Ap.* XIV, 17).

Apostoli igitur tempore suo et Patres in generatione sua inceserunt in hac semita, unde utilia subsidia emanant, quam calcavit Deus in Vetere <Testamento>; | et oblectarunt illi Ecclesiam omni f. 116^a doctrina spirituali eamque circumvallarunt, tamquam muro et antimurali, vigilantia legum et canonum divinorum et magistralium, sapientiam et iustitiam conferentium. Brevius est tempus ut singulatim enarremus subsidia multa et egregias dispositiones, quae flu-

xerunt ex doctrina conditionis legum et canonum: inter alia datur legislatori gratitudo, et beatitudo legem observantibus.

Nos ergo illorum similiumque conscii, convenimus et nos in nomine Iesu vivificatoris nostri cum eius permissu, ad scribendam coaetaneis nostris doctrinam vivificam, convenientem vitae castae et ordinatae eorum qui cognoscunt Deum atque a Deo cognoscuntur.

*Ambrosii episcopi et testis ex prooemio « DIKAIŌMATA » regum.*⁴⁰ Leges pulchras et aptissimas dedit et ostendit a principio Dominus Deus noster hominibus, prout in libro primo Pentateuchi f. 116^b ostendit nobis. — *Eiusdem post alia.* Omnibus | hominibus et populis, qui volunt secundum legem gubernari, a lege Moyse <legislatores> ceperunt causam <seu principium>, et statuerunt leges populis suis. Imitati sunt Israel, qui Dei legibus gubernabatur. Nullus enim liber, nullumve scriptum erat ulli populorum ante Moysen. Sed primus est Moyses et <primae> sunt eius leges, quas dedit Deus ante omnes sapientes Graecorum et Athenensium, Romanorum et Aegyptiorum. Et hic explicit tractatus primus.

Moyse primus
legislator.

Explicit tractatus primus.

⁴⁰ 'ABDIŠO' in *Coll. can. syn.*, tract. III, introd. scribit: « ... alias adiecit leges AMBROSIIUS mediolanensis episcopus ab imperatore VALENTINIANO iussus scribere statuta et ordinem iudiciorum praefectis locorum » (MAI, X, 1, p. 54 a). Citantur vero textus desumpti ex introductione *legum Regum* II, quae revera δικάωματα vocantur. Cf. pro priore textu S. R. I., p. 46, l. 8-10; pro altero p. 48, l. 2-8.

TRACTATUS SECUNDUS

DE IUDICE ET DE CONSILIARIIS ET TESTIBUS EIUS;
DE MODO IUDICATUS ET DE TRIBUNALI;
DE REGULIS CIRCA HAEC; DE LITIGANTE PRIORE ET POSTERIORE;
DE IURAMENTIS

CAPUT PRIMUM

De iudice et de eius munere; de regulis eius electionis,
et de ritibus institutionis eius

Iudex eccles. est
praelatus, vel sacer-
dos ab eo delegatus.

Iudex ecclesiasticus est caput sacerdotum <seu praelatus>, id est
| patriarcha, aut metropolita, aut episcopus, aut qui a praelato con- f. 117^a
stituitur eius notarius, seu vicarius eius et locum eius tenens in
iudicio, <sedens> in throno eius quicumque sit, <electus> e sacerdo-
tibus illo <honore> dignis. Et omnino necesse est constituere
iudicem, prout exigit natura et liber <divinus>.

Iudicis praesentiam
requirit
tam natura

Natura quidem hoc exigit, quia societas civilis hominibus ne-
cessaria est, ob necessarium mutuum adiutorium ad sustentandam
vitam temporalem per <varias> artes sine quibus nequit vita duci,
et in ceteris necessitatibus quas sibi mutuo adimplent homines. Haec
autem societas nullo modo existit sine commercio,¹ neque com-
pletur rationabiliter bene nisi per iudicem qui decernat inter liti-
gantes, id est inter potentem et debilem, sapientem et ignarum,
oboedientem et renitentem. Igitur necesse est constituere iudicem
secundum naturae exigentiam.

quam Scriptura.

Liber <divinus> hoc similiter exigit mandatis divinis. *Moses*:
| « Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis virum unum f. 117^b
super multitudinem, ne sit multitudo Domini tamquam grex sine
pastore » (*Num.* XXVII, 16-17). *Eiusdem in Deuteronomio*: « Ele-
gite vobis viros sapientes et intellegentes, tribubus vestris notos,
et ponite eos vobis principes » (I, 13). *David*: « Constitue legisla-
torem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt » (*Ps.* IX,
21), id est, ne sit eorum modus vivendi tamquam animalium bru-
torum. *Salomon*: « Populus absque gubernatore corruet, et salus

¹ Verbotenus: « sine acceptione et datione, sine actione tollendi ac solvendi ».

in consilio multo » (*Prov.* XI, 14). *Dominus noster*: « Simon, ecce
satanas expetit ut cribret vos sicut triticum. Ego autem rogavi
pro te ne deficiat fides tua, et etiam tu aliquando conversus con-
firma fratres tuos » (*Luc.* XXII, 31-32). « Et tibi dabo claves regni
caelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et
in caelo; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in
caelis » (*Matth.* XVI, 19). « Pasce oves meas. Pasce agnos meos. Pa-
sce gregem meum » (*Ioan.* XXI, 16, 15, 17). Et hoc « Vos estis lux
mundi », et hoc: « Vos estis sal terrae » (*Matth.* V, 14, 13) demon-
f. 118^a strat iudicis necessitatem: | omnis enim populus, cui non est prin-
ceps, est tamquam homo qui ambulat in tenebris, multa erunt eius
damna; et est tamquam locus cui non est sal, insipida sunt condi-
menta eius, multa est <ibi> putredo, foetens et horrendus est odor
eius.

Aristoteles vero, philosophorum maximus, ait: Lex est praecep-
tum regulare <seu semper> observandum. Observatur autem lex,
si adsit antistes aut princeps aut iudex qui urgeat homines ad eius
observantiam. Hic autem antistes, princeps vel iudex oportet omni-
no observet quattuor canones. Primo, ne sit eius auctoritas coactio
et vis destruens libertatem voluntatis; sed <e contra gubernet> vo-
luntate <spontanea> et consensu omnium illorum qui sunt sub eius
potestate [*lacuna*]² ... sine eis, sed noverit indigentem non ditare
<alios>, et caecum non ducere, neque aegrotum parare medicinam.
Canon demum quartus, ne propter lucra temporalia et personarum
acceptionem evacuet pretiosos <fructus> legis.

Regulae circa munus, ordinem et agendi modum iudicis ec-
f. 118^b clesiastici. Si est caput sacerdotum <seu praelatus>, a Paulo | acci-
piat doctrinam; et si est vicarius, legem Christi ponat coram ocu-
lis suis. Varias ergo condiciones muneris iudicis, in quantum iudex
est, quibus confirmatur potestas eius, enumerantur tredecim. *Pri-
mo*, oportet sit vir qui pervenit ad plenam aetatem et virilitatem.
Haud adepta enim plenitudine aetatis, neque perfecta est intelle-
gentia. Et quia constituitur ad iudicandum inter magnates senes-
que etc., non decet ut tales stent coram puero, qui nondum attigit

Iudicatus
condiciones
tredecim:

1° maturitas
et virilitas,

² Indubia est lacuna. Non tantum sequentibus deest logica inceptio, sed adhuc
omissi sunt canones *secundus* et *tertius*; a *primo* enim transit praesens textus ad
quartum. In vanum quaesivi textum in operibus Philosophi.

mensuram aetatis perfectae, ut <hic> iubeat illos et de illis. *Theologus*: ³ « <En> Iesus servans ordinem, et tu imberbis doces senes ». *Isaias*: « Et iuvenes dabo principes eorum, et derisores dominabuntur eis » (III, 4). *Siracides*: ⁴ « Vae tibi, civitas cuius rex puer est » (*Eccles.* X, 16). Sexus virilis autem <requiritur in iudice> quia « vir caput est mulieris », iuxta verbum divi Apostoli (I *Cor.* XI, 3; *Eph.* V, 23); et capiti pertinet auctoritas super omnes qui ab eo et sub eo sunt; item quia vir perfectior est in intellegentia quam mulier, illi iure debetur auctoritas; et eo quod | decrevit Paulus f. 119^a dicens: « Docere mulieri non permitto, neque dominari in virum etc. » (I *Tim.* II, 12); et quia sacerdotium soli viro datum est. *Secundo*. Habeat intellegentiam perfectam duplici sensu, naturalem scilicet et acquisitam. Ne credat ad portandum onus mandatorum illam sufficere quae comprehendat necessaria, sed potius <oportet> sit sani iudicii, excellens intuitu, remotus a neglegentia, pro-
^{2°} intellegentia cum prudentia, vectus in scientia sua ad revelanda difficilia et ad iudicanda ardua, quia decernit et iudicat inter sapientes et nobiles terrae; neque oportet sit mente minor illis vel inferior illis comprehensione. Re quidem vera iudicii rectitudo quadam artis disciplina acquiritur, sicut sapienter discrevit Salomon in iudicio duarum mulierum, ⁵ et Daniel in iudicio Susannae cum duobus senibus. ⁶ — *Tertio*. Sit orthodoxus in fide sua; non permittunt enim canones, ut haereticus sit <iudex> | orthodoxis, quia contemptibilis est eorum veritas in f. 119^b oculis illius. — *Quarto*. Iustitia, quae exigitur in iudice et in testibus. « Nisi abundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et pharisaeorum, non intrabitis in regnum caelorum » (*Matth.* V, 20). Sit fidelis et sapiens iuxta verbum Domini: « Quis, putas, est fidelis servus et prudens quem constituit dominus suus super familiam suam? » (*Matth.* XXV, 15). Remotus sit a suspicione et immunis a quavis macula, secundum canonem apostolicum. ⁷ Possideat tac-
^{3°} fides orthodoxa, tum, benignitatem et scientiam sicut David; sit suavis erga iram, Deum timens et mansuetus. Fidelitas et integritas ei necessariae sunt, quia iudicat ignaros et mulieres, atque potestatem habet in

³ S. GREGORIUS NAZIANZENUS.

⁴ Lege: *Qohelet*.

⁵ I (III), *Reg.* III, 16-27.

⁶ *Dan.* XIII.

⁷ Cf. I *Tim.* III, 2.

possessionem orphanorum eorumque qui sunt sub tutoribus. Sit sine malitia et macula atque prudens, ne contemnatur in iudiciis neque vilis habeatur; et quia audit quandoque quod iram excitat. —
f. 120^a *Quinto*. Sit vir liber, | quia servus non habet potestatem in semetipsum. Quomodo ergo posset iudicare et iubere liberos? — *Sexto*. <Requiritur> integritas visus et auditus, quae sunt organa discernentia inter veritatem et falsitatem. — *Septimo*. Integritas organorum loquela et cognitio linguae praevalentis in eius provincia, ut conversatio inter eum et iudicandum <haberi possit> sine inter-
^{5°} libertas,
^{6°} integri visus et auditus,
^{7°} integra loquela et cognitio linguae,
medio seu interprete. — *Octavo*. Immunitas a morbis impredientibus frequens colloquium cum litigantibus, ne propterea inducatur ad decernendum de eo quod accurate non cognoscit; incautum est enim iudicium velox. — *Nono*. Ut sit peritus in scientia iudiciorum legalium dupliciter, in eorum radicibus, inquam, <seu fontibus> et in eorum ramis. Radices quidem iudiciorum legalium sunt quattuor, rami vero eorum multiplices. Prima illarum quattuor radicum est textus Scripturae librorum divinatorum, et recepta
^{8°} immunitas a morbis,
^{9°} scientia iudiciorum legalium;
quorum *radices* seu fontes *quattuor*:
a) Sacra Scriptura,
f. 120^b quae continentur | in eis iudicia clara et quae intellectu <ratiocinante> investigantur <seu deducuntur>. *Secundo*. Cognitio librorum apostolicorum, canonum, inquam, et epistularum, doctrinarum et actorum; <cognoscat> scilicet historias eorum gestorum, quae continent verba et facta eorum, ut teneat verba eorum et per ea doceatur, opera eorum imitetur et ex eis acquirat prudens iudicium quod ducit ad discernendam veritatem iudiciorum. *Tertio*. Canones et tractatus synodorum receptarum Patrum nostrorum sapientium et sanctorum <mente possideat>; ut sciat accurate omnia in quibus inter se consenserunt Patres sancti circa ordines ecclesiasticos et canones, et omnia illa in quibus habetur inter eos dissensio circa canones et cetera; ita ut ambulet in via generalis consensus absque errore, et mentem suam applicet rebus contrariis, ut investiget et retineat quod probabilius est e variis dubiis illorum. *Quarto* adhuc conversio cogitationum rectarum <i. e.
d) libri et canones apostolici
e) canones synodorum,
f. 121^a recta mentis intentio>, | quae per ratiocinium rectum veritatem a mendacio naturaliter discernit. Per hoc elevatur a scientia eversio-
^{d)} recta mentis intentio,
nis <? reticentiae> ramorum, qui necessarii sunt et qui tacentur, ad radices claras et manifestas, et ad consensum circa eorum sensum,

ad inveniendum iter in scientiam iudiciorum casuum particularium. In veritate enim radix magna est lex naturalis, de qua dicit Apostolus caelestis: « Scripta est in cordibus eorum, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, cogitationibus eorum accusantibus » (Rom. II, 15). Quando enim <quis> penitus perfectus est scientia istarum quattuor radicum, invenitur esse de numero doctorum, qui valent definire iudicia ecclesiastica et saecularia, atque possident media inveniendi veritatem radicum eorum, prout requirunt mens et liber. Potes ergo iudicare et definire atque statuere vicarium super illa. *Decimo*. Cognitio eius cui dat auctoritatem una cum condicionibus requisitis in ipso, aut praevia cognitione, aut examine et probatione, interrogatione et inquisitione | ab hominibus fiducia, qui non perhibent testimonium propter humanam rationem. — *Undecimo*. Capacitas eius <exercendae> auctoritatis in exsequendis per eum iudiciis; et fiducia erga eius capacitatem in iisdem; eiusque fama per gesta proclamanda. — *Duodecimo*. Ut accipiat quod sibi commissum est, sive consensionis verbo, sive exercitio iudiciariae potestatis. — *Tertio decimo*. Consensus omnium subditorum dicionis eius, vel <saltem> maioris partis eorum, <approbantium> ut habeat potestatem super eos. f. 121^b

10° cognitio
deputandi iudicis,

11° deputati iudicis
capacitas et fama,

12° eiusdem
acceptatio,

13° subditorum
consensus.

CAPUT SECUNDUM

De officiis auctoritatis iudicis

Si *generalis*
auctoritas,
officia *septem*:

1° solutio
contentionum,

2° inflictio
poenarum,

3° institutio
tutorum,

4° administratio
bonorum
domuum Dei,

Si generalis est eius auctoritas, exercitium muneris eius comprehendit septem partes. — *Primo*, solutio contentionum et decisio litigiorum, aut dimissione <causae> ob reconciliationem duorum litigantium, aut subiectione et confractione superbi. — *Secundo*, attributio <poenarum> debitarum damnatis, quando <eorum culpa> probata est aut confessione aut probatione evidenti. — *Tertio*, institutio tutorum pro illo qui impeditus est ab administrandis <bonis suis> sive propter | infantiam, sive propter insaniam et stultitiam, ad servanda bona quibus iure debentur; et ad confirmanda iudicia et iura intellegendum,⁸ ita ut adhibeantur rationabiliter et administrentur secundum debitam iustitiam. — *Quarto*, administratio substantiarum et bonorum domuum Dei, ad servandas

⁸ Loco: $\mu\alpha\kappa\alpha\rho\iota$, videtur potius legendum: $\mu\alpha\kappa\rho\iota$.

eorum radices <i. e. les fonds, le capital>, et ad dividendos redditus eorum, et ad collegenda proventa et fructus eorum, et ad ea administranda secundum viam iustitiae. Si quis sit dignus administratione illorum, advocet et instituat eum. Examinet etiam quod oeconomis commissum est et quae sunt sub tutoribus. — *Quinto*, confirmatio testamentorum et permissio exsequendi mandata in eis <contenta> iuxta condicionem <statutam> a defuncto, in quantum permittitur a lege et non prohibetur; item praeceptum circa sponsalia et matrimonia. — *Sexto*, ut faciat sibi vicarium, si extensa sit dicio. Qui vero factus est vicarius, non potest sibi constituere vicarium, nisi forte permittatur | ei. — *Septimo*, ut examinet testes et fideles suos, probet et tentet bene servos ac vicarios suos ad confirmandos eos in exercitio servitii sui, quando manifestata est fidelitas et capacitas eorum; vel eorum loco alios constituat, si appareat nequitia vel incapacitas eorum. f. 122^b

Si vero particularis sit eius potestas, administratio eius restringitur ad hoc pro quo auctoritatem obtinuit; sicut qui auctoritatem adeptus est pro matrimoniis, exclusis bonis; aut super iudicia, exclusis sponsalibus; vel super regionis partem, non super totam; vel super <certum> coetum hominum, aliis exclusis gentibus. propter linguae eorum ac morum cognitionem, non potest transgredi fines suos nisi notarii instar.⁹

CAPUT TERTIUM

De regulis eius gubernationis et de condicionibus iudicii eius

Oportet primo praedicetur eius auctoritas et legatur epistula eius institutionis ubique in dicione eius muneris. Deinde incipiat *f. 123^a* examinare negotium vinctorum et punitorum examine recto | in omni iustitia; et eos qui digni sunt, absolvat; illos vero qui non merentur absolvi, aut probata transgressionem eorum <rei inveniuntur, servet vinctos>. Omnis qui conqueritur quod oppressionem patiatur, et cuius non adest adversarius ut iudicentur simul, scribat circa eius adversarium mandatum peremptorium ut se sistat iudicio. Si vero adsit et petat $\pi\rho\theta\epsilon\sigma\mu\lambda\alpha\nu$ <dilationem, seu diem definitum>, concedat ei spatium lege datum, postquam dedit pignus <cum pro-

5° confirmatio
et executio
testamentorum
et sponsalium,

6° delegatio vicarii,

7° examen testium
et adiutorum.

Si *particularis*
potestas, restricta
administratio
et auctoritas.

Promulganda
iudicis institutio.
Varia eius officia.

Prius examinet
causam eorum
qui poenas luunt.

⁹ Forsitan: *custodis instar*, vel: *vices gerentis instar*, $\mu\alpha\kappa\rho\iota$ $\mu\alpha\kappa\rho\iota$.

misso> se tempore definito adfuturum. Ille cuius egestas est probata, dimittatur, usque dum provideat Deus quo solvat debita sua.

Non accipiat
munera.

Moneat vicarios
et servos suos.

Sciendum est oblationes et munera frequenter fieri pro <turpi> mercede; propterea debet iudex recusare munera a quovis ad dicionem suam pertinente. Moneat quoque notarium suum, ut in omnibus vigil attendat. Mandet servis et vicariis suis honorare in omnibus religionem, ut operam dent confirmandis iuribus et officiis. Praecipiat consiliariis et assistentibus suis, ut omni mansuetudine et longanimitate | utantur cum litigantibus in iudicio. Quemadmodum f. 123^b enim etsi nauclerus sit valde expertus et peritus in arte nautica, servi vero eius et socii remigia gerentes cum sunt stulti immergunt navem, inutili facta peritia naucleri; ita et assistentes directoris et ministri eius immergunt illum eiusque subditos, cum sunt stulti et iniqui, quamvis caput sit sapiens et bonum.

Ne implicetur
negotiis mercaturae
vel lucri.

Aequalis iustitia
servanda erga
omnes litigantes.

Optandum est ne implicetur lucris immundis, emptionis nempe et venditionis, associationis <mercaturae> et conductionis bonorum in tota provincia iurisdictionis suae neque per seipsum, neque per notarium aut oeconomum suum. Neque ceu hospitem recipiat unum ex litigantibus sine altero, quamdiu sententia iudicialis inter eos non est lata. Oportet moneat discipulos suos ne aliquos specialiter coram ipso introducant, alios vero impediunt, neque praesentent aliquem sine eius adversario, neque primo inducant | ultimos dif- f. 124^a ferendo primos.

Iudicis dotes.

Oportet etiam gerat in seipso aspectum honorabilem, gravem, immunem ab omni superbia; neque iudicet cum in ipso vel apud ipsum adest aliquid, quod turbet luciditatem mentis eius, vel corrumpat cogitationis eius rectitudinem, ut ira et timor agitates, anxietas et laetitia extraordinariae, fames et sitis damnosae, ebrietas etiam minima, somni oppressio, febris¹⁰ et fatigatio nocivae, et taedium ex nimia contentione. Neque debet abscedere, nisi quietis tempore, in negotiis necessariis urgentibus.

Vitanda
personarum
acceptio.

Quando ordinati sunt coram eo litigantes, aggrediatur iudicium primi primo, deinde aliorum vicissim post illum; si vero quidam iudicandi urgeant propter imminens iter vel morbum, faciat eos addu-

¹⁰ Syriace legitur: ܡܚܕܝܐ, quod solet verti: *stranguria* (PAYNE SMITH, col. 3419). Hic vero sensus ille minime expectatur. Verbum autem ܡܚܕܝܐ, chaldaice ܡܚܕܝܐ, vertitur: *febriculosus fuit* (ibid. 3418).

cere. Pari modo tractet duos litigantes in introductione, sessione, auditione, in eis intuendis et alloquendis, atque in iustitia <ferenda> sententiae propter eos | et circa eos. Neque loquatur secreto cum uno ex eis, neque eum doceat responsum aut probationem. Et quamvis <unus> sit potens, <alter> debilis, <unus> superbus, <alter> humilis, ne exigit superbus declinationem iudicii, neque desperet humilis de iustitia sententiae. Non differat sententiam dum clamantes insistunt iudicandi, nisi propter manifestam necessitatem.

Neque ferat sententiam circa seipsum, aut circa parentes suos, avos, fratres, propinquos aut filios eorum. Attamen quando habetur inter ipsos litigium, potest inter eos iudicare. Si vero extraneus quidam sit adversarius alicuius ex illis, petatque ab eo ut iudicet inter ipsum et aliquem ex illis, iubeat notarium seu vicarium suum inter illos iudicare. Non oportet eum testimonium ferre de aliquo; quia causae testimonii sunt absconditae, dum causae sententiae iudicia- f. 125^a riae publicae sunt. Cum aliquando iudicium tulerit, postea vero si iudicium aliud illi simile coram eo adducatur, bene consideret pro-

bationes temporis praesentis, | et debitum in omnibus honoret, quamvis sententia posterior non sit similis priori. Ne destruat sententiam propriam, neque antecessoris sui neque alius <cuiuslibet>, nisi manifeste sit contra leges divinas, aut lateat aliquid indigens luce et demonstratione secundum canones patrum et ratiocinationem rectam ac veracem; melius est enim reverti ad veritatem quam adhaerere falsitati et perseverare in deceptione erroris. Et iudicium ferat secundum hoc quod manifestum factum est per confessiones in sessionibus iudicii, quando confirmata est eius cognitio apud eum et apud confitentem; et secundum hoc quod manifestum factum est per veram probationem aut per debita iuramenta; at ne iudicium ferat secundum hoc quod ipse scit sine illis.

Non ferat
sententiam neque
de se neque de
propinquis suis.

Non ferat
testimonium.

Ne facile destruat
sententiam latam.

Iudicium ferat
iuxta testimonia
et confessiones,
non iuxta propriam
scientiam.

CAPUT QUARTUM

Praecepta et monita generalia pro iudice,

desumpta ex canonibus legalibus, de litigante priore et posteriore

f. 125^b Probatio quidem | incumbit accusatori, iurairanda vero neganti, nisi sponte sua transferat iusiurandum ad accusatorem. Accusator igitur est ille qui <aliquid> exigit, hic est litigans prior; Accusator, litigans

Probatio incumbit
accusatori, iusiurandum
neganti.
Accusator, litigans

prior; accusatus,
lit. posterior.

Modus procedendi
in audienda causa.

accusatus <vero ille est a quo aliquid> exigitur, hic est litigans posterior. Haud probata habetur accusatio illius cuius non probatur potestas in hoc propter quod accusat. Quando litigantes stant in iudicio, iudex iubeat eos loqui, et ipse tacere debet usque dum terminetur eorum sermo. Si prior accuset, alter vero accusando respondeat, oportet audire iudicium prioris; et quando iudicium huius decisum est, tunc audiatur accusatio posterioris, quia accusationis responsum non est accusatio. Si autem unus interrumpat sermonem alterius, et inter verba eius loquatur, vel illi convitiatur, aut defectum disciplinae prodat, moneat eum iudex; quod si iteret, reprehendat eum; si adhuc magis insistat, cohibeat eum. Si accusator accuset | sensu haud intellegibili, dicit ei <iudex>: « Manifesta accusationem tuam clare »; neque decernet eius iudicium usque dum dixerit rem clare tum quoad eius naturam, tum quoad eius quantitatem, verbis exemptis a contradictione. Quando accusator accusationem claram <protulerit>, dicat <iudex> accusato: « Quid dicis? » Si confiteatur, dicat accusatori: « Ecce confitetur tibi »; et si exigat quod suum est, moneat illum ut det. Si vero neget accusatus, dicit ei <i. e. accusatori>: « Numquid habes probationem? »; si dicat: « Non », tunc accusati est verbum cum iureiurando suo, si exigat ab eo accusator iurairuranda. At si recuset et transferat iusiurandum ad accusatorem, si hic iuret, verum est quod exigit. Si vero recuset iusiurandum, dimittet eos ambos iudex et abibunt. Si unus eorum postquam recusavit, dicit: « Iuro », non audietur verbum eius, nisi forte in hoc consentiat adversarius eius, aut revertatur in sessionem aliam et non recuset <emittere> iurairuranda. | Et (si)¹¹ quis dicat: « Habeo probationem paratam », et exigat ab adversario suo iusiurandum antequam manifestet probationem suam, non facimus eum iurare, quia iusiurandum necessitate fit, ubi non adsunt probationes. Si dicat accusator postquam devictus est: « Habeo probationem », audiatur. Si non habeantur testes sufficientes secundum iudicem, exigat supplementum probationis.

Testes audiendi,
probandi.

Si vero consentiant et dubitet de eis, potest eos separare, et singulos eorum seorsum interrogare de adiunctis testimonii, de

¹¹ Secundum stilum consuetum huius capituli videtur omissum: $\sigma\sigma\mu\lambda(\sigma)$.

modo et loco eius, prout fecit Daniel cum illis duobus senibus qui testimonium perhibebant contra Susannam.¹² Si vero concordent, moneat eos singulatim <inculcando> timorem a iudicio instanti et futuro, et <revocando> memoriam iudiciorum divinatorum contra falsos testes, atque suggestionem prudenti <dicendo>: reditum ad veritatem esse meliorem perseverantia in falsitate. Haec est paenitentia a nequitia, dum mora in falsitate est additio peccati super peccatum. Si autem | perseverent in eo quod testantur et dubium circa eos adhuc remaneat, potest <iudex> dicere accusato: « Testati sunt contra te talis et talis, atque accepi eorum testimonium. Ecce licet tibi eos refellere iusta probatione, si dubites de eis ». Et si refellat omnes probatione clara, usque dum solus remaneat ex eis, evacuata est accusatio; secus, stabit accusatoris requisitio.

Si taceat accusatus non confitens neque negans, dicit ei iudex: « Da responsum; secus detinebit te <dandum> iusiurandum aut veritas accusationis ». Si vero respondeat accusatus: « Habeo probationem me non obligari ista requisitione »; et si petat occasionem <exhibendae probationis>, det ei iudex spatium aliquot dierum, quantum oportet, ad afferendam probationem suam, atque accusator aderit ei usque dum afferat probationem. Si vero moretur ultra spatium sibi datum ad afferendam probationem, detinebit eum iuramentum <dandum> vel solutio requisitionis. Si probationes duorum litigantium | sibi contradicant, pro ea parte in quam inclinat <bilanx> decernet iudex. Si ambae sint aequales, et una non sufficiat ad refellendam alteram, sententia quae fit in illarum praesentia sit tamquam illa quae foret in illarum absentia; et verbum est verbum huius qui rem possidet,¹³ quando illud confirmat iureiurando suo; secus stat probatio quae solvit eius verbum.¹⁴

Si accusetur mulier, quae non solet stare in iudicio neque itinerari neque licitari in emptione et venditione aut commercio, non cogatur sisti <in iudicio>; at praecipiat iudex ut sibi deputet defensorem <seu advocatum> in iudicium, quem loco suo deputat ad iudi-

¹² Dan. XIII, 51. Cf. BARHEBRAEI, *Nomocanon*, cap. 38, sectio 1; MAI, X, 2, p. 245 a (can. 7).

¹³ Seu: « sententia sit affirmatio huius qui rem possidet », i. e. melior est condicio possidentis.

¹⁴ Seu: « eius affirmationem ».

cium dicendum pro se; et quando lex exigit ab ea iusiurandum, mittat iudex virum rectum et probum qui eam iurare faciat.

Iudex scribat
sententiam.

Iudex debet scribere negotium sententiae iudiciariae in scripto veraci et claro, apud alium iudicem si occurrat necessitas, et in eo addat de se testimonium duorum testium vel plurium. Tenetur etiam ille alter iudex considerare veritatem sententiae, | et deinde ad f. 128^a effectum perducere, quando recepit testimonium testium qui in eo testati sunt.

Accusator probet
ius sibi debitum.

Quivis accusator tenetur accurate probare ius sibi debitum; at non tenetur probare ius non esse adversarii sui, quia potest neutrius esse; et in istis adiunctis debet remanere res sub manu tementis illud.

CAPUT QUINTUM

De temporibus iudicii et de eius qualitate;
de tribunali et de iis quos oportet in eo esse consiliarios et ministros

In dominica
ne fiat iudicium.

Regum. ¹⁵ Ne ferant iudices sententiam die dominica. Nullus <hac die> vexet homines vel terreat eos, neque adversarius, neque iudex, neque custos carceris.

Ambo actores
audiendi,

Didascalia Apostolorum. ¹⁶ Sit ergo conventus vester pro iudiciis vestris a die secunda hebdomadis. ¹⁷ Si ibi habeatur lis, componatur. Huic autem vacent <iudices> tota hebdomade, ut cum venerit dominica sancta, stetis <tranquilli> compositis litigiis et terminatis | f. 128^b altercationibus atque reconciliatis adversariis. Quando ¹⁸ veniunt ad vos iudicandi <seu actores>, stent ambae partes coram vobis in medio tribunali, prout iubet lex; ¹⁹ et cum auditis accusationem eorum, iudicate inter eos in veritate et in iustitia. Dicit Dominus: «Quaerite iudicium <i. e. iustitiam>, et subvenite oppresso» (Is. I, 17). Et cum sedetis ad iudicandum, et adversarii coram vobis stant invicem accusantes in facie, nolite nominare eos fratres donec recon-

¹⁵ S. R. I, p. 179, R III § 119.

¹⁶ Sequentes textus desumuntur ex capite XI *Didascaliae* (syriacae) quam citamus secundum versionem F. NAU, *La Didascalie des XII Apôtres* (Paris, 1912) et R. H. CONNOLLY, *Didascalia Apostolorum. The Syriac version translated* (Oxford, 1929).

¹⁷ Cap. XI, 47, 1; cf. NAU, p. 103; CONNOLLY, p. 111, l. 16 sqq.

¹⁸ *Ibid.* 2; cf. NAU, p. 103; CONNOLLY, p. 111, l. 23 sqq.

¹⁹ Cf. *Deut.* XIX, 17.

cilientur, ²⁰ et indagate inter eos cum diligentia. Diximus autem ne iudicetis in praesentia unius litigantium, sed in praesentia amborum; ²¹ quia si audiat verbum unius <tantum> eiusque accusationis argumentum et feratis sententiam cum festinatione, dum non adest illius adversarius qui sese excuset, meremini sententiam quam tulistis, et inveniemi coram Deo omnipotenti socii virorum mendacium in eius criminatione et oppressione.

et in praesentia
amborum sententia
ferenda.

Ex Synodo Ezechielis Catholici. ²² Fuit voluntas synodi ut, sicut f. 129^a olim statuta | erat lex sacerdotibus, ut in iustitia et timore Dei dirigerent negotia sua et studerent liberare defraudatos et oppressos ab oppressoribus eorum, et iudicium facerent in iustitia sine personarum acceptione: haud culpando innocentem neque excusando culpandum, quia iudicium Dei est, neve caperentur in vortice submergente corruptionis <accepta pecunia>; ita et nunc statuendus est hic canon: Ne ullus sacerdotum audeat in causis iudiciariis quovis modo accipere munus, et <ita> condemnare seipsum et suscitare in se iram divinam. Si enim Ananias et Saphira, eo quod subriperunt et celaverunt partem pretii agri sui quem vendiderant — quamvis de proprio subriperint et non alios defraudaverint — percussi sunt repente ambo poena mortis crudeli coram pedibus Apostolorum; ²³ quam amaras et crudeles poenas sibi parant illi, qui successores Apostolorum positi sunt ut immolent <i. e. dam-

Sacerdotes iudicium
ferant in iustitia,
sine personarum
acceptione.

Ne umquam
accipiant munera
in causis
iudiciariis.

f. 129^b nent> coram Deo secreto et publice | illos, qui pecuniam dant et illos propter quos pecunia datur. Et sanguis eius cui occasio datur peccandi, et oppressi ab eo propter quem peccat ille qui fraudatus est, ²⁴ a quo requiretur, nisi de manibus sacerdotum iniquorum, qui

²⁰ Cap. XI, 49, 1; cf. NAU, p. 104; CONNOLLY, p. 112, l. 25 sqq.

²¹ *Ibid.* 51, 1; cf. NAU, p. 106; CONNOLLY, p. 113, l. 13 sqq.

²² S. O. p. 123 et 382; B. Syr. p. 181 sq.

²³ *Act. Ap.* V, 1-11.

²⁴ Ubi noster codex f. 129 b, l. 3 habet: ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ, legitur in Synodico Orientali (ed. CHABOT, p. 123, l. 24): ܡܠܟܐ ܕܡܝܬܐ, «et oppressio eius propter quam peccat ille qui fraudatus est», quae lectio videtur praeferenda.

Vertit CHABOT, p. 383 initio: «De qui sera tirée la vengeance du sang de celui à qui l'occasion de péché aura été fournie, et de l'injustice subie par celui contre lequel il aura péché, sinon des prêtres...?» Quae versio — specietenus optima — non exprimit textum syriacum. BRAUN e contra vertit p. 182: «Und das Blut dessen, dem Gelegenheit zur Sünde gegeben wurde und die Unterdrückung dessen, um dessen willen der Bedrängte sündigt, von wem werden sie gefordert...?» Haec est versio litteralis servanda, quam latine expressimus initio huius notae.

submerserunt innocentem una cum reo, et adhuc magis semetipsos submerserunt? Propterea approbavit synodus, ut hinc et deinceps omnis sacerdos qui acceptione pecuniae deprehenditur cecidisse et certe reus probatur, subiciatur sententiae iudicii ecclesiastici.

Didascalia. Adsint vobiscum, o Episcopi, in sessione iudicii presbyteri et diaconi; et iudicate sine acceptione personae,²⁵ sed in iustitia sicut viri Dei; et scitote Christum, filium Dei, esse inter vos in loco tribunalis: videt omne quod iudicatis.²⁶ Dixit enim in lege: «Noli esse cum multis facientibus mala. Ne audias verbum vanum, neque sedeas in conventu evacuante veritatem». ²⁷ Oportet designare pro iudicio | spatium publicum et temperatum, cui non f. 130^a noceat calor aestivus neve laedat frigus hiemale, nec aliud quodvis noxium. Ne sedeat iudex in templo Dei, quia orationi, non autem litibus et altercationibus destinatum est, prout declaravit os Domini: «Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem fecistis illam speluncam latronum» (*Matth.* XXI, 13). Praeterea saepe iudicandi sunt peccatores et malefactores; atque strepitus de negotiis saecularibus et caducis in tribunali multi sunt. Oportet adsint ibi causidici et testes, ut cum occurrit iudicium profundum et difficile, iudex ab eis accipiat consilium et iuxta verbum oris eorum decidat. Si autem statim non appareat veritas, sententiam differat usque dum videatur.

Regum. Si velit vir ut servus eius dicat iudicium pro eo, non praecipit <seu hoc prohibet> ei lex. Non licet; quia impossibile est ut servus et liber <mutuo> faciant iudicium: quia non sunt aequales in honore.²⁸

Ex Synodo | Beth Lapat. Clericus vel religiosus et monachus, f. 130^b habens iudicium cum laico, non potest ultro sine vi adire tribunal exterorum <seu paganorum>. Qui autem ierit, vituperetur; et si ultro emisit iurairanda coram paganis, aut testatus fuerit testimonium falsum, in libro speciali consignetur eius culpa; et <nonnisi> post supplices preces et paenitentiam, quas exhibuit, recipiatur, iuxta examen sacerdotum.²⁹

²⁵ Cap. XI, 47, 1; cf. NAU, p. 103; CONNOLLY, p. 111, l. 20 sqq.

²⁶ *Ibid.*, 47, 2; cf. NAU, p. 104; CONNOLLY, p. 111, l. 30 sqq.

²⁷ Cf. *Exod.* XXIII, 2.

²⁸ S. R. I, p. 65, R II § 29; cf. *ibid.* p. 13, R I § 21; et p. 157, R III § 41.

²⁹ Cf. S. O. p. 624.

Iudicium fiat
in loco publico
et temperato;

minime vero
in templo.

Servus non audiat
in iudicio.

Clerici et religiosi
ne adeant tribunal
paganorum.

Išo'bokt. Adversarius posterior <seu accusatus>, quando vadit ad iudicem paganum et accusat socium suum <seu accusatorem> in iudicio, et conqueritur de eo, eumque adducit ad illum, si prior <seu accusator> inde habeat damnum seu nocumentum, pro damno illo et labore exigetur compensatio ab illo qui eum accusavit coram paganis, et adhibebitur in eum etiam censura seu excommunicatio.³⁰

CAPUT SEXTUM

De testibus et regulis testimonii;

quinam sint testes veraces, quinam vero testes dubii

f. 131^a Sermo igitur universus | de testibus in decem partes dividitur.

Primo. Necessitas statuendi testes, quae cognoscitur testimoniis naturae et Scripturae. Scriptura quidem affirmat in utroque testamento: «In ore duorum vel trium testium stat omne verbum» (*Deut.* XIX, 15 et *Mth.* XVIII, 16). *Isaias*: «Et adhibe mihi testes fideles» (VIII, 2). *Basilius*: «Ne producas sententiam in aliquem, o Episcopo, sine testimonio». — Natura vero circa hoc docet. Quia aliqui homines, id est pauci, iusti et veraces sunt; aliqui vero, i. e. plerique, iniusti sunt, propterea necessarium negotium est, ut constituentur iusti ad testandum in negotiis emptionis et venditionis, in casibus improvisis actionum et occupationum humanarum coram iudice, ut hic innitatur verbis eorum in iudiciis occurrentibus ad firmandam veritatem et ad repellendam falsitatem. Et cum ratio iustificet constitutionem testium propter civile consortium, quia hoc necessarium est, <propterea> constituti sunt testes apud illos, qui subiecti sunt iugo legis divinae et <apud> alios <seu paganos>; et <praeterea> quia | per testes confirmantur probationes et minuuntur valde iurairanda.

Secundo. Condicio dignitatis eorum ad hoc <ut aliqui sint testes>. Chrysostomus in explicatione Matthaei dicit vocem hanc «iustitiae», etsi dicatur de virtute singulari secundum veritatem, in pluribus tamen locis dici de eo qui habeat omnem virtutem, prout dixit Evangelista: «Erant iusti ambo ante Deum», et hoc explicavit dicens de eis: «incedentes in omnibus mandatis et iustitia

Accusatio apud
iudicem paganum:
damnum
reparandum;
punitio accusatoris.

1° Necesse
est statuere testes.

2° Dotes requisitae
ut quis sit testis:
sit iustus,

³⁰ Lib. VI, § 2 b; S. R. III, p. 184-185.

Domini sine querela » (*Luc. I, 6*).³¹ *Didascalia*. Testes sint probi, sine ira, fideles, puri, misericordes, compatientes, neque avari nec mali, sed iusti et boni. Accipitur vero talium testimonium propter eorum bonos mores, veritatem verborum eorum, excellentiam vitae eorum et bonitatem actionum eorum. Illorum vero qui sunt indolis contrariae istis, non recipitur testimonium eorum, etiam si concordent verba eorum.³² *Regum*. Testes vero quos recipiunt leges sunt | hi : duo vel tres viri fideles, liberi, qui numquam inventi sunt in negotiis malis, in furto, inquam, aut latrocinio, aut mendacio, aut magia, aut in uno ex similibus negotiis malis, qui non habent dignitatem, vel forsitan adhuc sunt de familia viri vel sunt amici eius, vel de illis qui mercaturam cum eo exercent, sed sint viri liberi. Hos recipiunt leges ut testentur de omni quod sciunt, tenentes legem gloriosam et tremendam Christi atque iurantes se veritatem testatos esse. Tales recipiunt leges ceu testes, viros adultos, maiores, inquam, viginti quinque annorum. Quando quaestio tractatur inter duas partes habentes processum et <protrahitur> tempore multo, oportet interrogentur testes quos adducit adversarius viri, quot annos nati sint quando testantur; et quando ore proprio confessi sunt coram audientibus iudicium causae huius quot annos vixerint | et a quanto tempore testentur de causa, si inventi fuerint testes illi tempore hoc fuisse adulti, quippe qui plus quam viginti quinque annos agerent, praecipiant leges ut recipiatur testimonium illorum.³³ Et sciendum est haec a testibus requiri: ordinem, fidem, bonos mores et laudabiles. Adhuc notum facimus virum rectum, iuxta philosophos, esse illum cuius anima rationalis perfecta est scientiis excelsis et virtutibus bonorum operum, regens duas facultates suas, irascibilem nempe et concupiscibilem, quas subiecit ad tendendum in fines spirituales, et destruxit una earum impetum alterius in exigentias corporales. Notum adhuc sit tibi a testibus requiri veritatem. Et quia haec non possidetur nisi cognitione, perfectione virtutum et aversione a turpibus, propterea necessaria est condicio inveniendi in testibus, id quo tantummodo possidetur veritas, ut <scilicet> adimpleatur veritas. |

³¹ P. G. LIII, col. 43; in *Matth. hom. IV, 3* in fine.

³² Cf. cap. XI, 49 ubi de *actoribus* similia dicuntur; NAU, p. 104 sq.; CONNOLLY, p. 112 sq.

³³ S. R. I, p. 131 sq., R II § 150

et bonae famae;

sit liber,

maior 25 annorum,

cui non dominetur
passio,

sit verax ore
et opere, seu omni
virtute ornatus.

f. 133^a

Tertio. Causae impediens dignitatem <requisitam> ad testimonium <ferendum>. *Didascalia*. Non testetur infidelis.³⁴ *Regum*. Neque ille <testetur> qui nondum viginti annos natus est,³⁵ neque ille qui sub tutoribus est, nec mutus, nec blaesus, nec daemoniacus, nec stultus, nec mendicus, nec servus, neque qui accusatus est de adulterio, neque subiectus sicut servi principum. Ingreditur vero in hanc categoriam excludentem a condicione dignitatis <ad iudicium ferendum> ille qui diffamatus est culpis magnis, ut concubiniarius et ebrius; similiter ille qui persistit in culpis minoribus, ut subsannator, et illusor, qui manducat in foro et vivit prodigaliter, qui ludit alea et tesseris, et qui ornatur iis quae sunt peregrina ab habitu et statu suo, sicut sacerdos portans annulum vel induens vestem militarem.

3° Causae
impedientes ne quis
fiat testis.

Quarto. De numero testium. Ne sint minus quam tres vel duo, « quia in ore duorum vel trium testium stat omne verbum », Deus Deorum Dominus locutus est in utroque | testamento (*Matth. XVIII, 16*). Adhuc vero in *Deuteronomio* (XIX, 15): « Non stabit testis unus contra virum <ad probandum> quidquid facinoris et peccati in quovis peccato, quod commisit. In ore duorum vel trium testium stabit verbum ». Atque in cautionem augendus est numerus testium. *Didascalia*. Ne recipiatur contra aliquem testimonium unius, sed trium et plurium; et habeant testimonium bonorum operum inde ab initio vitae suae.³⁶ *Basilii*. Neque delectentur mendacio. *Regum*. Testes in testamentis sint septem aut quinque, et in ceteris chirographis tres aut duo.³⁷

4° Testes sint duo
vel tres.

Quinto. De tempore termini <προθεσμία> ad afferendam probationem et statuendos testes. *Regum*. Computentur omnes dies ab introitu <causae> spatium <temporis> determinatum, tam quantitas intervalli quam confessionis dies et dies reditus. Et qui necesse habet retinere testes, provideat eis necessaria propriis expensis.

5° Determinato
tempore testes
afferendi.

Sexto. Quinam sint quorum testimonium pro eis et contra eos non valeat. Non valet | testimonium de seipso, secundum verbum Domini: « Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium

6° Quorum non
valeat testimonium:
nullus testetur
pro se;

³⁴ Cap. XI, 45, 2; 46, 1; cf. NAU, p. 102; CONNOLLY, p. 109, l. 24 et p. 110.

³⁵ Paulo supra requirebantur *viginti quinque anni*. Circa sequentia cf. BAR-HEBRAEI *Nomocanon*, cap. 39; MAL, X, 2, p. 249 sqq.

³⁶ Cf. cap. X, 38; NAU, p. 93 sq.; CONNOLLY, p. 102, l. 15 sqq.

³⁷ S. R. I, p. 171, R III § 95.

meum non est verum » (*Ioan.* V, 31). Et vituperans principes Iudaeorum, dicit: « Vos estis qui iustificatis vos coram hominibus. Deus autem novit corda vestra » (*Luc.* XVI, 15). *Occidentalium*.³⁸

neque pro suis,
sive familiaribus
sive rebus;

Non valet testimonium alicuius pro eo quod ipsi ut patrono pertinet; id est, non testabitur aliquis pro filiis suis, neque pro filiis filiorum suorum quotquot descendunt, neque pro genitoribus suis et avis suis quotquot ascendunt, neque pro uxore sua, neque pro fratribus suis, neque pro servo suo, neque pro socio suo negotii in quo consociantur, neque pro eo quem constituit procuratorem suum, nisi forte velit et consentiat ille contra quem testatur; attamen valet testimonium consanguineorum contra invicem.³⁹ *Eorumdem*. Neque testetur in testamento heres eius vel procurator; neque valet testimonium liberti pro domino suo neque pro filio domini sui. *Basilii*. Non valet testimonium alicuius de inimico suo neque de suo colligante, nisi forte velint et consentiant in testimonio eius pro eis | et contra eos. Et qui est mediator inter aliquos in negotio quo-

neque de inimico.

Non audiat haec
contra Episc.

Testimonium est
depositum veritatis,
gratis exhibendum.

7° Testis sit
accuratus,
personalis.

libet, non est testis.⁴⁰ *Apostolorum*. Ne recipiatur testimonium haeretici contra Episcopum, neque testimonium unius Episcopi.⁴¹ Et scito exinde manifestari testimonium esse depositum veritatis, quod testimonium exigit illudque petit, apud eum qui testatur; <depositum> quod debet reddi, quando petitur et ubi necessitas habetur, in utilitatem eius pro quo testatur. Et omnis qui in eo non est passus cessationem ab usibus quietis suae seu <ordinariae> vitae suae, non potest requirere pro illo mercedem neque pro deposito <praedicto> neque pro redditione eius.

Septimo. De hoc quod non est accuratum in testimoniis. *Occidentalium*. Testimonia accidentaliter quae fortuito adveniunt trans-euntibus per viam et iis similia, nihil omnino valent; sicut <cum> aliquis dicit: « Casu adfui pro qualibet causa, et audiivi talem dicentem: Sumpsi a tali hoc et illud ». Quia tale testimonium non est accuratum, ergo non est dignum acceptu. | *Regum*. Non valet

³⁸ « Occidentales vocat Sobensis Syros, Graecos, Latinos aliosque, quos Orientalibus Chaldaeis Chaldaeorumque Nestoriano Patriarchae subiectis Persis atque Indis opponit »; ita I. S. ASSEMANI, B. O. III, 1, p. 277, n. 3.

³⁹ Cf. BARHEBRAEI *Nomocanon*, cap. 39, sectio 1, causa sexta, 2; MAI, X, 2, p. 251.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 251 b, causa tertia.

⁴¹ Cf. supra p. 43, can. 71; secundum quem probabiliter legendum est etiam hic: « neque testimonium unius *fidelis* », i. e. contra Episcopum.

testimonium narrativum <seu narratione nitens>; sed post declarationem testium <accipitur> quod testantur; indagabunt eius sinceritatem et assequebuntur eius veritatem.⁴²

Octavo. Prohibitio testimonii falsi; et quod meretur testis falsus condemnationem, quae sequeretur confirmationem eius testimonii. Deus enim dixit: « Non loqueris (contra proximum tuum) falsum testimonium » (*Ex.* XX, 16; *Deut.* V, 20). *Basilii*. Illi, qui falsum testimonium profert contra aliquem, ita ut hic suspendatur ab exercitio gradus sui vel quovis modo puniatur, infligatur punitio quae deberet venire super illum de quo testimonium dedit, si postea probetur ipsum dixisse falsum testimonium.

8° Falsi testis
punitio.

Nono. De causis excludentibus a <reddendo> testimonio; et illae sunt egressus ex condicionibus dignitatis, et ingressus in causas prohibitivas. *Canon*. Non perhibeat testimonium ille, qui convictus est aliquando pecuniam vel munus accepisse, ut testaretur aut non testaretur. Oportet enim veracitas testimonii pertineat | testi, aut publice <denuntianda est> exclusio eius ab eo <seu testimonio perhibendo>.

9° Quinam exclud.
a test. perhibendo.

Qui semel ad hoc
pecuniam accepit.

Decimo. Quod testimonium de testimonio non accipitur, nisi quando testis principalis dicit secundo: « Testare de meo testimonio hoc ita et ita esse ». Et quando secundarius videt eum testatum esse coram iudice specialiter testimonium quod ipsi verum probatur, de hoc testimonium perhibeat, etsi non petatur testimonium eius. Et adhuc validum est testimonium de testimonio, quando testis principalis est aegrotus, aut in vincula coniectus, aut in regione longinqua aut defunctus. Quando vero non est ita, vel renovata est exclusio eius <i. e. testis secundarii> a testimonio <perhibendo>, vel rixa eius <supponitur> cum eo de quo est testimonium; uno verbo, <si accedit> aliquid quod prohibet eius testimonium, non est validum. Adhuc examinandus est numerus testium in testimonio de testimonio post testimonium, ut scilicet sint plures quam tres.

10° Testimonium
de testimonio
non accipitur.

⁴² Cf. BARHEBRAEI *Nomocanon*, cap. 39, sectio 5: *De testimonio testimonii*; MAI, X, 2, p. 256 b sq.

CAPUT SEPTIMUM

De regulis respicientibus testes | veraces et dubios
atque testimonium eorumf. 136^v

Regulae igitur iudiciorum circa testes dubios et veraces sunt octo.

1° Testimonium
de crimine
non facile
credendum.

Primo. Iudicium de testimonio circa crimina. *Didascalia.*⁴³ Ne credas omnibus in testimonio, quia multi homines calumniantur fratres suos, eosque criminantur falso propter invidiam et malitiam, sicut illi duo senes qui testimonium perhibuerunt contra Susannam in Babel. Tu ergo, Episcopo, esto patiens in talibus negotiis sicut vir Dei; neque facilis sis ad accipiendum testimonium illius qui talis est, ne perdas innocentem et occidas iustum.

2° Testes
personaliter debent
convenire.

Secundo. Quod debent <testes personaliter> convenire ad dandum testimonium. *Canon.* Illi qui testantur in chirographo debitorum, oportet dicant se adfuisse acceptioni pecuniae, et confessionem <contracti debiti> coram ipsis factam esse, prout exigit lex, et propter hoc tantum negotium se specialiter vocatos esse. Et de necessariis etiam est, | ut in testimonio de criminibus adsint testes ipsa persona sua et non <scripto> testimonio suo tantum. Testes enim intuendi sunt potius quam testimonii membranae; quia differentia magna habetur inter aspectum viri eiusque verbi auditum et chirographum eius testimonii. Multa enim dubia solvit vir aspectu suo et responsis suis, quae scriptura eius solvere nequit.

f. 136^b

3° Testes accurate
probandi.

Tertio. De differentia et contradictione quae invenitur in testimoniis. *Canon.* Quando de verbis testium aliquid differt et cetera destruit, vel quando unus testium profert testimonium differens a testimonio illorum qui cum eo circa idem negotium testantur, aut quando testatur false, debet iudex accipere ex illis veraciorem et qui meretur fiduciam, evitare autem contemptibilem, si appareat cum fine malo agere. Si vero qualitas testium una eademque sit atque habeatur contradictio in verbis eorum, non inclinet aurem suam in consilium multorum, sed in verbum | veracium, qui non inimicitia aut amicitia testantur, veracitatem eorum attestante con-

f. 137^a

⁴³ Quae sequuntur, quoad generalem sensum occurrunt cap. XI; cf. in specie paragr. 51, ed. NAU, p. 106-107; CONNOLLY, p. 114-115.

scientia iudicis et <confirmantibus> indiciis; quia non est fidendum multis quia multis, sed quia fidelibus et veris. Oportet fiat examen uniuscuiusque testis, utrum honorabilis sit, sine macula et irreprehensibilis, an vilis et vituperandus; utrum dives an pauper, quando oritur suspicio eum in aliquo transgredi propter lucrum; utrum amicus sit accusatoris an inimicus accusati; quando vero extra dubium est, testimonium ferat. Oportet iudicem considerare utrum testes perhibeant testimonium coactum, et utrum respondeant ad quaestiones veraciter annon, atque indicia praeponderantia accipiat.

Quarto. De <testibus> iustificantibus <seu de laudatoribus>. *Canon.* Testes simplices examinandi sunt, si habeatur necessitas. Si vero negotium permittat ut plebeius ibi ferat testimonium, non recipiatur eius testimonium absque examine. *Regum.* Ne declaretis innocentem qui non est declarandus innocens; scriptum est | enim: «Vae illi qui iustificat malum, et transire facit ius a debili eique recusat quod meretur». ⁴⁴

4° Vae iustificanti
malum!

Quinto. Qui arcessit testes in accusatione alia praeter hanc, et testantur contra eum, ipse vero non accipit testimonium eorum allegans eos esse viles et infideles, <non creditur>, nisi forte ostendat interim ortam esse inimicitiam inter eum et illos cum probatione lege accepta, aut nisi ostendat quod testantur illi testes esse mendacium.

5° Testes ab aliquo
adducti, creduntur
testantes contra
eum.

Sexto. Ille adhuc qui arcessit testes ter, non adducat alios quando eorum falsitas probata est in eius praesentia; at prius quam mendacii convincantur, potest eos adducere in quartum testimonium.

6° Testes audiantur
quater.

Septimo. De retractatione testimonii. *Canon.* Quando retractant testes testimonium suum coram iudice, antequam iudicium in quo testantur decernatur, evacuabitur iudicium hoc. Si vero post sententiam retractent, non evacuatur iudicium, sed tenentur testes | reparare iacturam et damnum causata testimonio suo. Si unus eorum retractet, solvat medium. Si tres vel plures sint, et retractent illi qui sunt ultra duos, non obligantur damno <reparando>, quia nihil pecuniae periit retractatione eorum. Si vero retractent duo vel plures usque dum non remaneat nisi unus, dimidiam partem reparent, quae est mensura huius quod perdere fecerunt.

7° Retractato falso
testimonio post sen-
tentiam, damna sunt
reparanda a testi-
bus.

⁴⁴ Cf. *Is.* V, 23. Hic textus citatur in *Didascalia*, cap. X, 42, 3, ubi fere idem commendatur; cf. NAU, p. 97; CONNOLLY, p. 106, l. 7 sqq.

8° Testimonium
in favorem inimici
verum reputatur.

Octavo. Nullus tenetur ponere testes <affirmantes> hoc, propter quod accusatur, non esse in eo neque apud eum. *Išo'bokt.* Testimonium quod aliquis in proprium damnum aut in utilitatem inimici sui testatur, verum reputatur.⁴⁵

CAPUT OCTAVUM

De iuramentis

Concordia inter
Dominum dicentem:
Ne iuretis omnino,
et Ecclesiam
permittentem
iusiurandum.

1° D. N. posuit hanc
legem propter
Apostolos
seu perfectos.

Išo'bokt. Circa iuramenta vero lex Moysi praecepit: « Non per-
iurabis » (*Ex.* XX, 7). Dominus noster autem Deus praecepit: « Ne
iuretis omnino » (*Matth.* V, 34). Sed nos ob necessitatem quandoque
imponimus iuramenta, quin tamen opponamur praecepto | Domini f. 138^b
nostri. Quia neque Paulus Apostolus contrarius est Domino nostro
cum dicitur: « Homines enim per maiorem sui iurant, et omnis
controversiae eorum finis verus habetur per iuramenta » (*Hebr.*
VI, 16). Dominus noster non pro negotiis mundanis posuit legem;
neque iudicibus ponit legem, ut hoc modo faciant iudicium. Ecce
enim praecepit: « Ei, qui te percusserit in dexteram maxillam tuam,
praebe ei et alteram; et ei, qui vult tecum iudicio contendere et
tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium tuum » (*Matth.* V.
39-40). Sed non propterea viro ad nos venienti et coram nobis con-
querenti: « Aliquis me percussit in maxillam meam », dicimus:
« Vade, praebe ei et alteram »; neque ei a quo tunica ablata est,
praecepimus ut det et pallium suum. Dominus noster posuit legem
hanc apostolis suis, quorum mens perfecte elevata erat super omnia
negotia mundana, quibus etiam dixit, ut tollerent crucem suam
et sequerentur eum. Illa lex potius posita est pro voluntate eorum,
qui volunt pervenire ad virtutem perfectam. | Itaque et hoc quod f. 139^a
praecepit: « Ne iuretis omnino » (*Matth.* V, 34), <non dixit> quasi
nescirèt futura esse iudicia inter homines, quae nequeunt fieri
sine iuramentis; sed hoc praecepit discipulis suis, ut sint recti,
neque indigeant necessitate iurandi; sed dicant id quod est: « Est »,
et quod non est: « Non est ». ⁴⁶ Nos vero quia in negotiis humanis
utimur iudicio, non possumus non uti <iuramentis> in iudiciis hu-
manis. Propterea, in quantum possumus, solliciti exhortamur illos

⁴⁵ *Corpus Iuris*, lib. VI, cap. 5, § 2; S. R. III, p. 197, l. 6-7; cf. *Coll. can. syn.*,
tract. IV, 5 in fine, MAI, X, 1, p. 69 a.

⁴⁶ Cf. *Matth.* V, 37.

qui inter se habent iudicium, ut, si fieri potest, non iurent neque
iurare faciant, sed consentiant ad invicem et utantur rectitudine
iudicii. Praecipue vero accusanti proximum suum ac volenti impo-
nere ei iusiurandum suademus, ut, si fieri potest, non faciat iurare,
sed toleret iniustitiam sibi illatam in spe remunerationis divinae.
Si autem velit iudicium, non impedimus eum <ab exigendo iureiu-
rando>. Accusatum saepe non possumus impedire quin iuret, quia
f. 139^b frequenter exigitur ab eo quod | est supra eius vires vel quod ipsi
nullo modo notum est. Attamen et ipsum exhortamur, iuxta vires,
ne iuret; sed si non habeatur alia via agendi, non fraudamus eum
<recursu> ad iudicium.⁴⁷ *Eiusdem.* Adhuc hoc dicimus, <scilicet>
quod etiam illud dictum Domini nostri ad discipulos suos, quorum
tota cogitatio elevata erat supra hunc mundum: « Qui te angaria-
verit mille passus, vade cum illo et alia duo » (*Matth.* V, 41), et
« qui vult tecum iudicio contendere, et tunicam tuam tollere, di-
mitte ei et pallium tuum » (*ibid.* 40), etsi discipuli <illud> fecerint
propter abnegationem et praedicationis opus, <quasi> indiscri-
minatim praeceptum; nos autem haud opponimur Domino Nostro
nec verbis Doctorum et Patrum, <dum> a nobismet confidenter di-
cimus hoc esse intentum: « Qui te angariaverit et dixerit: Veni
mecum mille passus, secus derelinque fidem tuam et ego relinquam
te <tranquillum>; responde ei: Veniam tecum duo <millia>, at non
derelinquam fidem meam ». Similiter dicenti ad te: « Relinque tu-
nicam tuam, secus renega fidem tuam; responde: Relinquam etiam
f. 140^a pallium meum, sed fidem meam | non relinquam ». Et « percutienti
te super maxillam tuam dexteram propter fidem, praebe ei et alte-
ram ». <Et veritas huius interpretationis> noscitur clare ex eo quod
dixit <Dominus noster>: « Nolite timere eos qui occidunt corpus,
animam autem non possunt occidere » (*Matth.* X, 28). Igitur quando
propter fidem aliquis <ita loquitur>, non autem quando fur, illusor,
stultus quidam aut nequam dicit tibi in vanum: « Angario te ut
vadas mecum mille passus », vel « da mihi tunicam tuam et pal-
lium tuum », prout occurrit oportet dare.⁴⁸

2° Toleranda
iniustitia,
potius quam
abnegare fidem.

Explicit tractatus secundus; et Domino laus. Amen.

⁴⁷ *Corpus Iuris*, lib. VI, cap. 6, § 1-4; S. R. III, p. 196-199.

⁴⁸ *Ibidem*, § 11, p. 200-201.

TRACTATUS TERTIUS

DE DESPONSATIONE CHRISTIANORUM ET CONIUGIO LEGITIMO;
FINES, CAUSAE ET IUDICIA DE ILLO ET PROPTER ILLUD

CAPUT PRIMUM

De quidditate coniugii legitimi et de utilitate ex eo <manante>

Coniugii legitimi
definitio.

Coniugium legitimum est unanimis consensus | viri ac mulieris f. 140^b
<cohabitandi> testimonio et oratione sacerdotali <consacratus>; communio atque coniunctio naturalis in utriusque adiutorium ad sustentandam vitam temporalem, ad explenda necessaria, et ad generandam prolem quae ipsis succedet.

Doctrina
V. et N. Test.
de leg. coniugio.

Synodi Iso'iahb Catholici. Doctrina divina in Vetere Testamento tamquam pueris et in Novo tamquam perfectis, per Prophetas et Apostolos, ordinavit conversationem probam et honestam, quae familiam decet, atque simul definivit leges de regularitate et honestate coniugii, ut non sint homines similes animalibus sine loquela, quibus non imputatur peccatum neque iustitia; sed ut tamquam rationales, immo tamquam <Dei> familiares, per exhortationem legis, facilitatem habeant accedendi utiliter et recedendi caute, solliciti secundum Dei voluntatem ut coniugium, quod efficaci operatione sapientiae Creatoris datum est in propagationem ac stabilimentum tribuum generis nostri, non | subvertant tamquam non f. 141^a
habentes leges, tamquam irracionales transgressores legis. Abhorreant vero a luxuria, et diligant castitatem in coniugio legitimo, in quo servatur simul dilectio Dei erga coniugatos (et mutua dilectio inter coniugatos),¹ qualis initio creationis incepit a constitutione mundi, qualis in evangelio a Domino nostro ordinata est et secundum formationem ordinatam corporis hominis. Nullum enim corpus habet duo capita, neque ullum caput habet duo corpora; sicut una Ecclesia <est> uni Christo, et unus Christus uni Ecclesiae quae est corpus eius, prout scriptum est: « Et ipsum <Christum> qui est supra omnia, dedit <Deus> caput Ecclesiae, quae est corpus

¹ Lacuna codicis nostri completur edito *Synodico Orientali* a cl. CHABOT, p. 148, l. 27.

ipsius» (*Eph.* I, 22). Nulla mulier habet duos viros, quia hoc abhorret tam intelligentia² quam lex. Et quemadmodum non placet marito quod vir (extraneus)³ ascendat lectum eius et polluat eius stratum; ita neque uxori <gratum est> ut mulier extranea ascendat lectum eius et polluat stratum eius. Nulla est enim domus, in quam f. 141^b intraverunt duae | vel tres mulieres ut essent uni viro, quin intraverint cum illis dissensiones, aversio et inimicitia, destruens fecunditatem, destruens vitam invidiā homicidae diaboli, corruptoris legum, sicut inimicitia quae fuit in domo Patriarchae <Abrahae>,⁴ et in domo nepotis eius <Iacob>,⁵ et in domo Elcanae,⁶ et in domo psaltae Spiritus,⁷ et in domo sapientis Salomonis filii eius cuius cor seduxerunt mulieres multae atque iratus est Deus propter defectionem eius;⁸ ex quibus divinis <scu biblicis> narrationibus manifestantur quae ex inordinatione in coniugio manant. Quamvis enim Dei providentia et gubernatio toleraverit, ut quidam veterum adhaeserint duabus vel pluribus <uxoribus> propter ipsorum infirmitatem; attamen adventus Christi, restaurans creationem primam et ordinem qui inter primos homines exstitit, ordinavit etiam vitam decentem mores perfectorum, atque docuit discipulos evangelii circa coniugium legitimum.⁹

CAPUT SECUNDUM

f. 142^a

| De fine coniugii legitimi

Finis primus coniugii est res seu negotium duplex. Prima quidem est generatio filiorum ad sustentationem generis <humani>, et hoc testatur <verbum Dei>: « Crescite et multiplicamini » (*Gen.* I, 28), quod fieri nequit sine coniugio; <apparet> etiam ex eo quod plantata est concupiscentia in natura animali, quae exigit unionem illam e qua sequitur progenies. Huic primo fini conecitur negotium alterum, quae est expulsio concupiscentiae per unionem

Finis coniugii
duplex:
1° generatio,
cui conecitur
concup. expletio;

² S. O. p. 149, l. 3: *natura*.

³ Deest in nostro codice; legitur vero in S. O. p. 149, l. 4.

⁴ Cf. *Gen.* XXI, 9 sqq.

⁵ *Gen.* XXX, 1 sqq.

⁶ I *Sam.* I, 6 sqq.

⁷ I (III) *Reg.* I, 11 sqq.

⁸ *Ibid.* XI, 1-9.

⁹ S. O. p. 148-149; 409-410; B. Syn. p. 216-217.

2° mutuum
adiutorium.

Coniugium necessa-
rium apparet ex
V. T.

Iuxta N. T. *triplex*
hom. habitudo ad
coniugium:

1° necessarium
propter aestum
concupiscentiae;

2° at perfectior est
virginalis
continentia;

generativam. Secundus <finis> est adiutorium adveniens duobus coniugatis, alterutri eorum a consorte, ad portandum pondus laborum huius miserae vitae; et hoc significat Dei verbum quoad protoparentes: «Non est bonum Adam esse solum, faciamus ei adiutorem similem sibi» (*Gen.* II, 18). Igitur finis revera primus coniugii est procreatio filiorum et sedatio impetus concupiscentiae, aut adeptio auxilii, vel utrumque simul. Et coniugium quidem comparate ad initium existentiae <scu creationis> necessarium est, quia providit de eo legislator | inde ab initio et <hoc apparet> ex f. 142^b Vetere Testamento, prout diximus. — In Novo autem Testamento tripliciter dividitur <scu describitur hominis habitudo ad illud>. *Primo*. Quia nempe aestus concupiscentiae frequenter impellit in legis transgressionem, coniugium ergo comparate ad eum qui ita est <scu in hoc periculo versatur> necessarium est et praeceptum, prout significat Apostolus caelestis in epistula ad Corinthios: «Dico autem non nuptis et viduis: Bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant; melius est enim nubere quam uri concupiscentia» (*I Cor.* VII, 8-9). *Secundo*. Coniugium vero non est necessarium quoad illum qui potest vincere concupiscentiam suam, aut propter congruentiam et sanitatem temperamenti sui, aut propter excellentiam conversationis eius, aut propter altitudinem eius contemplationis et subtilitatem cogitationis eius. Atque haec iterum significat Apostolus ille divinus in eadem epistula ad Corinthios dicens: «De quibus autem scripsistis mihi, bonum est homini ad mulierem non accedere; propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam | habeat, et unaquaeque mulier suum virum habeat» (*I Cor.* VII, 1-2). «Hoc autem dico tamquam infirmis... Ego enim volo ut omnes homines sint sicut ego in puritate; sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic» (*Ibid.* 6-7). Et haec consonant verbo Domini: «Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter regnum caelorum. Qui potest capere, capiat» (*Matth.* XIX, 12). Quibus consentit etiam Apostolus; et ostendens utilitatem ex illis <sequentem>, ait: «Qui enim sine uxore est, cogitat quae Domini sui sunt, quomodo placeat Domino suo». Differentia autem habetur etiam inter uxorem et virginem: «Quae non

habet virum, cogitat quae Domini sui sunt, quomodo placeat Domino suo, ut sit sancta corpore suo et spiritu; quae autem nupta est, cogitat quae sunt mundi, quomodo placeat viro suo» (*I Cor.* VII, 32 et 34). *Tertio*. Coniugium autem licitum est respectu illius f. 143^b qui est inter duas illas categorias primas, | scilicet inter illum qui uritur concupiscentia et illum qui est absque passione, prout praecipit Apostolus: «Si sumas mulierem, non peccas; et si virgo accipiat virum, non peccat» (*Ibid.* 28). Et in illa <=epistula> ad Hebraeos: «Honorabile est coniugium in omnibus, et thoros eorum <i. e. coniugum> purus est. Fornicatores vero et adulteros indicat Deus» (XIII, 3). — Manifestum est ex illis quae dicta sunt de fine coniugii, non esse facienda sponsalia illius cuius nondum cognoscitur modus temperamenti ac mentis propter pueritiam eius, utrum, cum pervenerit ad aetatem <adultam> forsitan futurus sit ex urentibus concupiscentia, an ex iis cuius concupiscentia extincta est; utrum possit se continere, annon. — Adhuc sciendum est memoratos fines illos tres coniugii divisos esse iuxta finem Artificis sapientissimi, gloria nomini eius! At pauci servi eius observant ordinem eius. Ceteri vero homines alios prosequuntur fines, qui multipliciter dividuntur. — Quidam enim non quaerunt in matrimonio nisi f. 145^a voluptatem propriam coniunctam unioni naturali,¹⁰ | nil aliud praeter illam considerantes, neque intendentes progeniem aut adiutorium, quin potius forsitan procurant privationem conceptionis sive ex parte viri sive ex parte mulieris, recusantes pondus adiutorii <uxori exhibendi> et pueris eius, quia de voluptate tantum solliciti sunt. Alii aliquando sufferunt, propter pulchritudinem mulieris, pauperiem eius et vilem condicionem familiae eius. At tamen contingit ut postea fines tales corrigantur et post <temporis> spatium. — Quidam sunt quorum totus finis in matrimonio <contrahendo> est ambitio, divitiarum abundantia, vel altus gradus, et celebritas familiae, aut omnia illa simul. Ac propterea propter divitias et gradum sufferunt familiae nequitiam; aut propter gloriam familiae, sufferunt eius pauperiem et humilitatem membrorum eius. — Quidam adhuc nuptui tradunt illum in quem auctoritatem habent, pater eius, inquam, aut alius, quando ille puer est, sive ne <ab alio> praeveniatur apud illam quae habet pulchritudinem,

3° omnibus tamen
licitum est
coniugium.

Nullus
desponsandus
ante aetatem
adultam.

Perversio finis
coniugii:

1° sola voluptas,
exclusa prole;

2° sola ambitio
et avaritia.

Quare puer
quandoque nuptui
tradatur ante
aetatem adultam.

¹⁰ Codicis nostri amanuensis distractus omisit folii numerum 144.

Illi fines
coniungendi
fini naturali.

Voluptas causa
omnium malorum.

vel diligentiam, vel divitias, vel fastum familiae aut gradus, vel mentem elevatam, | ne illum effugiat; sive ad praeveniendam et f. 145^b cohibendam malitiam pravae concupiscentiae, cavendo ab <adulescentiae> immoralitate; sive propter motum matris <ardenter desiderantis> gaudium nuptiarum filii sui, priusquam veniat super eam <vitae> finis vel paupertas; sive propter superbiam vel lites. Quidam adhuc solliciti sunt <nascendae> prolis, ut videant heredem divitiarum suarum. Et non est evitandus, ex finibus memoratis, finis particularis et solus haud compositus, excepto illo <solius> voluptatis. Tu non potes invenire e contra divisionem <seu fruitionem> aliam, quae non sit illi affinis atque coniuncta. Et multi sunt qui celant finem voluptatis, fingentes sese indigere auxilio adiutoris. Unde pulchre dictum est a Sapiente «Voluptas est mater turpium <actionum>, aerumnae, cruciatus et infamiae». In veritate mater est passionum animae et corporis, quia illi coniunguntur necessitates haud necessariae, quas tamquam necessarias imponit. |

f. 146^a

CAPUT TERTIUM

De personis non coniungendis

Necesse est recensere personas non coniungendas, prout determinantur legibus divinis et canonibus patrum, quia ad communionem <seu communem vitam> naturalem venient; ita ut, cum clare in serie figurata fuerint descriptae, caveat director ecclesiasticus ne illis permittat sponsalia neve coronationem <i. e. nuptias> aut matrimonium.

Gradus prohibiti.

Et hae sunt in universum: 1. vir, mulier: filii eorum, et filii filiorum eorum usque ad quartum gradum; 2. parentes, id est, pater et mater, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres coniugum eorum; 3. fratres et sorores, et filii eorum, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres coniugum eorum; 4. avi et aviae, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres coniugum eorum; 5. patrui et amitae, et matruum et materterae, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres coniugum eorum; 6. parentes avorum et aviarum, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres | coniugum f. 146^b

eorum; 7. patrui et matruum parentum, et coniuges eorum, et parentes coniugum eorum, et fratres coniugum eorum; 8. filii spirituales ex baptismo vel per patrinitatem tamquam filii naturales et coniuges eorum; 9. infideles et pagani de sectis eorum qui <baptismo> non sunt signati; et matres quarum superstites sunt mariti, et derelictae ob adulterium vel apostasiam.

Ad claritatem et accurationem maiorem dicimus feminas sexaginta sex — prout invenimus — pertinere ad istas <novem> categorias; feminas quibuscum non licet christianis matrimonium regulare inire. Similiter etiam sexaginta sex viri dantur quibuscum non licet feminis christianis coniungi in negotio matrimonii. Hic est numerus et ordo eorum.¹¹

Personae
non coniungendae.

f. 147^a

1. Non potest aliquis matrimonium inire cum matre sua.
2. Neque cum matre matris suae.
3. Neque cum matre patris sui.
4. Neque cum uxore patris sui.
5. Neque cum matre uxoris patris sui.
6. | Neque cum matre mariti matris suae.
7. Neque cum filia matris uxoris patris sui.
8. Neque cum filia patris mariti matris suae.
9. Neque cum sorore uxoris patris sui.
10. Neque cum uxore patris patris sui.
11. Neque cum matre uxoris patris patris sui.
12. Neque cum filia uxoris patris patris sui.
13. Neque cum filia uxoris patris sui.
14. Neque cum sorore uxoris patris patris sui.
15. Neque cum sorore patris sui.
16. Neque cum uxore fratris patris sui.
17. Neque cum matre uxoris patris sui.
18. Neque cum matre mariti amitae suae.
19. Neque cum uxore patrui sui.
20. Neque cum matertera sua.
21. Neque cum uxore fratris matris suae.

¹¹ Idem 'ABDIŠO' in sua *Collectione canonum synodicorum*, tract. II, cap. 1 fuse disserit: *De personis, eorumque numero quibus nubere nefas est*; cf. MAI, X, 1, p. 40-43. Cf. etiam IŠO'BOKT, *Corpus Iuris*, I. II, cap. 1: *Welche Weiber ein Christ nicht heiraten darf*; S. R. III, p. 29-31.

22. Neque cum matre uxoris matruui sui.
23. Neque cum matre mariti materterae suae.
24. Neque cum sorore uxoris matruui sui.
25. Neque cum sorore mariti materterae suae.
26. | Neque cum sorore sua.
27. Neque cum sorore sua ex matre sua.
28. Neque cum sorore sua ex patre suo.
29. Neque cum filia fratris sui.
30. Neque cum filia sororis suae.
31. Neque cum uxore fratris sui.
32. Neque cum matre uxoris fratris sui.
33. Neque cum matre mariti sororis suae.
34. Neque cum filia uxoris fratris sui.
35. Neque cum filia mariti sororis suae.
36. Neque cum sorore uxoris fratris sui.
37. Neque cum sorore mariti sororis suae.
38. Neque cum filia fratris uxoris sui.
39. Neque cum filia sororis uxoris fratris sui.
40. Neque cum filia sua.
41. Neque cum filia filii sui.
42. Neque cum filia filiae suae.
43. Neque cum nuru sua, seu uxore filii sui.
44. Neque cum socru sua.
45. Neque cum socru filii sui.
46. | Neque cum socru filiae suae.
47. Neque cum filia nurus suae.
48. Neque cum filia generi sui.
49. Neque cum filia fratris nurus suae.
50. Neque cum filia sororis nurus suae.
51. Neque cum filia fratris generi sui.
52. Neque cum sorore nurus filiae suae.
53. Neque cum filia sororis generi sui.
54. Neque cum nuru filii sui.
55. Neque cum nuru filiae suae.
56. Neque cum matre nurus filii sui.
57. Neque cum matre nurus filiae suae.
58. Neque cum sorore nurus filii sui.

f. 147^bf. 148^a

59. Neque cum filia nurus filii sui.
60. Neque cum filia nurus filiae suae.
61. Neque cum filia fratris nurus filii sui.
62. Neque cum filia sororis nurus filii sui.
63. Neque cum derelicta secundum legem.
64. Neque <simul ducat> duas mulieres aut plures.
65. Et potest <vir> derelinquere uxorem suam quando abnegavit <fidem>.

f. 148^b

66. | Neque sumat consanguineam suam aut matrinam suam. Similiter neque mulier nubat <virum> qui ita sibi propinqua est; quia illa matrimonia consanguineorum sunt, quae prohibet lex divina, quia ignominiosa sunt.

CAPUT QUARTUM

De damno et macula <fluente> ex unione cum mulieribus illis propinquis; et de beneficio <manante> ex unione cum extraneis.

*Išo'bokt.*¹² Damnum <sequens> ex matrimonio inter proximos variis modis apparet. Primo quidem ex incremento amoris, auxilii, oblectamenti atque utilitatis, quod <per matrimonia cum extraneis> obvenit hominibus ex mutuo amore; deinde ex maculis variis quae postea indicabuntur.

Beneficia coniugii cum extraneis.

f. 149^a Et amorem quod attinet, hoc modo monstratur. Vir quidam habet filium et filiam. Si filiam suam det viro extraneo, filio suo autem mulierem adducat aliunde; cum filio ac filia eius duo alii adduntur ipsi, atque propter illos duos duae familiae adduntur ei; et utilitatem, | oblectamentum et auxilium, quae solent obvenire hominibus ex amore mutuo, acquirit et lucratur. Si vero uxor eius sit filia eius, et filia eius sit uxor eius; aut si filia eius sit nurus eius, et nurus eius sit filia eius; si gener eius sit filius eius, et filius eius sit gener eius; si mater eius sit socrus eius, et socrus eius sit mater eius, evidens est nullum ei advenire augmentum; ideo neque utilitatem neque oblectamentum, quae ex tali augmento solet fieri hominibus, potest ille vir habere. Re quidem vera videmus multos magnates ac principes qui invicem se habent odio et sunt

Incrementum amoris, multiplicata parentela.

¹² *Corpus Iuris*, l. II, cap. 2; S. R. III, p. 31-36.

adversarii, atque fiunt illis causa et pignus amoris mulieres quas mutuo sumunt et dant. Quando autem vidit et intellexit inimicus generis nostri utilitatem, consolationem, oblectamentum et adiutorium inde obvenientia hominibus, studuit toto corde suo minuere illa quae utilitati, oblectamento et gaudio hominum serviebant.

Adhuc, quando vir habet | uxorem et filiam, si moriatur eius f. 149^b uxor, habet consolationem et servitium a filia sua; si vero moriatur filia eius, habet consolationem et servitium ab uxore sua. Sed si eius uxor sit ipsa filia eius, si haec moriatur, tunc non remanet ei nec filia neque uxor et utraque orbatum est; accidunt ei duo decus in una hora. Idem est quando <uxor est> mater et soror vel alia huiusmodi.

Adhuc, homines matrem et patrem, fratrem et sororem amore puro solent prosequi, prout et oportet, uxorem vero amore oblectationis; ita ut — quod raro sequitur ¹³ — si hoc accadat inter filium et matrem, aut inter patrem et filiam, turpi commercio vel contracta unione immunda, habeatur ceu dedecus magnum et infamis ignominia; quod non debet evenire apud patres et matres, ne convertatur honor patris matrisque in abiectioem. Sicut quandoque pater et mater ob senectutem a filiis ac filiabus despiciuntur, atque viles, contemptibiles, sordidi, abominandi | videntur oculis eorum, f. 150^a ita vir iuvenis abhorret ab uxore vetula, et oculis iuvenis mulieris contemptibilis est maritus eius senex. Quae cum ita sint, non subsistet neque honor patrum matrumque, neque dilectio inter maritos et uxores.

Adhuc aliud illis peius. Nisi haberetur lex prohibens ne vir commercium habeat cum matre, sorore, filia et aliis huiusmodi, quibus absolute non licet commercium habere ob quemcumque praetextum vel quovis tempore, evidens est, — cum non differant illae quoad naturalem concupiscentiam ab aliis mulieribus, — hoc quod a mulieribus multis solet fieri, et apud illas eventurum esse. Quod cum ita sit, quanta infamia hic non videretur! Vir habens uxorem et filium, filiam et generum, cum eo habitantes in eadem domo, quando egrederetur foras, non haberet fiduciam <timens> ne violetur filia sua a filio suo, aut uxor sua a genero suo; neque | gener, f. 150^b cum iret uxor eius ad domum patris sui, <haberetur fiduciam, timens>

¹³ Lectio incerta et dubia versio; cf. S. R. III, p. 32-33 cum nota p. 295.

Amor inter
parentes purus;
inter coniuges
vero amor
oblectationis.

Nisi imponeretur
coniugium cum
extraneis,
multiplicarentur
incestus, regnaret
mutua diffidentia
inter familiares.

ne violetur a patre suo; neque cum iret uxor ad domum filiae suae, ne violetur a genero suo; nequi si frater proficiens in alium locum et relinquens uxorem suam apud fratrem suum, accideret enim ut, dum revertitur ad domum suam, duobus sit eadem uxor. Et turpitudines aliae, quae sine pudore ¹⁴ non possunt describi.

Quod si dicatur contra nostrum sermonem, lascivos viros ac mulieres illa etiam erga extraneos posse facere, noverint talia facta ex continuo visu et propinquitae praecipue solere fieri. Vir enim extraneus non potest semper ingredi domum socii sui et sedere cum eius uxore et manducare ac bibere ¹⁵ cum ea aut loqui cum ea, neque conversari cum ea ludendo aut ridendo. Si hoc videatur, tales <viri ac mulieres> ab omnibus despiciuntur et contemnuntur. Propterea f. 151^a plerique cavent a tali immunditie. | Filium vero et fratrem et generum nullus potest abigere a domo sua; neque vituperantur quando sedent cum matribus, sororibus et nuribus suis, manducantes cum eis. <Si liceret matrimonium inter illos>, necesse foret unum ex duobus: aut ab invicem secernendi essent abdicatione amoris eiusque commodi; aut <carnali commercio> proximi essent cum despectu et immunditie et suspicione.

Adhuc autem aliud peius istis. Saepe accidit, ut qui concupiverant sororem suam, aut patris sui uxorem, aut uxorem fratris sui propter vitam suam dissolutam, instigante Satana, leviter occiderint proximos suos veneno vel aliis modis, propter vicinitatem suam et mutuam fiduciam.

Illa et <alia> maiora illis, quae taedet me describere, sapientissimus Dominus noster et Deus intra tres validos muros legis inclusit, <intra murum scilicet legis> naturae, et in praeceptis legis, et in timore ac cautione a maledictionibus. Et <murus> quidem <legis> f. 151^b naturalis | apparet ex eo quod etiam illi, quibus impuritas ista censetur iustitia, non facile perveniunt ad impudicitiam illam, nisi prius armati turpi concupiscentia et fortiter luctati fuerint cum prudentia plantata in natura sua. Et cum accesserunt <coitu inter cognatos>, saepe abhorrent ab actu illo. Et ille <murus> qui est legis; ¹⁶ sicut hoc quod praecepit Moyses, quando adiecit duobus illis

¹⁴ Adde p.; S. R. III, p. 34, l. 2.

¹⁵ Supplendum secundum S. R. III, p. 34, l. 7.

¹⁶ Suspiciatur SACHAU lacunam S. R. III, p. 35, l. 29. Properans ad finem et

Periculum
homicidii.

Matr. cum propin-
quis prohibitum:
1° natura,
2° lege,
3° maledicto.

⟨muris⟩ maledictiones tremendas, dicens: « Maledictus qui dormit cum matre aut cum sorore aut cum filia, aut cum aliis similibus », ¹⁷ ut si audeant homines intrare per hiatum quemdam unius ex illis muris, cohibeantur ab aliis ⟨duobus⟩. ¹⁸

Contra Magos
et eorum
imitatores, matr.
cum propinquis
contrahentes.

Synodi Beth Lapā. ¹⁹ Praeter ⟨alia⟩ multa quae dicta sunt coram congregatione episcoporum, dictum est etiam hoc: Multi fideles in variis locis imitantur magos matrimonium turpe contrahentes, et transgrediuntur firmam legem Ecclesiae Christi et communem sensum quem possident omnes | populi, etiam illi qui adhuc in f. 152^a ethnicismo vivunt, solis Magis exceptis. *Et post alia.* Illos vero qui vita tali impura degunt, neque legem religionis neque sensum naturalem intellegentes, atque audentes in hac impudicitia assistere conventui fidelium et oblationi, omnino extraneos et reprobatos declaramus. Omnis vero sacerdos qui eos receperit et participes fecerit conventus Ecclesiae et oblationis, anathema sit, deiectus a gradu suo per suspensionem sacerdotii sui, sive sit episcopus, sive sacerdos aut diaconus. Et quicumque contempserit hoc anathema, quod est remedium christianum ad ducendos homines in salutarem paenitentiam, et ad protegendam puritatem nominis Christi, extraneus sit a Christo et ab universa administratione Ecclesiae sanctae.

Contra sacerdotes
illud tolerant.

Synodi Išo'iahb. ²⁰ Quantum ad cetera requisita matrimonii honesti et legitimi ad informationem | subditorum ⟨Evangelio⟩ necesse f. 152^b foret nobis scribere, nisi clare scripta essent in libris divinis et canonicis patrum firmiter definita additis excommunicationibus et maledictionibus. Descripta sunt manifeste a Mar Aba Catholico, venerandae memoriae, in epistula synodali quam fecit circa matrimonii regulas ad omnes ordines christianae societatis. ²¹

paucis absolvens sermonem Išo'bokt forsitan componit simul positivam legem cum annexis maledictionibus.

¹⁷ Secundum *Deut.* XXVII, 20 sqq.

¹⁸ Sequitur apud Išo'bokt maledicto adversus ZARDUŠT ⟨Zoroastrem⟩, qui matrimonia illa inter propinquos licita atque iusta declaravit; S. R. III, p. 35, l. 36-43.

¹⁹ Refertur syriace secundum textum nostrum et vertitur gallice a cl. CHABOT, *op. cit.*, p. 623-624.

²⁰ Ex altera parte can. 13; S. O. p. 149 et 410; B. Syn., p. 217.

²¹ S. O. p. 82 et 335; B. Syn., p. 130 sqq.

CAPUT QUINTUM

Unde noverimus christianum debere ducere unam tantum uxorem

Išo'bokt. ²² Opere ²³ et verbo Dei illud novimus. Opere ²³ quidem, quia unam mulierem creavit tantum pro uno viro. Verbo autem, quia dixit: « Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una » (*Gen.* II, 24). « Uxori » dicit, non « uxoribus », et « duo » non « plures ». Dominus noster etiam renovans hanc legem, dixit: « Non legistis, f. 153^a quia qui fecit ab initio, masculum | et feminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una » (*Matth.* XIX, 4-5). Et recapitulans sermonem pergit, dicens: « Itaque iam non sunt duo, sed unum corpus », et subiungit etiam praeceptum: « Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet » (*Ibid.*, 6). Apostolus etiam concors huic sermoni, alludendo significat illud, dicens: « Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir eius; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier » (*I Cor.* VII, 4). Manifeste illud: « potestatem non habet », quod hic dicit ⟨Apostolus⟩ de viro ac muliere, designat ⟨vitae⟩ communitatem, minime vero quasi non haberent potestatem quodcumque faciendi, sive eundi sive veniendi absque mutuo praecepto.

Uni viro una uxor,
sec. opus et verbum
Creatoris.

et sec. doctrinam
Christi.

Synodi Beth Lapā. ²⁴ Quod non oporteat virum fidelem accipere duas uxores aut concubinam cum uxore sua. — Etsi quoad veteres ⟨contrarium⟩ toleraverit divina doctrina, neque obligaverit eos propter eorum infirmitatem cum una uxore; attamen, secundum legem f. 153^b Christi et doctrinam Apostolorum, hoc probatum | et honorabile est, ut sufficiat unus vir uni mulieri, quemadmodum una mulier uni viro; ita ut praedicatio Domini nostri conformis et concors sit primae creationi hominis; nam unam mulierem uni viro formavit Creator in principio, prout in coniugio amborum dictum est: « Relinquet homo patrem suum et matrem suam, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una » (*Gen.* II, 24).

²² Lib. II, cap. 9; S. R. III, p. 53-55.

²³ SACHAU bis, et melius quidem, legit singulare, loco pluralis codicis nostri.

²⁴ S. O. p. 623 sq.

CAPUT SEXTUM

De uxore fratris qui non reliquit semen; quomodo in lege priore
permissum sit <eam ducere>, apud nos vero prohibitum

Haud semper
licebat ducere
uxorem fratris,

sed tantum defuncti
absque filiis,
ut suscitaretur
nomen eius.
Quia non habebant
spem resurrectionis
et vitae aeternae;

quam cum habea-
mus, iam non valet
lex leviratus.

Išo'bokt. ²⁵ Ne in lege quidem licitum erat ducere uxorem fratris, quotiescumque volebant, et quando illi habebant filios, quia legislatori turpe censebatur, ut qui debebat tristari de morte fratris sui, acciperet uxorem eius et laetaretur cum ea. Si vero liceret fratri ducere uxorem fratris sui, accideret frequenter ut concupiscens uxorem fratris sui, quaereret occidere fratrem suum. Quando non habebat | aliquis <defunctus> filios, praeceptum erat <fratri> sumere <illius uxorem>, ut natus consideraretur filius fratris eius defuncti. Cum non haberent spem resurrectionis et vitae aeternae, tota consolatio eorum consistebat in eo, ut post mortem suam relinquerent nomen et memoriam per filios suos aut per eos qui eorum filii vocabantur, ne periret nomen et memoria eorum inter vivos. Nos vero, quibus revelatus est mundus futurus cum vita nova, tamquam nihil aestimamus hunc mundum, quia credimus in illo tribunali <supremo> nullum auxilium habiturum esse patrem a filio suo aut fratre suo, sed unumquemque iuxta opera sua esse iudicandum; atque vanum quid censemus memoriam post mortem. Propterea neque dum relinquimus filios multos, putamus nos inde proficere; neque si absque filiis migremus <ex hac vita>, cogitamus nos inde damno affici.

f. 154^a

CAPUT SEPTIMUM

De quidditate desponsationis, et de beneficio ex eo <manante>

Desponsationis
descriptio
et beneficia.

Desponsatio est pactum, promissio ac sponsio matrimonii, <seu> consociationis | naturalis quae postea futura est. Fit scripto vel sine scripto, et ponuntur fundamenta desponsationis ante matrimonium visione perfecta, absque dolo, post inquisitionem et examen magnum per totum spatium stipulatum; et ut fundetur dilectio cum concordia; et ut quis teneat consortem, quem exoptat et dignum habet, antequam praeveniatur ab alio; et ut habeatur spes matri-

²⁵ Lib. II, cap. 6; S. R. III, p. 42-45.

monii sancti et puri in adiutorium castitatis servandae; et ut in intervallo praeparent omnia quae postulat necessitas, res <scilicet> et negotia, quae pro matrimonio et convivio nuptiali requiruntur; et ut crescat desiderium atque roboretur voluntas coniugii legitimi; et <demum> ad imitandam providentiam <Creatoris> sapientis et boni, qui illud tamquam canonem statuit; dicit enim: « Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorem similem sibi » (*Gen.* II, 18); constituit igitur pactum et promisit, atque postea opus complevit.

f. 155^a

| CAPUT OCTAVUM

De ritibus et canonibus quos servant christiani
in negotio desponsationis et matrimonii

Išo'bokt. ²⁶ Quia in principio formante Deo Hevam ex costa Adami, sicut antecedeat cogitatio et sermo ipsam formationem, <eodem> dicente: « Non est bonum esse hominem solum; faciamus ei adiutorem similem sibi » (*Gen.* II, 18), ita et christiani, antequam in consortium <nuptiale> conveniant, debent prius uti pacto desponsationis et donatione annuli per ministerium sacerdotum et aliorum clericorum, credentes vere a Deo benedici quod ab illis statuitur et benedicuntur. Et propterea quando per benedictiones sacerdotum et aliorum clericorum ac fidelium firmatum est pactum desponsationis, rectam et veram censemus unionem istam.

Pactum
desponsationis
commendatur
exemplo Creatoris.

Fit donatione
annuli cum bened.
sac. coram testibus.

Si habeatur regio in qua non habentur sacerdotes nec clerici, et habentur fideles, viri ac mulieres, desiderantes consortio naturali inter se coniungi, neque propter contemptum benedictionis divinae | quae mediante sacerdotio datur, sed propter absentiam sacerdotum impediti sunt <hucusque> ab illo <desiderio explendo>; si congregentur huius regiones fideles duo vel tres, et auditis verbis eorum firmant pactum et benedicunt eis, valida sunt pactum hoc et benedictio, et validum est coniugium.

Deficiente
sacerdote, fit coram
duobus vel tribus
fidelibus.

Adhuc, si habeatur regio in qua non habentur sacerdotes vel alii clerici neque fideles, et coniungitur vir mulieri unionem naturali; si postea iverint ad regionem in qua habentur sacerdotes, ac pergant

Ubi neque fideles
adsunt, contrahitur
matrimonium,

²⁶ Lib. III, cap. 1; S. R. III, p. 74-75, § 1-3. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. tr. II, cap. 2-3; *Mat*, X, 1, p. 43-44.

et postea ecclesiae
denuntietur.

Ritus: mediante
presbytero, coram
tribus testibus,
et dono Crucis.

Mera confabulatio
de iuvene
vel iuvenula
non obligat.

Dona quomodo
restituenda, si non
contrahatur
matrimonium.

ad congregationem, et stans vir coram presbyteris ac fidelibus atque firmans pactum dicat: « Haec mulier est uxor mea », unio haec et pactum reputantur valida.

*Timothei.*²⁷ Oportet sponsalia mulieris fiant mediante presbytero, aut diacono, aut episcopo, aut metropolita et coram tribus saltem fidelibus, atque dono Crucis adorandae Salvatoris nostri. Omnem desponsationem Christianorum quae tali modo non fit, non oportet pro desponsatione computari. |

f. 156^a

*Išo' barnun.*²⁸ Si quidam ad invicem verba ordinaria circa iuvenes filios suos ac filias suas dixerint, ac si <desiderarent> coniungere illos <matrimonio>, sed sponsalibus in testimonium haud usi fuerint <in praesentia> sacerdotum, diaconorum et fidelium sociorum suorum, neque crucem, *h'nānā* <seu pulverem benedictum>²⁹ et anulum dederint, si postea nolint sibi de hoc loqui, non sunt vituperandi.

*Regum.*³⁰ Si vir quidam desponderit sibi mulierem a parentibus vel cognatis eius vel a proximo quodam mulieris, et arrham dederit anulum vel ornamentum aliud aureum aut daricos, in marsupio ligatos, <signatos> sigillo regis, et noluerit vir ille, qui eam sibi despondit, nubere mulierem istam, perdit arrham suam et omnia quae ei tamquam sponsae suae obtulit. Si vero parentes iuvenulae velint annulare sponsalia et recusent tradere iuvenulam sponso suo, reddant ei quam receperunt prima die arrham duplo; cetera vero quae post illum diem receperunt oblata in honorem iuvenulae a sponso eius, <reddant> | omnia <simpliciter> prout sunt.³¹

f. 156^b

CAPUT NONUM

De investigationibus et examinibus ante desponsationem

Investigationes <faciendae> circa sponsum et sponsam octo numerantur secundum iustum examen expertorum.

²⁷ Cf. H. LABOURT, *De Timotheo*, I, p. 61, § 28 (textus mutilus); S. R. II, p. 75, § 28 (secundum arabicum textum IBN ALTAJJIB, p. 192).

²⁸ Can. 29; S. R. II, p. 129.

²⁹ Cf. B. O. III, 2, p. 278.

³⁰ S. R. I, p. 19, R I, § 33; et p. 89, R II, § 57.

³¹ Similes leges leguntur in *codice* HAMMURABI, § 159-161; cf. V. SCHEIL, *La loi de Hammourabi* (ed. minor. 3, 1906), p. 35.

1. Ne sit sponsa desponsata alii; neque ipse sponsus habeat aliam sponsam.

2. Dogma verum, id est: fidelis orthodoxus despondeat sibi fidelem <mulierem> orthodoxam.

3. Aetas, id est: ne despondeatur filia minor natu quam duodecim annorum;³² similiter neque nubat iuvenis minor natu quam sexdecim annorum.

4. Sanitas, id est: ne uterque aut unus eorum laboret morbis malignis, qui non conveniunt <seu opponuntur> matrimonio, sicut angustia vulvae, elephantiasis, possessio daemoniaca, lepra, hermaphrodisia.³³

f. 157^a 5. Libertas, id est: neuter eorum sit | sub iugo servitutis, ne inde sequantur filii subiecti servituti.

6. Consensus et satisfactio cordis et dispositio amborum ad hoc ut vere velint rem istam <seu matrimonium>.

7. Ne sit inter eos propinquitas familiae aut cognatio impediens matrimonium, prout supra declaratum est.

8. Ut habeat iuvenula curatorem sive patrem suum, sive avum <paternum> suum, sive fratrem suum, sive nepotem suum, sive patrui suum, sive patruelem suum, sive avum maternum, sive avunculum suum, sive matruelem suum. Si vero nullus illorum adsit, sacerdos Dei sit curator seu sponsor mulieris eiusque desponsator. Annulus vero...³⁴

CAPUT DECIMUM

De *φερνή*, *mahra*, *δωρεά*, *zebda* et *šadkē*³⁵

Φερνή quidem et *mahra* est illud quod scribit aut recipit vir pro uxore sua. *Šadkē* autem sunt ea quae a sponso missa sunt³⁶ ante desponsationem, vestes scilicet | et ornamenta et cibus et potus.

³² Cf. *Coll. can. syn.*, tract. II, cap. 4: *Quot annorum debeat esse sponsus, «... si filia sit quattuordecim annorum, ad minimum vero duodecim annorum»*; MAI, X, 1, p. 44 b.

³³ Ad litteram: « *daemon, leprosus, hermaphroditus* ».

³⁴ Sententia suspensa, aut forsitan interrupta seu mutila.

³⁵ Comp. BARHEBRAEI *Nomocanon*, cap. VIII, sectio 4: *De pherne, et doro, zebdis, et schadche, et conviviis*; MAI, X, 2, p. 71 sqq.; item brevius in *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 13; MAI, X, 1, p. 47-48.

³⁶ Ita syriace legendum est *ܕܡܚܪܐ* secundum f. 158^a, l. 4.

Zebda vero est illud quod mulier e domo genitorum secum affert, ornamenta <scilicet>, vestes et res <variae>. *Δωρεά* demum est illud quod inscribitur uxori a viro suo aut de domo sua paterna, de substantiis nempe, terris, iumentis ac rebus.

In Occidente,
quantum affert
mulier, tantum
afferat vir.

In Oriente,
vir non affert nisi
dimidium.

*Regum.*³⁷ In urbe regni <=Constantinopoli> et in tota ditione Occidentis si afferat mulier, quantum affert cuiuslibet naturae, generis et rei, tantum affert vir ipsi mulieri suae in *δωρεά*. Si ducentos denarios afferat mulier, ducentos affert vir: aequaliter sibi afferunt mulier et vir in *φερνή* et *δωρεά*. In regione autem regni Orientis alius est mos. Hic est nempe mos totius Orientis: si afferat mulier viro *φερνή* centum denariorum in rebus, vir dimidium affert ei seu quinquaginta denarios.

*Timotheus vero et Iso' barnun*³⁸ ceterique Patres Orientis decreverunt, ut quadringenti *zuzin* et denarius unus | sit *mahra* hominum mediae condicionis: duodecim enim apostoli, septuaginta <discipuli>, trecenti et duodeviginti patres oecumenici sunt <simul sumpti> quadringenti; atque denarius aureus locum tenet Christi Domini nostri. Annulus autem mittitur cum *šadkē*, prout <misit> Isaac ad Rebeccam³⁹ et Iuda ad Thamar.⁴⁰

f. 158^a

CAPUT UNDECIMUM

De iis qui mulieres vi rapiunt

Prohibetur raptus
mulierum.

Poenae in raptos:
excommunicatio,
restitutio mulieris
reparato damno.

*Synodi Beth Lapa.*⁴¹ De matrimonio turpi et illegitimo quod raptu mulierum locum habet. Propter noxas et damna multa, quae inde frequenter sequuntur, praecepit synodus fideles non posse mulieres rapere. Illi qui audent <eas> rapere, arceantur ab ingressu ecclesiae et a participatione mysteriorum. Mulieres vero quae raptae fuerunt, omnino a raptoribus suis eripiantur et restituantur <familiis> quibus iure pertinent, iniuria earum, secundum mensuram convenientem raptoribus et raptis mulieribus, <reis> imputata.

³⁷ S. R. I, p. 17, R I, § 31; et p. 81, R II, § 51.

³⁸ Cf. LABOURT, *op. cit.* p. 76, § 62; S. R. II, p. 101, § 62; pro ISO'BARNUN vero cf. S. R. II, p. 125, § 19-20; p. 129, § 30; p. 135, § 43. Cf. etiam *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 13; MAI, X, 1, p. 47.

³⁹ *Gen.* XXIV, 22.

⁴⁰ *Ibid.*, XXXVIII, 18 et 25.

⁴¹ S. O. p. 623 (syriace) et 624 sq. (gallice).

Examini autem Episcoporum commisimus illud, ut, prout congruum | et iustum est religioni, per eos vindicta et reparatio negotii istius fiat.

*Timothei.*⁴² Sponsae quae ab aliis raptae sunt. Si vi eductae sint, ad sponso suos revertantur necesse est; haud enim iustum est eas a duabus partibus vexari, a sponsis simul et a raptoribus. Si vero voluntarie raptae sint, raptor simul et quae rapta est, fiant omnino extranei ab ecclesiis catholicis, et ab invicem separentur tamquam fornicatores et adulteri; neque permittatur eis aliud matrimonium, neque viro neque mulieri.

*Iso' barnun.*⁴³ Si iuvenis violaverit feminam quae non habet virum, sint ambo ad tempus in paenitentia; deinde vero coniungantur legitime. Non enim decet ut iuvenis <ille> accipiat aliam mulierem, neque haec pertineat alii viro.

Sponsa rapta
restituatur sponso.

Si voluntarie rapta
sit, separentur,
quovis matrimonio
illis prohibito.

Deflorata virgo
nubatur a reo post
paenitentiam.

CAPUT DUODECIMUM

De viro eunte in regionem longinquam,

f. 159^a quantum oporteat sponsam vel uxorem eius manere | in expectatione

*Iso' bokt.*⁴⁴ Si desponsata tantum fuerit et matrimonium non inierit cum viro suo, statuatur ut exspectet per tres annos. Si vero matrimonium inierit, at non recipiat cibum et victum a viro suo, per septem annos oportet eam exspectare. At si recipiat cibum et victum a viro suo, usque ad annos decem oportet habeat patientiam. Deinde veniet ad ecclesiam, et scribatur a rectore ecclesiae ad virum eius ubi degit, et quando rectori ecclesiae manifestum est nullum haberi medium emendationis, demum iussu et iudicio ecclesiastico potest <mulier> relinquere maritum suum et alium virum ducere.

*Timothei.*⁴⁵ Verbis simplicibus et nuntiis inanibus non dimittitur mulier a viro. Oportet rem indagari et inquiri ubinam sit vir; scribere etiam <debet> episcopus civitatis ubi est mulier ad epis-

Desponsata per tres
annos exspectet.
Maritata per
septem aut decem.

Postea libera est,
et alium ducere
potest.

Vir derelinquens
in perpetuum
uxorem
excommunicatur.

⁴² Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 68, § 40; S. R. II, p. 87, § 40. Casus magis evolutus apparet in *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 12; MAI, X, 1, p. 47.

⁴³ Can. 4, mutilus in S. R. II, p. 121.

⁴⁴ Lib. III, cap. 9; S. R. III, p. 85. Etiam HAMMURABI habet plures leges respicientes uxorem viri captivi aut quavis alia ratione absentis, § 133-136; cf. SCHETI, *op. cit.* p. 28-29.

⁴⁵ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 65, § 33; S. R. II, p. 81-82, § 33 b.

copum, usque dum revertatur ad debitum. Nulla est enim regio in f. 159^b qua non sit episcopus aut metropolita. Si autem <vir ille> contumax⁴⁶ et contentiosus contra canones et statuta, contra correctores et magistros suos perseveret, tunc prorsus extraneus sit ab Ecclesia catholica, quasi qui transgressus sit praeceptum Domini nostri: dimisit enim uxorem suam praeter fornicationis causam.⁴⁷ Si velit autem uxor eius maritari; arbitrii eius est.

CAPUT DECIMUM TERTIUM

De viro et uxore, quorum alter captivus abducitur⁴⁸

*Išo'boḳt.*⁴⁹ Quamdiu vir aut uxor se talem servat <expectantem>, signum ostendit castitatis et dilectionis erga proprium consortem; at si nequeant, tempus septem⁵⁰ annorum definiatur ut permaneant.

*Timothei.*⁵¹ Si remanserit vir septem aut decem annis neque habeatur de eo notitia, et ignoretur utrum vivat an mortuus sit. Mulier autem fuit viro <alteri>, et rediens vir eius <prior> post multum tempus, et exigit uxorem suam. (Quid fiet de eo et de uxore eius?)⁵² Potest domini more <seu pleno iure> sumere uxorem suam, si velit. Verumtamen oportet reiciatur ab ecclesia et mysteriis f. 160^a ille qui sumpsit <mulierem> illam illegitime, atque etiam mulier per aliquod tempus. Ille quidem quia inquinavit thalamum non suum, et ingressus est ad mulierem maritatam; haec vero quia non ostendit patientiam, nec servavit fidem marito suo. Si autem abhorreat ab ea vir propter eius adulterium, potest legitime ducere aliam. Illi vero ambo ab ecclesia excludendi sunt, neque detur eis omnino licentia ut vel simul sint.

⁴⁶ Corrigendus codex noster: *مذموم* (f. 159 b, l. 2) secundum S. R. II, p. 82, l. 6: *مذموم*.

⁴⁷ Cf. *Matth.* V, 32; XIX, 9. Textui edito a LABOURT, p. 65, l. 18, secundum addenda et emendanda, supplenda sunt haec verba: «Uxori eius, si velit quidem castitatem servare, pulchrum est».

⁴⁸ *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 21; *Mat.* X, 1, p. 50-51.

⁴⁹ *Lib. III*, cap. 8; S. R. III, p. 85.

⁵⁰ SACHAU habet «tres annos» (*l. cit.*, l. 9), sicut *Coll. can. syn.*, *l. cit.*, p. 51, l. 1.

⁵¹ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 64, § 32; S. R. II, p. 81, § 32.

⁵² Uncinis inclusa leguntur apud citatos LABOURT et SACHAU.

Libera est derelicta,
et alium ducere
potest.

Si exspectent,
laudandi sunt.
Per septem annos
debent exspectare.

Rediens vir potest
exigere uxorem
suam, quamvis
ductam ab alio.

Hic et illa poenam
adulterii luant.

Si vero nolit prior
maritus, sumere
potest aliam
uxorem.

CAPUT DECIMUM QUARTUM

De iis qui post sponsalia aut matrimonium separantur,
vel quia non sunt virgines, vel ob naturales defectus

*Išo'boḳt.*⁵³ Qui mutuum pactum <sponsalitium> inierunt et dederunt annulum mediante sacerdote, postea vero sese oderunt quavis de causa, si ambo sint eiusdem mentis aut inter se conveniant quavis de causa, a nobis non coguntur | ut necessario coniugium ineant, quando a principio voluntatem non habent; sed erga illos utimur increpatione seu vituperatione quantum possumus. Sin vero nolint emendari, praecipimus eos separari ante matrimonium. At si alter tantum eorum nolit <inire matrimonium>, omnibus modis ac viribus urgemus eos, ut vel contrahant matrimonium, vel inter se conveniant, prout possumus. *Eiusdem.*⁵⁴ (De) muliere quae ingressa est domum mariti sui cum nomine virginitatis, et repudiata est quasi non sit virgo. Si quidem evidenter convincatur haec mulier de ista culpa, remittatur ad domum patris sui cum pudore et ignominia, exacto ab ea, si habeat <substantiam>, integro damno quod eius causa incurrit maritus eius. At si res non sit evidens, illudque tantum <calumniando> de ea dicatur ab eius marito, quin ex indiciis descriptis in libro <sacro>⁵⁵ probari possit, ducant virum et mulierem huiusque parentes coram iudice ad ecclesiam Dei, | et cum iuramentis tremendis coram altari sancto et salutifero evangelio et cruce interrogent virum, an secundum veritatem illud dixerit, et non quia ex odio tale finxerit crimen, et profert sacerdos super eos maledictionem in verbo Domini, eosque separat ab invicem haud compensando expensas quas fecerint.

*Timothei.*⁵⁶ Si post matrimonium accidat mulieri morbus, non potest dimitti, sicut si post matrimonium cum muliere accidat viro ut fiat elephantiasi vel lepra affectus, vel caecus, vel claudus, omnibus enim infirmitatibus subiecta est natura humana. Si, <inquam>,

⁵³ *Lib. III*, cap. 2; S. R. III, p. 78-80.

⁵⁴ *Lib. III*, cap. 4; S. R. III, p. 80-81.

⁵⁵ Cf. *Deut.* XXII, 13 sqq.

⁵⁶ LABOURT, *op. cit.*, p. 66-67, § 35; S. R. II, p. 85, § 35; *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 17; *Mat.* X, 1, p. 49 a. Cf. HAMMURABI, § 148-149; SCHELL, *op. cit.*, p. 32.

Desponsati aut fideles sibi mutuo remaneant, aut communi consensu separantur.

De muliere repudiata quia non est virgo.

Post matrimonium contractus morbus non solvit vinculum.

vir hoc modo <aegrotus> esset, mulier autem e contra si esset optimi temperamenti, valida, sana, egregiis oculis praedita, pulchra visu, et formosae | staturae, numquid oporteret ei dari licentiam relin- f. 161^b
quendi virum miserum et sub iugo aspero morborum retentum, ut adhaereat iuveni alteri validissimo et pulcherrimo? Absit! A pari, si vir quidem sit sanus, mulier vero fiat aegrota, postquam habuerunt relationem coniugalem, neque aequum est ut dimittat eam et fidem suam violet; sed oportet eum tolerare quod ipse elegit, et perseverare cum ea in ieiunio et oratione, gratiam petendo assidue et orando Christum, ut faciat circa eam quidquid placuerit voluntati eius.

CAPUT DECIMUM QUINTUM

De solutione <vel divortio>; cur prohibeatur,
et ob quales causas fiat

Antiquis permissum
divortium propter
duritiam cordis,

ne occideretur
mulier.

D. N. docet
indissolubilitatem.

Dura lex non
tantum viro,
sed et mulieri.

Quattuor causae
solvunt vinculum:

Iso'bo'kt. ⁵⁷ Quare veteres poterant dimittere uxores suas, nos autem non? Quaestio haec etiam Domino nostro facta est; et nos referimus etiam eius responsum, quia validius est quovis <humano> verbo. « Moyses, inquit, | ad duritiam cordis vestri permisit vobis f. 162^a
dimittere uxores vestras » (*Mth.* XIX, 8), ne satiati uxoribus vestris, lege vos prohibente dimittere eas, machinemini mortem uxorum vestrarum, ut possitis ab eis liberari; et iudicavit melius esse mulieri, ut a viro solvatur quam vita privetur. Ostendit enim clare, a principio non ita fuisse, et « quod Deus coniunxit, homo non separet » (*ibid.* 6). A multis dicitur: dura est lex ista, ut, cum mulier propter sterilitatem, aut propter morbum, aut propter quamlibet causam non potest parere, vel si contingat eam non posse coniungi viro suo quamlibet ob causam, debeat remanere vir privatus filiis, et absque commercio nuptiali. Ad haec vero respondemus: durum est etiam, cum vir laborat iisdem defectibus, ut uxor cogatur tolerare hanc afflictionem.

Timothei. ⁵⁸ Quattuor causae sunt quibus et propter quas separantur viri a mulieribus et mulieres a viris. Prima quidem | ad ser- f. 162^b

⁵⁷ Lib. II, cap. 10; S. R. III, p. 55 sq.

⁵⁸ LABOURT, op. cit., p. 67, § 36; S. R. II, p. 85 sq., § 36; *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 17; MAI, X, 1, p. 48 sq.

vandam castitatem, cum vir non convertitur ad aliam mulierem, nec mulier convertitur ad alium virum. Secunda, scortatio corporalis et adulterium. Tertia, scortatio spiritualis, quae est negatio Christi seu magia. ⁵⁹ Quarta, mors seu occisio.

Iso'bo'kt. ⁶⁰ Causae ergo propter quas potest vir christianus dimittere uxorem suam, accurate <loquendo>, sunt tres: prima quidem negatio Dei; secunda autem adulterium; tertia occisio. Sciendum est vero et magiam esse negationem Dei. Non enim potest quis accedere ad istam immunditiam, nisi prius negaverit Deum. Iuste etiam vir fidelis negat illam quae negavit Deum; quia, recedens a Deo, perdit communionem cum timentibus Deum. Adulterium <est causa divortii>, quia voluntate sua <mulier> destruxit matrimonii sui unionem adhaerendo alii viro. Occisio <est separationis ratio>. | f. 163^a
quia dissolvit coniunctionem et compositionem naturalem animae cum corpore, arte omnium Creatoris factam; <propterea> oportet et ipsa separetur a communione viri, qui ipsi tenet locum animae et vitae. Quod ⁶¹ quandoque et raro praecipiunt ecclesiae rectores dimittere uxorem contentiosam et infamem et difficilis cohabitationis cum viro, hoc <non fit nisi> post examen multum, omnimodis mediis adhibitis, et <incusso> timore punitionis et contemptus, et <recurrendo ad> omnia media correctionis. Ex necessitate <demum> atque aegre viro dant licentiam sese separandi a tali uxore.

Georgii metropolitae Assyriae. Aliae adhuc habentur rationes propter quas matrimonium solvitur: sicut cum sibi despondit aliquis mulierem a daemone possessam, aut laborantem lepra vel elephantiasi, aut quae est hermaphrodites, aut habet defectum vulvae quae non suscipit semen <virile> neve apta est ad concipiendum, nec quidquam ex his noverat sponsus; sed postquam iniit ad eam, in- f. 163^b
venit in ea unum ex morbis istis, atque renuit habitare | cum ea. Ambae partes accedunt <tunc> coram iudice, et si confirmetur testimonium adversus maritum, quod <scilicet> iam audivit de morbo aliquo ante coniugium, unita ei <remanet> in perpetuum. Si vero

⁵⁹ Originalis textus, quem exhibet SACHAU, est explicitior: « scortatio spiritualis, i. e. magia et defectio a Deo per apostasiam et cultum daemonicum » (p. 86 syriace l. 4-5; p. 87 germanice l. 6-7).

⁶⁰ Lib. II, cap. 11; S. R. III, p. 57 sq.

⁶¹ Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 18: *De muliere contentiosa et viro contumelioso*; MAI, X, 1, p. 49.

1° votum castitatis;
2° adulterium;
3° apostasia;
4° mors.

Tres causae solvunt
matrimonium:
1° negatio Dei
ac magia;
2° adulterium;
3° occisio.

Raro toleratur
divortium difficilem
ob indolem uxoris.

Morbi solvunt
matrimonium.

non feratur contra eum testimonium veridicorum, quod novit morbum; et <si> ipse maritus eius dicat, se ignorasse morbum neque antea de eo audivisse; iureiurando viri solvitur lis; atque iurat se non audivisse de morbo, et liberatur a consortio istius aegrotae. Si vero postquam ingressa est apud eum, contigerit ei unus ex istis, morbis, numquam ab eo separatur <mulier>. Si vero dicat eius maritus cognovisse parentes eius et non revelasse, iureiurando parentum solvitur lis; atque iurabunt se non vidisse in filia sua morbum qui accidit, quamdiu fuit in eorum domo; et remanebit apud maritum suum in perpetuum. Et idem ius valet contra virum, cui non est membrum virile quod aptum sit ad generandum; et si quidem mulier conqueritur de eo, statim ac rem animadvertit, liberatur ab eo post multum examen. Sin autem re neglecta | et tolerata non loquitur et res veterascit, cum eo coniuncta est in perpetuum. f. 164^a

De sponso
aut sponsa
volente amplecti
vitam monasticam.

Išo' barnun. ⁶² Si quis desponderit sibi vel sumpserit mulierem, ac <postea> velit fieri monachus; mulier vero eius vel sponsa velit fieri monialis, licet eis exsequi voluntatem suam. Si vero unus eorum velit, alter nolit, ille qui virginitatem eligit et renuit maritali, det alteri quadringentos *zuzin* et tria vestimenta. Quod si sit indigens et pauper, det secundum paupertatem suam. <Hoc autem fit>, ut quam sibi elegit vitam, accepta fiat per munus, quod largitur consorti suo, qui vocatus est ipsius per sponsalia vel acceptionem.

De consorte
adultero.

Timothei. ⁶³ Mulier quae adulteratur contra virum suum, exit privata dote sua (<φερνή>) et suo dono nuptiali (<mahra>), quia maculavit thalamum mariti sui. Abstinebit etiam a matrimonio cum alio. Similiter et vir qui adulteratur contra uxorem suam, abstinebit a matrimonio cum alia, est enim adulter. Potest adhuc mulier sumere unum ex decem substantiae mariti sui, quia hic maculavit thalamum eius; et si velit, | potest accipere alium. f. 164^b

Vir uxorem adulteram dimittere potest, at non vice versa. Quia peiores sequelae adulterii uxoris quam viri.

Išo' bokt. ⁶⁴ Quare potest vir dimittere uxorem adulteram; mulier vero non potest derelinquere virum etiam publice adulterantem? Quia ex adulterio uxoris plura sequuntur damna, maculae et iniustitiae quam <ex adulterio> viri. Cum enim vir adulterium committit cum muliere alia, filios quos generat non adducit in sobolem,

⁶² S. R. II, p. 125, § 19. Cf. *Coll. can. syn.* tr. II, cap. 10; MAI, X, 1, p. 46-47.

⁶³ LABOURT, *op. cit.*, p. 69, § 44; S. R. II, u. 89 sq., § 44.

⁶⁴ Lib. II, cap. 12; S. R. III, p. 59 sq.

divisionem <bonorum> et hereditatem uxoris suae legitimae; neque nutrit illos pane et cibo et servitio uxoris suae. Mulier vero adultera quos parit adducit in sobolem, divisionem, cibum et victum mariti sui, qui illos non genuit. Iterum mulier quoad filium natum de adulterio non dubitat, utrum de se an de alia natus sit; vir autem cuius uxor adulteratur, quoad filios de ea natos, nescit utrum sint sui filii an aliorum. Paucis verbis, in materia nativitatis filiorum et genealogiae progressionem mulieres | securiores sunt viris. Insuper quia panis, cibum et expensae a viris sunt potius quam a mulieribus, et <maior> iniustitia apparet in re ista.

CAPUT DECIMUM SEXTUM

Quot modis probetur adulterii negotium ⁶⁵

Adulterii negotium sex modis probatur iuxta divisionem <doctorum qui vocantur> *θεοφόροι*. *Primo*, <per> conceptionem mulieris cum longe abest maritus eius, vel cum prope est quin eam cognoverit. *Secundo*, <per> denudationem eius atque illius qui cum ea adulterat, cum repente alicubi deprehenduntur. *Tertio*, <per> propriam confessionem ipsius mulieris, lingua sua semetipsam <ream confitentis> coram iudice vel coram personis iustis attestantibus. *Quarto*, <per> migrationem eius de civitate in civitatem, vel de pago in pagum, quin cum ea sit unus ex quattuor viris, quibus eam leges committunt, pater, inquam, vel filius, vel frater, vel maritus. *Quinto*, <per> ingressum eius ad virum extraneum quocum iusserat maritus eius ne conversaretur, aut istius <viri> ingressus ad eam, f. 165^b praecipue cum propterea | accusant et criminantur eam labia vicinorum, qui bene cognoscunt facta eius. *Sexto*, <per> testimonium sex vel quattuor testium iustorum, quibus certo constat eius stultitia.

Adulterium
mulieris
sex modis probatur

Išo' bokt. ⁶⁶ Petunt quidam: cum adulterium nec publice nec coram hominibus committatur, cum non facile semper de hoc haberi possint testes, neque in omnibus credantur testes in tali negotio, quomodo cognoscitur actus adulterii? Respondemus: per con-

⁶⁵ Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 19; MAI, X, 1, p. 50.

⁶⁶ Lib. II, cap. 15; S. R. III, p. 65. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 20; MAI, X, 1, p. 50.

Ne facilius credatur
ipse maritus.

ceptionem mulieris cum maritus eius longe abest, aut per prostitutionem et infamiam quae saepe fit publice, aut per veridicos testes, non minus quam duos vel tres, scopo religioso testimonium perhibentes. Quando autem vir dicit: «Oculis meis vidi uxorem meam adulterantem aut lascivientem cum aliis <viris>», non necessario est credendus. Fieri enim potest ut talia in eam dicat, quia non vult eam tenere. Nequidem <credendus est> simpliciter, cum accedit ad iurandum, quando <aliunde> non habet | testes, neque nota f. 166^a est mulier fama impudicitiae et lasciviae. Si vero, cum adsunt ista, dicat etiam maritus eius: «Vidi ita <et ita>», iubeatur proferre iuramenta tremenda coram Deo in praesentia uxoris suae; ac <deinde> per maledictiones sacerdotis separentur ab invicem. Si vero, cum non adsunt indicia ista neque testes, dicat vir: «Vidi uxorem meam in isto delicto»; aut quando habentur in ea signa fornicationis, sed non est deprehensa nec publice immoralis, dubitat autem vir eius et dicit: «Suspikor eam», adducatur mulier ad aquas nostras amaras probatas,⁶⁷ id est ad iuramenta et maledictiones in verbo Dei, statuente super eam sacerdote: «Si istam immunditiam commiseris, ita et ita fiat tibi a Deo. Si vero innocens sis a culpa ista et ignara negotii <istius>, propitium sit tibi verbum Dei». Et sint deinde simul absque suspicione, muliere disponente <et immutante> vestes moresque, quae innuere possent immunditiam | f. 166^b adulterii.

Poenae in virum
falso accusantem
uxorem
de adulterio.

*Išo'bokt <lege: Išo'barnun>.*⁶⁸ Si quis, odio uxoris suae possessus, eandem innocentem accuset de adulterio, quin statuatur testes confirmantes verba ipsius, feretur in eum exclusio ab ecclesia et excommunicatio a sanctis mysteriis, usquedum exhibeat paenitentiam de iniquitate quam excogitavit.

⁶⁷ Num. V, 16-31.

⁶⁸ SACHAU, II, p. 131, § 31.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM

De iis qui ligati <seu impediti> sunt a matrimonio <consummando>⁶⁹

Ioannis Catholici. Oportet ergo ut omni proprio zelo et cura magna atque diligentia, a patribus requisita pro filiis, tractes hoc negotium, attente examinando, probando longanimiter et inquirendo sapienter, num forte propter odium et obstinationem voluntatis, aut ex invidia, aut propter foeditatem aspectus et defectum pulchritudinis sive sponsi sive sponsae nolint coniungi, faciantque obligationi et solutioni praetextum istum. Cum tibi apparuerit solaris lux <istius> negotii, blandire, exhortare, pacifica, fove <il-
f. 167^a los> sibilo humili | suaviter, et ostende illud esse satanae artificium, quod eluditur ieiunio et abstinentia, recurrendo ad domos sanctorum et ad orationes piorum monachorum et anachoretarum. Tu etiam precare et ora pro eis, ut convalescant et prospere se habeant, et, prout debes, visita eos de anno in annum et de tempore in tempus, atque ostende illis salutem prope esse; in quantum potes, ne permittas eos separari ab invicem. Dixit <enim Dominus noster>: «Quod Deus coniunxit, homo non separet» (*Matth. XIX, 6*). Cum omnia illa malagmata applicaveris vulnere eorum, et omnia illa remedia posueris super dolorem cordis eorum, quin possis obtinere sanationem, atque retardat salus, et vides inter te et Dominum tuum illos ruere in perditionem si non solvantur, tunc post spatium septem annorum, et, si urgeat necessitas, post quinque, separa illos ab invicem, non temere nec leviter nec sine ratione, sed sicut homo secatur membrum suum et legem annulat propter necessitatem, ne pagani fiant, et quia | vir nondum cognovit mulierem
f. 167^b nec commercium cum ea habuit; et haec postquam confessus est se ligatum <seu impotentem> esse, et mulierem suam sibi non recusasse debitum.

De impotentia.

⁶⁹ Talis videtur, omnibus perpensis, probabilior sensus tituli obscuri, haud satis expliciti. Doctrina vero sequens videtur severior, si agatur de naturali impotentia, praecipue si conferatur ad Išo'bokt explicite hunc casum tractantem, lib. II, cap. 6; S. R. III, p. 83. — Ex altera parte, non potest agi de solvendis sponsalibus, de quo iam supra, cap. 14, actum est, et adhuc in capite sequenti agetur.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM

De desponsatis quae negleguntur a suis sponsis
non sumentibus eas <in matrimonium>

Poenae in sponsum
neglegentem nubere
sponsam.

Georgii Assyriae. Si sponsus neglegat <sponsam sumere>, et alleget paupertatem vel morbum, examinetur negotium. Si paupertas sit causa, accommodabitur res. Si agatur de morbo insanabili vel diuturno et difficilis curae, liceat sponsae nubere quem voluerit post tres annos absque expensis, vel post septem cum expensis.⁷⁰ Si demum in obstinatione et pertinacia perseveret sponsus neque ducat eam, excommunicetur prout iuste meretur, et prohibeatur omnino a coniugio; sponsae autem permittatur nubere quemcumque voluerit de fidelibus nostris.

*Timothei.*⁷¹ Si expensis | sponsorum suorum aluntur, necesse est eas sponsalia sua servare, ut diximus,⁷² usque dum sumant tempus et faciant nuptias, sive in vicino sint eorum sponsi, sive in longinquo. Si vero non aluntur expensis sponsorum suorum, indagetur causa eorum qui vicini sunt, utrum possint et valeant nuptias facere, (necne. Si autem possint nuptias facere),⁷³ nec faciant, iuxta canonem arceantur ab ecclesia et sacramentis et communione cum christianis, usque dum introducant uxores suas. Si autem in pertinacia et audacia perseverent, <sponsas suas> nec introducendo neque dimittendo, et certo res eorum cognoscatur, quippe qui rebelles sint, detur sponsabus eorum licentia nubendi quem voluerint, tantum in Domino. Sponsi autem earum arceantur, ne quis det eis uxores. Si autem nuptias facere non possint paupertatis causa, videat inter eos episcopus mediatoris instar, et operetur consensum inter eos, ne fiat divortium; et prout vident sacerdotii oculi, videat sacerdos <episcopus>. Si puella derelicta | orbata sit parentibus, et a parentibus suis desponsata fuerit sponso suo, cum nondum pervenisset ad aetatem discretionis⁷⁴ et rationis, fiat eius vo-

Libertas puellae
a parentibus
desponsatae
ante aetatem.

⁷⁰ Cum *expensis* scil. victus a sponso solvendis; cf. supra cap. 12.

⁷¹ LABOURT, *op. cit.*, p. 62, § 30; S. R. II, p. 77.

⁷² In praecedenti paragrapho 29.

⁷³ In codice nostro habetur lacuna complenda textu edito a SACHAU, S. R. II, p. 76, l. 27-28. Verba omisa per haplographiam in versione leguntur uncinis inclusa.

⁷⁴ In codice nostro, f. 168 b linea 3, corrige *فصل* secundum S. R. II, p. 78, l. 10.

luntas et non voluntas parentum eius.⁷⁵ Si servet iussum parentum suorum, recte <agit>; si autem non servet, fiat voluntas eius. Si pervenerit ad <aetatem> rationis quando desponsarunt eam parentes eius, et consenserit rei, necessario detur sponso suo.

CAPUT DECIMUM NONUM

De illo cui parentes desponsarunt uxorem quam non vult

*Mar Išo'barnun.*⁷⁶ Si habeatur iuvenis cui nolenti parentes desponsarunt uxorem, atque recuset illam quae sibi est desponsata etiam post tempus, ac perseveret obstinatus et minime cedens, oportet ut iuvenis <istius> parentes in vita sua expellant eum ex hereditate sua, et sponsae dent quadringentos *zuzin* ceu *mahra* et tria vestimenta in munus; quaecumque vero expenderunt in desponsatione non computentur <in illis>. At si iuvenula litem moveat in hoc negotio, <minans> et violentae morti tradere | seipsam aut derelinquere fidem et religionem christianam, dent iuvenulae parentes iuveni quadringentos *zuzin* et tria vestimenta in munus. Si vero ambae partes sint pauperes, accommodetur <negotium> inter eas iuxta vires earum.

Eliae Šobensis. Contra illam decisionem obiecit unus e probatis patribus et doctoribus, dicens: Scriptum est primo: « iuvenulae detur voluntas <sua> ». Deinde vero scriptum: « si resistat vir aut mulier, expellant eos parentes eorum de hereditate sua et excommunicentur »; hoc non consonat praecedenti. Sed pacificent parentes filios suos altercantes, quantum possunt; si vero resistent, minentur eis et ipsa exclusione a divitiis suis et thesauris suis et hereditate sua. Si neque propterea consentiant voluntati parentum suorum, non urgeantur; neque vi excommunicationis ob dissensionem voluntatis suae puniantur;⁷⁷ ne defectus electionis <seu mala voluntas> eorum crescat post matrimonium, et cadant rectores in dolorem capitis.

⁷⁵ Verba: « et non voluntas parentum eius » non leguntur apud LABOURT et SACHAU.

⁷⁶ S. R. II, p. 125, § 20.

⁷⁷ Mutato *μῆχος* (dissensio) in *μῆκος* (consensio, omisso *μ*), probabilior videtur versio sequens: « neque vi excom. ad consensionem voluntatis suae attrahantur ».

De defectu
consensus
sponsorum.

Et quia non faciunt voluntatem parentum suorum filii, nubendo | mulieres quas illi nolunt, ne priventur hereditate neque in vita neque in morte. Similiter et filiae, quae non conformant voluntatem suam voluntati parentum suorum accipiendo viros qui illis non sunt grati, ne priventur <hereditate>, neque reiciantur, quia hoc non consonat primae <orationi> annuli: « si tacet <sponsa> et quietam manet, est cum eius voluntate », et « cum voluntate puellae sponsalia fiant ».

Attamen si iam antea iuvenis aut iuvenula dixerit parentibus suis neutrum eorum velle desponsationem quam volunt ei parentes, et coegerint eum <sponsalia> contrahentes; <si> postea propalata fuerit voluntas eorum et vitiaverint negotium, aut rebellaverint post coniugium, sedentur et, quantum fieri potest, persuadeantur se non posse separari; atque increpatio durissima et opprobria amara et terribilia fiant parentibus eorum.

Sed si iuvenula desponsata et maritata est⁷⁸ cum voluntate sua et consensu parentum suorum; similiter cum iuvenem desponsarunt parentes eius, et ille <postea> contra eos versus est in arcum pravum,⁷⁹ recusans exsequi | negotium, dissideat ab ecclesia, et parentes eius possunt excludere eum de hereditate sua tum in vita cum in morte sua, quia sprexit parentes suos. Idemque iudicium valet pro filia, quae probro affecit parentes suos.

CAPUT VICESIMUM

De illis qui elegunt vitam sanctitatis et ab uxoribus suis separantur

Si ambo velint,
possunt coniuges
amplecti vitam
monasticam.

At renitente
uno coniugum,
alter non potest.

*Išo' barnun.*⁸⁰ Si quis vir eiusque uxor velint ambo unanimi consensu se vovere sanctitati, non quod impurum sit matrimonium oculis eorum sed sanctum et mundum, desiderant tamen vitam altiore, licet eis.

*Eiusdem.*⁸¹ Si quis velit sese sanctificare solum, sive vir sive mulier subiecti iugo matrimonii, coniuge eius nolente, non potest

⁷⁸ Textum corrige, et lege 𐤒𐤕𐤓𐤕 (loco 𐤒𐤕𐤓𐤕 f. 169 b linea 4 ab imo).

⁷⁹ Ps. LXXVIII (ps.) 57.

⁸⁰ S. R. II, p. 123, § 16.

⁸¹ *Ibidem*, p. 123 sq., § 17.

ille qui vult se sanctificare; neuter enim eorum habet potestatem in corpus proprium, sed eius coniunx, dicit Apostolus.⁸²

*Eiusdem.*⁸³ Si quis velit fieri asceta et habeat uxorem quae non vult <fieri monialis>, habeatque filios qui indigent | cura, aut parentes debiles, indigentes eius <assistencia>, non potest illos relinquere. Idem valet si habeat fratres minores indigentes eius <auxilio>.

*Eiusdem.*⁸⁴ Si quis desponsavit puellam et postea medium exco-gitat eam dimittendi, dicens: « Monachus volo fieri ». ⁸⁵ Et postquam eam dimisit, coniungitur alteri <feminae>, arceatur ab ingressu ecclesiae longo tempore, donec per paenitentiam sui geminati mendacii, quod dixit in sponsam suam et in monasticam institutionem, remissionem obtineat. Hoc idem pariter iudicium subeat sponsa, quae simili pacto fraudulenter egerit in sponsum suum.

CAPUT VICESIMUM PRIMUM

De temporibus quibus concubitus illicitus est coniugibus legitimis

*Basilii.*⁸⁶ Diebus enim sanctis ieiunii et diebus fluxus menstrui et quibus est mulier viva <i. e. puerpera>, noli appropinquare ei. Memento quae Dominus tuus mandavit tibi ex persona Moysi, dicens: « Loquere ad concionem filiorum Israel et dic eis: Qui | coierit cum muliere in fluxu menstruo, pereundo peribit aut sine filiis morietur ». ⁸⁷ Vae illi, qui tota hebdomada passionis hoc facit!

Explicatio. Modus enim, qui <imponitur coniugibus> pro diebus quibus fluit sanguis menstrui et partus, <statutus est>, propterea quia membrum virile laeditur et corrumpitur <actu coniugali>, et quia filii, qui illis diebus concipiuntur, morbo elephantiasis corripiuntur.

⁸² I Cor., VII, 4.

⁸³ *Loco citato*, p. 125, § 18.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 125 sq., § 22. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 10; *Mat*, X, 1, p. 46 sq.

⁸⁵ Fol. 170 b, l. 6, restitue pronomen 𐤕𐤕, secundum SACHAU, S. R. II, p. 124, l. 28.

⁸⁶ Cf. W. RIEDEL, *Die Kirchenrechtsquellen des Patriarchats Alexandrien*. (Leipzig, 1900), p. 242.

⁸⁷ *Lev.*, XX, 18 et 20.

Neque licet illi,
cuius assistentia
indigent parentes
ac familiares.

Qui, illa ratione
falso allegata,
deceperit
consortem, severe
punietur.

Quando non licet
usus matrimonii.

1. Diebus menstrui
et partus.

2. Diebus ieiunii.

Et illud, quod coitus vetatur diebus sanctis ieiunii, propterea <statutum est>, quia finis ieiunii est avocatio animae a concupiscentia sua bestiali, quippe quia anima rationalis sufficit ad educendum e potentia in actum, quidquid in natura eius libera et spirituali positum est.

3. In hebdomada passionis.

Quod autem concubitus vetatur hebdomada passionis, ideo est, quia hebdomas <nostrae> redemptionis est; et <quia> decet nos, in certamine cum illis <concupiscentiis> corporis, <com>passione et orationibus nocturnis et diurnis memoriam mysteriorum redemptionis nostrae perficere, minime vero nos ludo et voluptati et voluntati carnis perficiendae dare.

Vidua ne ante
decem menses
aliud virum
ducat.

*Regum.*⁸⁸ Si audeat mulier | nubere virum alium priusquam f. 171^b
transierint ei decem menses post mortem mariti sui, turpe est, et auferunt leges eius honorem; et si vir eius aliquid ei adscripserit in testamento suo, tollunt ab ea leges, quia non luxit⁸⁹ maritum suum per decem menses.

CAPUT VICESIMUM SECUNDUM

Circa matrimonium servorum et ancillarum christianorum

Matrimonium
servorum legitimum
fit dominorum
permissu.

*Išo'bolet.*⁹⁰ Ritus pacti desponsationis illorum idem est ac liberorum, nisi quod dominorum permissu oportet sacerdotes sint mediatores talium, et sine dominorum permissu non possunt sacerdotes illorum mediatores esse. Neque ipsi servi et servae possunt ad legitimum matrimonium venire absque suorum dominorum licentia.

Coniuncti nequeunt
separari.

Quando autem dominorum permissu coniuncti sunt, non possunt domini separare eos ab invicem. Ne quidem cum venditur alteruter eorum, potest sive emptor sive venditor | cogere eos ut a mutuo coniugio secedant, nisi cum unus eorum proficiscitur in regionem longinquam, et <alter> qui remansit per non breve tempus exspectat et iubetur ducere alterum coniugem. Manifesto haec lex valet pro fi-

⁸⁸ Cf. S. R. I, p. 19, R I, § 36; p. 93. R II, § 67 (hic textus verbotenus citatur); p. 97, § 78; p. 153, R III, § 16; p. 163, § 61. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 16; *Mal*, X, 1, p. 48.

⁸⁹ *לשׁו* (corrige SACHAU, p. 92, l. 21 *לשׁו*) a radice *לשׁ* (Hebr. et chald. *לשׁ* *maestus fuit, questus est*), unde *לשׁו* *tristitia, maeror*.

⁹⁰ Lib. III, cap. 10; S. R. III, p. 85 sq. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 25; *Mal*, X, 1, p. 51.

delibus, quia, secundum verbum beati Apostoli, domesticos tantum iudicamus et non externos; externos autem iudicat Deus.⁹¹ Decet⁹² dominis corporalibus ut, quia constituti sunt domini super servos suos, non utantur dominatione contra servos suos et ancillas suas; sed secundum praeceptum Apostoli: quod iustum et aequum est praestent servis suis, scientes quod et ipsi Dominum habent in caelo.⁹³

Haec autem diximus quia videmus multos inter fideles, qui emerunt servos habentes uxores liberas, quas habent a primis suis dominis; et postquam pervenerunt in servitutem illorum, separantur a primo hoc coniugio et coguntur inire aliud coniugium.

f. 172^b Hoc ab istis <novis dominis> haud iuste fit; | non enim quia dominantur eis quoad corpus, debent eos impedire in negotio fidei et legis timoris Dei, qui iussit ne separentur illi qui semel ad legitimum matrimonium venerunt.

Adhuc⁹⁴ si quis vir fidelis habet ancillam quam uxorem ducere vult, cum nondum uxorem duxit, aut quam duxit uxor mortua est, potest facere voluntatem suam. Prius vero coram multis ancillam suam libertate donat, et tunc sibi eam desponsat tamquam liberam per mediationem crucis, sacerdotis et fidelium.

Qui habet ius
in corpus,
ne impediat
religionem animae.

Christianus liber
potest uxorem
ducere ancillam,
prius libertate
donandam.

Explicit tractatus tertius, et Deo gratias. Amen.

⁹¹ I *Cor.*, V, 12-13.

⁹² Codex noster legit *μὲν* (f. 172^a, l. 8); corrige *μὲν* (cf. S. R. III, p. 86, l. 7).

⁹³ Citatur libere *Col.* IV, 1; comp. *Eph.* VI, 9.

⁹⁴ Cf. *Coll. can. syn.*, tr. II, cap. 24; *Mal*, X, 1, p. 51.

TRACTATUS QUARTUS

DE SENTENTIIS SAECULARIBUS ET DE QUAESTIONIBUS HUMANIS,
QUAS INTER CHRISTIANOS IUDEX TENETUR IUDICARE

Quia quaedam ex istis in tractatu tertio de iudice et tribunali eiusque mediatoribus conscripta sunt, de ceteris respicientibus sententias istas in his capitibus tractatus huius quarti | specialiter f. 173^a disserimus, ut completa sit tractatio ista.

CAPUT PRIMUM

De possessione bonorum certa et dubia

Quisnam sit
possessor certus,
quisnam dubius.

Melior est condicio
possidentis.

Possessio
quingagenaria
vel trium
generationum tenet.

Išo'bokt. ¹ Certus bonorum possessor ille est qui <qua talis> notorius est. Notorietas autem habetur, quando omnes homines vel <saltem> homines boni et bonae famae illud cognoscunt. Dubius est vero <possessor>, quando alii quidem dicunt ita, alii autem ita. Quando bonorum possessor dubius est et ignotus, ipse iudex vel homines fide digni coram utraque parte litigante, aut clam iis, interrogent ² homines illius ruris aut oppidi, et inquirent; et quemadmodum ex inquisitione innotuerit, ferant iudicium. Si vero neque hoc pacto liquide res innotuerit, ille, qui magis innotuerit possessor bonorum, si quidem voluerit, iuret ipse aut faciat iurare adversarium suum. Bonorum autem possessor si fuerit plus quam quingenta annorum, aut ex tribus patribus ³ pervenerint illa bona huic homini, | et adversarius eius interim videbat et sciebat, et praesens f. 173^b possessor bonorum atque ii, ex quibus pervenerunt, ignari erant de fraudulentia, aut potentiae <abusu>, aut vi, ⁴ quamvis accusator habeat chirographum certum, ipsa illa possessio firmior <ac certior> est illo chirographo; et iuramentum favet ei qui possidet; et

¹ Lib. VI, cap. 4; S. R. III, p. 191-195. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 6; MAI, X, 1, p. 69 sq.

² Loco *مدرج* (f. 173^a, l. 13) lege *مدرج* secundum MAI, X, 1, p. 235 a, l. 8, et S. R. III, p. 190, l. 28.

³ A tertia scilicet generatione si quis possessionem habuerit (MAI, X, 1, p. 69 a).

⁴ Possessores nempe sint bonae fidei, quibus ignotum sit, rem iniuste ac dolose possessam fuisse (MAI, l. cit., p. 69 b).

siquidem voluerit, ipse iuret; si autem (non) ⁵ velit, faciat iurare socium suum.

Si homo, non habens chirographum aut testes veraces, litigat de bonis quae sunt in possessione alterius hominis, cum possessio fuerit plus quam quingagenaria, vel a tribus patribus <=generationibus> illa bona obtinuerint; si quidem innotescat vis et potentiae <abusus> et fraus illorum qui bona possidebant vel possident; aut quia accusator ac patres eius non erant in hac regione, aut quia non sciebant iudicium instituere: si quidem unum ex istis probari possit, in veritate auditur <accusator>; secus, neque auditur neque iudicium ei fit.

f. 174^a Si in possessoris bonorum manibus diu res fuisse constiterit, | et adversarius eius dicat: « Hic a me accepit hanc possessionem ad culturam »; alter vero dicat: « Non »; si, dum causa examinatur, innotuerit rem fuisse in manibus illius, antequam apprehenderet hic actualis possessor; si non habeat possessor chirographum emptionis, de illa possessione tamquam dubia et non ⁶ tamquam certa tunc iudicamus, et iuramentum ac testium introductionem accusatori praecipimus et ab eo recipimus.

Res, quae a triginta ⁷ annis in manu alicuius esse dignoscitur, si ob fraudem et vim et praepotentiam illius qui possidet, aut ob minorem aetatem et ignorantiam accusatoris vel ob eiusdem absentiam ab hac regione; ubi haec certo innotuerint, relinquitur quidem res in manibus eius <seu praesentis possessoris>, auditur vero de eo iudicium. Et si aliquid horum sit, et non habeat instrumentum emptionis, fraudulentus censetur. Si autem quaeratur dicens: « Res in manibus meis sit », relinquatur quidem in manibus eius; f. 174^b at audiatur | verbum ab adversario eius: et prout iustum fuerit, iudicium eorum fiat.

Cum filius bona patris possidet, vivente patre, si non habeat instrumentum aut testes veraces, non est legitima ista possessio. Idem valet pro sociis antequam diviserint bona. Item possessio

⁵ Addendum *μ* secundum textum editum a MAI, X, 1, p. 235 b, lin. 5. Omittitur vero tam in codice nostro f. 173 b, lin. 7-8, quam in S. R. III, p. 192, lin. 7-8.

⁶ Mendo dittographiae bis leguntur in codice nostro haec verba (fol. 174 a, lin. 7): *اسر دحضط هلا به*.

⁷ Tam MAI (l. cit., p. 236 a, l. 1) quam SACHAU (S. R. III, p. 192, l. 24) habent: *a tribus annis*, errore manifesto secundum contextam orationem.

At vi vel fraude
obtentata, non tenet.

Longa possessio,
de cuius origine in
iudicio ambigitur,
dubia censetur.

Interim res in ma-
nibus ult. possessoris
relinquitur; at
fiet iudicium.

servorum et ancillarum, si non habeant instrumentum et testes veraces, non reputatur possessio legitima. Et cum accusatur <seu revocatur> a domino servus <qui in possessionem venit alterius>, et non habet instrumentum aut testes, remittimus eum ad dominum suum, et audimus verbum tam ab eo in cuius manibus est, quam accusatoris.

Si homo possideat rem alterius illegitime, dum non habebat ius ad eam, illa res cum fructibus suis, et augmento ipsius rei, quod interim contingit, et damnis rei redeat ad dominum suum. Et de iis quae dicuntur a domino rei de re ipsa, si voluerit quidem ille iuret aut adducat testes pro <verbis> illis; at si voluerit, illi in cuius manu existit rem largitur.

Praescriptionis
tempus: triginta
anni.

Regum. ⁸ Si quis vir christianus debeat proximo suo summam pecuniae quae non fuit repetita ante completos triginta annos, foenerator iam non habet medium repetendi illam a debitore neque filiis eius, quia transierunt illi triginta anni. Similiter neque a sponsore vel filiis eius potest <illam> repetere. Quia pro quavis re in quam habetur causa exactionis, si haec non fuerit facta ante annos triginta, post annos determinatos lege a beato Theodosio, scilicet triginta, inefficax evadit ἀγωγή, i. e. omnis via in quamlibet rem, sive in debitum, sive in hereditatem, sive in legum exactiorem, sive in terrarum associationem, ⁹ sive in distributionem aquarum currentium ad irrigandos hortos, sive in aquas ex canalibus recipiendas quae fluunt in singulorum civium domos. Si contingat ut aliquis ultra triginta annos neglegat distributionem suam <aquarum>, ἀγωγή <seu recursus> eius inefficax est et non recipitur; quia ita iubent leges.

Quibusdam
plus conceditur.

Eorumdem. ¹⁰ Si exactor fuerit in alia regione tamquam mercator, aut tamquam miles, ¹¹ et redierit e regione longinqua, dat ei

⁸ S. R. I, p. 73 sq., R II, § 45 (par. 2, 3 et ex 5).

⁹ In codice nostro, collato textui SACHAU, videtur omissa linea, sic enim legitur apud SACHAU, S. R. I, p. 74, l. 10-11: ... و من بعد ذلك ... [sic] ... و من بعد ذلك ... sive agatur de associatione, [sive de rapina iumentorum, sive de limitibus] terrarum. Verba uncinis inclusa non leguntur in nostro codice, f. 175 a, l. 12-13.

¹⁰ S. R. I, p. 15 sq., R I, § 30; p. 77, R II, § 48.

¹¹ Ad verbum: aut tamquam Romanus <=miles>, aut tamquam servus τῆς στρατίας <=miles>.

lex <ultra illos triginta> adhuc viginti annos, ut vindicet suos recursus ἀγωγή, et illud quod deposuit in pignus, ab eo qui emit vel sumpsit pascua aliena. Si vero transierint viginti anni post triginta quin repetierit <illa>, deficit ei via ad repetendum, secundum praeceptum legum.

CAPUT SECUNDUM

De chirographo certo et dubio;

de corruptione facta in chirographo, et de chirographo falso

Isobokt. ¹² Chirographum certum est illud, quod sigillo illorum munitum est, qui ab ecclesia, aut a regibus et potestatibus eleguntur et constituuntur. Illud vero dubium est, quod sigillo testium signatum est. (Chirographum certum cum producitur in iudicium, ceu valido eo utimur); de illo (autem, quod testium sigillo firmatum est), examen instituimus. ¹³ Et si quidem testes illi, qui signarunt chirographum, fideles, et timore Dei in ipsa regione aut ecclesia omnibus noti sint, habeantque testimonium bonum, adhibemus | illud tamquam certum; at si secus res se habeat, dubitamus de illo. Si quis producat iudici chirographum certum; adversarius autem eius disputet ac dicat: «Vendidi hanc possessionem, sed pretium eius non accepi», si quidem habeat chirographum certum, aut dubium, aut testes, audiat, et fiat iudicium eius, prout iustum est. Si vero non habeat chirographum nec testes, non audiat. Similiter etiam cum mutuum accepit, ac dicit: «Persolvi», si quidem non sint testes et argumenta, non audiat; at si habeat argumenta et testes dubios, audimus eum, et facimus iudicium eius, prout iustum est. Cum aliquis habet chirographum debitorum, et dicit non esse persolutum quidquam, si adversarius eius probet atque demonstretur aliquid esse solutum, irritum facimus illud chirographum, et ita illum audimus, sicut audimus eum, qui non habet chirographum. ¹⁴ Quando aliquis producit chirographum emptionis

Chirographum
certum et dubium.

f. 176^a

f. 176^b

¹² Lib. VI, cap. 2-3; S. R. III, p. 187-191.

¹³ Verba uncis inclusa desunt in nostro codice; supplentur autem secundum textum editum a MAI, X, 1 (p. 233; 67-68) et a SACHAU, S. R. III (p. 186-188).

¹⁴ Quae hucusque citata sunt ex ISO'BOKT leguntur etiam in Coll. can. syn., tr. IV, cap. 4; MAI, X, 1, p. 67-68.

tium illius boni, chirographum illud habetur ut dubium; et auditur, et, prout oportet, decernitur eius iudicium.

De exemplari
descripto
ex chirographo
antiquo.

Examen iudicum.

Chirogr. vetus.

Chirographum
adulteratum.

De chirographo
falso.
Poenae in eius
auctores.

Exemplar descriptum ex chirographo antiquo et corroso, sigillo rite obfirmato, adhibemus tamquam validum. Exemplar quidem ex chirographo transcriptum iudices saeculares non habent ut validum ad ferendum iudicium; sed nos illo tamquam certo utimur. Transcriptum exemplar chirographi libertatis eodem modo <recipimus>. At transcripto exemplari chirographi emptionis ceu dubio utimur, et examen circa illud instituimus. Examen iudicum: <examen> illius qui iudicium fecit, ut verum adhibemus; sed alius iudex <illud adhibens> faciat circa illud examen, et tunc eo utetur. Chirographum vetus et longaevum non reicietur propter suam vetustatem et longaevitatem, sed ut validum adhibemus. Ille apud quem inventum fuerit chirographum adulteratum, correctionem incurrat tonso capite et rasa barba, | et ad minus per mensem stabit in cilicio ac cinere ad portam ecclesiae. f. 177^a

Si apud aliquem chirographum falsum inventum fuerit, unde damnum advenerit ei contra quem scriptum est istud chirographum, omne damnum et incommodum quod hic passus est, exigetur a scriptore chirographi et infligetur ei. Si vero nullum damnum ille habuerit, summa pecuniae descripta in isto chirographo exigetur ab illo qui scripsit chirographum, et dabitur monasteriis et xenodochiis et in eleemosynas; ille vero, cuius sigillo obfirmatum est chirographum falsum, interdicatur et excommunicetur, neque deinceps recipiatur eius testimonium, neque credatur in illis. Chirographum,¹⁵ quod versutia et astutia factum est, ubi hoc innotuerit, nullo modo adhibemus; et illos qui fecerunt ipsum, et illum in cuius manibus est, increpamus et vituperamus <additis poenis> excommunicationis et interdictionis. Et qui asseruerit contra adversarium suum: «Chirographum hoc astutia factum est», si quidem nequiverit ostendere veritatem et certitudinem suae assertionis, non | audiatur. Si autem habet argumenta et testes veraces, audiatur et fiat eius iudicium, prout iustum est. f. 177^b

¹⁵ Quae sequuntur iterum leguntur in *Coll. can. syn.*, tr. VI, cap. 4; *MAI*, X, 1, p. 68 a-b.

CAPUT TERTIUM

De testibus veris et dubiis

Si vir quidam habet iudicium cum proximo suo, et deest inter eos scriptum ad dirimendum negotium, si contingat unum ex eis dicere se testes habere, <audiendi sunt sequentes>.

*Regum.*¹⁶ Testes quos recipiunt leges sunt hi: duo vel tres viri fideles, liberi, qui numquam inventi sunt in negotiis malis, in furto, inquam, aut latrocinio, aut magia, aut in uno ex similibus negotiis malis, qui non habent dignitatem, vel forsitan adhuc sunt de familia viri vel sunt amici eius, vel de illis qui mercaturam cum eo exercent, sed sint viri liberi. Hos recipiunt leges ut testentur de omni quod sciunt, tenentes legem gloriosam et tremendam Christi atque iurantes se veritatem | testatos esse. Tales recipiunt leges ceu testes, viros adultos, maiores, inquam, viginti quinque annorum. Quando quaestio tractatur inter duas partes habentes processum, et <protrahitur> tempore multo, oportet interrogentur testes quos adducit adversarius viri, quot annos nati sint quando testantur; et quando ore proprio confessi sunt, coram audientibus iudicium causae huius, quot annos vixerint et a quanto tempore testentur de causa, si inventi fuerint testes illi tempore hoc fuisse adulti, quippe qui plus quam viginti quinque annos agerent, recipiatur eorum testimonium. Si autem numeratis annis, resultet illos tunc nondum attigisse annos viginti quinque, tunc — ita praecipiant leges — non recipiatur eorum testimonium.

Testes recipiendi:
fideles, liberi,
bonae famae,

maiores 25
annorum.

CAPUT QUARTUM

De defensione et procuratione¹⁷

Causa ergo qua iustificatur defensio <seu tutela> et constitutio procuratoris dupliciter dividitur. | PRIMO quidem impossibilitas rationis ad adhibendam, secundum iura naturae, virtutem voluntatis, aut propter vim daemonum, prout accidit stultis et daemoniacis, f. 178^b

De tutore
constituendo:
1° propter defectum
physicum
vel moralem,

¹⁶ S. R. I, p. 131 sq., R II, § 150. Praecedentia etiam pertinent ad § 150. Cf. etiam R III, § 107, p. 175. Idem textus iam supra relatus est in Lib. II, tr. II, cap. 6; p. 162.

¹⁷ De defensione seu tutela egit Іѡа́ннъ in l. VI, cap. 11; at textus est deperditus. Cf. S. R. III, p. 182-3.

aut propter corruptionem proprii organi, prout accidit ebriis et delirantibus ob ascendentes fumos ac vapores ex combustione utriusque bilis, aut propter imperfectionem organi, prout inhaeret pueris qui nondum aetatem annorum duodeviginti attigerunt, aut propter debilitatem organi, prout inhaeret senibus longaevis qui centum annos superarunt, aut propter mancum usum proprii organi etsi perfecti, sicut <accidit> stulto ac dementi, aut propter usum damnosum in hoc saeculo et in futuro, sicut <accidit> protervo et prodigo, qui bona sua libidine dissipat et vivit prodigaliter, seductus turpibus passionibus. SECUNDO autem, incapacitas mentis ad tractandum cum potestate propria semetipsum et bona sua, sicut <apud> servum et subditum. Ex istis collegitur illum subdi | et f. 179^a subici lege sub procuratoribus, oeconomis et defensoribus in iudicio, qui daemonium habeat vel ascensiones et phantasias, aut puer sit, senex, demens aut stultus. Illorum administratio <negotii> cuiuslibet invalida est; neque committitur <iisdem> gubernatio quae scientia perfecta et sana mente ducitur;¹⁸ neque recipitur eius confessio sive de seipso sive de altero, nisi de mandato procuratoris eius tantum. Si vero servus est, valida est administratio eius et confessio eius, domini eius permissu tantum. Si vero aliquis illorum, quorum turbatae sunt mentes, habeat filios intellegentes et prudentes, filii loco eius administrent. Non oportet autem ut procurator vendat aliquid summa minore pretio eius, nec mutuo det, neque oppignoret, neque locet nisi in lucrum illius cui res pertinet.

2° propter defectum libertatis.

Filii intellegentes administrant pro par. debilis mentis.

Quilibet potest sibi constituere procur. vel defensorem.

Tutela quandoque generalis, quandoque particularis.

Acceptatur aut gratuito aut pro mercede.

Res perit domino.

*Regum.*¹⁹ Omnis qui habet potestatem in se et in bona sua neque lege interdictus est potest sibi constituere defensorem in iudicio et in commercio, aut procuratorem | super bona sua. Et f. 179^b defensio <=tutela> quandoque est generalis in omnibus iudiciis, requisitionibus et <causis> commercii; quandoque autem particularis in determinato quodam iudicio, et requisitione determinata aut in negotio particulari. Acceptat quandoque defensor hoc facere gratuito, quandoque autem pro mercede. Omne quod perit aut corrumpitur inter manus defensoris aut procuratoris de bonis eius qui constituit eum, cum non accidit neglegentia, malitia vel incuria.

¹⁸ Corrigendus codex: (loco).

¹⁹ Non occurrit, quantum sciam, inter *Regum* leges editas a SACHAU, neque in aliis libris legalibus ab eodem editis.

eius, non debet exinde aliquid; neque oportet ut emat pro seipso aliquid ex rebus eius qui constituit eum, neque pro se emat aliquid cum pecunia alius proprietarii.

CAPUT QUINTUM

De condicione et pacto

Primo sciendum est condicionem stultam non esse considerandam ceu condicionem, neque obligandus est qui illam fecit ut agat prout dixit; sed propter hanc condicionem quam quondam stulte f. 180^a fecit, meretur increpationem et vituperium, insuper et | interdictum ac suspensionem, iuxta rei gravitatem.²⁰

Stulta condicione nullus ligatur.

Si vir aliquis stipulet condicionem cum alio dicens: « Si usque ad diem talem non dederim tibi centum stateras, agrum talem vel domum talem tradam tibi », si stato die restat dictae summae pars nondum soluta, si alter restituat ei quod accepit, debet illud accipere atque agrum illum vel domum tradere.²¹

Alterutra condicio ligat.

Si quis dicit: « Vendidi tibi (vinetum meum) », ²² dat etiam terram super quam est vinea. Et si arescat vinea, potest eam iterum plantare. Quod si dicat: « Palmas quidem meas vendidi tibi; terram autem, super quam sunt palmae, non vendidi », si palmae aruerint, non potest illas iterum plantare.²³

CAPUT SEXTUM

De emptione et venditione

Quoad ²⁴ emptum vero ac venditum. Venditor cum aliquid venderit et pretium receperit, non potest reverti in venditionem suam et exigere rem venditam. Si vero non receperit pretium, receperit f. 180^b autem arrham tantum, et dicat: | « Vehementer deceptus sum »; et si quod dixit cognoscatur esse verum, si emptio ac venditio inter eos non fuerit scripto et sigillo obfirmata, et quod vendidit sit vesti-

Res vendita repeti nequit.

²⁰ ISO'BOKT, l. V, cap. 5, § 1; S. R. III, p. 147.

²¹ *Ibid.*, § 10; p. 149.

²² Addendum in codice nostro (post (والمعنى) secundum S. R. III, p. 146, l. 29.

²³ *Loco citato*, § 6, par. 2 et 3; p. 147.

²⁴ ISO'BOKT, l. V, cap. 11, § 1-3; S. R. III, p. 173 sq.; *Coll. can. syn.* tr. IV, cap. 12; MAT, X, 1, p. 75.

mentum, aut iumentum et aliquid simile, restituta duplicata arrha, potest vindicare quod vendidit. Emptor vero, relicta arrha, potest restituere obiectum emptum.²⁵

Iumentum autem et supellectilem et rem non cibariam, quae venalis est in foris, si antequam solvatur forum, emptor restituat iumentum, aut supellectilem aut rem non cibariam domino eius, poterit suam pecuniam <a venditore> repetere. Ubi autem desierit forum, non poterit rem quidem cibariam, ex quo emptum est, restituere. Res vero, quae non in foris, sed in domibus, et quidem cum notitia emitur, et nullo pacto intercedente, si quidem iumentum sit, cum apparet in eo aliquod vitium quod non apparebat, aut quod non manifestavit dominus eius, usque ad quadraginta dies, quando mercedem et damnum iumentum dat, poterit ipse <emptor> iumentum domino suo restituere et tollere | ab eo pecuniam suam. At si in iis diebus claudum fiat, aut accidat ei aliquod vitium, non poterit <emptor> ipsum denuo restituere domino eius. f. 181^a

« Pactum bonum ».

*Regum.*²⁶ Si quis emit servum καλή ἄρσις — quod interpretatur pactum bonum²⁷ — et inveniat in eo ante completos sex menses — quae est προθεσμία lege statuta, computanda a die emptionis servi²⁸ — morbum occultum aut daemonem, iubet lex ut restituat servum venditori, et repetat pecuniam suam quantam dedit.²⁹ Transactis vero sex mensibus ex quo illum sumpsit, quin viderit in eo morbum occultum, non potest emptor illum restituere venditori.

*Eorundem.*³⁰ Sicut <statutum est> lege servi et servae, ita est iudicium iumentum.

« Pactum malum ».

*Eorundem.*³¹ Si quis emit servum aut servam κακή ἄρσις³² et ἀπλή ὥνή, — quae interpretantur pactum malum et simplex venditio

²⁵ *Regum* in *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 12; *MAI*, X, 1, p. 75. Cf. *S. R. I*, p. 13, *R I*, § 22; p. 65 sq., *R II*, § 32; p. 111, *R II*, § 99; p. 159 sq., *R III*, § 51.

²⁶ Cf. *S. R. I*, p. 11, *R I*, § 19; p. 65, *R II*, § 27; p. 157, *R III*, § 39; p. 179, *R III*, § 114.

²⁷ Cf. *PAYNE SMITH*, col. 395: *العصبة*, ἄρσις, elevatio.

²⁸ Haec videtur esse adiecta glossa auctoris. Προθεσμία autem est praefixus terminus, ultra quem iam non valent querelae.

²⁹ Cf. *HAMMURABI*, § 278 sq.

³⁰ Probabilius, iuxta traditam praxim, glossa auctoris

³¹ Cf. *S. R. I*, p. 13, *R I*, § 20; p. 65, *R II*, § 28; p. 157, *R III*, § 39, 3.

³² Codex corrigendus: loco *معد*, lege *معد*; cf. *PAYNE SMITH*, *l. cit.*, col. 395.

quae non revertitur, — et velit reddere servum aut servam, non potest, | quia pacto malo emit. f. 181^b

De emptione et venditione invalida. Emptio et venditio non sunt validae, nisi emptor ac venditor sint domini sui ipsius et administrationis rei emptae, neque sint sub iugo servitutis vel sub tutoribus. Expletur vero <emptio ac venditio> diiudicatione venditoris et acceptione emptoris absque vi et coactione, dum unus eorum contentus est et alter libera utitur voluntate, ita ut volens exsequatur et nolens non exsequatur. Si separentur priusquam emptionem et venditionem perfecte contraxerint, annullatur negotium; aut ante solutionem pretii et traditionem rei cuius non decet venditio, aut <etiam> postea. — Non venditur vir liber; neque servus fidelis infideli, neque coniuncti; neque res adiudicata et commendata domibus Dei. Venditor non separet servam eiusque filium, neque servum et fratrem eius, nec servum, coniugem et filium eius.

Nonnisi liberi et domini rei vendere valent.

Quae venditioni non subsunt.

CAPUT SEPTIMUM

| De deposito

f. 182^a

Depositum est obiectum aliquod a deponente traditum vel positum apud accipientem, ut ab eo conservetur sine mercede, donec exegerit illud. Est παραθήκη³³ seu fides <i. e. concreditum> apud recipientem; atque hic debet illud servare tota sua virtute, prout servat proprium bonum tota sua attentione. Si accidat ut pereat cum perditione proprii eius boni, non est culpandus. Si corruptio naturalis accidat deposito, ut mors animalis aut tineae inhaerens vestimentis; vel si accidat aliquid quod non potuit impediri, ut incendium, direptio, furtum aut inundatio, aut vis excedens virtutem, non debet retribuire. At si utatur obiecto, aut illud commodet, oppigneret aut locet, mercedem <sicut> et damnum ac remunerationem oportet solvi deponenti, prout exigit; neque tradendum est depositum nisi manibus deponentis, aut eius delegato <exhibito> eius scripto et coram testibus notis et eximiis.

De deposito eiusque sorte.

³³ Ubi codex habet *معد*, corrige *معد* vel *معد*; cf. *PAYNE SMITH*, *loc. cit.*, col. 3313.

CAPUT OCTAVUM

De commodatis ³⁴

Commodatio fit ad procuranda | lucra sine compensatione spe- f. 182^b
ciali modo.

De commodato:
condiciones
et species.

Regum. ³⁵ Si quis petit iumentum pro itinere determinato, quid-
quid malum iumento acciderit ex noxia aut morte faciendo iter
illud, debet compensare domino eius. Si vero dominus eius esset
cum eo in via, non debet. Si vero mercede dederit, perit cum mer-
cede sua. Quicumque substantiam suam non potest administrare
aut est sub tutoribus, non potest rem commodare. Si quis iumen-
tum mutuatus est, et fugit ac perit, restituat pretium domino eius.
Non oportet nec licet commodare commodata, neque oppignerare
neque locare, nisi de mandato illorum domini. Omne vero quod bi-
lanci appenditur aut ulna aestimatur si quis petit a socio suo, mu-
tuum est, non commodatum.

CAPUT NONUM

De mutuo periculoso et tuto

De mutuo
periculoso et tuto:
varii casus.

Išo'bokt. ³⁶ Mutuum cum periculo, praeter illud quod partim ex
mari, igne, potestate et inimicis desumitur, | liberum est a ceteris f. 183^a
noxis et damnis, uti a tributo illegali et damno negotii aliisque
damnis similibus. Verum hoc quoque sciendum est, quod reliqua ³⁷
mutua periculosa et tuta, ut plurimum, non in iudicio, sed media-
tione et secundum mores obtinentes inter negotiatores, tractari iu-
bemus. — Quodam habente debitum periculosum et tutum, periculo-
sum illud cum salvum evasit de mari, mercesque et supellectilia
vendita sunt, nullo differt tunc <periculosum debitum> a tuto. — Sed
priusquam appellit navis ad portum aut quando pervenit ad portum,

³⁴ Cf. *Coll. can. syn.*, tract. IV, cap. 10; *MAI*, X, 1, *syn.* p. 239; *lat.* p. 73.

³⁵ Non legitur inter *Leges Regum*, quas edidit *SACHAU*, S. R. I. Alii sunt textus
Išo'bokt in *Coll. can. syn.* citati.

³⁶ *Lib. V*, cap. 8; S. R. III, p. 165; citatur in *Coll. can. syn.*, *sy.* p. 237 b;
lat. 71 b.

³⁷ Codex noster, sicut et textus editus a *MAI*, habet *reliqua*; at *SACHAU*,
forsitan melius, habet *subiectum*.

et merces ac supellectilia adhuc sunt in navi aut in deposito, si
moriatur proprietarius mercium non habens filios heredes, vel
habens <heredes> qui se alienos declarant substantia eius, potest
creditor comprehendere merces et supellectilia illius viri, usque
dum quod suum est plene sumpserit de mercibus et supellectilibus
f. 183^b istis, scientibus rectoribus ecclesiae et viris notis ac fidelibus; | re-
liquum vero detur aliis creditoribus. — Quod si merces et supellecti-
lia non sufficiant ad compensandos illos, possunt creditores debiti
tuti quod suum est usque ad plenam satisfactionem sumere ex cete-
ris bonis viri illius, quin dent aliquid creditoribus debiti periculosi.

CAPUT DECIMUM

De pignore

Pignus est res quae erga debitorem fiduciam facit ad dandum ei
mutuum aut debitum indigenti, qui hoc petit in simplicitate cordis
et in omni fiducia fidei. Ille cui pignus traditur debet illud servare
tamquam pupillam oculi cum omni cautione absque neglegentia,
ut, cum transierit determinatus inter eos terminus (*προθεσμία*) et
pignoris dominus attulerit pecuniam debitam creditori, hic sit para-
tus ac promptus tradendi pignus manibus domini ipsius et acci-
piendi ab eodem pecuniam suam. Si vero perierit pignus aut cor-
f. 184^a ruptum fuerit incuria | creditoris, aut culpa ipsius direpta fuerit
domus eius et ablatum fuerit pignus cum bono eius, debet ille primo
restituere pretium eius <seu pignoris>, et deinde accipiet debitum
suum. Perinde ac commodata et deposita servandum est pignus;
idemque iudicium ferendum est de pignore, si pereat aut corrumpatur.

Ratio pignoris.

Debita pignus
accipientis.

Regum. ³⁸ Si vir commodaverit (viro) ³⁹ summam pecuniae ac
receperit ab eo ceu pignus ornamenta <muliebria> aurea ⁴⁰ vel vasa
argentea aut vestimenta, indigeat autem bono suo atque inducat
debitorem ut sumat pignus suum et restituat quod debet; si negle-
gens sit debitor et non restituat, mittat ei creditor monitiones

Iura pignorantis,
neglegente debitore,

³⁸ Cf. S. R. I, p. 25 sq., R I, § 29; p. 123, R II, § 134 (hic textus verbotenus
citatur); p. 171 sq., R III, § 97.

³⁹ Adde secundum S. R. I, p. 122, l. 7: *جحدل*

⁴⁰ Secundum eundem lege *جحدل*, loco *جحدل* *جحدل*

〈παραγγελία〉 tres 〈variis〉 tribus vicibus. Si post haec adhuc neglegat debitor sumere pignus suum et restituere quod debet, potest creditor pignus pretio suo convenienti vendere. Si 〈pretium〉 sit minus debito, creditor exigat residuum; si vero pretium superet debitum, reddat 〈excessum debitori〉.

mortuo debitore.

*Išo'bokt.*⁴¹ | Si quis mutuum accipit ab alio, et pro pignore dat f. 184^b supellectilem, si ille, qui mutuatur, moritur, aut ad paupertatem redigitur, ac venerint alii creditores eius, qui contendunt cum illo, qui habet penes se pignus, 〈dicentes〉: «Affer id quod est penes te, ut vendamus ipsum, et sit inter nos»; potest vir, sive ante ipsos sive post mutuum dedit, afferre pignus illud, et cum notitia iudicium ecclesiae et hominum fidelium vendatur, et tollat quod suum est plene; et quod supererit, dabit reliquis creditoribus. Et si pignus non fuerit supellex, sed ager aut domus, et cum scriptura oppigneratum sit; si ille ager aut illa domus in manu creditoris fuerit, et ipse prior mutuum dederit, eodem modo ei licebit, quoad tollat plene quod suum est, neque debet dare quidquam aliis qui mutuum dederunt.

CAPUT UNDECIMUM

De sponsione

Sponsionis species
et condiciones.

Sponsio ergo dupliciter dividitur: in eam quae 〈fit〉 in persona, et in eam quae 〈fit〉 in pecunia 〈seu〉: in personalem et in realem. Qui nempe uti potest persona sua | et pecunia sua, potest etiam spondere. Si spondeat de mandato petentis, omne quod perdit sponsor revertitur in illum pro quo spopondit. Si vero absque mandato seu voluntate petentis spondeat, non potest ab eo exigere damnum. Si vero plures sint sponsores, et scribant de eis unumquemque eorum esse sponsorem pro omnibus, potest creditor exigere quod suum est a quocumque voluerit aut invenerit; secus unusquisque eorum det dimidiam partem, aut tertiam, aut quartam iuxta numerum sponsores. Si sponsor et ille pro quo spopondit conveniant de resumenda a sponsore loco debiti de quo spopondit, liberatur debitor, et tenetur sponsor debitum solvere. Si vero moriatur debitor,

⁴¹ Lib. V, cap. 7, § 1 et § 2a; S. R. III, p. 155. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 9; *MAI*, X, 1, p. 73.

potest sponsor exigere 〈ut solvant〉 heredes. Qui in persona spopondit, non debet adducere nisi illum pro quo spopondit personam suam.

*Apostolorum.*⁴² Sacerdos non erit sponsor neque pro homine neque pro re.

Non spondeat
sacerdos nec mulier.

*Nicaeae.*⁴³ Mulier non spondebit neque pro homine neque pro re.

f. 185^b

| *Regum.*⁴⁴ Leges non sinunt mulieres spondere quavis pro re.

CAPUT DUODECIMUM

De societate mercaturae

*Išo'bokt.*⁴⁵ Si viri quotquot fuerint, adipiscantur possessionem aliquam, et pactum faciant 〈dicentes〉: «Quidquid possidebimus aut adipiscemur, inter nos pari modo sit»; quidquid adepti fuerint aut possederint, aequaliter sit inter eos.

De societate
mercaturae.

Viri⁴⁶ societatem inierunt: unus ex eis captivus ductus est ab hostibus, aut in aliam regionem profectus est, in qua fit inquilinus. Eodem autem tempore, societatis nempe eorum, quo hic captivus abductus fuit,⁴⁷ aut habitavit in alia regione, reliqui socii vendunt possessionem suam, in qua partem cum eis habebat ille eorum socius, aut eam dant aut dividunt, quin tamen partem socii sui 〈praedicti〉 separent; postea vero ille socius e sua captivitate, aut ex regione, in qua commorabatur, redux postulat partem suam; illi socii partem possessionis huius socii, utilitatem etiam | ac redditus eidem ex ea possessione contingentes tamquam uni ex ipsis, eidem dare debebunt.

De socio absente,

f. 186^a

et aliquando
redeunte.

Idem 〈valet〉 de dono regum ac magnatum⁴⁸ collato iis qui dexteram societatis⁴⁹ sibi dederunt in mercatura, inventionem aut simili negotio.

⁴² Can. 19; cf. supra, Lib. I, tr. I, cap. 4, p. 39.

⁴³ Non occurrit inter canones synodi Nicaenae, quos edidit O. BRAUN, *De sancta nicaena synodo* (1898); potius referendus videtur ad *leges Regum*, quandoque relatas ad istam synodum. Cf. notam sequentem.

⁴⁴ Cf. S. R. I. p. 19, R I § 35; p. 99, R II § 81; p. 163, R III § 67.

⁴⁵ Lib. V, cap. 4, § 1; S. R. III, p. 143; *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 15; *MAI*, X, 1, p. 77.

⁴⁶ Lib. V, cap. 4, § 5; S. R. III, p. 145; *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 13; *MAI*, X, 1, p. 76.

⁴⁷ Loco *رجل* od. *رجل* nostri lege *رجل* cum SACHAU et *MAI*, l. cit.

⁴⁸ Haec sententiae pars legitur ibidem § 6b; S. R. III, p. 147 initio.

⁴⁹ Cf. *Gal.* II, 9.

CAPUT DECIMUM TERTIUM

De dono et donatione⁵⁰

De dono.

Quis nequeat
donum dare.De dono a patre
dato filiis.

Donum est amabilis virtutis <obiectum> eleemosynae instar; quod cum donator dedit et recipiens accepit, est datum illud particularis possessio recipientis. — Haud validum est donum minoris, et illius qui non est compos mentis, aut qui non est liber, aut vi est abductus, aut qui timebat recipientem; et potest ille exigere restitutionem boni sui quandocumque voluerit. — Illud quod pater filio suo adhuc puero dat, quamdiu eius filius in tutela eius est usque ad aetatem quindecim | annorum, potest ei auferre. Similiter quod filio adulto dat, si cum pervenerit ad senectutem fiat indigens et non habeat quo se nutriet, neque filius eius nutriet eum prout oportet, potest <vi> sumere bonum, sive agrum sive domum, vel pretium eius a filio suo. Item quod dat filiae suae, quamdiu est sub eius potestate, potest <pater> eidem auferre. Quod autem aliis dat, si fiat sine commutatione, potest iterum sumere; si autem <datum fuerit> cum commutatione, non potest.

f. 186^b

CAPUT DECIMUM QUARTUM

De iudiciis ob culpas quas committunt praevaricatores
in malitia voluntatis suaeUnusquisque
poenam luat proprii
criminis.Nonnisi publica
auctoritas poenam
infigat capitalem.

*Regum.*⁵¹ Pater non tenetur solvere pro filio suo, nisi hic aliquid de mandato patris sui egerit. Neque filius tenetur solvere pro patre suo; neque pro matre sua tenetur aliquis solvere, neque pro socero suo, neque pro fratre suo, nisi | spoponderit aliquo modo pro eis. — Non sinunt leges⁵² ut aliquis propria manu occidat latronem; sed <volunt> ut eum tradat auctoritatem habentibus | et ultoribus⁵³, qui illum secundum opera eius puniant.

f. 187^a

⁵⁰ Iso'bokt fuse loquitur de donatione et testamento in lib. V, cap. 3 S. R. III, p. 135-143; item inter Syros Occidentales BARTHEBRAEUS in *Nomocanone*, cap. 23, MAI, X, 2, p. 165 sq.

⁵¹ S. R. I, p. 161, R III, § 59.

⁵² S. R. I, p. 113, R II, § 106.

⁵³ Hoc «et ultoribus» contradicit sequentibus, prout iam observavit SACHAU, l. cit., S. R.; unde videtur expungendum.

*Eorumdem.*⁵⁴ Si vir altercationem habuerit et dolose insidiando aliquem occiderit, ille vero qui occisus est habeat patrem, fratrem aut proximum qui vindicet eum,⁵⁵ non potest ultor propria manu occidere eum, sed oportet tradat eum auctoritatem habentibus, ut ipsi puniant eum.

Prohibetur
«ultio sanguinis».

*Eorumdem.*⁵⁶ Leges viro non dant potestatem propria manu occidendi servum suum. Sed si servus actionem dignam mortis fecerit, tradat eum <dominus> habentibus potestatem, qui eum secundum culpas eius puniant. Si quis autem, non habens potestatem a regia maiestate, occiderit latronem, occisorem, vel virum quemlibet reum mortis, omnino occidatur ipse secundum leges, quia ausus est occidere non habens potestatem.

Nec dominus
occidere potest
servum.

f. 187^b *Eorumdem.*⁵⁷ Illos, | viros aut mulieres, qui a servis acceperunt res furto ablatas, iubent leges restituere quadruplum dominis eorum. De acceptis furtivis.

*Eorumdem.*⁵⁸ Quo punietur iniustus qui oppressit proximum suum? Iubent leges ut <expiatione> det quod iniuste egit opprimendo.

*Eorumdem.*⁵⁹ Si vir accuset virum quod hominem occiderit, quin hoc probet coram iudice, certe occidatur. Et quodcumque male factum vir accusando obiecerit viro quod probare nequeat <coram iudice>, secundum illud accusator puniatur.

De falsa
accusatione.

*Eorumdem.*⁶⁰ Filii non possunt cum parentibus suis contendere coram tribunali.

*Eorumdem.*⁶¹ Si voluerit vir accusare virum alium ob malas actiones, nonnisi datis sponsoribus leges permittunt ei stare <coram iudice>, accusare et probare. Quod si non probet, punietur iuxta accusationem quam obiecit viro illi, qui fecisset actiones malas.

⁵⁴ S. R. I, p. 113, R II, § 107.

⁵⁵ SACHAU in S. R. «sanguinem eius» lecto 01207 (p. 112, l. 24), loco 01130 codicis nostri f. 187 a, l. 8.

⁵⁶ S. R. I, p. 13, R I § 25; p. 67, R II § 34. Hic alter textus citatur, paulo differens a priore.

⁵⁷ S. R. I, p. 165, R III § 79.

⁵⁸ S. R. I, p. 113, R II § 108, 1.

⁵⁹ S. R. I, p. 115, R II § 108, 2.

⁶⁰ S. R. I, p. 163, R III § 68 in fine.

⁶¹ S. R. I, p. 165, R III § 71. Cf. *Deut.* XIX, 18 sq.; item HAMMURABI, § 1-4.

De fure nocturno
armato.

*Eorundem.*⁶² Si omnis fur meretur mortem, fures nocturni, praecipue qui sunt armati, | digni sunt morte. Si vero sunt fures f. 188^a
diurni, iuxta culpas suas damnum luant.

De sodomia.

*Eorundem.*⁶³ Qui fornicantur cum masculis digni sunt morte, secundum leges.

De raptu
animalium
et hominum.

*Eorundem.*⁶⁴ Qui abripiunt viventia, sive equos et pecus sive homines, digni sunt morte secundum leges. Quidam autem raptores merentur exsilium, ut expellantur in regiones exteras. Prout considerant iudices magnitudinem peccatorum eorum, iuxta crimina eorum punitionem eis infligunt.

*Eorundem.*⁶⁵ Qui perfodiunt muros <furti ergo>, digni sunt morte, secundum leges.

« Dens pro dente ».

*Eorundem.*⁶⁶ Illi qui faciunt opera cum perfidia, secundum opera sua legibus rei sunt, occisionis pro occisione, damni pro damno; qui facit quod meretur exsilium, exsul fiat; et quod meretur iniuriam, iniuriam <luat>.

*Eorundem.*⁶⁷ Deceptores iuxta vim deceptionis suae ita a iudicibus puniuntur: alii in exsilium pelluntur ad regionem exteram, alii morti traduntur secundum leges.

CAPUT DECIMUM QUINTUM

| De usura et foenore

f. 188^b

Usura in V. T.
prohibita.

*Išo'bokt.*⁶⁸ De usura praecipit Legislator <Moyses> ne ullo modo accipiatur a fidelibus. <Dicit enim>: « Si (pecuniam) mutuam dederis pauperibus populi mei, ne sis adversus eos tamquam exactor, neque sumas ab eis usuram » (*Ex.* XXII, 25). Simili modo etiam beatus David dixit: « Qui pecuniam suam non dat ad usuram » (*Ps.* XV, 5). Patres autem Ecclesiae, non quidem contradicentes praecepto Dei, verumtamen cum considerassent quod ii qui bona

⁶² S. R. I, p. 165, R III § 77. Cf. HAMMURABI, § 8-11.

⁶³ S. R. I, p. 165, R III § 78 initio.

⁶⁴ S. R. I, p. 167, R III § 80. De raptu hominis cf. *Erod.* XXI, 16; HAMMURABI, § 14.

⁶⁵ S. R. I, p. 167, R III § 81. Cf. HAMMURABI, § 21.

⁶⁶ S. R. I, p. 167, R III § 82.

⁶⁷ S. R. I, p. 37, R I § 66; p. 119, R II § 122 (hic alter textus citatur).

⁶⁸ Lib. V, cap. 9, S. R. III, p. 167. In *Coll. can. syn.* tr. IV, cap. 8 erronee tribuitur haec pericopa GABRIELI BOSTRAE; MAI, X, 1, p. 237 b et p. 71 b. Cf. BARHEBRAEI *Nomocanon*, cap. XI, sect. 5; MAI, X, 2, p. 107 b-108.

habent, haud faciles sint ad danda bona sua aliis sine lucro, — 1 pro 100 quovis mense.
saepe enim neque ea repetere possunt, neque debitores solliciti sunt illa restituere quia nullum damnum patiuntur ex dilata restitutione; — sed et videntes ac perpendentes quod non possint pauperes vitam ducere sine mutuo; praeterea videntes plures sine commiseratione solere accipere usuram, <propterea> posuerunt legem, ut pro centum *zuzin* quovis mense unum *zusa* <pro lucro> accipiant, minime vero amplius. Et hoc non est absque fundamento, sed ab antiquis <hoc> acceperunt.⁶⁹

f. 189^a

| *Leges circa hanc materiam.* — *Regum.*⁷⁰ Si quis alicui frumentum mutuo dederit, et cum eo stipulaverit foenus modii annum quartam partem modii, solvat <debitor> iuxta stipulationes. Idem <dic> de oleo. Si vero aurum imagine regia impressum mutuatus fuerit, solvet debitum iuxta praeceptum regum, qui stipularunt quovis mense pro centum denariis <solvendum esse> unum, quae *ἐκατοστή* vocatur <seu centesima pars>. ⁷¹ Si autem amplius exigat, dematur ei a capite summae.

*Regum.*⁷² Si mutuo dederit aliquis alteri summam pecuniae cum foenore, et fecerit ei chirographum <stipulans> ut post sex menses illam restituat, non potest creditor debitum suum ante terminum <praefixum> exigere. Si autem audeat, et vi exigat ante terminum <praefixum>, mandant leges eum capite summae privari.

*Regum.*⁷³ Si oppigneraverit aliquis alteri agrum, facta inter ambos condicione ut creditor sumat fructus terrae pro foenore pecuniae suae, validum est creditori. Si oppigneraverit aliquis | asinam, equam aut vaccam, et commodator <seu creditor> convenerit cum mutuante <seu debitore> ut animal laboret cum creditore pro foenore pecuniae suae, validum est; partus vero quem eicit oppignerantis animal, illius est qui pignus dedit. Si oppigneraverit aliquis alteri gregem caprorum aut ovium, et facta fuerit condicio inter commodatorem et mutantem, partus ovium <haberi> pro foenore

⁶⁹ Cf. II *Esdrae*, V, 11. Loco citato *Coll. can. syn.* nomina Patrum adduntur: « Patres autem Ecclesiae, uti pia memoriae domino Išo'iahb et Iosue Barnun Catholici <Patriarchae>, et reliqui... » (MAI, X, 1, p. 72 a).

⁷⁰ S. R. I, p. 129, R II § 147.

⁷¹ Cf. PAYNE SMITH, col. 1045; BARHEBRAEI *Nomocanon l. cit.*; MAI, X, 2, p. 108 a.

⁷² S. R. I, p. 29, R I § 52; p. 129, R. II § 145 (ubi habetur lacuna; hic vero textus citatur). Cf. *Coll. can. syn.* tr. IV, cap. 7 initio; MAI, X, 1, p. 236 a 70 a-b.

⁷³ S. R. I, p. 27-28, R I § 51, p. 125, R II § 137 (hic alter textus allegatur).

Leges Regum
circa usuram
ac foenus.

pecuniae eius <creditoris>, et partus caprarum pro mercede et cibo mercennariorum et canum pastoralium, <validum est pactum>. Et plenitudo gregis ovium⁷⁴ <pertinet> domino eius; et dimidia pars natorum <sit> pro mortuis inter oves, ut remaneat <idem> numerus gregis domino ipsius. Similiter si quis oppigneraverit servam aut filiam hominis, cui dederit *voμή*⁷⁵ ut laboret cum eo pro fœnore pecuniae quam mutuatus est ab eo, <hoc validum est>. Si vero filios habeat <vel pariat>, domini eius sunt qui mutuatus est <seu mutuantis, debitoris>. Non enim terrae similis est filia hominis. Benignitas enim Dei propter homines germinare facit fructus de terra.

Scriptoris. | Homines enim in libertate a naturae exordiis nati^{f. 190^a} raliter aequales sunt. At fraude, bello, oppressione et insidiis accidit eis, ut hi vocarentur servi, illi autem domini.

CAPUT DECIMUM SEXTUM

De invento

Qui rem inventam
restituerit, recipit
eius quartam
partem.

*Regum.*⁷⁶ Si invenerit vir inventum, denarios, utensilia aut aliquid aliud, et ultro illud domino eius restituerit, aut blanditiis sine vi promiserit <se illud restitutum>, circa rem inventam praecipit lex ut ille, qui invenit, accipiat quartam partem rei quaecumque sit; et dominus eius primus accipiet tres partes.

*Išo'bokt.*⁷⁷ Si ex sociis vel comitibus euntibus per viam unus invenerit aliquid, si primus quidem illud invenerit, inter omnes aequaliter illud dividant. Si ultimus vero illud invenerit, huius solius est. At si unus e mediis illud invenerit, huius erit et sequentium eum, dum praecedentibus qui transierunt non datur | pars^{f. 190^b} istius inventi, prout iubent leges.

⁷⁴ Seu «plenus numerus ovium» qualis erat in pacto; prout sequentibus patet.

⁷⁵ Ita SACHAU, S. R. I p. 125 l. cit., legens syriace p. 124 l. 23 *ܝܡܝܐ*; dum codex noster habet *ܝܡܝܐ*, cui, in contextu, nullus est sensus. Cf. PAYNE SMITH, col. 2322.

⁷⁶ S. R. I, p. 29, R I § 54; p. 129 sq., R II § 148. Cf. *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 15; MAL, X, 1, p. 77 b.

⁷⁷ Non legitur apud Išo'bokt, at substantialiter idem habetur in R. I § 55 c, S. R. I, p. 31.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM

De tempore determinato pro iudicio et exactione
circa negotia antiqua⁷⁸

Tam canones Patrum quam Regum hanc rem definierunt.

Regum. — *Canon Theodosii.*⁷⁹ Si quis vir christianus debeat proximo suo certam pecuniae summam quae non fuit repetita ante completos triginta annos, foenerator iam non habet medium repetendi illam a debitore neque a filiis eius, quia transierunt illi triginta anni. Similiter neque a sponsore vel filiis eius potest <illam> repetere. Quia pro quavis re in quam habetur causa exactionis, si haec non fuerit facta ante annos triginta, post annos determinatos lege a beato Theodosio, scilicet triginta, inefficax evadit *ἀγωγή*, i. e. omnis via in quamlibet rem, sive in debitum, sive in hereditatem, sive in legum exactionem, sive in terrarum associationem,⁸⁰ sive^{f. 191^a} in distributionem | aquarum currentium ad irrigandos hortos, sive in aquas ex canalibus recipiendas quae fluunt in singulorum civium domos. Si contingat ut aliquis ultra triginta annos neglegat distributionem suam <aquarum>, *ἀγωγή* <seu recursus> eius inefficax est et non recipitur; quia ita iubent leges. — Si⁸¹ exactor fuerit in alia regione tamquam mercator, aut tamquam miles,⁸² et redierit e regione longinqua, dat ei lex potestatem usque ad viginti annos <ultra illos triginta>, ut vindicet suos recursus <*ἀγωγαί*>, et illud quod posuit in pignus, ab eo qui emit vel sumpsit pascua aliena. Si vero transierint viginti anni <post triginta> quin repetierit <illa>, deficit ei via ad repetendum, secundum praeceptum legum.

*Regum.*⁸³ Si descenderit aliquis in deversorium <*πανδοχείον*> habens secum camelos, asinos aut boves, data mercede pernoctationis

Praescriptionis
tempus: triginta
anni.

Quibusdam plus
conceditur.

De furto
in deversorio.

⁷⁸ Cf. supra tr. IV, cap. 1.

⁷⁹ S. R. I, p. 73 sq., R II § 45 par. 2 3 et ex 5. Iam supra cap. 1, p. 204, relatum.

⁸⁰ Prout supra p. 204, nota 9, ad h. l. observatum est, hic videtur haberi lacuna, quae meliore contextu suppletur codice edito a SACHAU, S. R. loco citato: «sive agatur de associatione [sive de rapina iumentorum, sive de limitibus] terrarum».

⁸¹ S. R. I, p. 15 sq., R I § 30; p. 77, R II, § 38. Supra l. cit. iam relatum.

⁸² Ad verbum: aut tamquam Romanus (=miles), aut tamquam servus *τῆς στρατίας* (=militiae, i. e. miles).

⁸³ S. R. I, p. 131, R I § 149.

pecoris sui, et indicato stabulario numero <animalium> quae <curae eius> tradit; si accidat ut perdatur unum ex animalibus, iubet lex ut solvat pretium | eius stabularius domino pecoris, prout f. 191^b hic probat se illud emissee. — Si vero iamdiu esset ei introitus <seu mos> pernociandi <ibi>, ac tradiderit animalia parvo puero <stabularii> haud praesentibus eius parentibus; si accidat ut perdatur unum ex animalibus, recipiet dimidiam partem pretii eius, cum probat <stabularius> sibi nihil <lucris> advenisse neque advenire; et alii testantur eum esse virum liberum, <cuius verbum est recipiendum>. — Si autem vir iumentum suum plena sua fiducia in deversorio collocet, haud sumendo testes neque committendo illud uni ex patronis domus; si accidat ut pereat, nullum detrimentum patitur stabularius, sed perdit iumenti dominus totum pretium eius, quia non accepit testes.

De medici stipendio. *Regum.* ⁸⁴ Si quis patiat morbo, tumore, vulnere aut quovis alio dolore, eiusque curam suscipit medicus eum visitando ⁸⁵, ac dedit aegrotus medico stipendium, non potest aegrotus iurgium ⁸⁶ facere cum medico | et ab eo sumere quod dedit ei, sive male se habeat sive non. f. 192^a

CAPUT DECIMUM OCTAVUM

De manumissione servorum et ancillarum ⁸⁷

Annuntiare vinctis dimissionem et oppressis liberationem ⁸⁸ virtutis est canonibus conformis; nam virtuosum est frangere iugum <servi> subiecti, et reddere liberam potestatem ut quis sit dominus sui et <bonorum> suorum, eis utatur eaque administret iuxta radicem naturalem libertatis suae et liberi arbitrii, quae sibi a Creatore data sunt. Libertatem autem conferre nequit, nisi ille qui

⁸⁴ S. R. I, p. 127 sq., R II § 143 (hic textus citatur); p. 181, R III § 123.

⁸⁵ Lectio codicis nostri f. 191 b, l. 3 ab imo: ܐܢܬܐܝܢܐ videtur corrigenda secundum graecam vocem περίοδος. SACHAU habet ܐܢܬܐܝܢܐ, S. R. I, p. 126, l. 30; PAYNE SMITH derivatam e graeco vocem syriacam aliter scribit ܐܢܬܐܝܢܐ (col. 3260).

⁸⁶ Codex noster *ibidem*, linea ultima habet: ܐܢܬܐܝܢܐ; SACHAU vero S. R. I, p. 128 l. 2: ܐܢܬܐܝܢܐ, quam vocem reducit ad graecum ἀνατροπή: *eversto*, fig. *refutatio*; at PAYNE SMITH ad ἐντροπή: *reditus*, *mutatio* (col. 269).

⁸⁷ De eodem subiecto, et quidem sub eodem titulo, agit ISO'BOKT, l. V, cap. 13, S. R. III, p. 177 sq.

⁸⁸ Is. LXI, 1.

Servorum
manumissio
laudatur.

iuxta leges disponit de se et de bonis suis, prout vult et sibi placet.

Regum. ⁸⁹ Lex iubet ut homo tertiam partem servorum suorum possit libertate donare; <pars> una enim ipsius est, alia filiorum eius, et tertia uxoris eius. ⁹⁰

Iuxta leges Regum
tertiam partem servorum
manumittere poterat vir,
iuxta leges Eccl.
vero omnes.

f. 192^b Secundum leges ecclesiasticas vero potest vir libertate donare quotquot voluerit; quia non oportet nos cogitare aliquem | diligere hominis uxorem filiosque magis quam illum cuius uxor et filii sunt. Relinquitur hoc scilicet scientiae ac voluntati praecipientis <domini>. Quando autem libertate donati sunt, nullam ob causam potest illos iterum in servitutem redigere. ⁹¹

Si quis manu miserit servum suum et ancillam suam, et non liberum declaravit peculium eius, non liberat possessionem eius. ⁹²

De servorum
peculio.

Si quis manu miserit ancillam suam praegnantem aut non praegnantem, quamvis non dicat diserte nascituros ex ea filios liberos esse, attamen filii qui ex hac ancilla nascuntur liberi sunt. ⁹³

De ancilla manu
missa.

Et qui manu mittit ancillam sibi quoad decimam partem pertinentem, nati ex hac ancilla filii et filiae omnes, tam filii eius quam filiae eius, quoad decimam partem liberi sunt. ⁹⁴

Et si ita <expresso> verbo loquitur: «Omnes servi et ancillae qui mihi obveniunt, liberi sunt», dividantur et sortes super eos mittantur, et quicumque <servus aut ancilla> obveniens in partem et sortem viri illius, liber est. ⁹⁵

f. 193^a Servus aut ancilla quoad unam ex tot vel tot partibus liber, in tantum | potest pro seipso laborare. ⁹⁶

Si quis vir fidelis uxorem non habens manu mittit ancillam suam haud maritatam et accipit eam in uxorem iuxta canones Ecclesiae, more liberarum habeatur ipsa cum filiis suis tam in vita <viri> illius quam post eius mortem.

⁸⁹ Cf. S. R. I, p. 9 sq., R I, § 14; p. 63, R II, § 22; p. 149, R III § 4.

⁹⁰ Cf. ISO'BOKT, l. cit. § 1 a, ubi haec Romanorum lex clarius exprimitur.

⁹¹ Haec fere verbotenus referuntur ex ISO'BOKT, l. cit. § 1 b et § 2 initio.

⁹² *Ibidem* § 3; S. R. III, p. 179. Cf. S. R. I, p. 63, R II § 24.

⁹³ *Ibidem* § 4.

⁹⁴ *Ibidem* § 5.

⁹⁵ *Ibidem* § 6 b. Supponuntur servi pertinere pluribus.

⁹⁶ *Ibidem* § 7 a.

CAPUT DECIMUM NONUM

De aedificatione domorum

Inquilinorum
mutua officia
in reparanda
domo.

*Regum.*⁹⁷ Si quis habeat domum inferiorem, alius vero superiorem, et superior vacillet; si monuerit dominus inferioris domus dominum superioris ut consolidet ruinam contignationis <suae>, hic vero neglexerit hoc facere; potest dominus inferioris domus artificem adducere et facere expensas necessarias ad domum consolidandam. Si factis expensis illam reparaverit; atque, transactis quattuor mensibus a consolidata domo, dominus superioris domus non solverit domino inferioris expensas, quas hic pro domo superiore fecit, duplicata summa; erit superior domus domino | inferioris, qui reparavit illius ruinam. Si vero inferior domus vacillet, eodem modo moneat dominus domus superioris dominum inferioris, ut reparet inferiorem domum. Attamen debet superioris dominus adiuvari in sumptibus <δαπάναις> factis ad consolidandam domum inferiorem. Si una <tantum> sit contignatio supra illam <inferiorem>, <solvere debet> bipartitos sumptus; si duae habeantur contignationes, duas partes <solvat ex tribus>; si tres, <solvat> tres partes <ex quattuor>; bases enim inferiores sustinent contignationes omnes. Similiter et medii parietes domorum ex duplici parte possessorum reparandi sunt.

f. 193^b

CAPUT VICESIMUM

De viis, plateis, foris et de fenestris domorum;
de fluviis et de parasangis viarum

De civitatum viis.

*Regum.*⁹⁸ In antiquis temporibus benignitas Dei, quamvis constanter visitaret homines semper in misericordia sua multa, dedit hominibus sensum sapientiae, ut aedificarent civitates, et muris circumdarent eas, et turribus eas munirent, ut ducerent in eis vias, et dimetirentur | in eis plateas, ac facerent in eis porticus, atque

f. 194^a

⁹⁷ S. R. I, p. 27, R I § 50; p. 123 sq., R II § 136 (hic textus citatur); p. 173, R III § 99. In *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 14 (MAL, X, 1, p. 242 a; 76 b) refertur textus secundum R I § 50, sub nomine Ισό'βοκτ.

⁹⁸ S. R. I, p. 133 sq., R II § 151; cf. *ibidem*, p. 195 (§ 151).

construerent in eis regium palatium et castella, inducerentque in eas aquaeductus. Similiter et terras in mensuris diviserunt, et limites posuerunt inter civitatem et civitatem, (inter pagum et pagum, inter regnum et regnum, atque duxerunt vias a civitate in civitatem),⁹⁹ quas diviserunt aequalibus mensuris milliarium, fixis <saxis> milliariis in viis. Milliario dederunt mille passus, qui faciunt quingentos calamos: calamus vero est mensura octo cubitorum.¹⁰⁰ Etiam urbium aedificia¹⁰¹ legibus accommodarunt, et latitudinem determinatae mensurae attribuerunt viis propter aquarum canales et propter lucem domorum. Viae autem et plateae ac porticus, qui extenduntur per civitates, <in usum> totius populi sunt. Illi qui possident domus adhaerentes secus vias, possunt in vias aperire portas, fenestras et aquaeductus; similiter et in porticus ac plateas. Si aedificium est contra aedificium et contra *voμaί* <finis> alterius proprietarii, si aquaeductum aperit et fenestras, si fenestra uno cubito tantum lata sit, | debet iuxta totum aedificium relinqui *voμή* <spatium> latum duobus cubitis. Si vero fenestrae magnae sint, parva columna stante inter duas, vocatas *diogombelon*¹⁰² oportet ut proprietarius relinquat *voμή* <spatium> quattuor cubitorum pro aquaeductu et fenestris. Si vero in tecto adaperiat fenestram, non habet *voμή* in terra. Si quis vero aquaeductum tantum aperire velit et non fenestram, duos cubitos oportet eum relinquere pro aquaeductu. Reges romani simili modo et terras iuxta leges suas mensi sunt, mensura nempe calami. Centum calami = *πλέθρον*. *ϙε* autem est « iugum ».

et aedificiis.

⁹⁹ Verba quae leguntur inter parentheses secundum textum editum a SACHAU, S. R., l. cit., desunt in codice nostro, probabili mendo haplographiae, cum bis occurrat geminata expressio: *civ. in civitatem*.

¹⁰⁰ PAYNE SMITH, col. 3654 ad vocem *مسطرة* (5).

¹⁰¹ Emendato textu *مباني*, SACHAU legit *مباني* in singulari (codex noster habet plurale), atque vertit: « urbium aedificationem legibus adaptarunt »; quae levis correctio placet.

¹⁰² In codice nostro legitur *διόμβελον*. Textus vero, quem edidit SACHAU (I, p. 134, l. 1), habet *διόμβελον*; at supponit, iuxta glossatorem BAR ALI, legendum esse *διόμβελον* (*ibid.* p. 196). DU CANGE, *Glossarium med. et inf. Graecitatis* I (1686) col. 763 sq. ad v. *κυμβαλικοί* citat terminum architectonicum *δικύμβalon*. Hic agitur de magna fenestra duplicis fornicis (bifora; à double arcade).

CAPUT VICESIMUM PRIMUM

De legatis et muneribus,
et de eo quod datur templis et in eleemosynasDe piis legatis
administrandis.

Legata igitur, testamenta, et munera fidelium in requiem aeternam, aut monasteriis, ecclesiis, xenodochiis, carceri, pauperibus aut sublevandis itinerantibus destinantur. | Diligenter servandum et f. 195^a administrandum est legatum cum omni religione et puritate de mandato et scientia rectorum Ecclesiae, qui iustitiam et veritatem amant et honorant. Hi debent homines puros, Deum timentes ac prudentes, constituere procuratores et curatores et administratores talium negotiorum, ut omnia iuxta canones ecclesiasticos ac debitam iustitiam administrentur sine dolo nec personarum acceptione.

Administranda
sunt in lucrum
et bonum commune,

Vendere ¹⁰³ autem vel oppignerare, largiri aut commutare substantias et quidquid destinatum est oratoriis, xenodochiis, carceri, pauperibus et hospitio itinerantium, nullus potest iuxta leges aut valet nisi propter lucrum, aut aliquid mutando in aliud quod utilius est huic ecclesiae, monasterio vel xenodochio, et in eleemosynas. Et hoc quidem cum consilio, scientia et licentia rectorum ecclesiae, intentione remota a praeiudicio, | et ab omni dolo et personarum f. 195^b acceptione. Ab eo qui emit absque debita licentia, redhibeatur <venditum> obiectum; et pecuniam suam et damnum suum requirat a vendente.

sub vigilantia
rectorum ecclesiae.

Quando bonum, in eleemosynas datum, traditur alicui etiam de mandato dantis, possunt ecclesiae rectores inquirere et inspicere in materia, et invigilare atque monere.

Si aliquis dat bonum in eleemosynas hoc praeciens: « Bonum hoc sit inter manum melioris, iustioris et sapientioris filiorum meorum, qui illud expendat in eleemosynas »; si talis inter viri illius filios et propinquos inveniatur, homo scilicet religiosus, bonum nomen habens, ipse teneat hoc bonum atque administret; secus deputent ecclesiae rectores super hoc bonum virum religiosum, qui illud in eleemosynas iuxta debitum iustitiae distribuatur.

Si quis servum aut ancillam dederit in servitium templorum, et

¹⁰³ Pro sequentibus cf. Іѡ'ВѢКЪ, I. V, cap. 12; S. R. III, p. 177.

xenodochiis et in eleemosynas, ita adimpleatur eius praeceptum; et f. 196^a ille | servus et ancilla serviant, prout a domino suo iussi sunt. Filiis autem et filiabus ex eis natis fiat iuxta legem de aliis servis et ancillis alii viro datis. Et ita in omni puritate ac religione serviant in spe retributionis bonae aeternae.

CAPUT VICESIMUM SECUNDUM

De visitatore carceris

Ex synodo Nicaena. ¹⁰⁴ Fuit voluntas synodi oecumenicae, ut in omnibus civitatibus elegant virum de communitate aut ex ordine conventualium, habentem <facundum> verbum et cum verbo fiduciam, cui habitaculum dent in ecclesia aut in xenodochio, <ut sit> apocrisiarius <seu advocatus> carceris, ac visitet omnes fratres captivos. Intercedat pro eo qui condonationem meretur. Pro eo autem qui pecunia indiget ad solvendas causae suae expensas, quas solvere nequit, apocrisiarius adhortetur viros ac mulieres, fideles | f. 196^b atque misericordes, a quibus accipiat eulogiam pro illo dandam, illumque educat <e carcere>. Similiter si alicuius causa indigeat sponsore, ipse pro eo spondeat, eiusque curam agat, ut liberet eum. Si habeatur fidelis qui, crimine commisso, carcere inclusus est, cuius causa talis est ut non mereatur liberari, curet ne desint ei cibus ac vestimentum, neque neglegat eum in corporalibus, usque dum iudicium feratur: neque nos enim scimus quid nobis <aliquando> eventurum sit. Iterum si habeatur aliquis fidelis super quem venit egestas, quin dissipaverit opes suas in cibo ac potu vel turpibus factis, sed angustia super eum inscium irrui, fiat proclamatio in eius favorem, et omnes dent quod sufficit in manibus eius <apocrisarii>, qui illud elargitur pro eo, eumque liberet ex angustia quae venit super eum. — Haec absque anathemate statuit synodus oecumenica.

De carceris
visitatore
seu apocrisario.Eius varia officia
misericordiae.

¹⁰⁴ Cf. supra p. 50, can. 47; BRAUN, *De sancta Nic. Syn.*, p. 91.

CAPUT VICESIMUM TERTIUM

De xenodochio

De xenodochio. *Ex synodo | Nicaena.*¹⁰⁵ Fuit voluntas synodi oecumenicae, ut f. 197^a in omnibus civitatibus magnis habeatur xenodochium, et episcopus elegat virum ex ordine conventualium, remotum a patria et cognatione sua, bonum testimonium habentem, qui sit hospitem receptor. Praeparentur strata et lecti ceteraque requisita in usum aegrotorum et pauperum. Quod si non sufficiat domus substantia, universus populus fidelium, unusquisque iuxta vires suas, concurrat, et <bene> disponatur domus fratrum nostrorum hospitem; quia propter curam erga eos remittentur nobis multi defectus nostri. — Haec sine anathemate statuit synodus oecumenica.

Hospites litteris
muniti recipiantur.

Ex synodo Antiochiae. Circa domum, in qua recipiuntur hospites et pauperes, omnes consentimus ut per universas ecclesias fiat nota. Recipiantur <vero hospites et pauperes>, <exhibitis> litteris pacificis episcopi ad socium suum et presbyteri | ad sodalem suum. f. 197^b

Ex synodo Chalcedonensi. Pauperes omnes, qui indigent elemosynis, decernimus ut, examine circa eos facto, cum litteris ecclesiasticis et pacificis mittantur, minime autem cum litteris commendaticiiis.¹⁰⁶ Quia litterae commendaticiae dandae sunt tantum personis nomen habentibus et quarum mores sunt noti.

Explicit auxilio Domini nostri tractatus quartus de sententiis negotiorum saecularium, quae inter christianos contingunt. Domino gloria. Amen.

¹⁰⁵ Cf. supra p. 49, can. 36; BRAUN, *op. cit.*, p. 84 sq.

¹⁰⁶ Codex noster bis mendose habet *ⲙⲉⲙⲉⲛⲁⲩⲁ*, pro *ⲙⲉⲙⲉⲛⲁⲩⲁ* (*συστατική*). Cf. PAYNE SMITH, col. 2573.

TRACTATUS QUINTUS

DE DIVISIONE HEREDITATUM

SECUNDUM SENTENTIAM <DOCTORUM> VERACIUM¹

Quia sermo de divisione hereditatum, o amici Dei, fuse lateque descriptus est a patribus antiquis, <scilicet> a Mar Henanišo' <† 779-80>, Timotheo <† 823>, Išo'barnun <† 828>, et Iohannan <IV, bar Abgārē, † 905> Catholicis, a Šem'on <? saec. VII-VIII>, Išo'bokt <saec. VIII>, 'Abdišo' <bar Baḥriz, saec. X-XI>, Ghiwarghis f. 198^a <Arbelae et Mossul, † 960> | Metropolitae, et a Constantino, Theodosio et Leone Regibus Romanorum; et quia <dissensiones> multae circa varias res inventae sunt inter illos, propter quas lectores anxietatibus et dubiis implicantur; visum est mihi <opportunitatem>, post examen magnum et accuratam investigationem, ut illa, quae a gigantibus famosis (Mar Elia Catholico)² <I, † 1049> et Mar Elia Metropolita Sobae et Armeniae <bar Šinaia, † post 1049>, benedictae memoriae, comprobata, confirmata et statuta sunt, canonibus rectis, valde concisis, nitide et distincte divisim ponam in hoc tractatu quinto iuxta debilem capacitatem meam, modo qui mihi visus est rectior et veritati conformior, ordineque clariore et lucidiore, in utilitatem quidem meam personalem et totius communitatis, in stabilimentum iustitiae legalis et in quietem amicorum Christi; cui cum Patre eius et Spiritu Sancto gloria et gratiarum actio in saecula. Amen.

CAPUT PRIMUM

De causa et radice divisionis hereditatum

f. 198^b Primo. *Ex Prooemio δικαιώματα Regum.*³ Haec lex gloriosa et excellens a Deo omnipotenti data est, ut homo opes suas hereditati det filiis suis; et ex hac pulchra causa populi omnes legem hanc ac-

Lege naturae

¹ De eodem subiecto agitur in *Coll. can. syn.*, tr. III, Mar, X, 1, p. 54-65.

² Contextu sequenti duo ad minus nomina sunt legenda. Unde hoc prius suppletur, magna cum probabilitate, secundum *Coll. can. syn.*, l. cit., p. 55 a.

³ S. R. I, p. 46 (syriace), l. 15-21, ex prooemio R II.

ceperunt, ut unusquisque opes suas hereditati det filiis suis; deinde vero, si filios non habeat, eas hereditati det cui voluerit. Atque dum omnes populorum leges in ceteris rebus differunt, haec lex hereditatum apud nullum populum differt.

et lege Moysi homo
bona sua legat
filiis.

Ex Pentateuchi libro Numerorum. Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hereditas. Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. Quod si et fratres non fuerint, dabitur hereditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hereditas proximo familiae eius (XXVII, 8-11).

CAPUT SECUNDUM

De eo quod fieri debet ante divisionem hereditatum

Prius notandum est haberi canones praecisos et necessarios omnino observandos | in negotio hereditatis, quae est id quod de f. 199^a terrenis opibus defunctus post se relinquit.

Nullus ante 9 dies
partem exigit
bonorum defuncti.

Primo, observatio dierum in quibus heredes prohibentur partem hereditatis suae exigere. *Regum.* Nullus potest <aliquid> exigere ab heredibus defuncti vel a cognatis aut sponsoribus eius ante completos novem dies post funus, neque decertare cum eis quovis modo, neque eos in iudicio citare sive propter debitum a defuncto contractum, sive quamlibet ob aliam rationem specialiter eidem impendentem. Transactis supra dictis diebus, tunc requisitio facienda est, prout leges ius concedunt.

Primo solvendae
funeris expensae,

Secundo. *Regum.* Necessario et absque impedimento incipiant primo retribuere pretium sindonis et funeris linteaminum, pretium sepulcri, mercedem fossorum sepulcri et servorum qui <cadaver> unxerunt et laverunt, atque exsequiarum expensas iuxta mores loci. Haec primo in retributionem accipienda sunt ab hereditate. *Ex canonibus Apostolorum.* | Date pauperibus de bonis mortui, in f. 199^b memoriam et propitiationem. ⁴ *Pauli et Iacobi.* Date eleemosynas pauperibus de bonis eorum qui dormierunt inter fideles. *Regum.* Qui in eo est ut moriatur, praecipiat de opibus suis aliquid <dandum> pauperibus in retributionem in die iudicii.

et dandae
eleemosynae
pauperibus.

Deinde solvenda
debita.

Tertio. *Regum.* Tunc solvendum est quod incumbit defuncto de tributo ac debitis.

⁴ Cf. lib. I, tr. I, cap. 5: De diebus defunctorum, p. 45.

Quarto. *Eorundem regum.* Si hereditas non sufficiat ad solvenda debita, non accedat ad eam heres, ne teneatur debitis solvendis. Attamen oportet ut cum scientia ac licentia iudicis, praesentibus testibus iustis, accipiat eam ac dividat, totumque eius contentum describat, et notum faciat creditoribus quantum sit, dando singulis eorum iuxta quantitatem totalis summae quae debetur. Quod si heres sumpserit hereditatem eamque administraverit gratis vel non, aut si eam celaverit neque monstraverit, ut placet scilicet f. 200^a creditores parte quadam | debiti, quam revera dederit eis, tenetur solvere omnibus totum in quod ius habent, prout probatur testimonio testium veracium.

Heredis officia.

Quinto. Deinde solvent vota defuncti, et exsequentur eius legata testamenta.

Exsequenda vota
defuncti.

CAPUT TERTIUM

De iis qui heredes non fiunt et heredes non constituunt

Haud hereditantes sine testamento sunt omnes illi inter quos et defunctum non habetur neque affinitas per matrimonium neque cognatio positiva vel legalis, sicut nutrices, educatores, proximi ex baptismo; aut qui habent affinitatem coniugalem sine parentela naturali, sicut: maritus matris, uxor patris, fratres et filii mariti, fratres et filii uxoris, fratres et sorores filii, fratres et sorores filiae, uxor filii, maritus filiae, pater fratris, pater sororis, mater fratris, | f. 200^b mater sororis, uxor fratris, maritus sororis. ⁵

Non hereditant
qui non sunt
consanguinei
aut affines.

Haud hereditantes, praeter istos, dividuntur in duplicem <categoria>.

Categoria prima. Non hereditant <quidam>, etsi legaverit eis <aliquid> defunctus in testamento suo. *Canon regum graecorum.* ⁶ A fidei non hereditat infidelis, etsi ei aliquid legatum fuerit et post testamentum fidem negaverit. Quod si paenitentia eius comprobata fuerit et conversio eius ad fidem rectam, meretur <accipere> partem hereditatis. At si post hereditatis divisionem evenerit eius conversio ad fidem, non hereditat. — Si sacerdos hereditatem relin-

A fidei
non hereditat
infidelis.

⁵ Cf. *Coll. can. syn.*, tr. III, cap. 2; *Mat*, X, 1, p. 57.

⁶ Cf. *Coll. can. syn.*, tr. III, cap. 14; *Mat*, X, 1, p. 228 (hoc loco cap. 15), p. 62, col. 2.

Nec qui vitae
testatoris
insidiatus est.

Neque illegitimi,
neque servi,
nec filii rebelles.

De filiis rebellibus
et ingratiss.

quat, heres habetur ille qui est fidelis <seu christianus> inter heredes eius, specialiter vero ille qui ei propinquior est in genere; si autem non habeat parentem fidelem, ecclesia cui ministravit est heres eius. Si non est sacerdos ille qui non habet heredes, <tunc> hereditant ecclesia et pauperes. — Occisor testatoris ipso opere, et ille qui eum in manus occisoris tradit, et ille qui insidias struit in | f. 201^a perditionem vitae eius, aut dato veneno mortifero aut aliter, non hereditant, ne quidem si fuerint eius propinqui in genere.

Categoria secunda eorum qui non hereditant nisi testamento testatoris, sunt <sequentes>: filii et consanguinei nati illegitimi, servi subiecti et liberti, filii rebelles qui patres suos conviciis afficiunt verbis aut malis operibus et artibus vilibus, sicut mimi, arioli, moechi; et illi qui fornicantur cum uxore testatoris aut cum filia, sorore et matre eius; etiam illi qui machinantur ruinam sive ipsius personae sive substantiae eius: illi non hereditant, nisi praeceperit testator in testamento suo, ut heredes fiant. Si vero repellat eos, tunc non hereditant. Mulier quae non servat honorem mariti defuncti, <remanendo per decem menses in luctu> secundum leges,⁷ <neque ipsa hereditat>.

Ex canonibus Occidentalium. Filii rebelles, verbi gratia qui percutiunt patres suos, aut probris eos perpetuo afficiunt, aut falso eos calumniantur dicentes eos crimen, in regno prohibitum, commisisse, aut excitant contra eos odium tantum | quod ducat eos f. 201^b in ruinam pecuniae et propriae substantiae; aut quando patres ceciderunt in morbos diuturnos et protractos, vel in senectutem et debilitatem, et filii eorum curam de eis non habent quantum possunt; aut si aliquando unus eorum in carcerem per oppressionem lapsus sit ac petat a filiis suis ut pignora dent pro eis, ac nolint, praecipue vero et in particulari filii masculi; aut vi impediunt patres suos a faciendo testamento; aut aliquis eorum sese adscribit religioni exterae <diversae a religione> patrum suorum, v. gr. <religioni> haereticorum. Et illis similes sunt filia et mater et soror adulterium committentes. Aut filia quam desponsavit eius pater largitus ei bonam dotem, et curam eius non habuerunt.⁸ — Aut si non ha-

⁷ S. R. I, p. 19, R I § 36, p. 93 et 97 sq., R II § 67 et 78.

⁸ Haec versio est litteralis, at est ambigua, quia eius potest referri tam ad «filiam» quam ad «patrem». Codex habet femininum دله: dīlāh. At ubi exspecta-

bentur filii, habentur vero proximi parentes, et neque hi curarunt vel adiuverunt eum in morbis, quando vir ille convalesceret ex tribulatione aut infirmitate sua, et facit testamentum postea, potest excludere filios aut propinquos illos ab omni sua hereditate,⁹ in f. 202^a meritam punitionem ingrati illorum animi. | Si extraneus quidam viderit eum in morbo hoc neglectum ab heredibus eius, et misertus eius velit eius curam habere, obtestetur heredes eius, eosque excitet ut curam eius habeant. Si vero nolint, et extraneus eum accipiat in domum suam, ac <postea> probaverit se expensas pro eo fecisse ex proprio usque ad horam decessus eius, erit tamquam unus ex heredibus eius, qui merentur ab eo hereditare. Adhuc si unus ex patribus ducatur in captivitatem, neque filii eius omnes aut <saltem> unus ex eis non festinent liberare eum iuxta vires ac facultates suas, potest ille, post liberationem suam, confirmare super illos denegationem beneficii¹⁰ in testamento suo, sicut potest illos heredes instituere. At si propter illorum negligentiam non liberetur ac moriatur in carcere, non hereditabunt. Quod si negligentia fuerit omnium heredum eius, hereditas eius erit ecclesiae, quae eam administrabit in liberationem captivorum, ut hoc quo liberantur illi, f. 202^b causa sit curae ad liberandos | alios. Si autem negligentia fuerit aliquorum <tantum> ex eis, ceteri <seu non neglegentes> hereditabunt. Si incarceratus ille ac captivus non habeat filios, negligentia autem sit illorum qui hereditant iuxta testamentum et non solliciti sint liberationis eius usque ad eius mortem; nullus eorum, qui neglexerunt causam eius, possidebit hereditatem eius, quamvis in testamento, facto ante captivitatem, scripto designaverit eum heredem.¹¹

tur crimen commissum in patrem, legendum probabilius est masculinum دله: dīleh. Tunc subiectum ultimae sententiae forent: filia = sponsa bene dotata. eiusque sponsus; curam debitam non exhibentes patri, et ideo habendi ut ingrati...

⁹ Legendum est اوليا loco vocis scriptae اوليا.

¹⁰ Vel: «ingratitude» punire potest denegata hereditate.

¹¹ Pro paenultima voce codicis nostri كاتبا: katbāh legendum est كاتبا: katbeh.

CAPUT QUARTUM

De ordine heredum et divisionis hereditatis, secundum sententiam communem omnium Patrum synodicorum; quod cum multa brevitate dicitur.¹²

Ordo heredum:
1° filii ac filii
filiorum,

Ordo primus heredum, secundum sententiam <Doctorum> veracium et decretum divinum <promulgatum> per os Moysi summi prophetarum,¹³ sunt filii ac filiae, et filii eorum, et filii filiorum eorum, quotquot <ab eo> descendunt. Masculis quidem <dantur> duae partes, feminis autem una pars <ex tribus>. Cum illi habentur, nullus ex ordinibus | sequentibus quidquam hereditat cum eis. Si vero unus ex filiis aut filiis filiorum mortuus sit habens filios, hi occupabunt locum patrum suorum, et hereditabunt sicut patrum eorum. Et hoc observandum est, scilicet: filiae maritatae vivente patre suo nihil hereditant cum fratribus et sororibus suis ex hereditate patris sui; sed ex hereditate matris suae, sicut illae quae <adhuc> domi sunt, hereditant.

2° genitores,

Ordo secundus est parentum, id est: pater materque defuncti. Quando defunctus omnino non habet filios neque filios filiorum, neque ullum prorsus ex ordine primo, pater huius defuncti eiusque mater hereditant, atque ab eius hereditate excludunt omnes ordinum sequentium. Si vero unus ex genitoribus mortuus sit, alter autem vivat, filii huius mortui — qui sunt fratres defuncti — hereditant partem eius, id est <aut> partem patris constantem duabus ex tribus, <aut> partem matris seu unam ex tribus. Similiter et filii filiorum hereditant partem suorum parentum, ex parte quae adveniebat avis et aviis suis, sicut | hereditat unus ex patribus eorum.

3° fratres ac filii
fratrum,

Ordo tertius est fratrum, id est fratres et sorores defuncti et filii eorum ac filii filiorum eorum, quotquot <ex eis> descendunt. Quando neuter genitorum superest, fratres defuncti accipiunt eius hereditatem, neque ullus omnino ex sequentibus ordinibus potest exigere cum eis hereditatem. Et si quidem omnes fratres ac sorores eiusdem patris matrisque sunt, omnes aequaliter hereditant: frater nempe duas partes, soror autem unam <ex tribus>. At si alii sunt

¹² Cf. praeter *Coll. can. syr.*, tr. III iam citatum, R III § 37; S. R. I, p. 157.

¹³ Cf. *Num.* XXVII, 8-10.

fratres eiusdem patris ac matris, alii vero eiusdem patris tantum et alii eiusdem matris tantum, accipiunt illi qui sunt eiusdem patris ac matris dimidiam hereditatis partem; illi vero qui sunt patris tantum, <recipiunt> tertiam partem; qui <demum> sunt matris tantum, <recipiunt> partem sextam, i. e. unam ex sex <partibus> hereditatis. Si autem unus ex fratribus aut una ex sororibus obierit, filii eius hereditabunt partem eius, prout superius diximus.

Ordo quartus est avorum et aviarum, et hae sunt quattuor personae: pater patris et mater | patris, pater matris et mater matris. Quando nullus e tertio ordine superest, qui sunt fratres et sorores defuncti, neque ullus e filiis et filiis filiorum eorum, avi eius sunt eius heredes, atque excludunt sequentes ordines ab hereditate. Dantur avis paternis duae partes ex tribus, avis maternis tertia pars; masculo scilicet duae partes <ex tribus>, feminae autem una. Si ex quattuor illis avis obierit unus aut alter, filii defuncti hereditant partem eius, scilicet patrum et matrum.

4° avi et aviae,

Ordo quintus sunt patrum et amitae, matrum et materterae, et filii eorum ac filii filiorum eorum quotquot descendunt <ex eis>. Quando igitur nullus omnino ex quarto ordine habetur, transit hereditas ad patruos et amitas, matruos et materteras, qui sunt fratres sororesque genitorum, atque excludunt ab hereditate omnes ordines sequentes. Si vero unus ex patribus, amitis, matribus vel materteris obierit, filii eius aut filii filiorum eius hereditabunt partem eius: patrum quidem duas | partes <recipiunt>, matrum vero unam, data masculo duplici parte, feminae autem dimidia parte <eius>. Si vero una amita superest cum multis matribus, illa una amita duas partes, <seu> portionem patris, recipit; omnes vero illi matrum unam <tertiam> partem, <seu> portionem matris. Si vero habetur patruus qui est frater patris ex eisdem patre ac matre, et alius ex eodem patre tantum, et alius ex eadem matre tantum; ille qui est ex eisdem patre ac matre <recipit> dimidium; ille qui est ex eodem patre <recipit> tertiam partem; et ille qui est ex eadem matre <recipit> reliquam sextam partem. Idem decerne de matribus quando eandem relationem habent ad matrem, si multi fuerint aut unus, secundum praecedentem expositionem.

5° patrum et amitae,
matrum et mater-
terae, ac filii eorum,

Ordo sextus sunt genitores avorum, qui numerantur octo, scilicet: pater avi paterni et mater avi paterni, pater aviae paternae

6° genitores avorum,

et mater aviae paternae, pater avi materni et mater avi materni, pater aviae maternae et mater aviae maternae. Quando igitur nullus | omnino heredum ordinis quinti superest, illi a nobis supra memorati accipiunt hereditatem: avi quidem paterni duas partes <accipiunt>, avi autem materni unam partem; masculo sumente partem completam, femina autem dimidiam partem. Neque ullus omnino ex ordine septimo est heres cum illis. Si obierit unus aut plures ex illis octo personis, filii eius partem eius hereditant, seu patruui et matruui parentum.

7° patruui et amitae, matruui et materterae parentum, ac filii eorum.

Ordo septimus sunt patruui et amitae, matruui et materterae parentum, ac filii eorum et filii filiorum eorum, quotquot <ex eis> descendunt. Quando enim nullus e personis sexti ordinis superest, ad illos transit hereditas: patruis nempe patris et matruis patris omnibus <i. e. simul sumptis> hereditatis partes duae e tribus <dantur>, patruis vero matris et matruis matris <datur> hereditatis tertia pars. Et quando dividunt patruui et matruui paterni duas partes e tribus, quae est portio eorum, patruis da duas partes, | matruis similiter unam. Et quando dividunt patruui et matruui materni tertiam partem, <quae est portio> eorum, patruis quidem <da> duas partes, matruis vero unam, collata masculo parte una, feminae dimidia parte <eius>.

Una persona ordinis prioris excludit omnes sequentes.

Et hoc notandum est. Si una persona, masculus aut femina, interveniatur sola in ordine quolibet, ipsius erit hereditas tota, quin ullus e sequentibus ordinibus habeat cum illa partem aut quaestionem, causam aut verbum in hac hereditate ullo modo.

Vir et uxor sibi mutuo heredes.

Adhuc notamus hoc. Vir et uxor ipsi <se mutuo> constituunt heredes <ipsa natura>, propterea non sunt positi in illis septem ordinibus heredum. Attamen cum omnibus illis ordinibus hereditant, iuxta canones inter omnes gentes receptos sine dubio nec discussione. Vir ergo hereditat ex hereditate uxoris suae defunctae: cum filiis quidem unam partem ex quinque, cum filiabus vero duas partes ex quinque, cum parentibus eius et consanguineis dimidiam partem. Et quando non habet | heredes, <recipit> duas partes, tertia <data> ecclesiae; similiter <fit> et de eius *mahra*.¹⁴ Mulier autem hereditat de viro suo defuncto: cum filiis quidem unam partem ex decem, cum filiabus vero unam ex quinque, cum parentibus et

¹⁴ Cf. supra l. II, tr. 3, cap. 10, p. 185.

consanguineis unam ex quattuor totius hereditatis eius. Quando non habet heredem, hereditat ipsa tertiam partem, duabus partibus <dati> ecclesiae. *Mahra* autem <mulieris> eiusque *zebda*,¹⁵ quas de domo paterna habet, ipsius sunt proprietas et in divisionem non transeunt. — Si autem vir et mulier ad invicem sint propinqui et non habeat defunctus neque filios neque genitores, accipiet superstes de hereditate defuncti partem unionis et partem parentelae, sive vir sive mulier, prout spectat ad proximos, <heredes> ordinis eius. Si vero solus supersit ex hoc ordine, ipsius est tota hereditas; attamen oportet eum dare oblationes et eleemosynas pro defuncto, prout supra dictum est. — Sponsus autem et desponsata mutuo non hereditant; sed unusquisque quod dedit | aurum, argentum et quae non sunt edulia iterum petit ac sumit. Vestes tamen et indumenta quae consumpta sunt, non exiguntur; neque expensae et sumptus pro cibo ac potu. — Derelicta autem et derelictus qui ob causam manifestam olim sese separarunt neque ullo modo contebantur, non hereditant ab invicem. Attamen filii eorum et consanguinei eorum hereditabunt ab eis. Ab illo autem qui non habet heredes, hereditat ecclesia.

Sponsus et desponsata mutuo non hereditant.

Neque publice separati viventes; sed hereditant eorum filii et consanguinei.

CAPUT QUINTUM

De dispositione ordinum in dividendis hereditatibus

Iustificatio et allegandae rationes <certae> dispositionis ordinum in dividendis hereditatibus hae sunt. Mandatum divinum iudicibus iustis potestatem dedit, ut defuncti proximos hereditare faciant illud quod post eius obitum remansit de opibus et bonis temporalibus; <quod> beatus Moyses, primogenitus legislatorum et initiatus mysteriis divinis, notum fecit lege, quae per ipsum data est, | in libro Numerorum (XXVII, 8-11), prout ostendimus. Et ipse Deus — adorandus honor eius — docuit disponere ordines heredum unum post alium, <statuens> ut, quamdiu ordo primus est superstes, non possit ordo sequens exigere partem cum illo; et quando primi mortui sunt, transeat hereditas successive ad sequentes ordinatim. «Vir cum mortuus fuerit absque filio, date eius hereditatem filiae eius, dicit Deus. Si filiam non habuerit, date eius hereditatem

Dispositiones istae de ordine heredum fluunt ex natura et determinatae sunt lege positiva.

¹⁵ Cf. *ibidem*.

Quare viro detur
plus quam uxori,

et filio plus quam
filiae.

De filia maritata.

De filio herede.

fratribus eius. Quod si fratres non habuerit, date eius hereditatem patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, date eius hereditatem proximo eius in familia » (Num. XXVII, 8-11). Hinc didicerunt rectores, et instructi sunt iudices terrae,¹⁶ ut disponderent ordines in dividendis hereditatibus iuxta debitum ius. — Quod viro in hereditatem dent duas partes, uxori autem unam, ex ipsa lege didicerunt: « Tu converteris ad virum tuum, et ipse dominabitur tui » (*Gen.* III, 16); « quoniam vir caput est mulieris » (*Eph.* V, 23; cf. *I Cor.* XI, 3), et propterea adiudicarunt masculo duas | partes, unam praelationis et alteram unionis; feminae autem unam partem, seu unionis tantum. — Filius hereditat de paterna hereditate duas partes cum sorore non maritata, cum maritata hereditat totam, propter duas rationes. Primo, quia filius est similitudo et figura patris sui ipsa nativitate; non autem ita est filia, quae est similitudo et figura matris suae. Secundo, quia semen paternum transmittitur in filium, et ipse firmum servat nomen familiae suae; dum filia semen alterius transmittit, et familiam exteram stare facit. Propterea non maritatae media pars filii adiudicata est. — Adhuc statutum est ut filiae maritatae habenti filios nulla omnino portio detur de domo patris sui, propter duo. Primo quidem, quia iam datum est ei a patre quod obtingebat ei, aut quod ipse voluit esse portionem eius; et ita dotata, dimissa est et exivit de domo patris sui cum honore. Secundo autem, quia | commendata est alii curatori et capiti, habetque hereditatem de alia domo; deinceps enim iam non vocatur nomine patris sui, cum uxor talis, non filia talis, vocetur, postquam maritata est. — Filius adhuc est de patre suo sicut canalis de flumine et ramus de stirpe; ideo iure, extincta genealogia filiorum, revertitur hereditas ad genitores, quia et aquae, obstructae infra, necessario revertuntur supra. Quod si non adsint genitores, transit hereditas ad fratres; nam et aquae, retro redeunt, si non inveniunt occasionem ascendendi supra, transeunt ripas hinc et inde.

¹⁶ Comp. *Ps.* II, 10.

CAPUT SEXTUM

De testamento

Quod aliquis faciat testamentum et mandet circa bonorum suorum administrationem ante mortem suam, praeceptum Dei est, quod per os Isaiae prophetae ad Ezechiam regem dictum est: « Praeceptum, inquit, de domo tua; morieris enim | tu et non vives » (*IV Reg.* XX, 1). Omnes iusti antiqui fecerunt testamentum ante mortem suam, atque hoc ab Adam protoparente didicerunt et a Seth et a sequentibus. « Dedit Abraham cuncta quae possidebat filio suo Isaac; filiis autem concubinae suae largitus est munera; et separavit eos a filio suo Isaac, dum adhuc ipse viveret » (*Gen.* XXV, 6). Cumque appropinquarent dies Israel ut moreretur, vocavit Ioseph et praecepit ei de filiis suis;¹⁷ et cetera verba benedictionum eius in testamento eius.¹⁸ Similiter et Ioseph, Moyses, Iosue, Samuel, David ceterique veteres. Neque ullus ausus est mutare testamentum, iuxta decretum Pauli: « Hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut in eo aliquid mutat » (*Gal.* III, 15). Quia nonnulli vero e nostris alia opinati sunt de testamento, canonem sanctae synodi Iſo'iahb Catholici adducam in testimonium.

f. 209^a *Synodi Iſo'iahb.*¹⁹ Statuit igitur synodus | Patrum in anathemate et iudicio caelesti, ut omnis christianus qui rescindit testamentum defuncti, nisi in eo mulieris *φερνή* fraudata fuerit aut frustratum creditorum debitum, atque fraudat et frustrat domos Dei et pauperes a quavis hereditate quam eis legarunt veri fideles; — omnis qui surripuerit aliquid ex illis, non potest eo uti neque in hereditatem dare illud filiis suis, et excommunicatus atque anathematizatus est in verbo Christi.

*Regum.*²⁰ Iuvenula usque ad aetatem duodecim annorum est sub manu <seu potestate> *ἐπίτροπος*, seu praeceptoris, (et non potest <testamentum facere>. Quando autem duodecim annos praetergressa est, transit a manu *ἐπίτροπος*,²¹ et est sub manu cura-

¹⁷ Cf. *Gen.* XLVII, 29; XLVIII, 21 sq.

¹⁸ *Gen.* XLVIII, cf. v. 3.

¹⁹ Can. VII; S. O., p. 405 sq.

²⁰ S. R. I, p. 5, R I § 2; p. 51 sq., R II § 2 (hic textus citatur fere identicus); p. 149 sq., R III § 5.

²¹ Completur textus secundum editionem SACHAU, l. cit., p. 50, l. 27, ad p. 52, l. 1.

Testamentum Dei
praecepto factum
iam a Patriarchis
et Sanctis V. T.

Testamentum
exacte exsequen-
dum, nisi manifesto
iniustum.

Iuvenula
ante an. 12.

et iuvenis ante
an. 14 nequeunt
scribere
testamentum.

toris, seu tutoris. Ex tempore autem quo iuvenula est sub manu curatoris, potest testamentum facere. Similiter et iuvenis usque ad aetatem quattuordecim annorum est sub manu ἐπίτροπος, neque potest scribere testamentum. Ab anno quarto decimo autem et supra est sub potestate curatoris, et scribere potest testamentum, | f. 209^b si velit.

*Timothei.*²² Omne testamentum post mortuum confirmatum est, quia quamdiu vivit qui fecit illud, potest illud immutare.

Testamentum validum est de propriis rebus dispositio iusta, facta a viro rationis compote.

*Eiusdem.*²³ Si a viro sano et rationis compote²⁴ factum est de rebus circa quas potestatem habet, <si> iuste etiam et recte factum est testamentum, omnino necessarium est id confirmari. Si autem cum non esset sanus et rationis compos, nec iuste nec recte, neque de rebus quae eius essent <factum est> testamentum, nullo modo oportet iudices rectos id confirmare, sed potius irritent illud, et decernant in veritate et timore Dei <quid de hereditate faciendum sit>. In vita sua enim et in morte sua homines debent honorare timorem Dei <seu religionem>.

CAPUT SEPTIMUM

De procuratore hereditatis orphanorum

De tutore
orphanorum,

sub vigilantia
rectorum Ecclesiae.

*Simeonis Metropolitae Persidis.*²⁵ Si tempore mortis suae vir habet filios minores eosque sub tutela alius viri | tradidit, ac postea f. 210^a ipse hic curator moritur, etiam ipse alium virum constituat in tutelam horum infantium. Ita vidi hoc negotium provisum esse ab antiquis, et ita etiam nunc providendum est: ut rectores ecclesiae negotium puerorum non derelinquant absque examine, sed semper curent de eorum tutela, atque sollicitudinem et providentiam de eis ostendant. Etiam in canonibus et iudiciis defuncti Iso'iahb Catholici idem vidi esse praeceptum.²⁶ Et in synodo ita scriptum est quoad clericos,²⁷ scilicet quod clericus non valeat alicuius nummos

²² Potius *Hebr.* IX, 17.

²³ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 75, § 59; S. R. II, p. 99.

²⁴ In codice f. 209 b, lin. 4 lege *ἰσοῖα* (inversa in codice) sicut infra l. S.

²⁵ S. R. III, p. 250, § 20.

²⁶ Can. 22; S. O. p. 415 sq. (Cf. GEORGI I, can. 11; *ibid.* 487).

²⁷ Cf. can. 23; *ibid.*, p. 416. Cf. etiam *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 16; MAI, X, 1, p. 78.

accipere et cum eis mercaturam gerere, quando tamquam depositum ei ab <ecclesiae> rectore commissi sunt ad educandos orphanos et derelictos. Oportet Episcopum, mortuo viro habente filios minores, quaerere virum religiosum sive de familia illius sive extraneum, f. 210^b cui committat quod reliquit defunctus ille, ut gubernet | pueros <illos>, usque dum cognoverit eos pervenisse ad aetatem <maturationem>. Omni vero sollicitudine curet pro pueris illis, et nullo modo sine cura derelinquantur.

*Iso'bokt.*²⁸ Siquidem dominus domus <seu paterfamilias> die obitus sui diserte mandaverit ac nominaverit aliquem oeconomum, fiat secundum mandatum patrisfamilias. Quod si postea appareat experientia eum esse noxium et perniciosum familiae et hereditati eorum qui sunt in hac familia, aut <adversus eum> reclamant horum propinqui coram ecclesiae rectore; ubi rectores interrogaverint et scrutati fuerint, eumque revera perniciosum illis compererint, possunt alium oeconomum constituere, cui nempe testimonium reddatur quod fidelis sit, ac Deum timens.

Dissipator deponendus et alius nominetur.

*Regum.*²⁹ Utrum possit ἐπίτροπος aut curator vendere de bonis orphanorum in quos potestatem habent, ad solvendum pro eis tributum quod regi debent, aut debita ab eorum parentibus contracta? f. 211^a Non possunt | hoc facere propria auctoritate et mente. Sed ita possunt agere: accedant ad iudicem loci quem <de re> instruant, et de iudicis mandato vendant quod requiritur de bonis orphanorum.

De solvendis
tributis ac debitis.

*Timothei.*³⁰ Vir christianus <in testamento> curatorem designavit super filios suos minores et super domum suam virum mahomedanum, rectumne est mandatum eius annon? *Solutio.* Si adsint christiani Deum timentes, reliquit autem christianos et delegavit super possessionem suam paganum <curatorem>, non firmetur mandatum eius. Si vero in eius vicinia non adsint christiani Deum timentes, ac delegavit mahomedanum aut aliquem alium, firmetur mandatum eius.

Tutor sit christianus, ubi habetur; secus quilibet vir honestus.

²⁸ Lib. IV, cap. 9; S. R. III, p. 127; *Coll. can. syn.*, tr. IV, cap. 16; MAI, X, 1, p. 78.

²⁹ S. R. I, p. 7, R I, § 6; p. 55 sq., R II § 7 (haec recensio citatur, at codex noster est explicitior); p. 153, R III § 19.

³⁰ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 80 sq., § 75; S. R. II, p. 107.

CAPUT OCTAVUM

De filiis illegitimis

*Išo'bokt.*³¹ Heredes legitimi sunt illi, qui legitime ex viro ac muliere nati sunt. Heredes autem illegitimi sunt, qui nati sunt ex viro et muliere illegitime.

*Timothei.*³² Vir oppressit | ancillam, et haec concepit filium, f. 211^b quem ille cum viveret non agnovit. Moriens autem <testamento> iussit ei dari hereditatem sicut uni ex filiis suis, et filium suum <eum> esse confessus est. Hereditatne, annon? *Solutio.* Inter filios computatur. Sed non sicut filii liberae, verum sicut filio ancillae detur ei gratia <seu caritate> de hereditate decima pars,³³ in praemonitionem <ex una parte> ne quis immunditiam committat, <et ex altera parte> ne frustretur semen eius ab hereditate. — Patres sequentes vero decreverunt filio illegitimo dandam esse dimidiam partem filii legitimi, sicut et filia illegitima <recipit> dimidiam partem filiae <legitimae>.

*Išo'bokt.*³⁴ Et si <vir> nullo modo legitimam uxorem duxerit, <genuerit autem> filios de ancilla aut muliere libera, <cum moritur> contingitne eis hereditas annon? *Responsum.* Si quidem fateatur vir ille in vita sua coram sacerdotibus et ecclesiae rectoribus aut coram fidelibus: «Haec mulier est uxor mea; et hi sunt filii mei», libera est ancilla cum filiis suis; quod si hi sint minores, educantur <sumptibus acceptis> ex | possessione patris sui, neque f. 212^a possunt heredes viri illius redigere istos in servitatem.

*Eiusdem.*³⁵ Filius autem natus e muliere adultera, quando haec a viro suo non est repudiata, etsi noverit vir mulieris, sed non revelavit neque publice manifestavit illum esse natum de alio viro, <ita> negotio incerto et dubio existente, heres est <ille> sicut ceteri filii.

³¹ Cf. lib. IV, cap. 4; S. R. III, p. 115. Cf. etiam *Coll. can. syn.*, tr. III, cap. 24; MAI, X, 1, p. 64.

³² Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 79, § 70; S. R. III, p. 105.

³³ Iuxta textus editos et translato a LABOURT et SACHAU: «vicesima pars».

³⁴ Lib. IV, cap. 4 § 7; S. R. III, p. 117. Hic autem textus, a SACHAU editus et translatus, est explicitior et magis evolutus.

³⁵ *Ibidem* § 8; p. 117 sq. Noster textus est abbreviatus.

Illegitimus,
testamento agnitus,
recipit decimam
partem.

Recentius dederunt
ei dimidiam partem.

Legitimati aequipa-
rantur legitimis.

Illegitimus,
praesumptus
legitimus, est heres
sicut ceteri.

CAPUT NONUM

De monacho, quomodo heres fiat et heredem constituat

*Timothei.*³⁶ Hereditatne monachus cum fratre suo laico? *Responsum.* Si antequam fiat monachus sumit hereditatem suam et dividit pauperibus, potest hoc facere. Si vero postquam mundo renuntiavit et monachus factus est, revertitur ad negotia mundana, et relinquit curam hereditatis celestis, ut curam gerat rerum terrenarum, audiat Dominum nostrum dicentem sibi: «Dimitte mortuos sepelire | mortuos suos» (*Matth.* VIII, 22). Ut paucis vero dicatur: quamdiu est in monasterio et portionem sicut unus e fratribus recipit atque habitum religiosum induit, non hereditat a fratribus et consanguineis suis <in> mundo <degentibus>; neque hi hereditant ab illo. At si deponit habitum <religiosum> et revertitur simul ad statum laicum, hereditat et hereditare facit, prout <lege> statutum est.

*Išo'bokt.*³⁷ Si quis factus est monachus haud accepta hereditate a patre suo, et postea relaxatus revertitur ad saeculum, — debilis est enim natura, et saepe nequit prospere se habere, — quando rediit ad statum laicum, potest cum fratribus suis dividere, quod reliquit pater eius.

CAPUT DECIMUM

De hereditate servorum

Cum³⁸ moritur servus non manumissus, dominus eius heres ipsius est. Et si condiderit <servus> testamentum, eiusdem dominus potestatem habeat confirmandi aut infirmandi ipsum. At si fuerit servus manumissus, habeatque filios, istis hereditas eius contingit. f. 213^a Si autem filios quidem non habeat, | habeat vero consanguineos servos, puta patrem, matrem et fratres, iis non contingit hereditas illius, sed domino ipsius et filiis domini ipsius et filiis filiorum eorum quotquot descendunt. Idem iudicium feratur etiam de ancilla.

³⁶ Cf. LABOURT, *op. cit.*, p. 84, § 92; S. R. II, p. 113.

³⁷ Lege Išo'BARNUN § 69; S. R. II, p. 149.

³⁸ *Coll. can. syn.*, tr. III, cap. 22 (latine), cap. 24 (syriace); MAI, X, 1, p. 64, 230.

De monacho
eiusque hereditate.

Servi heres est
dominus eius; secus
si fuerit
manumissus.

De servis
domini defuncti.

Adhuc³⁹ si aliquis decessit et reliquit servos manumissos et non manumissos, si habeat certos heredes, ii potestatem habent in servos. Si vero heredes nullatenus habeat defunctus, debet dari manumissis pars hereditatis illius viri, quasi benedictio quaedam. Et ii, qui sub iugo sunt, manumittantur. Si autem reliquit vineam aut agrum sativum, et voluerint servi hanc vineam aut agrum hunc colere, alantur ex eius fructibus uti unus ex pauperibus, et prout meretur fatigatio laboris eorum. Filii autem servorum nihil hereditatis accipiunt.

Explicit tractatus quintus de divisione hereditatum. Et Domino sit laus. Amen.

| *Explicit scriptio libri posterioris, et cum eius fine explicit volumen de ordine iudiciorum et canonum ecclesiasticorum, quod collegit et composuit valde accurate cum cura et labore magno <vir> sanctae memoriae et beatae recordationis, pater noster sanctus Mar 'Abdišo' Metropolita Sobae et Armeniae in utilitatem omnium filiorum Ecclesiae sanctae.* f. 213^b

³⁹ *Ibid.*, cap. 22 (latine), cap. 23 (syriace); l. cit.

INDICES

- I - INDEX BIBLICUS.
II - INDEX FONTIUM
III - INDEX ANALYTICUS.

I
INDEX BIBLICUS

VETUS TESTAMENTUM

	PAG.		PAG.
Gen. I, 1	106 (n). ¹ 107	Ex. XX, 25	140
I, 28	171	XXI, 1-2	144
I, 29	141 (n)	XXI, 16	218 (n)
II, 18	172. 183	XXII, 21	79
II, 24	181	XXII, 22	79
III, 16	238	XXII, 25	79. 218
IV, 2	108 (n)	XXII, 28	79
IV, 8 ^b -11	118	XXII, 31	76
IX, 3	141	XXIII, 1-3	118
IX, 4	76	XXIII, 2	160 (n)
XVIII, 20	118	XXIII, 5	79
XXI, 9	171 (n)	XXIII, 6-7	118
XXIV, 22	186 (n)	XXV, 30	112
XXV, 6	239	XXX, 9	112
XXX, 1 sqq.	171 (n)	XXX, 23-24	111
XXXVIII, 18 et 25	186 (n)	XXX, 34	112
XLVII, 29	239 (n)	XXXI, 15	135
XLVIII, 3	239	XL, 20-21	112
XLVIII, 21 sq.	239 (n)	Lev. II, 5	112
Ex. III, 6	85	VII, 13	112
III, 14	104	VII, 26-27	76 (n)
XII, 37	135 (n)	VIII, 6-12	111
XVIII, 13	135	VIII, 11	111
XVIII, 14-16	135	XI	141 (n)
XVIII, 15-22	116 sq.	XI, 4	76 (n)
XX, 2-3	67	XI, 13	76 (n)
XX, 3-5	140 (n)	XI, 29	76 (n)
XX, 7	168	XV, 5-7	76 (n)
XX, 8	67	XVII, 10-16	76 (n)
XX, 12	67	XVIII, 5	78
XX, 13	67	XIX, 13-14	78
XX, 14	67	XIX, 16-18	78
XX, 15	67	XIX, 26	78
XX, 16	67. 165	XIX, 28	78
XX, 17	67	XIX, 32	79
XX, 24	24	XIX, 35-36	79

¹ Littera (n), post paginarum numerum, indicat notam.

	PAG.
Lev. XX, 18 et 20	199 (n)
XXI, 7	111
XXI, 8	111
XXIV, 2-3	112
XXIV, 10-16	136
XXV, 23	144
XXV, 37	78
Num. V, 16-31	194
XI, 21	135 (n)
XV, 32-36	135
XXVII, 1-6	136
XXVII, 8-11	230. 234. 237. 238
XXVII, 15-20	116
XXVII, 16-17	148
Deut. I, 13	148
I, 13 et 16	117
V, 7	140
V, 8-9	140
V, 20	165
XIV, 3-21	141 (n)
XIV, 7-8	76 (n)
XIV, 21	76 (n)
XV, 7-8	79
XV, 10	79
XV, 12	144 (n)
XVI, 18	117
XVI, 19-20	120
XIX, 14	79
XIX, 15	161
XIX, 17	158 (n)
XIX, 18 sq.	217 (n)
XXII, 13 sq.	189 (n)
XXIII, 21	79
XXIV, 17	79
XXVII, 5-6	140 (n)
XXVII, 17	79
XXVII, 19	79
XXVII, 20 sq.	180 (n)
XXVII, 25-26	79
XXXIV, 8	45 (n)
Iud. IV, 4	136
I Sam. I, 6 sq.	171 (n)
II, 3	124
II, 25	124
VII, 15	136
XII, 1; 3-4	118
XV, 22	79
I (III) Reg. I, 11 sq.	171 (n)
III, 16-27	150 (n)
IV, 32	136
IV, 33	136 (n)

	PAG.
I (III) Reg. VIII, 1-2	111
VIII, 22-38	112
VIII, 42-43	112
VIII, 54-55	112
XI, 1-9	171 (n)
XIV, 19-29	136 (n)
II (IV) Reg. III, 15	84
XX, 1	239
II Par. XIII, 22	137 (n)
XXIV, 27	137 (n)
II Esdr. V, 11	219 (n)
Iudith XII, 6-8	113
XV	113 (n)
Esther IV, 15-16	112
Iob. VI, 14	81
VII, 7	81
XII, 12	81
XIX, 25	81
XXII, 23	81
XXII, 25	81
XXII, 27	81
XXVIII, 28	81
XXXIV, 17	81
Ps. I, 1	126
II, 10	238 (n)
II, 10-11	121
IV, 5	77
V, 3	83
VII, 9	98
IX, 9	121
IX, 21	148
XV	93 (n)
XV, 2-5	123
XV, 5	218
XXIV, 4-5	123
XXIV, 7	90 (n)
XXXIV, 11-14	123
L, 6	121
LXXVII, 2	121
LXXXVIII, 57	198 (n)
LXXXII, 2-4	126
XCI	91
XCH, 2	83
XCVII	91
XCVII, 7	84
XCIX, 4	126
C	91
CHH	91
CHH, 15	91
CXIII	91
CXVI	87 (n). 93 (n)

	PAG.		PAG.
Ps. CXVII	92	Eccli. (Sir.) IV, 10	80
CXVIII, 105	78	IV, 31	80
CXVIII, 105-113	87 (n)	V, 3	80
CXIX, 164	83	V, 12	80
CXL	87 (n)	V, 13	80
CXLI	87 (n)	VI, 6	80
CXLVIII	92	VII, 6	122
CXLIX	92	VIII, 2	122
CXLIX, 8	92	VIII, 17	124
CL	92. 93 (n)	IX, 20	80
Prov. I, 7	79	IX, 24	120
IV, 23-25	80	X, 1	120. 122
VI, 1-2	80	X, 2-3	124
X, 10	80	X, 4	81
XI, 1	80	XIV, 1	118
XI, 14	117. 148 sq.	XV, 17	80 sq.
XII, 19	118	XX, 31	81
XIII, 24	80	XXIII, 9	81
XIV, 5	118	XXIII, 11	81
XIV, 29	80	XXIII, 12	81
XIV, 34	80	Is. I, 16-17	120
XV, 27	118	I, 17	158
XVI, 10	118	I, 23-24	124 sq.
XVI, 11	80	II, 4-5	125
XVI, 12	124	III, 4	150
XVII, 15	124	III, 13-15	125
XVII, 23	124	V, 7	125
XVIII, 17	118	V, 21-23	125
XVIII, 18	80	V, 23	167 (n)
XIX, 5	118	X, 1-3	119
XIX, 10	124	XXVIII, 17	119
XIX, 17	69	XXXII, 5-6	125
XXIII, 20. 30	80	XXXII, 8	120
XXIII, 29-30	80	XXXIII, 15-18	122 sq.
XXIII, 32	80	XLII, 1-2	70
XXIV, 3-4	80	XLII, 1-4	119
XXIV, 23-24	120	XLIII, 7	68
XXV, 7-8	80	LXI, 1	222 (n)
XXV, 18	124	Dan. III, 57-90	94
XXVI, 17	124	XIII	150 (n)
XXVII, 23-24	122	XIII, 51	157 (n)
XXVIII, 4	80	Am. V, 15	120
XXVIII, 16	124	VI, 12	125
XXIX, 1	80	Mich. III, 9-11	125
XXIX, 7	120	VI, 8	120
XXIX, 12	124	VII, 3	125
XXXI, 4-5	122	Zach. VII, 9-10	120 sq. 125
XXXI, 8-9	120	VIII, 16	121. 125 sq.
Eccl. (Qoh.) III, 1	81	Mal. II, 7	117
X, 16	150	III Mach. VII, 13	
Eccli. (Sir.) I, 1	80	(apocr.)	94
IV, 8	80		

NOVUM TESTAMENTUM

	PAG.		PAG.
Matth. III, 2	90. 95	Matth. XII, 18-20	70. 119
III, 11	95	XV, 11	75
III, 15	110 (n.)	XV, 12-20	75
IV, 11	94 (n)	XVI, 16	94 (n)
V, 6	76	XVI, 19	110. 149
V, 7	69. 73	XVIII, 5	89
V, 13. 14	149	XVIII, 6	123
V, 13-16	117	XVIII, 15	130
V, 19	25	XVIII, 16	161. 163
V, 20	119. 150	XVIII, 17	130
V, 22	67	XVIII, 18	130
V, 23-24	97	XVIII, 20	45. 96
V, 28	67	XIX, 4-5	181
V, 32	49 (n). 188 (n)	XIX, 6	181. 190. 195
V, 33-34	67	XIX, 8	190
V, 34	168	XIX, 9	188 (n)
V, 37	67. 168 (n)	XIX, 12	172
V, 39-40	66 sq. 129. 168	XIX, 29	131
V, 40	129. 169	XXI, 13	160
V, 41	169	XXI, 21. 22	82
V, 42	67	XXII, 21	72
V, 44	66. 70	XXII, 37. 39-40	72
V, 47	67	XXII, 40	72. 145
V, 48	70	XXIII, 12	69
VI, 5-6	71	XXIII, 25-26	70
VI, 9	85	XXIV, 27	84
VI, 12	86	XXIV, 31	101 (n)
VI, 16-17	71	XXIV, 45-47	117
VI, 24	119	XXV, 6	83
VI, 26	68	XXV, 30	73
VI, 28	67. 68	XXV, 31	101
VI, 32-33	67	XXV, 35	68
VI, 34	67	XXV, 35-36	68. 69
VII, 2	119	XXV, 36	68
VII, 12	66	XXV, 45	150
VII, 21	119	XXVI, 26	100
VIII, 22	243	XXVI, 26-28	97 (n)
IX, 13	68. 69	XXVII, 31	95
X, 8-9	121	XXVIII, 10	121
X, 9	131	XXVIII, 19-20	33
X, 26	119	Marc. II, 27	67
X, 28	169	IX, 23	82
X, 37	131	X, 21	67
X, 42	69	XI, 9	95
XI, 8	74	XI, 23	82
XI, 28-29	69	XIII, 35	83
XII, 12	145 (n)	XIV, 22-24	97 (n)
XII, 18-19	70	Luc. I, 6	162

	PAG.		PAG.
Luc. I, 35	34	Ioan. IX, 39	123
II, 20	94	X, 1-2	121
III, 1. 3. 21. 23	61	X, 10	66
IV, 16	95	X, 11	121
VI, 25	76	XIII, 35	68
VI, 31	145	XIV, 15	116
VI, 33	67	XIV, 21	116
VI, 35	67. 70	XIV, 27	86. 97
VI, 35-36	70	XV, 3	70
VI, 36	69	XV, 12	68
VI, 37	119	XVI, 8	123
VI, 41	121	XVI, 13	35
IX, 58	75	XVII, 3	67
XI, 5-8	70 sq.	XVII, 11	95
XII, 15	76	XIX, 39	100 (n)
XII, 24	67. 68.	XX, 12	98 (n)
XII, 33	129. 131. 136	XX, 19	97 (n)
XII, 34	129	XX, 19-26	101
XII, 35-36	84	XXI, 15-17	116
XVI, 15	69. 164	XXI, 15. 16. 17	149
XVIII, 1	70	XXI, 18	84
XVIII, 3-5	70	Act. Ap. I, 11	34
XVIII, 7-8	70	V, 1-10	139 (n)
XXII, 19	93	V, 1-11	159 (n)
XXII, 19-20	97 (n)	VI, 1-6	139 (n)
XXII, 31-32	117. 149	XIV, 17	146
XXIII, 39	96 (n)	XV, 20-29	76 (n)
XXIII, 43	96 (n)	XVII, 31	35
XXIV, 27	95	XX, 28	121
XXIV, 36	101	XX, 34-35	121
XXIV, 39	34	XX, 35	73
XXIV, 49	35	XXI, 25	76 (n)
XXIV, 50-51	103	XXV, 16	117 sq.
Ioan. I, 17	90	Rom. I, 20	140
I, 20	95	II, 2	123
II, 19	34. 85	II, 3	140
II, 21	34	II, 15	90. 152
III, 5	96	II, 21-22	123
III, 20-21	119	XI, 6	105 (n)
IV, 24	67	XII, 18	77
V, 24	93	XII, 19	129
V, 28-29	85	XIII, 1-2	72
V, 31	163. 164	XIII, 7-8	72
V, 39	94	XIII, 10	72
V, 46	94	XIV, 23	82
VI, 45	46	XV, 1-2	122
VI, 56	93	I Cor. III, 3	132
VII, 24	119	IV, 1-2	122
VII, 51	117	V, 12-13	201 (n)
VIII, 2	161	VI, 1	137
VIII, 12	95	VI, 2-3	122

	PAG.		PAG.
I Cor. VI, 2-4	134 (n)	Col. I, 15	100
VI, 4	133	III, 25	120
VI, 4-5	132	V, 5-6	78
VII, 1-2	172	I Thess. IV, 10-12	73
VII, 4	181, 199 (n)	V, 13	72
VII, 6-7	172	V, 14	120
VII, 8-9	172	V, 22	120
VII, 28	173	II Thess. III, 7-8	73
VII, 32 et 34	172 sq.	III, 10	73
X, 23	122	I Tim. I, 5	68
X, 25	108	II, 9	74
X, 32	77	II, 9-10	74
XI, 3	150, 238	II, 12	150
XI, 23-26	97 (n)	III, 1-10	110
XI, 25	93	III, 2	150 (n)
XII, 8	137	IV, 13	122
XIII, 1-6	68	V, 1-3	122
XV, 14	114 sq.	V, 19	119
XV, 16	114	V, 20	124
XV, 29	114	V, 22	122
II Cor. II, 15	88 (n)	VI, 6-8	123 sq.
V, 1	75	VI, 8-10	73 sq.
XII, 14	122	VI, 9	74
Gal. I, 8	123	II Tim. I, 14	124
II, 9	215 (n)	II, 3-7	124
III, 13	34	II, 15	124
III, 15	123, 239	III, 15-17	122
IV, 4	34	IV, 2	124
V, 19-21	77	Hebr. I, 2	34
V, 22-23	77	I, 3-4	125
Eph. I, 22	171	IV, 12-13	120
II, 17	86 (n)	VI, 16	168
IV, 20, 22	77	IX, 10	144
IV, 26	77	IX, 17	240 (n)
IV, 28	73	X, 25	122
IV, 28-29	77	XI, 1	104
IV, 31-32	77	XIII, 3	173
IV, 32	70	XIII, 17	72 sq. 73
V, 3-4	77	Iac. I, 17	109, 121
V, 22-23	77	II, 9	119
V, 23	150, 238	III, 17	25, 76 sq.
V, 25-28	77	I Petri II, 13-14	77
VI, 1	77	III, 15	78
VI, 4-5	77	V, 2-4	121
VI, 9	77		

II

INDEX FONTIUM

Aba Catholici expositio fidei nicaenae, p. 33-35; — synodus, p. 36, 58-60.
 'Abdišo' bar Bahriz, p. 36, 229.
 'Abdišo' Catholici canones, p. 36.
 Acacii canones, p. 36.
 Ambrosius epus, p. 147.
 Anastasius imp. Orientis, p. 88.
 Ancyrae synodus, p. 35.
 Antiochia synodus, p. 35, 228.
 Apostolorum canones 27 (1°), p. 35, 37-38; — canones 81 (2°), p. 35, 38-44, 164, 215, 230; — decreta, p. 35.
 Aprem (Mar...), p. 61, 63, 110.
 Arabici (canones dicti...), p. 46 (n. 21).
 Aristoteles, philosophorum maximus, p. 149.
 Babai Catholici synodus, p. 36.
 Bar Šauma synodi tres, p. 36.
 Basilius, p. 113, 161, 163, 164, 165, 199.
 Beth Lapaṭ (synodus...), p. 33, 160, 180, 181, 186.
 Chalcedonensis synodus, p. 35, 228.
 Chronicon (? Simonis Šanqlawāfa), p. 61.
 Chrysostomus, p. 161.
 Clementis octateuchi I. VII (i. e. canones Apostolorum 2°), p. 38 (n).
 Collectio canonum synodicorum, p. 24.
 Constantinopolis (synodus...), p. 35.
 Constantinus, p. 229.
 Dadišo' (synodus...), p. 36.
 Didascalia Apostolorum, p. 44, 158 sq., 160, 162, 163 (bis), 166.
 Δικαιώματα Regum, p. 147, 229.
 Dionysius (cael. hier.), p. 109, 139.
 Eliae I Catholici canones, p. 36; — 229.
 Elias b. Šinafa, metr. sobensis, p. 197, 229.
 Eusebius caesareensis, p. 62.
 Ezechielis Catholici synodus, p. 36, 159-160.

Gangrae Synodus, p. 35.
 Ghiwarghis <: Georgii> Catholici canones, p. 36; — synodus, p. 36.
 Ghiwarghis metrop. Assyriae, p. 36, 191, 196, 229.
 Gregorius Nazianzenus <: Theologus>, p. 104, 113, 150.
 Henanišo' Catholici canones, p. 36; — 229.
 Iahballaha Catholici synodus, p. 36, 57-58.
 Interpres <: Theod. Mops.>, p. 138 sq.
 Iohannan <: Ioannis> bar Abgārē Catholici canones, p. 36; — 195, 229.
 Ioseph Catholici synodus, p. 36.
 Isaac Catholici et Maruta Maiparqat synodus, p. 36; 53-57.
 Iso'boḳt metr. Persidis canones, p. 36; — 131, 132, 133, 140-143, 144-145, 161, 168 (bis)-169, 177-180, 181, 182, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, (194), 200, 202-204, 205-206, 212, 214, 215, 218, 220, 229, 241, 242 (ter), 243.
 Iso'barnun Catholici canones, p. 36; — 181, 186, 187, 192, 194, 197, 198-199 (quater), 229.
 Iso'iahb Catholici synodus, p. 36, 145-147, 170-171, 180, 239.
 Laodiceae synodus, p. 36.
 Leo rex, p. 229.
 Maruta metr. Maiparqat, p. 36, 52.
 Neocaesarea synodus, p. 35.
 Nicaena fides, p. 33; — iuxta expositionem Mar Aba, p. 33-35; — synodus, p. 35; — canones, p. 46-52; 74 (n), (215), 227, 228.
 Occidentalium, p. 164 (ter), 232.
 Oecumenica <? syn. nicaena>, p. 35.

Pauli Ap. praecepta, p. 44, 45 sq.

Paulus et Iacobus, p. 230.

Pauli metrop. Nisibis synodus, p. 36.

Ptolemaeus philos. in *Μεγίστη*, p. 61.

Regum canones seu leges, p. 36, 158, 160, 162, 163 (ter), 164, 167, 184, 186, 200, 204 (bis), 207, 208, 210 (ter), 212, 213 sq., 215 (cf. n. 43), 216-218 (quaterdecies), 219 (ter), 220, 221 (bis), 222, 223, 224 (bis), 229, 230 (quater), 231 (bis), 239, 241.

Sabrišo' Catholici synodus, p. 36.

Scholorum auctor <: Theodorus bar Koni>, p. 84.

Severus patr. Iacobitarum, p. 88.

Simeon metrop. Rewardašir, p. 36, 129-130, 134-139, 143-144, 229, 240.

Spelunca Thesaurorum, p. 83 sq., 113-114.

Theodorus bar Koni, p. 84.

Theodorus Mopsuestenus <: Interpres>, p. 138 sq.

Theodosius, p. 221, 229.

Theologus <: Greg. Naz.>, p. 150.

Θεοφόροι <: Deum ferentes, induti>, p. 193.

Timothei I Catholici synodus et canones, p. 36, 131, 133, 184, 186, 187 (bis), 188, 189, 190, 192, 196, 229, 240 (bis), 241, 242, 243.

III

INDEX ANALYTICUS

Aaron, sensus nominis, p. 108.

Aba Catholicos, p. 36, 58, 59.

Abbreviationes et sigla, p. 19.

Abdišo' Catholicos, p. 36.

Abdišo' bar Bahriz metrop. Assyriae, p. 36.

Abdišo' bar Berika <: Ebediesus Sobensis>, p. 13, 15, 17, 23, 244 et *passim*.

Abel, sensus nominis, p. 108.

Abram, Abraham, item, p. 108.

Acacii et Baršauma synodus, p. 36, 64.

Acacius ep. Amidae, p. 57, 58.

Acceptio personarum in iudicio, p. 38 (22).

Accusatio falsa, p. 217.

Accusator, accusatus. *Vide*: Litigantes prior et posterior.

Actores. *Vide* ibidem.

Adam, sensus nominis, p. 108.

Adoratio versus Orientem, p. 37 (1), 84.

Adorbaidjan, p. 56.

Adormiah, p. 56.

Adulterium solvit vinculum matrimoniale, p. 191, 192. Vir uxorem adulteram dimittere potest, at non vice versa: quia peiores sunt sequelae adulterii uxoris quam viri, p. 192 sq. Uxoris adulterium probatur *sec* modis, p. 193. In hoc negotio ne facilius credatur maritus. Poenae in virum falso accusantem uxorem de adulterio, p. 194.

Aedificiis et domibus (praecepta evang. de...), p. 75.

Aetas: ad testimonium ferendum in iudicio, 25 anni, p. 162, 207; — ad matrimonium contrahendum, sponsus: 16 anni; sponsa: 14 anni, ad minus 12 anni, p. 185 (3), 196-197; — filius in tutela patris usque ad aetatem 15 annorum, p. 216; — aetas filiorum ad faciendum testamentum: iuvenula ante an. 12, et iuvenis ante an. 14 nequeunt scribere testamentum, p. 239-240.

Aethiopes non possunt sibi creare patriarcham de gente sua, p. 47 (5).

Affinitas, impedimentum matrimonii, p. 174-175. *Vide*: Coniugium.

« Ahiah », sensus nominis, p. 104 (5).

Ahmadam, p. 56.

Alania, p. 57.

Alexandria, secunda sedes patriarchalis post Romam, p. 47 (2).

Alimentis (praecepta evangelica de...), p. 75 sq.

Altare ecclesiae aut conventus non transferendum de loco in locum, p. 50 (50).

Altaris consecratio in V. T., p. 111; oratio consecrationis, p. 111 sq.; sec. legem Moysi non faciendum ex lapidibus sectis seu sculptis, ob periculum idololatriae, p. 140 sq.

Ambrosius S., p. 147.

Amed *seu* Amida, p. 56, 57.

« Amen » populi in servitiis liturgicis, p. 87, 98.

Anastasius imperator, p. 88.

Anathema seu excommunicatio, p. 52 (70).

Ancyrae Gal. synodus, p. 35, 57, 58.

Angelorum chori et laudes, p. 99; — novem chori divisi in tres ordines, p. 109.

Animalia sec. legem Moysi distincta inter munda et immunda ob periculum idololatriae, p. 141.

Antichristus, sensus nominis, p. 108 (77).

Antiochia, quarta sedes patriarchalis, p. 47 (2). Antiochiae synodus in Encaeniis, p. 25, 57, 59.

Antistes <: chorepiscopus> super sacerdotes pagorum constituendus, p. 38 (24).

Apameensis Ioannes, p. 64, 65.

Apocrisiarius <: advocatus> carceris, p. 50 (47), qui et visitator carceris vocatur, p. 227; eius varia officia misericordiae, p. 227.

Apostasia, poenae in..., p. 42 (58), 49 (35); solvit matrimonium, p. 191.
 Ἀπόφασις (: sententia iudicis), p. 106 (41).
 Appellatio in devolutivo, p. 59.
 Appellatio litterarum, p. 105 (23).
 Aprem, Mar, p. 15, (chronologia), p. 63.
 Arabum regnum (item), p. 64.
 Arān, p. 57.
 Arbela, p. 56.
 Archidiaconus, privilegium loci, p. 48 (29); funus, p. 48 (31); nomen, p. 109.
 Ἀρχέλαος, sensus nominis, p. 106 (44).
 Arius, p. 64.
 Arsacidus, sensus nominis, p. 107 (59).
 Artes christianis infames, p. 45 (8), 46 (10); item iudi, p. 46 (12); de artibus praecepta evangelica, p. 74 sq.
 Arzon, p. 56.
 Ascensio Domini celebranda 40 diebus post Resurrectionem, p. 37 (8).
 Ascetae superbi, p. 69 (n).
 Assemani I. S., p. 17, 164.
 Assyria et Mausilium, p. 56.
 Athanasius Alex., p. 63.
 Augustus, sensus nominis, p. 108.
 Augen, Mar..., p. 63.
 Babai Cath. synodus, p. 36, 64.
 Balad, p. 57.
 Baptismus, nomen, p. 105 (12); ritus, p. 138 sq.; non-baptizati ne ingrediantur templum tempore Mysteriorum, p. 96.
 Bar Ali, p. 225.
 Barda'ah, p. 57.
 «Barek Mar» (: inbe, Due, benedicere), p. 102.
 Barhebraeus (Gregorius Abulpharagius), p. 13, 17, 157, 163, 164, 165, 185, 216, 218, 219.
 Bar Šauma, sensus nominis, p. 108; chronologia, p. 64; synodi tres, p. 36.
 Basaliqē, nomen, p. 107 (53).
 Bašrah (: Perat Maišan), p. 56.
 Baumstark A., p. 13, 17, 37.
 Beh Ardašir, p. 57.
 «Bēma», p. 88, 90, 94, 95, 113, 114.
 Benedictio sacerdotis in fine servitii mysteriorum, p. 103.
 «Berašit», p. 107 (67).
 Beth Bagaš, p. 56.
 Beth Lapaš, p. 63; synodus, p. 64.

Beth Nuhadran, p. 56.
 «Beth qankē», p. 113.
 Beth Raḥīmai, p. 56.
 Beth Zabdai, p. 56.
 Bezold C., p. 113.
 Bigami, irregulares, p. 39 (16); poenae in eos, p. 49 (33).
 Bona ecclesiae administranda a rectore cum consilio, p. 38 (17); quomodo ab Episcopo administranda, p. 40 (37), 41 (40); caute distinguenda a bonis personalibus, p. 41 (39).
 Bonis moribus (praecepta evangelica de...), p. 76-78.
 Braun O., p. 17, 46, 215, 227, 228; *passim* B. Syn.
 Breviarium Chaldaeorum, p. 17, 85, 96.
 Brightman F. E., p. 17, 93.
 Budge E. A. Wallis, p. 17, 63, 83, 113, 114.
 «Bukra» (: hostia), p. 99-100.
 Caesereae Cappad. syn., p. 57, 58.
 Cain, sensus nominis, p. 108.
 Campana: naqōša, p. 83 sq.
 Candelae, p. 92.
 Canon V. et N. T., p. 43 sq. (81).
 Carceris visitator seu apocrisiarius. Varia eius officia misericordiae, p. 227.
 Caritate (praecepta ev. de...), p. 68.
 Catholicos (: Patriarcha), p. 109.
 Causa iudiciaria, modus procedendi in audienda..., p. 156.
 Cerdo et Marcio, p. 64.
 Chabot I. B., p. 13, 14, 15, 17; *passim* S. O.
 Chalcedonensis synodus, p. 35, 59, 60.
 Chaldaeorum conventus B. V. custodis segetum, p. 14, 23.
 Chaldaismus, p. 106 (37).
 Cheikho P., p. 17.
 Chirographum certum et dubium. De exemplari descripto ex antiquo. Chirographum vetus, adulteratum, falsum. Poenae in auctores falsi, p. 205-206.
 Chirotonia, nomen, p. 109; ritus chirotoniae in V. T., p. 110.
 Chorepiscopus, nomen, p. 109; eius potestas et officia, p. 48 (25, 26, 27), 50 (49, 50, 51, 52, 54); privilegium loci, p. 48 (29); — superior conventus, p. 51 (58).
 Christiani = Messiani, p. 104 (7).

Christianismus, p. 104 (8).
 Christifideles, quinam, p. 46.
 Christus <crucifixus, occisus> propter unionem humanae suae naturae cum Deo Verbo adorandus, p. 85; eius doctrinae indoles spiritualis, p. 129; docuit iustitiam, at praecipue inculcavit caritatem, p. 130; caelestis finis eius doctrinae, p. 130.
 Chronologia ab Adamo ad Christum, p. 60-61; Christi chronologia, eius anni a nativitate usque ad ascensionem 33 et 6 menses, p. 61-62; chronologia Evangelistarum, p. 62; — Ecclesiae usque ad saec. xi, p. 62-65.
 Chrysostomus, nomen, p. 107 (62).
 Civitas. De civitatum viis et aedificiis, p. 224-225.
 Clementis octateuchus, p. 38; in canone N. T., p. 44 (l. 4-6).
 Clerus, Clerici, nomen, p. 109. Clericus non recipiatur absque litteris commendaticis, p. 39 (12), 40 (32). Clerici vitent curas saeculares, p. 39 (6), sed vacent negotiis ecclesiasticis, p. 43 (77), 50 (46); sint coniugati, p. 40 (25); ne eiciant uxores causa castitatis, p. 39 (5), 41 (47); clericis maioribus quatenus prohibeantur, p. 41 (41), item minoribus, p. 41 (42), 41 (50); clerici maiores ne militiae saeculari adscribantur, p. 43 (79); clericorum vestis, p. 48 (22); clerici plures in loco propter servitium ecclesiae et sedis honorem, p. 48 (23); clerici maiores in crimine deprehensi, p. 40 (24, 26, 27), simoniaci, p. 40 (28), recurrentes ad potestatem saecularem, p. 40 (29), contemnentes sacerdotem aut diaconum, p. 41 (52), irridentes surdum aut claudum etc., p. 41 (53); clericus depositus vitandus, p. 39 (11); — excommunicatus ab alio non recipiendus, p. 39 (15), 40 (31); — rebellis, p. 40 (30), 47 (11); clerici et religiosi ne adeant tribunal paganorum, p. 160.
 «Collectio canon. syn.», composita ab 'Ab-dišo' monacho, p. 13, 24, *passim*.
 Cognatio spiritualis ex baptismo, impedimentum matrimonii, p. 175, 177 (66).
 Commodatum. Condiciones et species, p. 212.

Communicatio in divinis prohibita, p. 41 (43, 45), 42 (61, 66, 67), 46 (11).
 Communio sacerdotis, p. 101.
 Communio populi: calix praecedat, p. 102.
 Computatio temporum, p. 60-65.
 Condicio. Stulta condicione nullus ligatur. Alterutra condicio ligat, p. 209.
 Confessio auricularis, p. 100.
 Confessio peccatorum in servitio Mysteriorum, p. 100.
 Congregatio «pro Eccl. Or.», p. 14.
 Coniugium legitimum: eius natura et definitio. Doctrina V. et N. Test. de legitimo coniugio, p. 170-171. Coniugii finis duplex: 1° generatio filiorum, cui conecitur concupiscentiae expletio; 2° mutuum adiutorium coniugum, p. 171-172. Coniugium necessarium apparet ex V. Test. Iuxta N. T. vero *triplex* est hominis habitudo ad coniugium: 1° necessarium propter aestum concupiscentiae; 2° at perfectior est virginalis continentia; 3° omnibus tamen est licitum, p. 172-173. Nullus desponsandus ante aetatem adultam. Perversio finis coniugii: 1° sola voluptas, exclusa prole; 2° sola ambitio et avaritia. Quare puer quandoque nuptui tradatur ante aetatem adultam. Illi fines coniungendi fini naturali. Voluptas causa omnium malorum, p. 173-174. — Gradus prohibiti. Personae non coniungendae (66 numero), p. 174-177. — Coniugium cum extraneis. Beneficia inde fluentia: incrementum amoris, multiplicata parentela. Amor inter parentes purus; inter coniuges vero amor oblectationis. Nisi imponeretur matrimonium cum extraneis, multiplicarentur incestus, regnaret mutua diffidentia inter familiares. Periculum homicidii. Matrimonium cum propinquis prohibitum: 1° natura, 2° lege, 3° maledicto, p. 177-180. — Uni viro una uxor, sec. opus et verbum Creatoris et sec. doctrinam Christi, p. 181. — *Vide*: Desponsatio. Investigationes ad matrimonium. Servorum matrimonium. Vinculum matrimoniale. Divortium.
 Connolly R. H., p. 158, 159, 160, 162, 163, 166, 167.

Consanguinitas: impedimentum matrimonii, p. 174-177. *Vide*: Coniugium.
 Consensus matrimonialis, p. 185 (6), 196-197, 197-198.
 Constantinopolis synodus, p. 35, 63, 64.
 Constantinopolis, seu patriarchalis sedes successit Epheso, p. 47 (2).
 Constantinus, p. 53, 57, 63, 68.
 Conventus et martyria prope civitatem: ibi non licet semper offerre sacrificium, p. 51 (57).
 Conversus Iudaeus aut Ethnicus relapsus, iam non recipiatur, p. 38 (16).
 Crucis adoratio, p. 84 sq.
 Cypri metropolita, p. 47 (6).
 Cyriacus, sensus nominis, p. 108.
 Cyrillus Alex., p. 64.

Dābag, p. 57.
 Dadišo' Catholici synodus, p. 36.
 Daemoniacus, p. 43 (75), 45 (4).
 Dahane Dom., p. 17, 93.
 Daliathensis Ioannes, p. 64, 65.
 Damascus, p. 56.
 Daqoq, p. 56.
 Dasen, p. 56.
 Dauvillier J., p. 17.
 David Paulus, monachus chald., p. 16.
 Defflorata virgo nubatur a reo post paenitentiam, p. 187.
 Defunctorum commemoratio: die 3, die 9, die 30, in anniversario, p. 45. Sacrificia offerantur pro eis, p. 114-115.
 «Dens pro dente», p. 218.
 Deperditi libri sacri, p. 136-137.
 Depositio, poena, 52 (70).
 Depositum. De deposito eiusque sorte, p. 211.
 Desponsatio, eius descriptio et beneficia, p. 182-183. Pactum desponsationis commendatur exemplo Creatoris. Fit donatione annuli cum benedictione sacerdotis et coram testibus. Deficiente sacerdote, fit coram duobus vel tribus fidelibus. Ubi nec fideles adsunt, contrahitur matrimonium, et postea Ecclesiae denuntietur. Ritus sponsalium: mediante sacerdote, coram tribus testibus, et dono Crucis. Mera confabulatio de iuvene vel iuvenula non obligat. Dona quomodo restituenda, si non contrahatur matrimonium, p. 183-184.

Desponsati aut fideles sibi mutuo remaneant, aut communi consensu separantur, p. 189. Poenae in sponsum neglegentem nubere sponsam suam. Libertas puellae a parentibus desponsatae ante aetatem, p. 196-197. *Vide*: Investigationes in ordine ad desponsationem et matrimonium.
 Deus, nomen, p. 104 (2).
 Diaconia. Diaconus, p. 109.
 Diaconi chirotonia, p. 38 (2).
 Dilectio plenitudo legis, p. 71 sq.
 Diptycha leguntur in serv. Myst., p. 98.
 Disparitas cultus quoad matrimonium, p. 48 (20), 49 (33-35), 175, 185 (2).
 Divortium. Antiquis permissum propter duritiam cordis, ne occideretur mulier. Dominus Noster docet indissolubilitatem: dura lex non tantum viro, sed et mulieri. Quattuor causae solvunt vinculum: 1° votum castitatis, 2° adulterium, 3° apostasia, 4° mors seu occisio. Raro toleratur ob difficilem uxoris indolem. Quinam et quandonam morbi solvant matrimonium, p. 190-193. Divortium propter apostasiam a fide, p. 177 (65), 191. *Vide*: Sponso absente. Sponso captivo. Vinculum matrimoniale. Impotentia.
 Dominatus, nomen, 105 (16).
 Dominica dies, p. 37 (2), 143. In die dominica ne fiat iudicium, p. 158.
 Dominus non potest occidere servum reum mortis, p. 217. *Vide*: Servus. Publica auctoritas.
 Domus. Inquilinorum mutua officia in reparanda domo, p. 224.
 Donum et donatio. Quis nequeat donum dare. De dono a patre dato filiis, p. 216.
 Dos matrimonialis. In Occidente, quantum affert mulier, tantum afferat vir. In Oriente, vir non afferat nisi dimidium, p. 186.
 Du Cange, p. 225.
 Duval R., p. 13, 17, 114.

Ebediesus, cf. 'Abdišo'.
 Ecclesia, nomen, p. 109, 113; cenaculum, prima ecclesia, p. 113; ecclesiae dispositio, p. 113. Res ecclesiae ablata quintuplex restituatur, p. 42 (68).
 'Elam, p. 56.

Electus ad officium debet illud assumere, p. 49 (42).
 Elias I Catholicos, p. 36.
 Elias bar Šinaia, p. 15.
 Eliezer, nomen, p. 108.
 Emptio. *Vide*: Venditio.
 Ephesus, tertia sedes patriarchalis, quae transit in Constantinopolim, p. 47 (2).
 Synodus Ephesi. Septem iuvenes Ephesi, chronologia, p. 64.
 Epiphania celebranda die 6 ian., p. 37 (6).
 Episcopus, nomen, p. 109; eius chirotonia facienda a duobus vel tribus, p. 38 (1); nomen eius proclamatur in omnibus horis servitii, p. 48 (30); Episcopi physicae dotes, p. 43 (73-74); electio, dotes, chirotonia, p. 54; perficiendus a Catholico, p. 55; subditur Metropolitae, p. 55, 59; Episcoporum praecedentia secundum sedium ac civitatum dignitatem, p. 56; Episcopi sedes stabilis, p. 39 (13); 49 (38); poenae in non suscipientes servitium sibi commissum, p. 40 (35); Episcopus unus in civitate una, et sacerdos unus in pago uno, p. 48 (18), 53; Episcopus non adeat Patriarcham sine licentia Metropolitae, p. 52 (68); extra terminos suos ne faciat ordinationes, p. 40 (34); 47 (7); Episcopus et Metropolitae ne transgrediantur terminos suos, neque fungantur ordine suo in sede superiore, p. 59; Episcopi iurisditio quoad elegendum sacerdotem loci vel superiorem conventus; Episcopus consanguineum ne faciat sibi successorem, p. 43 (72), nullo modo potest designare successorem, p. 48 (16); Episcopus accusatus in synodo, p. 42 (70); 47 (11); haereticus non audiatur adversus Episcopum, p. 43 (71); 164; poenae in Ep. et sac. superbos aut neglegentes doctrinam, p. 42 (54); — in Ep. neglegentem clerum, p. 42 (55); Episcopus criminis deponatur, p. 50 (44); eius funus, p. 48 (31).
 Eucharistia, nomen, p. 109; Eucharisticum servitium, p. 83, 93-103; Eucharistica communio clericorum, p. 39 (8); — fidelium, p. 39 (9); Eucharistiam non accipiens, vitandus, p. 39 (10). *Vide*: Mysteria.

Eunuchus vi aut persecutione, aliunde dignus, potest ordinari, p. 39 (20).
 Evangelistarum chronologia, p. 62.
 Evangelium, nomen, p. 104 (4); evangelium et crux super altare tempore Mysteriorum, p. 96; evangelii lectio in servitio Mysteriorum, p. 95; — stante populo, p. 37 (10); evangelii praeceptis perficitur lex mosaica, p. 66-68.
 «Excepta fornicationis causa» non licet repudiare uxorem, p. 48 (32).
 Ezechielis Catholici synodus, p. 36.

Feria quarta servanda, p. 37 (3); feriae sextae ieiunium, p. 37 (4).
 Festa et ieiunia servanda eodem tempore, p. 53.
 Fideiussio illicita clerico, p. 39 (19).
 Fides, eius descriptio, p. 104 (1); eius symbolum in servitio Mysteriorum, p. 96.
 Fontes iuris Ecclesiae: canones et decreta Apostolorum; synodi Occidentis et Orientis, p. 35-36.
 Funk F. X., p. 17, 44, 45, 46.
 Fur et furtum, p. 218; de acceptis furtivis, p. 217; de furto in deversorio, p. 221 sq.

Gabriel Bostrae, p. 218.
 Gangrae synodus, p. 35; 57, 58.
 Gedimah filius Malek, p. 63.
 «Gehanta» <: inclinatio>, p. 98.
 Gehenna, nomen, p. 106 (27).
 Generalia praecepta, p. 78-81.
 Genuflexio, p. 52 (71), 90.
 Georgius Arbelensis, p. 18.
 Ghiwarghis <: Georgius> Catholicos, p. 36, 240.
 Ghiwarghis metrop. Assyriae, p. 36.
 Giamil Sam., p. 14.
 Golgotha, calvaria terrae, legenda sepulcri Adami, p. 113-114.
 Gratia, nomen, p. 105 (13).
 Gregorius theologus <Nazianzenus>, p. 63, 150.
 Gregorius Catholicos, synodus, p. 36.

Haeresis, haereticus, p. 106 (25).
 Haeretici, quinam, p. 46 (1).
 Ḥalah=Ḥalwan, p. 56.
 Hammurapi, eius codex, p. 184, 187, 189, 210, 217, 218.

Hario, p. 56-57.
 Harran, p. 56.
 Ĥazāiā <videns> Ioseph, p. 64, 65.
 Ĥazza, p. 56.
 Ĥedatta, p. 56.
 Ĥenanišo' Catholici canones, p. 36.
 Ĥephton, p. 56.
 Hereditas. Quinam Patres et Doctores de divisione hereditatis egerint, p. 229. Lege naturae et lege Moysi homo bona sua legat filiis, p. 229-230. Nullus ante novem dies partem exigat bonorum defuncti. Primo solvendae funeris expensae, et dandae eleemosynae pauperibus. Deinde solvenda debita, et exsequenda defuncti vota, p. 229-231.
 Heres. Eius officia. Non hereditant qui non sunt consanguinei aut affines. A fideli non hereditat infidelis. Nec qui vitae testatoris insidiatus est. Neque illegitimi, neque servi, nec filii rebelles, p. 231-233. — *Ordo heredum*: 1° filii ac filii filiorum; 2° genitores; 3° fratres ac filii fratrum; 4° avi et aviae; 5° patru et amitae, matru et materterae, ac filii eorum; 6° genitores avorum; 7° patru et amitae, matru et materterae parentum ac filii eorum. Una persona ordinis prioris excludit omnes sequentes. Vir et uxor sibi mutuo heredes. Quomodo hereditent cum filiis. Sponsus et desponsata mutuo non hereditant. Neque publice separati viventes; sed hereditant eorum filii et consanguinei, p. 234-237. Dispositiones istae de ordine heredum fluunt ex natura, et determinatae sunt lege positiva. Quare viro detur plus quam uxori, et filio plus quam filiae. De filia maritata. De filio herede, p. 237-238.
 Hierarchia sacerdotalis, p. 37 (5); hierarchia sacra in V. T., p. 110; hierarchiae caelestes et terrestres ad invicem collatae, p. 109 sq.
 Ĥirta, p. 63.
 Holzmeister U., p. 62.
 Hosanna, nomen, p. 107 (55).
 Hospitum receptor, p. 49 (36).
 «Hulala» et «Halleluia», p. 93-94.
 Humilitate (praecepta evang. de...), p. 69.
 Hypodiaton, p. 109.

Iacob, nomen, p. 108.
 Iacob, metropol. Nisibis, p. 63.
 Iacobitae, p. 87 sq.
 Iahballaha I Catholicos, p. 36, 57, 58.
 Iahballaha III Catholicos, p. 13.
 «Iāta», sensus nominis, p. 106 (45).
 Ibn Altajjib, p. 184.
 Ieiunio (praecepta evang. de...), p. 71; ieiunia et festa servanda eodem tempore, p. 53; ieiunium feriae sextae, p. 37 (4); — per quadraginta dies ante passionem Domini, p. 37 (7). Ieiunium quadragesimale, feriis sextis et quartis; poenae in non ieiunantes sive clericos sive saeculares, p. 42 (65); a ieiunio dispensantur infirmi (ibid.); ieiunare non licet in dominica vel in sabato, p. 42 (60).
 Ierusalem, nomen, p. 108; sedes, p. 56.
 Iesus, nomen, p. 108.
 Ignatius Antiochiae, chronologia, p. 62; et psalterium dicendum in duobus choris p. 89.
 Illegitimus testamento agnitus recipit decimam partem hereditatis. Legitimati aequiparantur legitimis. Illegitimus, praesumptus legitimus, est heres sicut ceteri filii, p. 243.
 Impotentia solvit matrimonium post accuratum et longum examen, p. 195.
 Incensa, p. 100.
 Index tractatum et capitulum huius libri, p. 26-32.
 Infidelis. Prohibetur matrimonium cum infideli, p. 48 (20), 49 (33-35), 175, 185, (2); infidelis non hereditat a fideli, p. 231-232; infidelis non potest eligi tutor filiorum nisi in absentia fidelium, p. 241-242.
 Interdictio seu vinculum, p. 52 (70).
 Interpres <: Theod. Mops.>, p. 82.
 Inventum. Qui rem inventam sponte restituerit, recipit eius quartam partem, p. 220.
 Investigationes in ordine ad matrimonium contrahendum numerantur octo: 1° ne alii cuidam sint iam desponsati; 2° fides orthodoxa; 3° aetas; 4° sanitas; 5° libertas; 6° consensus; 7° parentela; 8° iuvenulae curator, p. 184-185.
 Ioannes, nomen, p. 108.

Ioannes evangelista, chronologia, p. 62.
 Ioannes Chrysostomus, item, p. 63.
 Ioannes <: Iohannan> Catholicos, p. 36.
 Ioannes Apameensis et Daliathensis, p. 64, 65.
 Ioseph, nomen, p. 108.
 Ioseph Catholicos, p. 36.
 Ioseph Ĥazāiā <: videns>, p. 64, 65.
 Ioseph Abbuna, šamaš Alqoshensis, p. 15.
 Irregularis bigamus, p. 39 (16); qui duxit viduam vel servam, p. 39 (17); qui duas sorores duxit, aut filiam patris vel sororis, p. 39 (18); qui seipsum mutilavit, p. 40 (21-22).
 Isaac, nomen, p. 108.
 Isaac Catholicos, p. 36, 53, 54, 59, 64, 134.
 Išo'barnun Catholicos, p. 36, 65, 186, 187; cf. Index Pontium.
 Išo'bokt, cf. ibidem; praeterea, p. 36, 82, 175, 180, 195, 207, 209, 220, 222, 223, 226.
 Išo'iahb IV, p. 15, 36.
 Israel, nomen, p. 108.
 Iterantes chirotoniam, poenae in..., p. 42 (64).
 Iudex. Sententia eius ferenda post examen et interrogationem (textus biblici), p. 117-119. Eius requisita rectitudo (textus biblici), p. 119-121. Iudices in V. T., item David et Salomon iudicabant cum prophetico lumine, p. 136. Iudex ecclesiasticus est praelatus, vel sacerdos ab eo delegatus, p. 148; iudicis praesentiam requirit tam natura quam Scriptura, p. 148-149. — Iudicatus condiciones *tredecim*: 1° maturitas et virilitas; 2° intellegentia cum prudentia; 3° fides orthodoxa; 4° iustitia; 5° libertas; 6° integri visus et auditus; 7° integra loquela et cognitio linguae; 8° immunitas a morbis impediens frequens colloquium; 9° scientia iudiciorum ecclesiasticorum, quorum radices seu fontes quattuor: a) S. Scriptura; b) libri et canones apostolici; c) canones synodorum; d) recta mentis intentio; 10° cognitio deputandi iudicis; 11° deputati iudicis capacitas et fama; 12° eiusdem acceptatio; 13° subditorum consensus, p. 149-152. — Iudicis officia. Si *generalis* est eius auctoritas, eius officia sunt septem numero: 1° solutio contentionum; 2° inflictio poenarum;

3° istituto tutorum; 4° administratio bonorum domuum Dei; 5° confirmatio et executio testamentorum et sponsalium; 6° delegatio vicarii; 7° examen testium et adiutorum. Si *particularis* est eius potestas, restricta etiam est eius auctoritas et administratio, p. 152-153. — Iudicis administratio. Promulganda est eius institutio. Prius examinet causam illorum qui poenas luunt. Non accipiat munera. Moneat vicarios et servos suos, ut vigiles sint atque iusti. Ne implicetur negotiis mercaturae vel lucri. Aequalis iustitia servanda erga omnes litigantes. Quatenus requirantur iudicis dotes. Vitanda personarum acceptio. Non ferat sententiam de se neque de proximis suis. Neque ferat testimonium. Sententiam ferat iuxta testimonia et confessiones, non iuxta propriam scientiam, p. 153-155. Modus procedendi in audienda causa, p. 157. Iudex sententiam scripto consignet, p. 158.
 Iudicia. Non decebat Dominum N. ferre leges de iudiciis, p. 131. Illa superflua sunt christianis caelestibus, p. 131-132. In Ecclesia ceu viliora habenda, p. 133. At pauci sunt caelestes, plures vero terrestres, p. 133. Iudicentur vero a sanctis fidelibus, non a paganis, p. 133, 137. Ecclesiae iudicia unde fluant. Multa in lege Moysi scripta, saltem implicate, p. 134. Pagani et ipsi philosophi graeci leges a Moyse habent, p. 134. In Ecclesia traditione habentur, et ipsa fluunt ex revelatione prophetica, p. 134-135; iudicia correctionis, p. 140. — Iudicium ne fiat die dominica. Ambo actores audiendi et in praesentia amborum sententia ferenda. Sacerdotes iudicium ferant in iustitia, sine personarum acceptione. Ne umquam accipiant munera in causis iudicialibus. Iudicium fiat in loco publico et temperato, minime vero in templo. Servus non audiatur in iudicio. Clerici et religiosi ne adeant tribunal paganorum. Accusatio apud iudicem paganum: damnum reparandum; punitio accusatoris, p. 168-161.
 Jugie M., p. 18.
 Iuramenta. Concordia inter Dominum dicentem: «Ne iuretis omnino», et Ec-

clesiam permittentem iusiurandum: 1° Dominus Noster posuit legem propter Apostolos seu perfectos. 2° Toleranda iniustitia potius quam abnegare fidem, p. 168-169.
Iurisdictionis limites servandi, p. 48 (21).
Iustitia, p. 105 (14).

Καθίσματα <*mautēbē*: sessiones>, p. 89 sq.
Karka d'Beth Selok, p. 56.
«Karoza» <proclamatio>, p. 87, 90; in servitio Mysteriorum, p. 96, 98, 100.
Kelat, p. 56.

Labore (praecepta evangelica de...), p. 73.
Labourt Hier., p. 18, 131, 133, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 196, 240, 241, 242, 243.
Laicus infamis, irregularis, p. 42 (57); — peritus docere potest, p. 46 (13).

«Laḳu mara», p. 86, 94.
Laodiceae Phrygiae synodus, p. 35, 57, 59.
Lauchert F., p. 18.
Lavatio manuum in servitio Mysteriorum, p. 96. Lotio ante orationem in V. T., p. 113.

Lectioes Moysi et Prophetarum in Mysteriis, p. 94.

Legata pia administranda in lucrum et bonum commune, sub vigilantia rectorum Ecclesiae, p. 226-227.

Legitimati. *Vide*: Illegitimus.
«Lelya» <servitium noctis>, p. 88-91.

Leviratus lex, quare in V. T. vigen, nunc autem abrogata? Haud semper licebat ducere uxorem fratris, sed tantum absque liberis defuncti, ut suscitaretur nomen eius, quia non habebant spem resurrectionis et vitae aeternae, quam cum habeamus, iam non valet lex ista, p. 182.

Lex est generale dictamen, p. 145. Est triplex: naturalis, ore vel scripto tradita, p. 146. Lex quidem naturae nostrae est indita; at indigent homines lege scripta, ut declinent a malo, p. 140. Exempla V. T.: altare non faciendum ex lapidibus sectis seu sculptis; distinctio inter animalia munda et immunda; mortui ipsi habendi ut immundi, ob periculum idololatriae, p. 140-141. Deleta idololatria, leges illae iam non valent, p. 142.

Liber, nomen, p. 105 (22). Libri sacri leguntur in liturgia, p. 52 (72); — deperditi, p. 136-137. Libri apocryphi ne legantur in ecclesia, p. 41 (56).

Litigantes prior et posterior, p. 155 sq.
Probatio incumbit accusatori, iusiurandum neganti. Accusator, litigans prior; accusatus, litigans posterior. Modus procedendi in audienda causa. Testes audiendi, probandi. Accusati defensio. Melior est condicio possidentis. Accusata mulier deputet defensorem. Iudex scribat sententiam. Accusator tenetur probare ius sibi debitum, p. 155-158.

Liturgici ritus, varietas eorum, p. 139.
Lucas evangelista, chronologia, p. 62.
Ludi infames, p. 46 (12).
Lux perpetua in sanctuario in V. et N. T., p. 112.

Macleon A. J., p. 18, 85.
«Madraša» <doctrinalis hymnus>, p. 90.
Magi tolerant matrimonium cum propinquis, p. 180.
«Mahra» <dos>, p. 185-186.
Maj A., Script. vet. nova coll. X, 1 et 2, p. 13, 18 et *passim*.

Manes, chronologia, p. 63, 64.
Mansi I. D., p. 46.
Mansuetudine (praecepta evang. de...), p. 69-70.

Marcio, p. 64.
Marcus evangelista, chronologia, p. 62.
Marga, p. 56.
«Marmita» <iaculatoria oratio>, p. 86.
Martyrum facienda memoria, p. 38 (18); — hymni, p. 88.

Maruta ep. Maiparqaṭ, canones syn. nic. e graeca lingua in syriacam vertit, p. 52, 53, 54, 64.

Mašin, p. 57.
Matrimonium cum infidelibus illicitum, p. 48 (20), 49 (33-35). Matrimonii usus illicitus: 1° diebus menstrui et partus; 2° diebus ieiunii; 3° in hebdomada passionis, p. 199-200. *Vide*: Coniugium.

Matthaeus evang., chronologia, p. 62.
Matutinum servitium: «šapra», p. 91-92.
Mausilum, sedes patriarchatus Chaldaeorum, p. 14, 56.

«Mautšba» <sessio>, p. 89 sq.
Medici stipendium, p. 222.

Melchisedech, nomen, p. 108; in legenda Adami, p. 114.

Mendacium, p. 106 (33).
Mercatura. *Vide*: Societas.
Merō, p. 56.

Metávoia, p. 107 (47).

Metropolita, nominis sensus, p. 109; Metropolitae sunt episcopi metropoleon, ipsis subduntur episcopi, p. 40 (43), 47 (2), 49 (37). Metropolita non potest deponere episcopum, p. 47 (13). Eius nomen in servitio proclametur diebus dominicis, p. 48 (30). Metropolitae non adeant regem sine patriarchae consensu, p. 52 (68); subduntur patriarchae, eique oboediant, p. 56, 59; provideant de successore episcopi defuncti, p. 56. Metropolitae sex elegunt et consecrant patriarcham, p. 56. Metropolitae exteri, p. 56-57.

Mingana A., p. 138.
Ministri altaris ne sint mammonae cupidi, p. 38 (20); ne sint superbi, p. 38 (23); neque iniusti, p. 38 (26).

Misabor, p. 56.
Misericordia (praecepta ev. de...), p. 69.
Missale Chaldaeorum, p. 18, 93.
Monachus et hereditas, p. 243.

Monasterium, superior, p. 51 (39); oeconomi, p. 51 (60, 61); ianitor, p. 51 (62); visitator, p. 51 (63); famulus superioris, p. 51 (64); observantiae, p. 51 (65).
Monastica vita quoad matrimonium. Si ambo coniuges consentiant, possunt amplecti vitam monasticam. At renitente uno, alter non potest. Neque potest ille, cuius assistentia indigent parentes et familiares, p. 198-199.

Mortui secundum legem Moysi habendi sunt immundi ob periculum idololatriae, p. 141.

Moyses, nomen, p. 108. Moyses primus legislator, a quo omnes sapientes mutuarunt leges, p. 147. Moyses dux populi in deserto iudicabat non tantum iuxta legem scriptam, sed et prout ipse edocebatur a Deo, p. 135. Moysi legis quaedam a nobis observantur, alia vero non, p. 140-144. Moysi lex in adventum Messiae data est et solis Iudaeis serviebat, p. 143.

Mulier accusata non stet in tribunali, sed

deputet defensorem, p. 157-158; non spondeat, p. 125.

Müller Fr., p. 18, 60, 61.
Mundus, nomen, p. 106 (31).
Munera pervertunt iudicem, textus biblici, p. 123-126.

Mutuum. De mutuo periculoso et tuto, p. 212-213.

Myron, seu chrisma in V. T., p. 111.
Mysterium, nomen, p. 105 (18).
Mysteria eucharistica celebrantur diebus dominicis et feriis sextis, p. 93. Mysteriorum servitium, p. 93-103.

Naggiar Ios. Dadišo', p. 15, 64.
Narses, p. 15.
Našraiuta, Našrat, p. 107 (52).
Nativitas Domini N. celebranda die 25 Dec., p. 37 (6).
Nau F., p. 18, 38, 44, 158, 159, 163, 166, 167.

Neocaesareae synodus, p. 35, 58.
Neophytus ne recens conversus statim promoveatur ad episcopatum, p. 43 (76).
Nestorius, nomen, p. 108; chronologia, p. 64.

Nicaena fides iuxta expositionem Mar Aba Catholici, p. 33-35. Nicaenae synodi canones servandi in Oriente, p. 35, 53, 57, 58.

Nisibis, p. 64.
Noctis (Vigiliae et...) servitium, p. 88-91.
Noe, nomen, p. 108; secundus pater mundi, in legenda Adami, p. 113-114.

Nomen episcopi proclamandum in omnibus horis servitii, p. 48 (30); — patriarchae et metropolitae in dominicis et festis, p. 48 (30).

Nu'man filius Mundar, p. 63.

Oboedientia regibus et praepositis (praecepta evang. de...), p. 72 sq.
Oeconomi et procuratores in ecclesia, p. 48 (24).

Oleum catechumenorum a presbyteris pagorum consecratur, p. 50 (52).

«Onita» <hymnus>, p. 87; — basaliqē, p. 88.

«Oraita» <Pentateuchus=Lex>, p. 108.
Oratione (praecepta evang. de...), p. 70 sq.; orationis condicio: fides, p. 82; orationis species: *šlōta*, *ba'uta*, *takšēpta*,

tahnanta, taudita, p. 82-83; orationis tempora: mane diluculo, hora 3, 6, 9, vespere et in gallicantu, p. 44; orationis ergo tempora *septem*, quorum tria principalia: vespere, nox et mane, p. 83; orationis locus, p. 45; oratio ad Orientem, p. 37 (1), 84.
«Ordo iudiciorum ecclesiasticorum» compositus ab 'Abdišo' metropolita; occasio, indoles, divisio operis, p. 28.
Oriens, oratio ad..., p. 37 (1); 84. Non licet fieri magna synodus in Oriente, sed in omnibus sunt subiecti ecclesiae catholicae, p. 47 (4).
Orphani. *Vide*: Tutor.
Orthodoxi, nomen, p. 104 (10).
Otio vitando (praecepta evangelica de...), p. 73 sq.
Ὀνία - accidens, p. 107 (54).

Pactum bonum et malum quoad emptiorem, p. 210-211.
Paenitentia, p. 105 (20).
Panis oblationis die qua coquitur ascendat super altare, p. 38 (27); panis additur vino, non e converso, in Mysteriis, p. 101; panis oblatus in V. et N. T., p. 112.
Papa. Papos, nomen, p. 109.
Pascha non ante aequinoctium, p. 39 (7).
Pastores ecclesiae, leges pro eis datae in S. Scriptura, p. 121-123.
«Pater noster» in principio servitii, p. 85; — in conclusione, p. 92; — in servitio Mysteriorum, p. 102.
Patriarcha Catholicos, nomen, p. 109; Patriarchae quattuor: Romae, Alexandriae, Ephesi et Antiochiae, p. 47 (2). Ephesi sedes transivit ad Constantinopolim; et sedes Seleucia in Oriente facta est patriarchalis, p. 47 (3). Patriarchae iurisdictio in omnes episcopos et metropolitans, p. 47 (8, 12), 49 (37); solvere potest omnes poenas, p. 47 (15); nomen eius proclametur in dominicis et festis, p. 48 (30); non adeant eum episcopi sine licentia Metropolitae, p. 52 (68). Elegitur et consecratur a sex Metropolitans, p. 56. Eius depositio, p. 47 (14).
Paulus, nomen, p. 108.
Paulus, metropolita Nisibis, p. 36.

Pauperes sustententur ex decimis et redditibus ecclesiae, p. 50 (54).
Pax, nomen, p. 105 (15); in servitio liturgico, p. 86. «Pax vobiscum», pax mutuo danda in servitio Mysteriorum, p. 97, 102.
Payne Smith: *Thesaurus Syriacus*, p. 18, 45, 61, 76, 79, 106, 107, 108, 109, 154, 210, 211, 219, 220, 222, 225, 228.
Perat Maišan: Baṣrah, p. 56.
Percussio morte secuta, p. 42 (62).
Periodeutes, 48 (28), 109.
Persis, p. 56.
Personarum acceptio contraria iustitiae, textus biblici, p. 119-121.
Petrus, nomen, p. 108.
Pignus. Ratio pignoris. Debita pignus accipientis. Iura pignorantis, neglegente debitore, mortuo debitore, p. 213-214.
Poenae ecclesiasticae: anathema, interdictio, depositio, p. 52 (70). Poenae in rectorem Ecclesiae transgredientem leges, p. 37 (11); — in periurum et adeuntem magos, p. 47 (12); — in dubitantem de fide, p. 37 (13); — in usurarium, p. 37 (14); — in seipsum castrantes, p. 40 (23); — in repudiantes uxorem, p. 41 (46), 48 (32); — in percussores morte secuta, p. 42 (62). Unusquisque poenam luat proprii criminis. Non nisi publica auctoritas poenam infligat capitalem. Prohibetur «ultio sanguinis». Nec dominus occidere potest servum mortis reum. «Dens pro dente», p. 216-218.
Possessio dubia et certa. Quisnam sit possessor certus, quisnam dubius. Melior est condicio possidentis. Possessio quinquagenaria vel trium generationum tenet. At vi vel fraude obtenta, non tenet. Longa possessio, de cuius origine in iudicio ambigitur, dubia censetur. Interim res in manibus ultimi possessoris relinquitur; at fiet iudicium, p. 201-204. *Vide*: Praescriptio.
Praecedentia episcoporum secundum sedium dignitatem, p. 56.
Praelati necessitas et officium (textus biblici), p. 116-117.
Praescriptio. Tempus: triginta anni. Quibusdam plus conceditur, p. 204-205; 221.
Praxis, nomen, p. 107 (64).
Presbyter <qašiša>, nomen, p. 109.

Presbyteratus. Dotes requisitae ad..., p. 110.
Presbyteri chirotonia, p. 38 (2). Presbyteri et diaconi tenentur lege residentiae, p. 39 (14), 49 (39); — in omnibus Episcopo sint subiecti, p. 41 (38); poenae in non recipientes servitium sibi commissum, p. 40 (35); in contumelia afficientes Episcopum, p. 41 (51); in adulterum, p. 50 (45); presbyter ligans seu excommunicans iniuste, p. 38 (2); ne celebret liturgiam sine ministro, p. 52 (72); consumat hostias remanentes, p. 52 (73); consecrat oleum catechumenorum, p. 50 (52); non spondeat p. 215.
Primitiae ne offerantur super altare, p. 39 (4).
Principatus, nomen, p. 105 (17).
Prophetia, nomen, p. 105 (24).
Prostrationes tres in servitio Mysteriorum, p. 97.
Psalmi David dicendi in servitio ecclesiastico, p. 38 (19); psalmi servitii matutini, p. 91-92.
Psalterium in duobus choris cantandum, p. 89.
Ptolemaeus Claudius, p. 61.
Publica auctoritas sola infligit capitalem poenam, p. 216, 217.
Puritate (praec. evang. de...), p. 70.
Φερνί, p. 185-186.

«Qadiša» <sanctus>, p. 104 (3).
«Qankē» <κόγχη>, p. 94.
Qardu, p. 56.
Qaşan, p. 56.
Qašiša <presbyter>, nomen, p. 109.
«Qui crucifixus est pro nobis», p. 87 sq.
Qubē, p. 56.
Qum, p. 56.

Rabban Raph., p. 18.
«Ramša» <servitium vespertinum>, p. 85-88.
Raptus mulierum prohibetur. Poenae in raptos: excommunicatio, restitutio mulieris reparato damno. Sponsa rapta restituatur sponso. Si voluntarie rapta fuerit, separentur, quovis matrimonio prohibito, p. 186-187. Raptus animalium et hominum, p. 218.
«Razē» <mysteria euch.>, p. 93.

Raziqaiē <Raziqeni> = Raī <Rhaga = Ra-ghez>, p. 56, 154.
Reditus ecclesiarum ne committantur presbyteris pagorum, p. 50 (53).
Reges credentes ascendunt et stant coram altari, p. 38 (25). Reges et principes honorandi, p. 43 (80); oratio pro eis, p. 54.
Regnum arabum christianorum, chronologia, p. 63.
Regnum Dei, notio, p. 105 (11).
Regnum Persarum, filiorum Sassan, chronologia, p. 63.
Religio <: timor Dei>, p. 104 (9).
Religiosi, observantiae, p. 51 (65); coelibatus, abstinentia a carne, vestes ac mores, p. 51 (66). Religiosi et clerici ne adeant tribunal paganorum, p. 160.
Reliquiae honorandae, p. 51 (55).
Reš'aina, p. 56.
Residentiae lege tenentur sacerdos et diaconus, p. 39 (14), 49 (39). Episcopus similiter; ne absit ultra sex menses, p. 52 (69); resurrectionis festum celebrent in sede sua; 52 (69).
Rhetor, nomen, p. 106 (39).
Riedel W., p. 18, 119.
Rogatio trium dierum in V. T., p. 112.
Roma, prima sedes patriarchalis, p. 47 (2).
Rücker Ad., p. 14, 16, 18, 138, 139.

Sabbatum: Dominica, p. 142-143.
Sabrišo' Catholicos, p. 36.
Sacerdotium: eius officia et septem gradus, p. 109. *Vide*: Presbyteratus. Presbyteri.
Sachau Ed., p. 14, 18; passim S. R.
«Šadkē», sensus nominis, p. 106 (40); donum a sponso datum sponsae, p. 185-186.
«Šahra» <serv. vigiliae>, p. 88-91.
«Sanctus sanctis» in serv. Mysteriorum, p. 101.
Sapor, p. 63.
«Šapra» <serv. matutinum>, p. 91-92.
Scheil V., p. 19, 184, 187, 189; cf. Hammurapi.
Scher Addai, p. 14, 84.
Schola, nomen, p. 105 (21).
Scholiorum auctor <: Theod. b. Koni>, p. 82, 84.
Scientia et examen ordinandorum, p. 48 (28). Scientia rectori Ecclesiae necessaria, p. 37 (11), 49 (37), 82.

Sedium dignitas et ordo, p. 56.
 Seleucia et Ctesiphon, p. 53, 55. Seleucia pro Oriente facta est sedes patriarchalis, p. 47 (2). Seleucia et Ctesiphontis episcopus, Catholicos et caput episcoporum totius Orientis, p. 53; perficit episcopos consecratos a Metropolita, p. 55, 56.
 Sem'on = Simeon, nomen, p. 108.
 Senika, p. 57.
 Sensus decem: quinque corporis et quinque animae, p. 106 (29).
 Seol, p. 106 (26).
 Sepulturae ritus, p. 138.
 Servitia liturgica: vespertinum, p. 85-88; vigiliae et noctis, p. 88-91; matutinum, p. 91-92; Mysteriorum, seu eucharisticum, p. 93-103.
 Servus non promovendus in clerum, p. 43 (78); non audiatur testis in iudicio, p. 160. Servorum matrimonium legitimum fit dominorum permissu. Coniuncti nequeunt separari; nam qui habet ius in corpus, dominus nempe, non potest impedire religionem animae. Christianus vir liber potest uxorem ducere ancillam, prius libertate donandam, p. 200-201. Servorum manumissio laudatur. Iuxta leges Regum tertiam partem servorum manumittere potest vir; iuxta Ecclesiae leges vero omnes. De servorum peculio. De ancilla manumissa, p. 222-223. Servi heres est dominus eius; secus si fuerit manumissus. De servis domini defuncti, p. 243-244.
 Severus patr. Antiochiae, p. 88 (cf. 87 n.).
 Sigar, p. 56.
 Simeon Rewardašir, 36, 129 sq.; cf. Fontes.
 Simon Sanqlawaya, p. 60, 61.
 Simonia prohibita, p. 48 (17).
 Šin, p. 57.
 Šoba-Nisibis, p. 56.
 Societas mercaturae. Natura. De socio absente, aliquando redeunte, p. 215.
 Sodomia morte punienda, p. 218.
 Somnium, notio, p. 106 (28).
 Sophista, nomen, p. 106 (34).
 Sororum ordo (? diaconissae), p. 49 (41).
 «Spelunca thesaurorum», p. 83 sq., 113 sq.
 Sponsalia. Vide: Desponsatio.
 Sponsionis species et condiciones. Non spondeat sacerdos nec mulier, p. 214-215.

Sponso absente: Desponsata per tres annos exspectet. Maritata per septem aut decem. Postea libera est, et alium ducere potest. Vir derelinquens in perpetuum uxorem suam excommunicatur. Libera est derelicta, et alium ducere potest, p. 187-188. Sponso captivo: Si exspectent, laudandi sunt. Per septem annos debent exspectare. Rediens vir potest exigere uxorem suam, quamvis ductam interim ab alio. Hic et illa poenam adulterii luant. Si vero nolit prior maritus, sumere potest aliam, p. 188.
 Stephanus, nomen, p. 108.
 Subiectione regibus ac praepositis (praecepta evang. de...), p. 72.
 Subordinatio servanda inter Pastores Ecclesiae: Episcopi oboediant Metropolitis, hi vero Patriarchae Catholico, p. 59.
 Superior monasterii, eius dotes, p. 51 (59).
 Superstitiones prohibita, p. 46 (10), 51 (56).
 «Surāla» <initium>, p. 87, 88, 95.
 Swete H. B., p. 94.
 Symbolismus specierum panis et vini, cui miscetur aqua, p. 101.
 Synodicon Orientale, p. 14; *passim* S. O.
 Synodus, nominis sensus, p. 109. Synodus magna, i. e. Nicaeae, p. 53, 55, 57, 58, 63. (Vide: Nicaena). Synodus Episcoporum apud Metropolitam bis in anno, cui non possunt assistere sacerdotes, p. 40 (36), 47 (9), 52 (67). Synodus annua apud Patriarcham, p. 47 (10). Synodus cleri apud Episcopum bis in anno, p. 48 (27).
 Σχολαστικός, nomen, p. 107 (56).
 Taimana, p. 56.
 Tamanōn, p. 56.
 Tartarus, nomen, p. 106 (36).
 Templi consecranda ab episcopo; si distent, a chorepiscopo, p. 50 (49).
 «Tešbohta» <laus>, p. 90, 102.
 Testamentum V. et N. et Acta Ap. legenda super «bēma», p. 37 (9).
 Testamentum Dei praecepto factum iam a Patriarchis et Sanctis V. T. Testamentum exacte exsequendum, nisi manifesto iniustum. Iuvenula ante an. 12 et iuvenis ante an. 14 nequeunt scribere testamentum. Testamentum validum est de

propriis rebus dispositio iusta, facta a viro rationis compote, p. 239-240. Vide: Illegitimus filius quoad testamentum.
 Testes: 1° Necesse est statuere testes. 2° Dotes requisitae ut quis sit testis: sit iustus et bonae famae; sit liber, maior 25 annorum; cui non dominetur passio; sit verax ore et opere, seu omni virtute ornatus. 3° Causae impediens ne quis fiat testis. 4° Testes sint duo vel tres. 5° Determinato tempore testes afferendi. 6° Quorum non valet testimonium: nullus testetur pro se; neque pro suis, sive familiaribus sive rebus; neque de inimico. Non audiatur haereticus contra Episcopum. 7° Testis sit accuratus, personalis. 8° Falsi testis puniatio. 9° Quinam excludantur a testimonio perhibendo: qui semel ad hoc pecuniam acceperunt. 10° Testimonium de testimonio non accipitur, p. 161-165; 207. Vide: Litigantes prior et posterior: testes audiendi, probandi, p. 156-157.
 Testimonium: 1° Test. de crimine non facile credendum. 2° Testes personaliter debent convenire ad ferendum testimonium. 3° Testes probandi et eorum testimonium accurate conferendum. 4° Vae iustificanti malum! 5° Testes ab aliquo adducti, creduntur testantes contra eum. 6° Testes audiantur quater. 7° Retractato falso testimonio post sententiam, damna sunt reparanda a testibus. 8° Testimonium in favorem inimici verum reputatur, p. 166-168.
 Thecla et Stratonice, p. 63.
 Theodorus, nominis sensus, p. 108.
 Theodorus bar Koni, p. 86. Vide: Scholiorum auctor.
 Theodorus Mopsuestenus <Interpres>, p. 82, 138 sq.
 Theologus, nomen, p. 107 (60).
 Theopaschita, idem, p. 106 (38).
 Theophorus, idem, p. 107 (61).
 Theoria. Theoreticus, p. 107 (63).
 Thuribulum, p. 88.
 Thus in V. T., p. 112.
 Timotheus Catholicos, p. 36, 64, 131.
 Tisserant Eug., p. 15, 19.
 Traditio Ecclesiae fluit ex revelatione prophetica, p. 134; traditio oralis praeter libros, p. 136; traditio apostolica,

p. 137; non tantum iudicia traditione apostolica habentur, sed et varii ritus: sepulturae v. gr. et baptismi, p. 138-139; apostolica traditio varie applicata iuxta varia adiuncta: hinc varietas rituum, p. 139.

Trisagion, p. 87, 94, 99.

Turcarum eparchia, p. 56.

«Turgama» <interpretatio; hymnus exegeticus>, p. 95.

Tutela quandoque generalis, quandoque particularis. Acceptatur aut gratuito aut pro mercede. Res perit domino, p. 208-209. Filius in tutela patris usque ad aetatem 15 annorum, p. 216. Filii ac filiae quoad testamentum faciendum, p. 239-240.

Tutor constituendus 1° propter defectum physicum vel moralem; 2° propter defectum libertatis. Filii intelligentes administrant bona pro patre debilis mentis. Quilibet potest sibi constituere procuratorem vel defensorem, p. 207-208. Vide: Tutela.

Tutor orphanorum. Huic provideant rectores Ecclesiae. Dissipator deponendus, et alius nominetur. De solvendis tributis ac debitis. Tutor sit christianus, ubi habetur; secus quilibet vir honestus elegatur, p. 241.

«Ultio sanguinis» prohibetur, p. 217.

«Unaia» <hymnus>, p. 101.

Usura et foenus. Usura clerico prohibita, p. 41 (44), 48 (9). Usura in V. T. omnino prohibita. Nunc mutuo dantes possunt exigere 1 pro 100 quovis mense. Leges Regum circa usuram ac foenus, p. 218-220.

Valentinianus imper., p. 147.

Vandenhoff B., p. 14, 15, 16.

Vanitas, nomen, p. 106 (30).

Vasa sacra ne in usum communem adhibeantur, p. 42 (69).

Vaticana Bibl. Ap., p. 15.

Velum ecclesiae, p. 88, 96, 98.

Venditio et emptio. Res vendita repeti nequit. Pactum bonum; pactum malum. Nonnisi liberi et domini rei vendere valent. Quae venditioni non subsunt, p. 209-211.

Veritas: veracitas, p. 106 (32).
Vespertinum servitium, p. 85-88.
Vestimentis (praec. evang. de...), p. 74.
Vestis clericorum, p. 49 (43).
Vidua ne ante decem menses alium virum
ducat, p. 200.
Vigiliae et noctis servitium «šahra et
lelya», p. 88-91.
Vigiliae cantus, p. 90.
Vinculum matrimoniale solvi potest diu-
turna absentia sponsi vel eius captivi-
tate; aut adhuc si derelicta fuerit spon-
sa a sponso, p. 187-188; vel adhuc quia
sponsa non est inventa virgo, p. 189.
Non solvitur morbo contracto post ma-
trimonium, p. 189-190. *Vide*: Divortium.
Virginem deflorantes, poenae in..., p. 42
(63).
Vitandus monachus aut ecclesiasticus re-
bellis criminosus, p. 50 (48).
Votum, nomen, p. 105 (19). Votum casti-

tatis solvit vinculum matrimoniale,
p. 191, 192. Si ambo velint, possunt con-
iuges amplecti vitam monasticam. At
renitente uno coniuge, alter non potest.
Neque licet illi, cuius assistentia indi-
gent parentes ac familiares. Qui, illa
ratione allegata, deceperit consortem,
severe puniatur, p. 198-199.

Wright W., p. 13, 19.

Xenodochium. Hospitum receptor. Hospi-
tes litteris muniti recipiantur, p. 228.

Yezdegerd, rex persarum, p. 53, 57.

Zardust (Zoroaster), p. 180.

«Zebda» (dos), p. 185-186.

Zona, in oratione, p. 84.

«Zummara» (cantus), p. 95.

